

Darius Mockus

Tikrovė, protas ir laisvė

Filosofinis dienoraštis

Kaišiadorys, 2020

Tikrovė, protas ir laisvė
Filosofinis dienoraštis

ISBN 978-609-475-528-6

© Darius Mockus, 2020

Turinys

I. TIKROVĖ	1
II. PROTAS	52
III. LAISVĖ	113

I. Tikrovė

1.

Referencijos klasta. – Siekiant tiesos turi būti remiamasi tikrove, nes tikrovė ir yra tiesa. Šiame siekime svarbu suprasti kas yra žmogus ir koks jo ryšys su tikrove, taip pat kaip susiejamas žmogus su žmogumi. Akivaizdus vienas dalykas – tikrovė viena, tiesa viena, bet yra daugybė žmonių, turinčių savo tikrovės atvaizdą – kiek žmonių, tiek ir tokių atvaizdų. Kodėl taip yra? Kas yra tikrovė? Kas yra tikrovės atvaizdas? Ir kas yra žmogus? Kaip susiejami žmonės ir tikrovė?

Kiekvienas žmogus gyvena savo atskirame pasaulyje – ir šis pasaulis yra vadinamas žmogumi. Žmogaus pagrindą sudaro tam tikra struktūra, kurioje matomos esminės žmogų sudarančios sudėtinės dalys. Pirma dalis vadinama „pasauliu“, kuris yra žmoguje, tiksliau žmogaus smegenyse, esantis tikrovės atvaizdas. Pati tikrovė yra išorėje, transcendencijoje, bet žmogus savyje formuoja tikrovės atvaizdą ir šis atvaizdas žmogų susieja su transcendencija. Toliau, pasaulio sritis kerta apskritimą, kuris žymi „žmogų“ ir dalina jį dvi dalis – dalį priklausančią išorei ir pasauliui, tai yra kūnas, ir dalį, kuri išeina už išorinio pasaulio ribų ir yra žmogaus vidus, viskas kas priklauso žmogaus vidiniam pasauliui – tai yra mąstymas, vaizduotė ir t.t. Tad pamatinė struktūra yra pasaulis ir žmogus, kuris skyla į dalį priklausančią pasauliui ir dalį išeinančią už pasaulio ribų.

Norint suprasti, kaip šioje struktūroje susiejamas pasaulis su žmogumi, reikia suvokti, kad šioje struktūroje yra vienijantis faktorius, vadinamas sąmone. Pasaulį ir žmogų apima ir vienijs ne kas kita, kaip sąmonė, kuri apgaubia ir „išorę“, ir „vidų“, ir pasaulį, ir žmogų. Kitaip sakant, nurodytas „išorinis“ ir

„vidinis“ pasaulis tėra iliuzija: viskas yra smegenyse, viduje, o dar tiksliau – sąmonėje. Tad žmogus yra ši smegenyse esanti sąmonė, savyje turinti išorinės tikrovės, transcendencijos, atvaizdą – tai yra pasaulis ir kūnas ir vidinės tikrovės, imanencijos, atvaizdą – tai yra žmogaus mąstymas ir vaizduotė. Trumpai tariant, žmogus yra transcendencijoje atsiradusi sąmoninga perspektyva, savyje atvaizduojanti gyvenamą aplinką.

Tikrovė yra viena, bet tikrovės atvaizdų yra tiek, kiek yra žmonių. Tai reiškia, kad tikrovė būdama viena, perkelta į žmonių sąmonę išsiskiria; tikrovė viena, o atvaizdų milijardai, tad kyla natūralus klausimas, kaip jie susiejami, kas saugo žmones nuo autizmo, nuo išsibarstymo į milijardus nesusijusių tikrovės atvaizdų sąmonėje?

Vienijantis principas yra ne kas kita kaip kalba, arba bendravimas. Tai, ką išskiria sąmonė, sujungiama kalboje, kuri leidžia pasitikrinti, tiesos atveju, kad suvokiama viena ir ta pati tikrovė. Pačios žmonių sąmonės persidengti negali nei vienoje vietoje – nei pasaulio, nei vidinio žmogaus srityje. Toks persidengimas yra tik teorinis ta prasme, kad visais atvejais vidų įsiurbiamo ta pati tikrovė ir tas faktas, kad tikrovė viena, sudaro prielaidas objektyvumui. Tačiau tas objektyvumas pasiekiamas tik suvokimą pavertus išorine kalba.

Tačiau išorinė kalba yra dvilypė, nes gali tikrovę tiek atverti, tiek slėpti. Kalbos generavimas yra laisvas, todėl nepatikimas, tad priklauso nuo situacijos. Kai iš penkių žmonių melagis tik vienas, jį lengvai gali demaskuoti kiti, susitardami kokią tikrovę mato. Bet jeigu iš penkių žmonių melagiai yra keturi, o tiesą sako vienas, situacija beviltiška, bent jau tam vienam, ir tiesa prieš melą atsilaikyti beveik neturi jokių šansų. Realybė tokia, kad naudojamas kalbos kontrolės režimas, reikalingas žmonių valdymui, kai tikrovė kalboje, pavyzdžiui, per masinio poveikio priemonės yra rodoma tokia kokios reikia. Kiekvieno

atskiro žmogaus patirties laukas yra ribotas, tad norint iš jo iš-eiti, tenka kliautis kalba.

Dėl galimo kalbos klasingumo, žmogus 100% tiki tik tuo, ką mato savo introjekcijoje, savo sąmonės ribose, kuri apima pasaulį ir žmogų. Tai yra niekingai mažas tikrovės lopinėlis. Piramidės principu organizuotoje valstybėje, informacijos apimties paskirstymas formuojamas taip pat piramidės principu, tik apverstos – tai reiškia, kad visa informacija turima tik piramidės viršūnėje, bet kuo žemiau piramidės apačioje, tuo informacijos ribojimas didesnis ir tuo mažiau informacijos. Tai sudaro sąlygas manipuliavimui, kai viena vertus iš patirties lopinėlio išimama visa kompromituojanti informacija ir sąmoningai šioje patirtyje skleidžiama propaganda ir dezinformacija, klaidinanti žmones ir verčianti juos prarasti orientaciją savo pasaulyje. Tad „skeptikai“ gyvena savo informaciniame vakuume ir visur bando kaitioti savo nenuginčijamą argumentą: „mano patirtyje nėra, vadinasi nėra niekur“.

Kalbos klasta pasireiškia tuo, kad ji gali turėti išorinį referentą, referentą tikrovėje, kurį sujungus skirtingose sąmonėse tiek patirtis, tiek kalba gali virsti objektyvia tiesa. Bet kalba gali referento ir neturėti. Kalba introjekcijoje su objektu, referentu susiejama viską apimančios sąmonės, tačiau, kad kiti žmonės tokią sąsają galėtų padaryti, jie turi būti toje pačioje vietoje ir tuo pačiu laiku, o tokia situacija dažniausiai nepasitaiko. Kai šio reikalavimo patenkinti neįmanoma, tenka kliautis kalba ir ieškoti įrodymų tikrovėje arba daugiau liudininkų, kurie yra šios tikrovės kalbos patikimi savininkai. Taip atsiveria begalė galimybių filologinėms manipuliacijoms, nes kalbant apie įvykius, jie vis didesniu greičiu tikrovėje smenga į praeitį, kurią introjekcijoje gali atgaminti tik atmintis, bet ir čia su dideliu klaustuku.

Introjekcijoje referencija yra minties arba žodžio ryšys su pasaulio objektu. Situacija tokia, kad žodį generuoti galima bet

kada ir bet kokį ir žiūrint vien iš žodžio perspektyvos garantijos kad jis susijęs su kažkokiu objektu pasaulyje nėra. Kad patikrintum, reikia būti toje vietoje tuo pačiu metu ir suvokti savo ribotoje introjekcijoje tą pačią tikrovę. Pavyzdžiui, teisme prokuroras gali pasakyti: „Ant teisėjo stalo lėkštė su obuoliais“. Ar šis sakinytis turi referentą ar ne teisėjas gali nustatyti pažiūrėjęs stalą, nes patirtys prokuroro ir teisėjo persidengia. Bet jeigu prokuroras pasako: „Vakar valgiau restorane“, teisėjas, jeigu jis nebuvo restorane, taip paprastai referencijos nustatyti negalės. Analizuoti žodžius be nekalbinių referencijos įrodymų yra tas pat kaip analizuojant romaną manyti, kad išvados kalba apie pačią tikrovę. Visi romano įvykiai, žmonės ir t.t. yra be realios referencijos.

Pratęsiant referencijos klausimą, referentas kalbėjimo momentu gali būti dvejose vietose: tikrovėje – dabartis ir atmintyje – praeitis. Šie momentai svarbūs, nes dabartis visą laiką yra sąmonėje, dabartis duota kaip šio momento tikrovė. Tačiau dabartis praeina ir iš sąmonės yra perkeliama į pasąmonę, kuri yra vadinama atmintimi. Praeitis yra dvejose vietose: tikrovėje kaip tam tikri pėdsakai, bylojantys apie įvykius ir atmintyje, į kurią supresuojami visi praėję introjekcijos dabarties momentai.

Minėta kalbos klaida pasireiškia tuo, kad kalba yra ne tik faktų ir informacijos apie tikrovę kalba, bet ir fantazijų kalba. Tai yra ji yra „laisva“ ir ją galima atriboti nuo bet kokios referencijos, tiek tikrovėje, tiek atmintyje. Tokia kalba yra ne kas kita kaip kognityvinė fantazija. Svarbiausia, neišeinant už kalbos referencijos nustatyti neįmanoma. Reikia eiti tikrovę, išimtiniais atvejais – atmintį, nors su pastarąja yra daug klausimų, nes ji ne visada patikima ir neginčijama.

Žodžiai ir tikrovė. – Atmetus visus sinonimus ir palikus tik pagrindinius žodžius, tikrovės pažinimui beliktų tik kelios dešimtys tūkstančių sąvokų, o įprastiniame pasaulyje būtų dar mažiau. Knygai parašyti užtenka apie dešimties tūkstančių žodžių. Galima spėti, kad tikrovei pažinti žmogus turi panašiai tiek. Toks yra žmogaus proto arsenalas, kurio įprastinėse situacijose atrodo užtenka. Tačiau naivu būtų manyti, kad šis arsenalas išsemia visą tikrovę. Pati tikrovė yra begalinė ir jos sudėtingumas – taip pat yra begalinis. Dar daugiau yra perspektyvų, iš kurių šią begalybę galima žiūrėti. Tad akivaizdu, kad tokios žmogaus proto galimybės yra labai ribotos.

Be klausimo kiek yra sąvokų tikrovei išreikšti yra dar vienas klausimas – kiek tos sąvokomis išreiškiamos tikrovės yra tikros ir kiek jos yra optinė apgaulė? Ar egzistuoja absoliučios sąvokos, kuriomis galėtume parodyti pačią tikrovę, ar visos jos yra santykinės, išreiškiančios perspektyvinį turinį? Mūsų mąstymas iš perspektyvizmo išsiveržti negali niekaip. Net įsivaizduojama „neperspektyvinė“ perspektyva, iš kurios visa tikrovė galėtų atsiverti kaip absoliuti tikrovė, suvokiama kaip kažkokia perspektyva. Šiuo atveju gelbsti žodelis „dieviška“, tokia, kuriai nėra jokių ribų ir apribojimų. Žmogus turi kliautis santykinėmis sąvokomis ir remtis ribotu jų arsenalu, nes jis ne dievas ir jo mąstymas ne dieviškas, bet žmogiškas. Tai reiškia baigtinis, ribotas.

Tikrovės pažinimas gali būti absoliutus ir santykinis. Pirmam atvejui būdinga tai, kad jis yra neperspektyvinis ir tokio pažinimo sąvokos yra absoliučios, tai yra atskleidžiančios kažkokias visumas, o ne tik ribotas perspektyvas ir ribotus santykius. Toks pažinimas žmogui neįmanomas, nes jis net dalyje negali atverti visumos ir jo mąstymas įsitaisto tik kažkokioje siauroje perspektyvoje. Santykinis mąstymas yra perspektyvinis, atveriantis kažkokį žiūros tašką ir rakursą, bet visuma

nuo tokio žvilgsnio lieka paslėpta. Toks yra žmogiškas žvilgsnis tikrovę. Su santykiniu mąstymu galima bandyti išmatuoti visą transcendenciją arba galima pradėti nuo riboto santykio su ta tikrove, kuri yra duota sąmoningam suvokimui.

Pasakyti, kad žmogaus sąvokos yra ne absoliučios, o santykinės neužtenka. Šį skirstymą dar reikėtų patikslinti ir įvesti tikrovės ir teorines sąvokas. Tikrovės sąvokos kyla iš kažkokios santykinės tikrovės tiesiogiai, išreikšdamos šios tikrovės savybes, rodydamos kažkokią suvokimo perspektyvą. Teorinės sąvokos kyla iš žmogaus proto ir neatspindi jokios anapus žmogiškos realybės. Tos teorijos, arba paradigmos, nebūtinai yra mokslinės, tai gali būti socialinės teorijos, moralinės teorijos, religinės teorijos ir t.t. Pavyzdžiui, religinis kultas ir jo sąvokos „tu privalai“ yra ne tikrovės sąvokos, bet antropomorfinės, suformuotos žmogaus ir jas perkėlus tikrovę, sukuriamas klaidingas jos suvokimas. Pavyzdžiui, jeigu bandoma koki nors tikrovės vyksmą pavaizduoti kaip religinį privalėjimą. Religinis privalėjimas yra ne kas kita kaip teorinė sąvoka, kylanti iš kažkokių vidinių santykių žmogaus prote (ne tikrovėje).

Todėl bet kokiame pažinime susiduria begalinis sudėtingumas, kuris dar išplečiamas įvedus visas įmanomas perspektyvas ir žiūros taškus ir žmogaus ribotas protas, turintis kelias dešimtis tūkstančių sąvokų, kurios be to dar yra perspektyvinės sąvokos, atveriančios tikrovę iš žmogaus sąmonės ir suvokimo perspektyvos. Ši situacija rodo žmogaus pažinimo silpnumą ir reliatyvumą. Kita vertus, net jeigu priimame, kad tokia tiesa neparodo absoliučios tikrovės, ši santykinė tikrovė vis tiek turėtų būti stabili, nors iškreipta kaip absoliučios tikrovės kažkokia projekcija, panašiai kaip perkėlus dešimt erdvės matavimų į tris. Šis atspindys, nors iškreiptas, yra dėsningas, tik šie dėsniai perkelti žemesnio lygio tikrovę.

Tačiau šis argumentas tinka tik moksliniam tikrovės dėsnių pažinimui. Tikrovė – kadangi ji yra ne chaosas, bet tvarka – turi būti dėsninga. Šie dėsniai turi priklausyti absoliučiai tikrovei, o visi variantai yra perspektyvinės šio dėsningumo išraiškos. Tai yra, gali būti kalbama apie tą patį, tik žiūrint ne į visumą, bet iš daugybės optinių perspektyvų, kurios atrodo atveria vis kitokį vaizdą, bet iš tikro yra tas pats dalykas. Tačiau sąvoka ne dėsnis. Viena yra moksliskai pažinti dėsnius, išreikšti jį kažkokiomis sąvokomis ir kita yra klausti, kiek sąvokos gali atverti tikrovę ir ar riboto jų skaičiaus užtenka parodyti visam tikrovės sudėtingumui.

Galima sakyti, kad tokia santykinė sąvokų sistema yra matas, kuriuo matuojama visa begalinė transcendencija; visą begalinę tikrovę žmogus pažįsta matuodamas „šiuo pasauliu“. Klausimas kiek žmogus gali parodyti tiesą lieka atviras. Kai kažkokia tikrovė pažįstama tik per kitą tikrovę, švelniai tariant, rezultatai neprognozuojami, nes tikrovės gali būti visiškai nesusuderinamos ir toks pažinimas per kitą sugriūna kaip kortų namelis. Tai, ką sakiau apie transcendencijos pažinimą kaip matą naudojant šį pasaulį, tinka ir kitiems santykiniams ryšiams su tikrove. Religijai pritaikius mokslą, nelieta religijos, mokslui pritaikius meną, nelieta mokslo, filosofiją pritaikius religijai ir menui, nelieta pastarųjų, transcendencijai pritaikius „šį pasaulį“, nelieta transcendencijos ir t.t.

Ar gali žmogus ką nors suvokti, neturėdamas tam tinkamų sąvokų? Sąvokos nėra užkoduotos ar įrašytos į smegenis kaip sąrašas. Sąvokas formuoja patyrimas. Tad taisyklė galėtų būti daugmaž tokia: ką žmogus visą gyvenimą patiria, tą ir gali suvokti. Ir atvirkščiai: ko nepatiria, tai yra už suvokimo ribų. Svarbus yra sąvokų formavimosi momentas, nes šis laikotarpis formuoja žmogaus suvokimo galimybes, kas mąstyme šiuo laikotarpiu įdedama, tas naudojama visą gyvenimą. Tačiau žmogaus patyrimas yra ribotas; žmogus negali pažinti visos absoliučios tikrovės. Sąvokos atspindi tik žmogaus aplinką ir

dar dalį tikrovės, kuri atsiveria įvairiose mokslinio patyrimo situacijose. Neišsemiama begalybė lieka už suvokimo ribos, todėl nesiformuoja sąvokos ir negalimas joks pažinimas.

Santykiniam mąstyme sąvokų arsenalą galima bandyti išplėsti, tačiau šis išplėtimas negarantuoja, kad jis bus naudingas pažinimui, kad nuskaidrins žvilgsnį tikrovę ir atvers ką nors naujo ir įdomaus. Kad išplėtimas būtų konstruktyvus, turi būti plečiamos patyrimo ribos ir šitaip formuojamos naujos sąvokos, su pagrindu tikrovėje. Jeigu sąvokų skaičius plečiamas be tikrovės patyrimo, tai tos sąvokos tik įveda painiavą. Žinoma, toks plėtimas taip pat gali būti veiksmingas, jeigu supratimas yra klaidingas ir iliuzinis arba jeigu sukuriamą naują teoriją ar paradigmą, galima jau esamas sąvokas pakeisti naujomis teorinėmis sąvokomis, apie kurias jau buvo kalbėta, nors šios sąvokos ir santykiai atrandami pirmiausiai ne pačioje tikrovėje, bet žmogaus prote, net jeigu teorija yra kilusi iš tikrovės.

3.

Individualumas ir tiesa. – Kadangi žmogaus sąmonė nėra vienalytė, bet sudaryta iš skirtingų dalių galima skirtingai dėlioti akcentus ir filosofijai suteikti skirtingą charakterį, į pirmą planą iškeliant tai vieną, tai kitą dalį. Tos dalys yra sąmonė, protas ir daiktas. Svarbiausia iš jų yra sąmonė, nes joje yra visos kitos dalys ir ji yra suvokimo pagrindas. Kurdamas savo filosofinę sistemą, filosofas gali akcentuoti vieną kurią nors iš šių pažeisdamas proporcingumo ir pusiausvyros principą, laikydamas, kad viena kuri dalis yra svarbesnė už visas kitas. Bet galimas ir kitas kelias. Galima ieškoti pusiausvyros ir visumą konstruoti remiantis būtent šiuo principu.

Sąmonė, kaip kažkokio objekto suvokimas, yra bet kokio žinojimo pagrindas. Šiuo objektu gali tapti jau minėtos trys žmogaus atveriamos sritys. Tai gali būti sąmonės sąmonė, proto sąmonė ir daikto sąmonė. Pirmuoju atveju sąmonė tiria pati save, bando suvokti, kas yra ji pati, panaudodama įvairias tiesiogines ir netiesiogines strategijas. Taip pat yra filosofijos atmaina, kurioje sąmonė bando atverti tai, kas yra protas, kaip bet kokio pažinimo – savęs, sąmonės, daikto – pagrindinis instrumentas. Galiausiai sąmonė ir protas, sumenkinti ir sukuklinti prieš objektyvią tikrovę, gali atverti daiktą, kaip pagrindinį transcendencijos ženklą.

Šios trys sritys kaip fundamentalios tikrovės gali būti suvokiamos kaip pagrindas ir ištaka visų filosofinių pastangų, kurių rezultatas kažkoks produktas, kaip filosofinis tekstas ar traktatas, pirmapradiškai kilęs iš betarpiškų santykių tarp pamatinių realybių. Ištakos yra pagrindas, o tekstas išvestinis, išvestas į mąstymą remiantis kažkokiu betarpišku patyrimu. Taip sukuriamos dvi filosofijos vietos: a) santykis tarp sąmonės ir tikrovių ir b) kūrinys.

Tokioje nevienalytėje terpėje ir tikrovėje įmanomi įvairūs judėjimo variantai ir trajektorijos. Jie gali vykti pirmapradėje tikrovėje, tarp jau minėtų dalių, taip pat tarp kūrinio ir tikrovės. Pažinimas, jo rezultatai gali vieniems atrodyti patenkinami, kitiems ne. Kai kam gali atrodyti, kad pasiekta absoliuti tiesa, kiti gali tuo abejoti. Patenkintieji įsitaiso tekste, jį išmoka ir juo remiasi, tada tikrovė nustumama antrą planą ir svarbiausią vietą įgyja atmintis. Kiti tiesa gali būti nepatenkinti. Tada jie pradeda darbą iš naujo, grįždami į ištakas ir akis akį susitikdami su pačia tikrove, iš naujo perleisdami ją per savo pažinimo mechanizmus.

Filosofijos istorijoje šios dvi tendencijos persipina, bet mažiau nei kitose kūrybinėse sferose. Pavyzdžiui, religijoje pagrindą sudaro kanoniniai tekstai, kurie atrodo kartą sukurti ateina vi-

siems laikams ir sąmonei bei protui nėra ką veikti. Tokie tekstai užgožia santykį su pirmaprade tikrove ir patirtimi ir žvilgsnį nukreipia į tekstą, o žmogaus sąmonę į atmintį. Visos kitos dalys – protas, daiktas, sąmonė tarnauja tekstui ir svaris perkeliamas atsiminimo sugebėjimą.

Filosofijoje taip pat svarbi istorija, kurios raidą žymi tekstai. Bet šiuo atveju ieškoma tam tikros pusiausvyros tarp individualaus sąlyčio su tikrove ir tradicinių tekstų. Filosofijoje taip pat yra kanoniniai tekstai, tačiau nepaisant to individualaus teksto kūrimas, remiantis pirmaprade patirtimi, nelaikomas nuodėme ir šventvagyste, kaip religiniame kulte.

Santykis tarp žmogaus ir tikrovės pereina tris pakopas: filosofinį ir mokslinį. Apibrėžtame kontekste įdomu būtų panauginėti šių santykių su transcendencija ryšį su tiesa. Visais atvejais neišeinant už šių santykių ribų tikima, kad turimas reikalas su tiesa. Religinis tikėjimas atveria tiesą, filosofija atveria tiesą ir mokslas atveria tiesą. Kad yra būtent taip visais atvejais daug kas būtų linkęs abejoti.

Šiame kontekste galima atkreipti dėmesį į judėjimą tarp teksto ir pirmapradžio santykio su tikrove filosofijos ir mokslo atveju. Atrodytų, kad jeigu filosofijoje sureikšminamas individualumas, kuris konkrečiai reiškiasi tuo, kad nesitenkinama atmintimi ir tekstu ir grįžtama tikrovės, tai sumenkinama tiesa. Gal ji tampa net nesvarbi ir filosofija tėja tam tikra gražaus mąstymo meno rūšis. Juk jeigu atrasta tiesa, ir ji suformuluota kanoniniame tradiciniame tekste, tai daugiau nėra ko ieškoti. Tada svarbiausia – tekstas, išmokimas ir atmintis. Kam išradinėti dviratį, jeigu jis jau sukurtas.

Kita vertus, kritika ir grįžimas prie ištakų gali rodyti, kad tiesa nepasitikima ir ja abejojama. Tada darbas prasideda iš naujo, kuriamas naujas tekstas, tikintis, kad šį kartą – jau visiems laikams. Šis svyravimas tarp tradicijos ir individualumo rodo,

kad filosofija dažnai būna subjektyvi. Maža to, joje daug daugiau subjektyvumo nei moksle. Mokslo kanoniniai tekstai yra įrodytos teorijos ir mokslinės mąstymo paradigmos, kurioms nereikalingas joks pažinimas, teoriją jau sukūrus ir ją įrodžius. Jeigu yra taip, tai grįžimas į ištakas tampa antraeiliu ir nereikalingu. Filosofija daug energijos atiduoda individualiems performulavimams, tuo tarpu mokslas daugiausiai jėgų atiduoda plėtimuisi, nes pažįstama tikrovė yra beribė.

Grįžtant prie filosofinio pažinimo klausimo, matome, kad jis skiriasi dėl skirtingo akcentų dėliojimo ir tiriamos srities, ir požiūrio į atvertą tiesą. Jeigu ja abejojama, grįžtama į pradžią ir kanoninis tekstas ardomas bei dekonstruojamas.

Šių apmąstymų kontekste, galima išskirti du žmonių tipus, priklausomai nuo to, koks jų požiūris į kūrinį. Jis gali būti centrinis, net fanatinio prieraišumo ir gynimo objektas. Bet kūrinio gali būti abejojama – tada tiriamos kūrinio ištakos. Arba apskritai pirmenybė gali būti teikiama individualiam keliui, kuriame vertinamas savarankiškumas, autentiška, asmeninė patirtis ir asmeninis sąlytis su tikrove. Tada vertinamas ne aklas fanatiškas prisirišimas prie kanono ir formos, bet savarankiškas individualus proto darbas. Protas surištas ne su atmintimis ir joje kristalizuotomis formomis, bet su pačia transcendencija.

Pažinimo mechanizmas nėra svarbiausia, taip pat nėra svarbiausia sustabarėjusi mintis kaip kanonas ir tekstas. Svarbiausia autentiška sąmonė, mąstymas ir tiesioginis ryšys su transcendencija, autentiška tiesos būseną sąmonėje. Žmogus ateina į šį pasaulį tam, kad mąstytytų pats, todėl nors jeigu kanonas ir tradicija nėra visiškai atmetama, kiekvieno žmogaus gyvenime svarbus atsitraukimas nuo sustabarėjusių formų ir savarankiškos kūrybos pastangos.

Tai svarbu gali būti ir dėl kitų dalykų. Nes dažnai tekstas yra ne tik žinojimo ir tiesos vieta, bet ir valdžios forma, kai tekstas yra primetamas prievarta. Tada dar labiau stiprėja atsitraukimo ir atsiribojimo nuo kūrinio nuotaika ir didėja noras grįžti į transcendenciją ir tekstą susikurti pačiam, bet dabar jau tikrą, ne kaustantį ir surakinantį grandinėmis, bet išlaisvinantį.

4.

Transcendencija ir introjekcija. – I. Kantas „Grynojo proto kritikoje“ atskiria dviejų rūšių daiktus, tokius, kuriuos galima ir patirti, ir mąstyti, ir tokius, kuriuos galima tik mąstyti. Pirmuosius jis vadino fenomenais, o antruosius – noumenais, tik mąstomais objektais. Šitaip jis išskiria dvi žmogaus pasaulio sritis: patiriamą dalį ir nepatiriamą, apie kurią galima žinoti tik netiesiogiai, naudojant indukcinių mąstymą ir pereinant nuo to, kas duota sąmonei ir tikra, prie to, ką mąstymas gali išvesti tik netiesiogiai, bet nepaisant to, kas žmogaus mąstymui yra taip pat tikra, kaip ir patyrimo objektas.

Tokio mąstymo logika yra paprasta. Ji remiasi dalies ir visumos loginiu ryšiu. Visuma yra viskas, kas yra, o dalis yra šioje visumoje, ji pajungta šiai visumai ir joje ištirpsta. Dalis visumos nelemia, greičiau yra atvirkščiai – visuma lemia dalies egzistenciją ir ši yra nuo jos visiškai priklausoma. I. Kantas, sujungdamas racionalistinę ir empiristinę filosofiją, teigė, kad filosofijoje ir bet kokiame kitokiame pažinime, tarkime moksle, du svarbiausi elementai yra patyrimas ir žinojimas, išvedamas iš proto ir mąstymo. Ir galima užtikrintai teigti, naudojant minėtą loginį ryšį tarp dalies ir visumos, kad patyrimas ir žinojimas yra ne visas įmanomas patyrimas ir ne visas įmanomas žinojimas, iš ko išplaukia, kad jie yra tik dalis, bet ne visuma.

Dalinis patyrimas ir dalinis žinojimas, yra pajungti kažkokiai nežinomai visumai, kuri peržengia šias žmogaus pasaulio sritis ir nuo jų priklauso, nors kaip priklauso yra iki šiol mįslė. Šis palyginimas patyrimo ir žinojimo ir to kas nepatiriama ir nežinoma, naudojant dalies ir visumos analogiją, taip pat atitinka minėtą skirtumą tarp fenomeno ir noumeno. Fenomenas yra dalinis patyrimas ir dalinis žinojimas, o noumenas, tai, kas nepatiriama, bet tik mąstoma, kaip loginė būtinybė, yra visuma. Visuma nepatiriama ir nepažįstama, bet mąstymu galima postuluoti jos būtinybę ir bandyti interpretuoti, nuo dalies einant prie visumos.

Filosofijoje dalį įprasta vadinti empirinio patyrimo ir žinojimo pasauliu, o tai, kas peržengia šį pasaulį ir yra šios dalies visuma vadinama transcendencija. Patiriama transcendencija yra fenomenas, o nepatiriama transcendencija, yra daiktas savaime, tai, ko žmogus niekaip negali pasiekti nei jutimais, nei protu, todėl yra absoliuti transcendencija.

Transcendencija yra tai, kas lemia viską, kas yra jos viduje, taip pat ir žmogų, tiek, kiek jis priklauso šiam pasauliui ir tiek, kiek jis už šio pasaulio išeina. Šis transcendencijos, kaip viską lemiančio pagrindo provaizdis, buvo sukurtas senovės graikų, mąsciusių apie tai, kas galėtų būti šio pasaulio, patiriamo ir mąstomo, *αρχη*. *Αρχη* ir transcendencijos mąstymas yra vienas ir tas pats, nes jie abu nurodo į būtiną pagrindą, lemiantį tai, kas pasirodo žmogaus jauslams ir mąstymui. Trumpai tariant, transcendencija filosofijos regradą pateko nuo pat filosofijos pradžios ir ilgą laiką buvo pagrindinis filosofijos klausimas. I. Kantas ir jo daiktas savaime kaip noumenas, tik protu mąstomas dalykas, buvo tik naujas šios seno kaip pati filosofija klausimo iškėlimas ir bandymas atsakyti.

Aišku, transcendencija, ypač absoliuti transcendencija, niekaip protu nepažįstama, galima tik bandyti interpretuoti jos esmę. Tai yra, sąmonėje esančiam transcendencijos vaizdiniui gali-

ma mąstymu priskirti apibrėžimus bei paaiškinimus. Jeigu transcendencija yra suvokiama kaip *αρχη*, galima bandyti ją pagal analogiją lyginti su kažkuo iš šio empirinio pasaulio, kaip bandė senovės Graikijos gamtos filosofai. Jiems *αρχη* buvo „vanduo“, „oras“, „apeironas“ ir t.t. Jeigu transcendencija interpretuojama kaip visagalė būtybė, Dievas, jai taip pat protu galima priskirti įvairius atributus. Bet visa tai yra tik mąstoma ir niekaip nepatiriama transcendencijos interpretacija.

Šie pavyzdžiai rodo, kad transcendencija, būdama žmogaus savastis, nes dalies savastis visada yra visuma, žmonių sąmonei pasirodo kaip nepasiekiamą ir tolimą ir kad žmogui yra daug artimesnis pasaulis, kurį jis patiria ir mąsto ir kuriame gyvena, kurį vadiname introjekcija. Introjekcija atsiranda transcendencijoje ir yra jos dalis, bet žmogaus sąmonei pasirodo kaip vienintelis pasaulis, palyginus su kuriuo transcendencija pasirodo tik kaip efemeriška proto idėja, nepaisant ko, ji yra loginė būtinybė.

Introjekcija tiek savo turiniu, tiek savo sandara ir prigimtimi yra įsišaknijusi transcendencijoje ir šį įsišaknijimą galima išreikšti žodžiais transcendencijos fenomenas. Ryšys tarp jų toks, kad transcendencija ir sukuria introjekciją, ir duoda jai turinį, iš ko peršasi išvada, kad šia prasme žmogus, kaip transcendencijos fenomenas, kaip introjekcija, visiškai priklauso nuo transcendencijos ir yra iš jos malonės. Transcendencijos kūrimo prasme, introjekcija visų pirma yra kaip sąmonė, o turinio formavimo prasme, kaip susietų jautimų sistema. Taigi transcendencija reiškiasi introjekcijoje kaip sandara ir kaip iš transcendencijos gaunama informacija. Sandara – tai yra ta forma, kuria viskas pasirodo žmogui: daiktas kaip jautimų sanakaupa, mintis kaip informacijos kibirkštėlė ir t.t. Informacija yra visa tai, ką ši forma perteikia apie transcendenciją.

Pati introjekcija skaidoma į a) vidinę, arba imanentinę, dalį ir b) išorinę, arba transcendentalinę, dalį. Ir transcendencija joje pasirodo kaip sandarą funduojantis pagrindas ir kaip iš išorės gaunama empirinė informaciją į imanentinę dalį. Kitaip sakant, transcendencija introjekcijoje juda iš dviejų pusių. Pirmiausiai ji reiškiasi kaip introjekcijos sandarą grindžiantis pagrindas, pereinantis per introjekcijos išorinę dalį iki vidinės dalies. Išorinė dalis yra introjekcijos transcendentalinė sritis, tvarkanti visa tai, kas yra introjekcijos imanentinėje dalyje, kalbant tiek apie a) sąmonę, b) jautimus ir c) mąstymą. Visus šiuos aspektus grindžia transcendencija prigimties ir sandaros prasme ir šis ryšys tarp transcendencijos ir jos fenomeno yra net ne filosofijos, bet daugiau mokslo klausimas. Antra transcendencijos judėjimo kryptis yra informacija, kuri patenka į vidinę introjekcijos dalį ir sutvarkoma transcendentalinės srities. Būtent tokia „informacinė“ transcendencija yra pagrindinis filosofijos interpretavimo ir pažinimo sąmonėje objektas.

Introjekcijos fenomenas yra toks formos ir informacijos junginys, kuris yra tvarkomas transcendentalinės introjekcijos srities ir mąstomas dėka virš introjekcijos pakylančio transcendentalinio ryšio tarp vadinamosios sąmonės ir pasąmonės. Vienas šio transcendentalumo polių yra visą introjekciją apimanti sąmonė, o kitas polių yra sąmonė pereinanti į pasąmonę, kurioje yra svarbios žmogaus pažinimui funkcijos, tokios kaip protas ir atmintis.

Visa sąmoninga filosofija vyksta imanentinėje introjekcijos srityje ir yra mąstymas apie save ir tai, kas į vidų kaip informacija ateina iš transcendencijos. Introjekcijos fenomenai nurodo į dvi sritis: į transcendentinį pasaulį, kuris sąmonei reiškiasi kaip empirija ir transcendencijos ženklas ir į introjekciją grindžiantį transcendentalumą, tvarkančią fenomenus, tačiau kuris galų gale taip pat įsišaknijęs išorinėje transcendencijoje, apie kurią informacija gaunama imanentinėje introjekcijoje. Abiem atvejais, žmogus yra transcendencijos fenomenas, vis-

ką gaunantis iš išorės ir beveik nieko neturintis savo. Tik imanentinė introjekcija, sąvimonės dėka suvokianti ir save, ir tai, kas ateina iš išorės, yra branduolys įsisupęs į save ir savo suvokime atsiskyręs nuo viso išorinio pasaulio apie kurį gauna informaciją aplinkiniu būdu, aplinką įsiurbdamas į savo vidų per juslinius organus ir juos mąstydamas sąmonėje.

5.

Žmogus – introjekcija. – Transcendencijoje išskyrę žmogaus fenomeną kaip unikalią sąmoningą perspektyvą, kurios objektu gali tapti visa visata kaip visuma ir kaip dalis, pamėginkime jį pažiūrėti iš arčiau ir pasiaiškinti, kas tai yra. Pats „introjekcijos“ terminas pasirinktas ne veltui, nes introjekcija kaip turinys, yra ne kas kita, kaip „į vidų įtraukta transcendencija“. Introjekcija yra įtraukimas vidų. Mes sakėme, kad žmoguje į vidų įtraukiama informacija, kuri formuoja jos turinį. Tiek žmogus, tiek pasaulis introjekcijoje yra įtraukta informacija.

Tuo remdamiesi, kalbėdami apie introjekciją, galime naudoti indo, kuriame talpinama kažkokia išorė, metaforą. Tokiame inde galima išskirti kelias savybes. Indas turi išorinę struktūrą ir sandarą ir net pats nėra tuščias. Jame, jo viduje yra tam tikra medžiaga, kuri sąveikauja su išorine informacija ir jos yra formuojama. Taip pat yra medžiaga, kuri su išore tiesiogiai nesąveikauja, bet sudaro indo struktūrą. Tad turime a) indo formą arba formas ir b) indo medžiagą, su savo savybėmis būti formuojama. Toliau iš išorės ateina informacija, kuri sąveikauja su šiuo vidiniu introjekcijos indu.

Kad „visas pasaulis“ viduje, klasikine forma aprašė I. Kantas savo „Grynojo proto kritikoje“. Šios knygos skyriuje apie transcendentalinę estetiką jis rašė, kad žmogaus smegenys turi

dvi apriorines formas, kurios formuoja visus į žmogų patenkančius fenomenus, kurios ateina ne iš patyrimo, bet greičiau yra nuo patyrimo nepriklausanti suvokimo sandara. Jis manė, kad mąstydami apie daiktą savaime mes neturime teisės jam priskirti savo juslinio patyrimo formų, tad jis turėtų būti už erdvės ir laiko ribų, o šie yra tik introjekcijos fenomeninio pasaulio savybė. Galima sakyti, kad I. Kanto filosofija buvo pirmas rimtas bandymas nustatyti introjekcijos sandarą.

Remdamiesi I. Kantu, kuris teigė, kad laikas, erdvė ir fenomenas yra žmogaus viduje, galime suformuluoti tokią introjekcijos sandarą, naudodami indo metaforą. a) Pats indas dalinamas dvi dalis – imanentinę ir transcendentalinę dalį. Imanentinė dalis yra fenomeno ir savęs suvokimo dalis, o transcendentalinė dalis tvarko šį fenomeną ir jo suvokimą. Neatsakytas klausimas – kaip šios dvi introjekcijos dalys persikloja ir ar jos yra tos pačios prigimties, ar ne. Tai yra, ar transcendentalinė sritis yra materialinė ar psichinė, kaip ir imanentinė dalis. Toliau ši introjekcija, kurioje viskas sujungiama su informacija iš transcendencijos, pereinančios per transcendentalinę dalį ir susiejamos su imanentinės dalies medžiaga, kurioje formuojamas fenomenas.

Fenomenas yra ne tik daiktas, bet ir mintis. Iki I. Kanto dar Descartes kalbėjo apie *res extensa* ir *res cogitans*. *Res extensa* yra fenomenų sritis, o *res cogitans* yra mąstantis „daiktas“. Descartes buvo naujųjų laikų posūkio subjektą pradininkas, iškėlęs mintį, kad filosofijoje tikrumo reikia ieškoti subjekte, o ne objekte. Tačiau kas tai yra introjekcijoje mąstymas? Kaip galėtume naudodami indo metaforą atsakyti klausimą, kas yra *res cogitans*, kas yra mintis? Kaip ir daiktus mintį galima laikyti tokiu pačiu fenomenu, kuriame informacija sujungiama su introjekcijos jauslumu ir forma, tik ši informacija ateina iš smegenų. Mintis nuo daikto skiriasi galbūt tuo, kad sąmonėje sąvokos pagalba labiau išreikšta informacinė dalis. Mintis kaip

jausmas ir reikšmė yra fenomenas, kuriame aiškiai išreiškiama informacinė dalis.

Informacija tiesiogiai ateina iš transcendentalinės srities, kuri kažkaip sujungta su daiktišku fenomenu. Šis sujungimas gali būti tiek sąmonėje, tiek pasąmonėje. Vienas variantas yra toks, kad fenomenas pirma turi būti suformuotas sąmonėje, kad iš jo būtų galima paimti informaciją, o antra, informacija gali būti imama iš nesąmoningų reprezentacijų. Jeigu teisingas pirmas variantas, jungimas turi vykti sąmonėje, kuri turi savo imanentinę ir transcendentalinę dalį, kuri užtikrina a) objekto ryšį su protu, ir b) mąstymo ryšį su objektu.

Protas introjekcijoje gali turėti visam introjekcijos indui analogišką sandarą. Fenomene indo jausmas sujungiamas su informacija ir jis yra sudarytas iš „realios“ ir „subjektyvios“ dalių, kuri neturi tiesioginio ryšio su daiktu savaime. Mintis irgi turi introjekcijos subjektyvią ir realią dalį. Subjektyvus yra jausmas sąmonėje, o informacija, kurią ji atneša sąmonę yra proto pasąmonėje objektyvumo ženklas. Galima suformuluoti tokius klausimus: a) kur yra ryšys tarp fenomeno ir proto ir b) ar protas turi įgimtas apriorines formas, kurias kažkurioje vietoje pasąmonėje arba sąmonėje uždeda ant fenomeno, jį mąstydamas. Tai I. Kantas bandė atsakyti savo „Grynojo proto kritikoje“.

Kantas, kaip ir racionalistai, kėlė klausimą ar introjekcijos indas turi apriorines formas ne kaip sandara, bet kaip juslinis indo turinys, kurios ateina ne iš patyrimo, bet uždedamos ant vidų įtraukiamos informacijos. Tos formos, kurias I. Kantas išskyrė fenomene ir prote nėra grynos apriorinės formos, nes jos neįgimtos, bet vis tiek ateina iš patyrimo, nes formuojamos ir į atmintį dedamos visą gyvenimą. Tad klausimas galėtų būti netgi toks, ar žmogus turi genetinę atmintį? Kita vertus, yra viso introjekcijos indo sandara ir prigimtis, kuri užkoduota genetiškai, bet ši struktūrinė dalis neįjungiama su transcenden-

cijos informacija, bet yra imanentinės introjekcijos kūrimo pagrindas. Galbūt išskyrus du I. Kanto suformuluotus momentus, erdvę ir laiką. Introjekcija *yra*, todėl ji yra erdvėje ir pati turi erdvę, kad galėtų erdvę atvaizduoti, taip pat ji keičiasi, nes yra besikeičiančioje transcendencijoje, kad galėtų jos keitimąsi parodyti. Šios apriorinės formos ateina iš pačios transcendencijos, jeigu neateina iš riboto patyrimo.

Tęsdami samprotavimą apie introjekciją, pažiūrėkime, kokias joje galima išskirti pagrindines struktūras. Pagrindinės introjekcijos vietos, kuriose jungiama išorinė informacija su vidine struktūra, yra pasaulis ir žmogus. Pastarieji apimami aukštesnės struktūros, kurią įprasta vadinti sąmone. Pasaulis atsiveria žmogui kaip juslinis fenomenas, kaip introjekcijoje sujungta žmogaus indo medžiaga su iš išorės ateinančia informacija. Jeigu pasaulį ir žmogų žymėsime kaip apskritimus, tai gausime tokį vaizdą, kuriame pasaulio apskritimas žmogaus apskritimą dalina dvi dalis: išorinę, kuriai priklauso žmogaus kūnas ir vidinę, kuriai priklauso mąstymas, jausmai ir t.t.

Tačiau kad juslinis fenomenas būtų sujungtas su žmogaus sąmonėje esančiu mąstymu, turi būti dar trečias elementas – tai yra apskritimas, kuris apima ir apjungia du mažesnius apskritimus, pasaulį ir žmogų. Ši sąmonė turi dvi dalis: imanentinę ir transcendentalinę, kurioje yra protas, leidžiantis sąmonėje sujungti objektą su mąstančiu subjektu.

Žmogus ir pasaulis formuojami iš joslumo ir informacijos, į introjekcijos indą patenkančios iš išorinės transcendencijos. Kyla klausimas, ar sąmonė, kaip ryšio tarp fenomeno ir mąstymo būtina sąlyga, pati yra analogiškai konstruojamas fenomenas, ar yra reali, savarankiškai egzistuojanti substancija, persmelkianti imanentinę ir transcendentalinę dalį ir pati neformuojama, kaip fenomenas, jungiant informaciją ir juslinę medžiagą. Galutinio atsakymo šį klausimą nėra. Bet, nepaisant to, sąmonės realumas, introjekcijos funkcionavimui yra būti-

nybė, nes vargu ar iliuzija galėtų valdyti, o jeigu sąmonę laikytume iliuzija, tai žmogus virstų biomechanine algoritmais valdoma mašina, o sąmonė būtų niekam nereikalingas perteklius. Jeigu šis „perteklius“ yra ir jeigu jis yra žmogus, tai reikštų, kad sąmonė atlieka pakankamai svarbią funkciją žmoguje-introjekcijoje ir ji kitokia, nei pati introjekcijos indo fenomenui skirta formavimo medžiaga.

6.

Filosofija ir tikrovė. – Tiesos, supratimo ir žinojimo siekimas yra pagrindiniai filosofijos tikslai, apibrėžiantys jos esmę ir suteikiantys jai aiškią formą. Bet tiesa yra tiesa apie tikrovę, žinojimas yra žinojimas apie tikrovę, supratimas yra tikrovės supratimas. Todėl nesuklysimė pasakę, kad labiausiai filosofiją dominantis klausimas yra tikrovės prigimtis. Žmogus nežino, kas yra tikrovė, sąmonei ji yra pagrindinė paslaptis, kelianti nerimą ir verčianti ieškoti atsakymų klausimą, kas ji yra. Žmogus yra tos pačios tikrovės dalis, todėl jis pats sau taip pat yra paslaptis, verčianti dėti pastangas, bandant suprasti, kas yra žmogus. Šitoks tikrovės susidvejinimas gali būti tam tikrais atžvilgiais naudingas, nes tikrovė, savyje sukurdamą žmogų, parodo kas yra ji pati ir žmogus gali būti kelias, kuriuo einant galima rasti atsakymą į pagrindinį klausimą, kokia yra tikrovės prigimtis.

Tikrovę galima bandyti paaiškinti ir suprasti per santykį tarp žmogaus ir pasaulio. Pakeldami diskusiją filosofinį rangą, siekdami parodyti žvilgsnio į žmogų ir pasaulį pirmapradiškumą, žmogų vadinsime introjekcija, o pasaulį – transcendentija. Kaip introjekcija (lot. intro-iacere – mesti į vidų), žmogus yra savotiška talpykla, kuri įtraukia į savo vidų tikrovę, paverčia ją savo vidiniu atvaizdu. Tuo tarpu, pasaulis pats savaime, ne kaip vidinis atvaizdas, bet kaip pati tikrovė, žmogaus

požiūriu yra ne kas kita kaip transcendencija (lot. transcendere – peržengti), tai, kas peržengia introjekcijos ribas ir kaip visuma, kurioje atsiranda žmogus, yra tikrovės pagrindas. Kai kalbėsime apie įprastinį, vidinį suvokimą, vartosime žmogaus ir pasaulio sąvokas, o pereidami prie pirmapradžių tikrovių, vadinsime jas introjekcija ir transcendencija, pagal pateiktus apibrėžimus.

Akivaizdu, kad tikrovė yra viskas, tiek introjekcija, tiek transcendencija visose jų vietose ir taškuose. Tokią tikrovę vadinysime absoliučia tikrove, pasidalinusia į dvi dalis. Be absoliučios tikrovės dar yra santykinė tikrovė, kurioje išskiriamas subjektas, kaip susidvejinusio suvokimo išeities taškas, kurio atžvilgiu tikrovė atsiveria kaip objektas duotas subjektui. Tokiame supratime subjektas turi „netikroviškumo“ momentą, nes visa tikrovė perkeliama į objektą, o subjektas yra kažkokia unikali ir išskirtinė realybė, išeinanti už tikrovės ribų. Bet akivaizdus vienas dalykas – kadangi visos žmogaus vietos yra tos pačios transcendencijos sukurtos dalys, todėl absoliučios tikrovės atžvilgiu subjektas taip pat yra tikrovė, kuriama transcendencijos.

Šiame kontekste svarbus yra iliuzijos klausimas. Ir dėl to, kad tai pavojus, kurio turėtų vengti filosofas siekiantis tiesos ir kaip tikrovės dalis. Iliuzija taip pat yra kažkokia tikrovė. Bet ši tikrovė atsiranda introjekcijoje, kuri pagal savo paskirtį turi siekti ryšio su tikrove, ją atvaizduoti ir reprezentuoti. Kai introjekcija sugriauna šį ryšį ir turėdama parodyti neparodo to, kas yra už žmogaus, nors turi reprezentacijos formą, ar tai būtų daiktas, ar mintis, tai vadinama iliuzija. Iliuzija yra didelis pavojus filosofijai, nes griaua jos pagrindinį siekį užmegzti santykį ir dialogą su transcendencija, todėl filosofas turi būti akylas, ir kritiškas savo atžvilgiu, kad galėtų apvalyti tiesą nuo iliuzijos apnašų, atvertų transcendenciją, o ne slėptų ją po iliuzijos skraiste.

Pagrindinis filosofijos tikslas yra tikrovė, kuri atsiveria dvejuose kontekstuose – iš dieviškos perspektyvos kaip absoliuti tikrovė, kurioje yra ir transcendentinis pasaulis, ir žmogaus introjekcija, matomi iš šalies su visais savo santykiais ir vienas kitą grindžiančiais mechanizmais, dėl kurių introjekcijoje kyla tiesos arba iliuzijos būsenos. Tiesa, kaip ir iliuzija, yra galima tik introjekcijoje, kaip jos santykis su transcendencija. Tačiau dieviškas žvilgsnis tikrovę žmogui vargu ar pasiekiamas ir jam artimesnis klausimas yra santykinė tikrovė, kuri atsiranda, kai introjekcijoje išskiriami du taškai – subjektas, kaip santykinę tikrovę peržengianti instancija ir subjektui atsiveriantis objektas, į kurį suspaudžiamas visas sąvokos „tikrovė“ turinys. Tokia tikrovė priklauso tiek nuo transcendencijos atvaizdavimo galimybių žmoguje, tiek nuo subjekto konstravimo mechanizmų.

Filosofų idealas yra dieviškas žvilgsnis, kuris turėtų atverti absoliučią tikrovę ir dovanoti žmogui absoliučią tiesą. Bet idealas vargu ar pasiekiamas žmogui, kuris introjekcijoje neišvengiamai susidveja į subjektą ir objektą, kurie yra ne pati tikrovė, bet sukonstruoti transcendencijos. Todėl jie pateikia tik santykinę tiesą, kuri priklauso nuo to, kaip subjektas atsiveria objektui. Tačiau santykinė tiesa gali būti gryninama, žmogus gali aiškinti savo atvaizdavimo ir supratimo mechanizmus ir žiūrėti, ką tikrovę įdeda pats žmogus, o kas kyla iš transcendencijos. Aišku viena, kad santykinėje tikrovėje tiesa yra susimaišiusi su iliuzija, todėl yra kažkiek nutolusi nuo absoliučios tikrovės, kuri atsiverti gali tik peržengus jos ribas ir pakilus virš pačios transcendencijos, nors tokia galimybė yra tik spekuliatyvinė, pagal žmogaus analogiją, kuris visada gali atsitraukti į gyno sąmoningumo sferą ir stebėti introjekciją iš šalies, kaip introjekcijos Dievas.

Prie transcendencijos kaip santykinės tikrovės veda trys keliai: religija, filosofija ir mokslas. Religijai transcendencija yra Dievas, kuriame pasaulis ir žmogus yra jo kūriniai. Šis įsi-

vaizdavimas atsiranda aiškinant tikrovės sandarą pagal žmogaus introjekcijos sandaros analogiją, manant, kad Dieviškoji substancija yra kažkas panašaus sąmonės substanciją introjekcijoje. Tokią tikrovę kokia yra pats žmogus gali sukurti tik panaši į žmogų realybė, tik daug kartų žmogų pranokstanti ir galinti būti ne tik žmogaus bet ir pasaulio pagrindu. Kitas kraštutinis priėjimas prie transcendencijos išaiškinimo yra mokslinis, kuris įsivaizduoja, kad tikrovė yra iš elementarių dalelių sudaryta materija, veikianti pagal mechaninius dėsnius. Mokslininkai tiki, kad Žmogaus introjekcija yra pagal fizikos dėsnius atsiradusi „materiali“ tikrovė. Tuo tarpu, filosofinis požiūris yra tarpinis požiūris, kuris gali svirti tai prie religinių, tai prie mokslinių vaizdinių, ir pasaulį aiškinti teistiniu principu, materialistiniu arba iš viso transcendencijos ir visumos klausimo vengti, domintis tik savo siaura sritimi iš įprastinio žmogaus arba įprastinio pasaulio.

Religija pirmiausiai išsivystė kaip politeistinė mitologinė religija, kurioje pasaulis buvo dalinamas du pasaulius, žmonių ir dievų, ir dievų pasaulis buvo žmonių pasaulio projekcija. Tai reiškia, kad nebuvo nei žmogaus introjekcijos, nei transcendencijos vaizdinių ir visa tikrovė buvo suvokiama pirmiausiai kaip kūniška realybė, kurioje įkalinta dvasia. Dievai nuo žmonių skyrėsi tik savo nemirtingumu ir galimybėmis valdyti tiek dvasinę, tiek kūnišką substanciją, atsiskirti nuo kūno ir kaip dvasia įeiti kitus padarus, keisti kūno pavidalus ir savo materialiu kūnu įeiti kitas materialaus pasaulio stichijas. Situacija pasikeitė sukūrus monoteistinę religiją, kurioje pasaulį valdo vienas Dievas, kuris yra nekūniškas, bet kažkas panašaus į visą materialią tikrovę persmelkiantį dvasinį principą, kuris, aišku, gali ir įsikūnyti, ir įkvėpti dvasią gyviems padarams. Šitaip išskaidyta į dievus transcendencija buvo sujungta į vieną visumą, persmelktą dieviškos substancijos ir atskirtą nuo žmogaus, kuris, kaip ir visa tikrovė, laikoma Dievo kūrinium.

Mokslas pradeda rasti introjekcijos viduje, kaip pažįstančio santykio tarp subjekto ir objekto rezultatas. Subjektas veikia pirmiausiai kaip protas, kurio tikslas remiantis patikimais metodais, kiek įmanoma pažinti objektą, naudojant technines priemones eksperimentams ir kitus proto metodus. Mokslas išsirenka introjekcijos viduje pasirodantį mažą transcendencijos sluoksnį, pritaiko šiam sluoksniui savo proto paradigmas ir stengiasi suprasti ir paaiškinti šią ribotą tikrovę. Mokslininkas tai bando padaryti neišeidamas iš savo tyrimo srities ir apsiriboja tik šiais sričiai priderančiomis sąvokomis. Šitai laipsniškai iš pasirinkto taško ir dalies naudojant plėtimą ir apibendrinimą, bandoma paaiškinti makro ir mikro realybę. Pagrindiniai mokslo bruožai yra tokie. Teorija turi remtis kažkokiu patyrimu, kuris ribiniu atveju pateikiamas naudojant eksperimentines technologijas. Ir antra, mokslinė teorija turi būti ne tik sukurta ar išfantazuota, bet ir įrodyta pagal bendrus reikalavimus. Mokslas paima kokį nors vieną aspektą iš pasaulio, jį bando paaiškinti sukurdamas teoriją. Ir toliau šį tašką plečia tol, kol jis apima visas sritis. Tiesiogiai apie visumą samprotauti yra vengiama, prie šios einama per dalį. Todėl moksluose neatsiranda nei Dievo, nei dvasios klausimų. Šios idėjos tikrovės aiškinimui nenaudojamos.

Kažkada filosofija buvo religinio ir mitologinio mąstymo atsvara, bandydama pateikti žmogui patikimesnių žinių apie jį patį ir apie transcendenciją. Buvo išgryninta santykinės tikrovės sritis kaip vartai, per kuriuos buvo galima priartėti prie tikros neišfantazuotos transcendencijos. Toliau buvo atitinkamai formuojamas žmogaus protas ir mąstymas, pajungiamas disciplinai ir kritiškam žvilgsniui save. Tiesioginis patyrimas ir loginis mąstymas, buvo pagrindiniai būdai artėti prie tikrovės. Tokios tendencijos davė pradžią ir impulsą mokslinio mąstymo atsiradimui, kuris laikui bėgant tapo toks svarbus, kad užėmė beveik visas transcendencijos ir tikrovės sritis, nepalikdamas vietos filosofiniam žvilgsniui. Taip filosofija kažkada buvusi atsvara religiniam ir mitologiniam mąstymui

atsidūrė tarp religijos ir mokslo. Dabar ji pasiduoda tai daugiau religiniam teistiniam mąstymui, kokiai nors teistinei metafizikai, tai labiau linksta prie mokslinio materializmo, apie visumą bandydama mąstyti mokslinėmis sąvokomis.

Filosofijos aušroje filosofijai buvo du svarbūs klausimai. Santykis su praktine žmogaus veikla, filosofijos naudingumas. Filosofija buvo atribota nuo praktinio naudojimo srities, atskirta nuo gamybos ir vartojimo ir šiems dalykams būdingo žinojimo. Filosofinis žinojimas buvo laikomas kitokiu, ne praktiniu. Kitas momentas, buvo santykis tarp patikimo proto ir fantazijų. Filosofijos atsiradimo laikai buvo mitologinio fantazavimo laikai ir filosofija taip pat turėjo atsiriboti nuo fantazuojančio mąstymo, o tai padaryti buvo įmanoma tik priitaikius kokią nors racionalistinę arba loginę discipliną ir atsiremti į patikimo patyrimo pasaulį. Aišku, svarbiausia filosofijoje tai, kad ji siekia ryšio su transcendencija, bando ją suprasti ir paaiškinti. Bet šiam tikslui, jau kalbant apie dabartinius laikus, nesigriebia nei grynai religinių, nei mokslinių transcendencijos interpretacijų. Filosofija siekia surasti savais būdas savo kelią prie transcendencijos, išnaudodama, tiek religinio-teologinio, tiek mokslinio metodo ribotumą. Aišku, filosofija negali konkuruoti su mokslu, nes mokslinio metodo apribojimai jį daro tikslesnį ir patikimesnį, o filosofija, būdama ne tokia griežta, praranda savo tikslumą, ir labiau pa-linksta prie spekuliatyvaus mąstymo apie tikrovę.

Iš įžangos turėtų būti aišku, kad šiame tyrime renkamasis filosofinis kelias prie tikrovės, iš dalies atsiribojant nuo religinio-teologinio mąstymo, bet taip pat nepasiduodant ir mokslinio tyrimo pagundai. Pirmiausiai, turime pasistengti atsiriboti nuo fantazuojančio mąstymo, kuris neatitinka filosofinio mąstymo principų, bet taip pat atsisakoma mokslinio griežtumo ir reikalavimo teoriją įrodyti eksperimentiškai. Filosofas negali fantazuoti, bet negali ir eksperimentuoti, nes tada jis būtų ne filosofas. Filosofiją atribojus nuo šių dviejų kelių prie tik-

rovės, reikia apibrėžti tai, ką galima laikyti išskirtinai filosofiniu keliu. Jau sakėme, kad absoliuti tikrovė dalijasi dvi žinomas dalis introjekciją ir transcendenciją. Kadangi absoliuti tikrovė yra pagrindinis siekis, o pats artimiausias šios tikrovės fenomenas yra žmogus ir transcendencija nepasiekiamo, nes ji peržengia introjekciją, tai einant savo filosofiniu keliu, tikrovės klausimą bent kiek išaiškinti galima per žmogų, per introjekcijos sampratą.

Mes renkamės tokį filosofinį kelią: pažinti žmogų kaip visumą, nuo žmogaus peržengti prie transcendencijos ir remiantis introjekcija pabandyti suprasti jos prigimtį, ir galiausiai pabandyti suvokti situaciją iš absoliučios tikrovės perspektyvos, kurios dalys yra introjekcija ir transcendencija. Sakėme, kad filosofija savo pradžioje išsiskyrė tuo, kad ji bandė remtis patikimą patyrimą ir apriboti fantazuojantį mąstymą, įvedant sąvokų discipliną ir logiką. Mūsų išgryninta ir patikima tikrovė, kaip atspirties taškas turėtų būti introjekcija kaip visuma, kurioje toliau išskiriamas žmogus kaip subjektas ir pasaulis kaip žmogui atsiveriantis objektas. Žmogus nėra visiškai atribotas ir nuo transcendencijos ir kažkokia jos dalis, kažkoks sluoksnis atsiveria žmogui introjekcijoje kaip pasaulis. Einant šiuo keliu būtų išpildytas pagrindinis filosofijos siekis pažinti tikrovę, kuris filosofijoje yra vadinamas tiesos siekimu.

Transcendenciją vadinsime pirmine tikrove, kuri žmogui reiškiasi kaip pasaulis ir jo daiktai. Ši pirminė tikrovė nėra visa tokia kieta ir standi, kaip daiktas, neturintis jokio vidaus ir savo vidų nieko neišsileidžiantis. Šioje pirminėje tikrovėje susiformuoja tokios terpės, kurių egzistencija reiškiasi ne savo masyviu ir kietu daiktiškumu, bet ir tokios kurių esmė yra į vidų įtraukti savo aplinką ir priimti iki tam tikro laipsnio šiai aplinkai būdingą formą, tapti pasauliu pasaulyje. Šią tikrovę, kuri turi tokią savybę, vadinsime antrine tikrove, kuri yra ne tik egzistencija ir esmė, kaip daiktas, bet ir sąmonė, kuriai būdingas žinojimas, turintis „aš“ ir „yra“ formas. Į šį indą pa-

tenkanti pirminė tikrovė įteka į jį taip, kad susimaišo su sąmonės „aš“ ir „yra“ formomis ir tampa pasauliu bei žmogumi transcendencijoje.

Žmogus yra transcendencijos fenomenas, vieta, kurioje transcendencijos kietumas išretėja ir kuri į savo vidų gali priimti išorę. Todėl transcendencija su introjekcija yra susijusi dviem būdais: a) savo sandara ir b) informacija, kuri patenka į vidų ir sujungta su sandara tampa pasauliu ir žmogumi. Pati sandara irgi turi savo sluoksnius: vieta kuri yra pats žmogus, vidinė, arba imanentinė dalis; ir vieta, kurioje informacija maišosi su introjekcijos kūrimo mechanizmu ir yra išorinė, arba transcendentalinė dalis, kuri reiškia beveik tą patį ką ir transcendentinė ir realiai galų gale ją pereina.

Sakėme, kad žmogus yra vienintelis kelias, kuriuo einant galima bent iš dalies pažinti, kas yra tikrovė. Prie tikrovės yra įprasta eiti įformintos informacijos keliu, kuris atvaizduoja pasaulį, sudaro galimybes sąmonei ir protui tirti tikrovę. Šitoks tikrovės tyrimas pirmiausiai yra išsakinijęs prote ir jo galimybėje perduoti informaciją į sąmonę sąvokų pavidalu. Tačiau toks santykis su pirmine tikrove labiau išorinis, jis nedaug pasako apie transcendencijos gelmės prigimtį, kuri filosofijai yra neprieinama, bet kurią bando išaiškinti mokslas pagal savo galimybes. Tačiau visa introjekcija kaip sandara pati yra užuomina apie tikrovės gelmę, nes ji iš šios tikrovės kyla ir yra tam tikras jos atspindys. Tikrovė, pagal žmogaus pavyzdį matome, nėra tik kieta egzistencija ir išorinė esmė. Yra tokių terpių, kuriose pirminė tikrovė išretėja ir pradeda sąveikauti su išore į vidų perimdama informaciją, iš jos formuodama vidinį pasaulį ir patį žmogų, kuris šiame vidiniame pasaulyje gyvena.

Tokia situacija reiškia štai ką. Gali būti, kad antrinė tikrovė neatsiranda, negali atsirasti iš pirminės tikrovės. Tai reikštų, kad antrinė tikrovė yra nelokali, neprižišta prie jokios vietos ir prie pirminės tikrovės specifinės organizacijos, ir persmelkia

visą tikrovę. Antra vertus, jeigu ši antrinė introjekcijos terpė atsiranda iš priminės tikrovės ir priklauso nuo specifinės organizacijos ir sąveikų, tai introjekcija būtų lokali, bet vis tiek žinant, kad ji atsiranda visada, kai atsiranda tinkama organizacija, ji yra tikrovės dėsnis. Kitaip sakant, galimos dvi ant-
rinės tikrovės sampratos, a) tai yra unikali dvasinė substancija, persmelkianti visą tikrovę ir ypatingu būdu besireiškianti žmoguje, arba ji yra b) materialinė, kaip tam tikra nežinoma materijos forma, kuri savo savybes įgyja dėl specifinių materijos veikimo dėsnų. Kitaip šias galimybes galima suformuluoti kaip panpsichizmą ir fizikalizmą.

Šitokia introjekcijos kaip visumos samprata yra riba filosofiniam mąstymui. Žmoguje nėra tokios perspektyvos, iš kurios jis galėtų pažinti tikrovę kaip absoliučią tikrovę, nepriklausomą nuo vidinių žiūros taškų perspektyvizmo. Tai yra riba, už kurios atsiveria transcendencija, tai kas introjekciją peržengia. Transcendencija, aišku, reiškiasi introjekcijoje ir kaip pasaulis, kurio dalis yra žmogus. Mokslas gali tirti pasaulį ir žmogų, bet filosofijai šie dalykai reiškiasi tik kaip išorinės fenomeninės duotys, tiek žmogus, tiek pasaulis. Mokslininkas eina toliau, o filosofas turi sustoti.

Įprastinis pažinimas, kaip subjekto vidinis ryšys su santykinę tikrovę, skleidžiasi vidinėje introjekcijos dalyje, kurios pagrindiniai dėmenys yra sąmonė, jutimai ir sąvokos. Išorinė introjekcijos dalis tvarko ir ruošia reprezentacijas fenomeniniam formavimui. Šią dalį pavadinau transcendentaline dalimi, kuri pereina į aplinkos transcendenciją. Kad būtina išorinė dalis rodo tai, kad, pirma, informacija su introjekcija jungiama ne vidinėje dalyje, nes jeigu būtų taip, tai žmogus suvoktų jungimo procesą. Antra, sąmonėje nėra jokių fenomeno genezės ir konstravimo mechanizmų, tad jie turėtų egzistuoti nesąmoningame lygmenyje ir būti išoriniai imanentinės introjekcijos atžvilgiu.

Tad kiekvienas vidinės introjekcijos dėmuo – sąmonė, jautimas ir sąvoka – turi savo išorinę dalį, kurią galima vadinti arba transcendentaline, arba pasąmone. Įdomiausias klausimas yra sąmonės klausimas, kas yra sąmonės transcendentalumas? Ar ji turi tokį patį konstravimo mechanizmą kaip ir jautimas arba sąvoka? Akivaizdu, kad sąmonė, nors ir suvokia pati savo egzistenciją, objektą arba mintį, bet nevaldo savo būties, tam yra kažkoks išorinis mechanizmas, tarkime veikiantis kai žmogus užmiega ir prabunda. Šie psichologiniai procesai veikia savaime ir yra autonominiai, nepriklausantys nuo žmogaus valios. Yra kelios galimybės. Sąmonė gali būti kažkokio mechanizmo „įleidžiama“ į introjekcijos vidinę dalį, tarkime jeigu, sąmonės substancija yra nelokali ir persmelkia visą tikrovę. Kita galimybė yra ta, kad sąmonė gali būti kuriama transcendentalinio mechanizmo nuo nulio pačiame žmoguje. Ir kaip prietaisas yra įjungiamas ir išjungiamas. Kad ir kaip būtų, bet akivaizdus yra toks dalykas: sąmonė, kuriama negyvo transcendentalinio mechanizmo, yra gyva, gali suvokti save ir savo objektą. Tad šis mechanizmas turėtų būti ne įprastas, bet ypatingas.

Sąmonė vidinėje introjekcijos dalyje yra talpykla, kurioje veikia tiek jutimų konstruojami objektai, tiek sąvokos, kurios sąmonę vienaip ar kitaip informuoja apie išorę. Mintis ir juslinis objektas yra reprezentacijos, o sąmonė sujungia savyje visas reprezentacijas, jas suvokia, ir valdo žmogaus protą bei kūną, kuris veikia išoriniame pasaulyje, transcendencijoje. Tuo tarpu, su sąvokų ir juslinio objekto transcendentalumu, kurį įprasta vadinti pasąmone, yra paprasčiau: jie skirti tik atvaizduoti ir jų paskirtis yra kažkokios informacijos perteikimas į sąmonę. Reikšmingas klausimas yra ar mąstymo ir objekto pasąmonė turi tiesioginį, pasąmonėje esantį ryšį, ar ne? Tai lemia koks yra sąmonės statusas – ji tik atspindintis veidrodis, ar reali substancija, galinti sąveikauti su pirmine tikrove?

Iš to, kas pasakyta matome, kad introjekcija yra tokia dviaukštė sąsaja, jungianti vidinę ir išorinę introjekcijos dalį: juslinis daiktas – jausmo sąmonė, sąvokinis mąstymas – protas, sąmonė – ir jos galimas transcendentalumas. Gali kilti tokie klausimai. Ar transcendentalumas yra psichinis ir reprezentacinis ar fizikinis, mechaninis? Toliau, ar ryšys tarp transcendentalumo ir imanentiškumo yra vienpusis, ar abipusis? Ar galima dviaukštė sąsaja sąmonė-protas, ar sąmonė tik veidrodys be jokio grįžtamojo ryšio sąmonę. Kad protas susijęs su objektiniu pasauliu yra neginčijamas faktas. Kitaip jis negalėtų pažinti pasaulio. Protas pažįsta ir tai matome iš proto generuojamų minčių srauto, kurios visos asocijuojasi su objektiniu pasauliu. Ar gali sąmonė perduoti objekto informaciją į sąmonėje esantį protą ir sužadinti jo pažintines galias? Ar šis ryšys yra sąmonė-pasąmonė, o sąmonėje pasirodanti mintis tik atspindi šį išorinį ryšį? Šie klausimai yra svarbūs transcendencijos vidinio pažinimo galimybei ir jie yra esminė filosofijos, kuri siejama su proto galiomis problema.

Apibendrinant, introjekcijos pjūviai yra tokie: sąmonė-transcendentalumas (vidus-išorė). Toliau sąmonės dalį galime skirstyti į žmogų (mąstymas, vaizduotė ir t.t.) ir pasaulį (jusliniai daiktai). Jeigu šias dalis žymėsime kaip apskritimus, žyminčius savo apimamas sritis ir teritorijas, tai bus pasaulio apskritimas, į dvi dalis dalinantis žmogaus apskritimą, nes žmogus yra „vidus“, pirmiausiai mąstymas ir „išorė“, priklausanti pasauliui – tai yra kūno atvaizdas. Šias dvi dalis jungia jas apgaubianti sąmonė, kuri pirmiausiai valdo savo mąstymą, o taip pat pasaulyje esantį kūną.

7.

Apie prasmės galimybę. – Tikrovę galima suvokti dviem būdais. Pirmuoju atveju, galima manyti, kad šioje tikrovėje nie-

kas neatsiranda be priežasties, priežastį suprantant ne kaip dės-
nio mechaniką, bet kaip paskirtį. Galima pasakyti ir šiek tiek
kitaip: kažkas atsiranda todėl, kad reikia kažkokiam tikslui –
šis tikslas ir yra ta priežastis. Bet tai gali būti neakivaizdu ir ne
savaime suprantama. Jeigu tikrovė įsivaizduojama kaip atsitik-
tinumo produktas, tai toks tikslinės priežasties primetimas tik-
rovei gali atrodyti kaip klaida. Tikrovė gali būti įsivaizduoja-
ma būtent šitaip, kaip atsitiktinai iškritusių kauliukų kombina-
cija, kuri priklauso tik nuo dėsnio ir linijinio tikrovės vysty-
mosi, kuris yra atsitiktinumo ir būtinybės mišinys. Tokie yra
kauliukai ir jie gali sukurti tik ribotą skaičių kombinacijų. Ir
kombinacija iškrinta ne todėl, kad reikia kažkokiam tikslui,
bet atsitiktinai, kol įgyja vienokią ar kitokią stabilią formą.

Tikrovė visatoje priima įvairius pavidalus. Vienas tokių pa-
vidalų yra, pavyzdžiui, kosmoso erdve sklendžianti žvaigždė,
kitoks yra žmogus, vaikštinėjantis planetos paviršiumi. Niekas
nežino, kodėl tikrovė priima tokias formas ir ar tai turi kokią
nors prasmę, paskirti, tikslą, ar tai tik iškritę kauliukai. Šių
dviejų požiūrių pagrindiniai variantai yra religija ir mokslas.
Prasmę viskam kas vyksta, galima įsivaizduoti, suteikia Die-
vas. Bet galima manyti ir kad visata tai nuo kalno riedantis
vežimas, negalintis sustoti ar pasukti į šoną ir „besivystantis“
taip dėl aklos dėsnio mechanikos.

Visata egzistuoja turėdama kažkokią prasmę ar paskirtį? Ar ji
yra paprastas kritimas bedugnę? Religinis mąstymas mato die-
višką paskirti, o mokslinis – įsitikinęs bedugnės teorija.

Tokiame kontekste galima mąstyti ir apie žmogų, tiksliau apie
jo sąmonę, kuri yra žmogiškumo centras. Religinė interpre-
tacija yra tikėjimo klausimas, tačiau šiame tekste pabandysime
parodyti ne tikėjimo tiesas, bet remtis žinojimu, kurį žmogui
dovanoja tikrovė, nors šis žinojimas nebus grynai mokslinis
žinojimas, mokslinė teorija. Vis dar įmanoma žinoti be mokslo

pagalbos, bet ir nepuolant tikėjimo perdėto patiklumo ir nekritiškumo.

Galima manyti, kad pats žmogus yra tik kažkokie iškritę kaučiukai, kaip pagaliau pavykusi viena iš daugelio galimų kombinacijų. Tačiau toks vaizdinys kalbant apie žmogų nebūtinai yra vienintelis. Tikslinis priežastingumas įmanomas ir mokslinio ar filosofinio žinojimo kontekste. Paskirtis bėgant laikui kaupiasi savaime, tikrovės viduje, kažkokiame ribotoje perspektyvoje, susijungus paskirčiai, kurią galima įsivaizduoti kaip esančią dieviškame prote ar esančią užkoduotą pačios tikrovės galimybių rinkinyje, ir aklam atsitiktinumui. Tai reiškia, kad veikia ir atsitiktinumas, ir kad yra kažkokios galimybės, kurios tikrovėje gali kauptis, vykstant kažkokios tikrovės fragmento ar dalies vystymuisi, įgyjant kažkokią funkciją turinčią paskirtį.

Vienas iš pavidalų, kuriuos priima tikrovė yra sąmonė. Jau matėme, kokiame kontekste galima aiškintis jos esmę: ji gali turėti religinę paskirtį arba gali būti suprantama iš ribotos tik žmogaus ir jo aplinkos perspektyvos. Tačiau moksle paskirtis gali virsti funkcija. Tada aukštesnė paskirtis tampa atsitiktinumo kūrinio sujungtu su adaptaciniu evoliuciniu pateisinimu.

Galima klausti šitaip: kodėl pati tikrovė kaip visuma priima vienokį ar kitokį pavidalą (erdvė, laikas, materija, galaktika ir t.t.) arba kodėl kažkoks mikroskopinis visatos fragmentas įgyja vienokią ar kitokią adaptacinę savybę. Į žmogų galima žiūrėti kaip į tikrovės kaip visumos formą ir mąstyti iš šios visumos arba galima imti atskirą fragmentą ir tyrinėti jo evoliucijos eigoje įgytas adaptacines savybes, pavyzdžiui, sąmonę laikant viena iš tokių adaptacijų. Šie klausimai gali būti ir susiję, jeigu nėra jokios „aukštesnės“ prasmės ir jeigu visuma reiškiasi tik per vietines adaptacijas. Klausimas toks: sąmonė susijusi su visos tikrovės prigimtimi ir būtimi, ar ji yra vietinė,

tik paprastas biologinis mechanizmas, neturintis svarbesnės vietos visumoje.

Šitaip išryškėja kontekstai, kuriuose galima bandyti suprasti sąmonę. Ji gali būti kažkoks Dievo sumanymas, apie kurį žino tik jis pats. Tokiu atveju ji vystytųsi traukiama būtent šio aukštesnio tikslo, apie kurį žino tik Dievas. Bet sąmonė gali būti tik pačioje tikrovėje atsitiktinai iškritusi kauliukų kombinacija. Kita vertus, galima įsivaizduoti ir tikslingumo bei atsitiktinumo mišinį be savarankiško Dievo vaidmens, kaip aukštesnės prasmės šaltinio. Arba Dievu galima laikyti pačią tikrovę (transcendenciją). Labiausiai dominantis klausimas yra ar šią formą tikrovė prisiima dėl kažkokios priežasties, kuri peržengia lokalią realybę, ar ši prasmė yra lokali ir yra tik vietinis organizmo (*homo sapiens*) prisitaikymas prie vietinės aplinkos?

Tai yra klausimai, kuriuos žmogus kelia per visą savo istoriją.

Žmogaus sandara yra dviaukštė. Pirmoje pakopoje – kuri ne žmogiška, bet mechaninė – įvestis ir išvestis vyksta žinomų materialių santykių lygmenyje. Šiuose materialiuose santykiuose žmogaus nėra – tai materijos sukurtas biorobotas, veikiantis autonomiškai. Galima sakyti, kad šis žmogus-robotas yra programa įsiterpusi tarp įvesties (duomenys) ir išvesties (veikla). Nemaža dalis smegenų veikia kaip tik šiuo principu, t. y., visos funkcinės kūno organų sistemos išskyrus raumenis. Bet yra ir antras aukštas, vadinamas sąmoningu valdymu, kurio paskirtis yra pagrindinis šio teksto klausimas.

Žmogus yra būtent šis „antras aukštas“, t. y., ne smegenų materija, ne neuronai, ne neuronuose esantys elektromagnetiniai impulsai, ne biologinės programos, analogiškos kompiuterinėms programoms, bet sąmonė. Problema ta, kad sąmonė slepiasi, nepasiduoda tiesioginiam tyrimui, ji neapčiuopiama ir sunkiai pagaunama. Todėl persislenka svorio centrai, kiek

mokslas propaguojamas kaip pagrindinė perspektyva: žmogui padaroma tai, kas pasiekama mokslui, prieinama tyrimui ir teorijų kūrimui. Žmogus tampa kūnu turinčiu valdymo kompiuterį, smegenis. Bet toks žmogus yra išorinis objektas. Savyje žmogus žino, kas jis yra sąmonėje esantis Ego ir vaizdins. Sąmonė yra ta terpė, kurioje susiformuoja šios dvi duotys, kurios vidiniame patyrimo tampa tikroju žmogumi.

Tikrovė turėjo dvi galimybes sukurti laisvą žmogų ir biologinį robotą. Žinome, kad žmogus buvo sukurtas būtent kaip laisvas žmogus. Nors visas žmogus galėtų funkcionuoti ir kaip atskiras organas – kepenys, skrandis, inkstai, kurių sąmonei valdyti nereikia. Kam visam žmogui sąmonė, antras aukštas, jeigu visos funkcijos galėtų pasilikti tik pirmo aukšto lygio. Juo labiau šis klausimas iškyla jeigu laikysime, kad sąmonė tik veidrodys be atgalinio ryšio, tik projekcija ekrane arba objekto metamas šešėlis, niekaip objekto neįtakojantis. Kam reikalinga žmogaus iliuzija, jeigu jis iš tikro yra iliuzija? Arba turėtume priimti mintį, kad šis žmogus antrame aukšte nėra jokia iliuzija, bet yra reikalingas tiek įvesties formavimui, tiek išvesčiai.

Vienaukštis žmogus būtų labai primityvus – įvestis-programa-išvestis, net jeigu smegenys pačios galėtų kurti naujas programas ir šitaip adaptuotis, tačiau be antro aukšto. Bet faktas lieka faktu, kad žmogus ne tik programa, bet ir sąmonė. Atmetę sąmonės iliuziškumo teorijas, turėtume priimti, kad ji įsiterpia į valdymo grandinę. Signalas per du aukštus pereina todėl, kad tai būtina kūno valdymui, veikimui išoriniame pasaulyje. Smegenys susikuria sąmonę ne šiaip kaip bejėgį ir pasyvų žiūrovą, bet kaip aktyvų dalyvį. Antraip, kam sąmonę reikėtų įvedinėti informaciją ir kam reikėtų kurti biologinės programos, esančios neuronų tinkluose, juslinę reprezentaciją.

Toks sąmonės supratimas, aišku, yra funkcinis (sąmonė atlieka valdymo funkciją, kartu su materialiomis smegenimis). Tik ši-

taip apmąstyta ji lieka tik biologine adaptacija, o tokios adaptacijos reikšmė yra tik vietinė. Tačiau sąmonė yra įsišaknijusi pačioje tikrovėje, kurią vadiname transcendencija, sudaryta iš pirminės tikrovės, neturinčios savyje jokių išorės reprezentacijų ir antrinės tikrovės, kuri yra aplinkos vidinė reprezentacija. Pagrindinis klausimas ir yra kaip šios tikrovės susijusios, kas yra pirminės tikrovės pagrindas ir kas yra antrinės tikrovės pagrindas? Sąmonės klausime svarbiausia, kaip pirminėje tikrovėje atsiranda žmogaus introjekcija, šis „antras aukštas“.

Kodėl tikrovė formuoja galaktikas, žvaigždes, planetas? Ar tam yra kokia nors ypatinga prasmė? Kodėl taip turi būti? Galų gale kodėl tikrovėje atsiranda sąmonė? Ar klausimai kas yra sąmonė ir kas yra žvaigždė yra analogiški? Ar vien moksliskai paaiškinę šiuos dalykus, mes suprantame jų prasmę? Norint atsakyti šiuos klausimus, reikia sugebėti aprėpti visumą ir net ją peržengti. Tačiau iš tokios ribotos perspektyvos, kokia yra žmogaus sąmonė, tai sunkiai įmanoma. Galima tik spėti, kad šioje tikrovės visumoje vidinės formos atsiranda ne šiaip sau ir jų esmė neapsiriboja tik vietine adaptacija.

Svarbiausias klausimas yra suprasti, ar sąmonė yra tik mechanizmas, kurį galima valdyti kaip prietaisą, įjungti ir išjungti ir t.t., ar ji yra tikrovės sandaroje įpinta substancija, kuri aktualizuojama žmoguje ir kituose gyvuose padaruose. Jeigu tartume, kad ji yra visos tikrovės dalis, tai visai įmanoma įsivaizduoti ir kitokias „metafizines“ tikroves, kuriose ji galėtų egzistuoti ne materialaus erdvėlaikio kalėjime, bet ir sau artimesnėse stichijose, egzistuodama kituose realybės lygmenyse.

Galia ir haliucinacija. – Niekas nežino, kodėl tikrovė įgauna vieną ar kitą formą. Iki galo to nepaaiškina nei mokslas, nei religija. Per pastaruosius šimtmečius mokslas tikrovės pažinime gerokai pasistūmėjo, bet mokslinės teorijos, toli gražu, jos neišsemia ir nepaaiškina tiek, kiek mums norėtusi. O religija net nesistengia supratimo lygio pastūmėti toliau ir jau tūkstančius metų saugo savo tikėjimą žinojimu. Kodėl tikrovė sukuria žvaigždę arba kodėl tikrovė sukuria žmogų? Ar tam yra kokia nors prasmė, ar žvaigždė bei žmogus yra tik paprastos dėsnių mechanikos produktas? Šiais klausimais žmonija lig šiol klaidžioja tamsoje, nerasdama kelio ar išėjimo iš savo nežinojimo situacijos.

Bet kokių atveju aišku viena – žmogus yra tikrovės kūrinys. Ši tikrovė gali įgauti įvairias formas, viena iš kurių yra žmogus, tačiau be jo yra daugybė kitų formų. Bet, nepaisant to, tikrovė yra viena, ji yra vienis. Žmogus svarbus tuo, kad jame atsiveria tokia tikrovės gelmė, kurios nematome jokioje kitoje tikrovės formoje. Iš to ir klausimas: ar tik nematome, ar tokios gelmės nėra (tai būtų labai abejotina). Tada žmogus iš tikro būtų unikalūs, nors tai mažai tikėtina. Esu įsitikinęs, kad artimiau tiesai būtų manyti, kad tai, kas reiškiasi žmoguje yra būdinga visai tikrovei. Tai turėtų būti visai kitokio, neįprasto ryšio tarp tikrovės ir žmogaus pagrindas.

Žmogus atskirtas nuo tikrovės branduolio, todėl natūralu, kad siekia žinojimo apie save ir tikrovę, kurioje gyvena. Bet tai ir didelis pavojus, priklausantis nuo to, su kokiais ketinimais jis prie šios tikrovės artėja. Tam kad siektų užmegzti paprastą ryšį ir santykį su savo gelme ar tam, kad išplėstų savo galią ir galėtų valdyti, savo haliucinacijas mėgindamas paversti tikrove. Kad tai būdinga žmogui įprastinėje tikrovėje, kurioje žmogus veikia, kažko siekia, konkuruoja, plečia savo galią kitiems žmonėms, yra įprasta. Tačiau kai su šiais savo iliū-

zinės psichikos mechanizmais jis bando persikelti į tokias tikroves, kurios skirtos ne žmogui (bet pačiai tikrovei arba Dievui), bando jas užgrobti ir pritaikyti sau, išskyla didžiulis pavojus.

Bet nuo pavojaus vienintelis išsigelbėjimas yra žinojimas. Pirmiausiai, reikia suprasti, kad net jeigu žmogus yra unikali tikrovės dalis, jos kūrinys, tai unikali yra ir visa tikrovė, jokia dalis nėra išskirtinė. Kitaip sakant, žmogus šioje tikrovėje ne Dievas, nesvarbu ką jo sąmonė iliuziškai jaustų. Ir jeigu jis siekia valdyti gelmę su šia intencija (tapti pačiu Dievu), tai jis peržengia leistiną ribą, nes Dievas tai ne vien galia ką nors padaryti – kad galėtum kurti ar valdyti, reikia begalinio proto ir išminties, kurio neturi joks žmogus. Žmonija yra ne ta lyga.

Tačiau žmogus šią ribą peržengia. Kodėl taip atsitinka yra galybė paaiškinimų. Vienas jų paprasčiausia inercija ir nelankstumas. Socialinio pasaulio dėsnius jis bando perkelti tikrovės pažinimą – konkuruoti, siekti pranašumo, primesti valdžią ir valdyti (net pačiai tikrovei, pačiam Dievui). „Jeigu nevaldysiu aš, tai valdys mane“. Su tuo psichologija susitaikyti neleidžia niekaip. Arba kitas momentas gali būti gerinimo ir tobulinimo siekimas. Žmogaus sugebėjimai menki, bet tikima, kad galbūt yra stebuklingų būdų juos pagerinti. Tam reikia žinoti žmogaus ir tikrovės paslaptį. Tada bus galima sukurti „superžmogų“. Bus padarytas milžiniškas žingsnis priekį, bus galima didžiulis begalinės vertės darbu ir savo begaline verte, nekalbant jau apie įgytą pranašumą ir valdžią.

Taisyklė yra maždaug tokia: ką gero sukuria tikrovė, žmogus tik sugadina, sugriaudamas natūralią pusiausvyrą ir tikrovės tvarką. Kam duota iš tų paima, o kam neduota – tiems prideda. Tai atsitinka todėl, kad visos tikrovės požiūriu žmogaus psichika, „vidinis pasaulis“ yra haliucinacija, kurią žmogus agresyviai bando paversti tikrove, pasitelkdamas tos pačios tikrovės dovanojamą savybę – galią. Ilgai šis tikrovės aspektas

veikė tik klasikiniame erdvėlaikyje ant planetos paviršiaus, bet dabar ateina toks tarpsnis istorijoje, kai žmogus užsigeidė užgrobti pačią tikrovės gelmę, tikrovės branduolį. Pirmiausiai tam, kad padarytų niekšybę savo prieteliams, kitiems žmonėms.

Atskirtis nuo namų, tremtis kelia nerimą ir verčia ieškoti. Ieškojimo kelias pirmiausiai yra siekis sugrįžti, jeigu taip lemta. Pažinti save, savo gelmę tam, kad sugrįžtum gali būti pagrindinis ieškojimo akstinas. Tai yra paprasto ryšio siekimas, nevaldomas jokios patologijos ir haliucinacijos. Supratęs save žmogus žinotų visą tiesą apie tikrovę ir savo vietą joje. Žinojime galima būtų rasti ramybę, išnyktų daugybė bereikalingų ir beprasmiškų veiksmų, tikslų, siekių ir troškimų. Bet žmogus pažįsta ir kovodamas dėl tikrovės lopinėlio. „Jeigu nepaimsiu aš, tai paims kiti. Todėl reikia stengtis iš visų jėgų, aplenkti visus kitus“. Pasiėmęs sau tikrovę įgyji prieš juos pranašumą, įgyji valdžią, o tai yra pagrindinis motyvas. Joks ryšys su tikrovės branduoliu nedomina, yra tik vienas tikslas – galia.

Žmoguje tikrovė ir iliuzija yra susipynusi ir susimaišiusi. Ieškojimo kelias stengiasi atrasti tą vidinę tiesą, kuri leistų užmegzti ryšį su išorine tikrove, kuri yra Dievas. Didybės manija šio skirtumo nemato. Tada žmogus ieško ne kaip išgryninti tiesą, bet su kuo sujungti haliucinaciją, kad ją būtų galima paversti tikrove. Šią gudrybę, kuri yra neregėta niekšybė, didžiausia per visą niekšybių istoriją, žmogus randa pačioje tikrovėje, tai yra galia. Nuo tikrovės branduolio atskirtos būtybės veikia tik išoriniame pasaulyje, kuriame karaliauja Niutono mechanikos jėga. Per visą niekšybių istoriją tai buvo pagrindinis ginklas. Jo riba buvo tai, kad taip nebuvo galima valdyti pačios žmogaus gelmės. Todėl to pasirodė maža didybės manijai, kuria apsėstas žmogus.

Todėl vykdomas karas prieš tikrovę, prieš įvairias jos formas, ir galima spėti, kad didžiausia auka bus žmogus, su kuriuo galbūt buvo galima sieti kažkokių ypatingų vilčių.

9.

Apie dievažmogio sindromą. – Kokia terpė kuria tikrovę žmonija greičiausiai nežinos dar ilgai, bet žmogus tikrai turi galimybę bent šį tą suprasti apie save, kaip šioje tikrovėje esantį daiktą. Visą tikrovę aprėpti yra sunku, tačiau šioje tikrovėje tikrai įmanoma aprėpti žmogų ir turėti bent apytikrą įsivaizdavimą apie tai, kas jis yra. Žmogus kaip duotas pats sau yra pirmiausiai energetinių virpesių ir perspektyvų pluoštai, į kuriuos jis įtraukia tikrovę ir kiekvieną jos daiktą. O žmogaus kūnas yra tai, ką šie virpesių ir perspektyvų pluoštai turi, kas jiems priklauso. Suvokime pasirodanti tikrovė yra tiršta, tanki ir masyvi arba kitaip – materialinė. Kita energetinė šios tikrovės pusė yra nematoma ir nesuvokiama. Tačiau žmogus, jau minėtu požiūriu, reiškiasi kaip būtent šios lengvesnės ir labiau efemerinės tikrovės dalis – sąlygiškai sakome, kad žmogus yra „energijos“ virpesiai. Šiuose energijos virpesiuose atsiranda tai, ką galima vadinti sąmone, sąvoka ir jutimu. Sąmonė su savo „yra“ ir „aš“; sąvokos kaip universalijos ir kategorijų sintezės, vadinamos mintimis; jautimai kaip reprezentacijų materija – visi šie paprasti ir efemeriniai dalykai yra vadinami žmogumi, tikrovėje atsirandančiu iš energetinių virpesių, priklausančiu sunkiau apčiuopiamai, prieš kitos tikrovės kietumą ir jėgą nublankstančiai, bet vis tiek ją pranokstančiai realybės daliai.

Galima spėti, kad daiktas yra pati tikrovė, realybės fundamentas, o žmogiškieji energijos virpesiai yra kažkas antitikroviška, tai, kas nors ir yra visiškai sau pačiai, kaip virpesiai dėl savęs, bet vis tiek yra tik antro laipsnio tikrovė, atvaizduojanti tą pir-

mają. Sau patiems šiems virpesiams save maga laikyti net pirmine tikrove, tačiau šio antralaipsniškumo pašalinti niekaip neįmanoma. Realybė yra tai, kas yra ji pati, o žmogus yra apie kažką kita, apie fundamentalią tikrovę, o grynai apie „save“ pasakyti negali beveik nieko, nebent „aš“, „yra“, būtis, virpesių sraute išskylantis „pasaulio“ burbulas.

Nespręsimė klausimo, kas eina pirmiau ir kas iš ko atsiranda, bet pamėginsime nustatyti santykį tarp šių efemeriškų, tekančių žmogaus erdvių ir jose atsirandančių perspektyvų santykį su tikrove, kuri yra įtraukiama šių virpesių tinklą. Pirmiausiai, klausimas kas yra realiau, sąvokos blyksnis ar masyvus daiktas? Kad ir ką darytų, nei sąmonė, nei sąvoka, materialaus daikto negalėtų net pajudinti iš vietos – sąvokų armada bejėgiškai dūžta į masyvaus, kieto daikto uolas. Jeigu žmogus pats tuo pat metu nebūtų ir daiktas, jis, taip gali atrodyti, būtų beveik niekas, vaiduoklišių virpesių srautas. Bet žmogus yra ir kūnas. Tai jį gelbsti ir tai leidžia jam pasaulyje būti ne tik materijoje įkalintu vaiduokliu, bet ir galios kvantu, kažkuo realiu. Nepaisant to, ši žmogaus tikrovė pati sau atrodo tokia išskirtinė ir unikali, kad ne daiktas ar pasaulis iškyla kaip viešpatis ir valdovas, bet pats žmogus, kaip prieš tai aprašyta realybė. Savo pasaulyje žmogus yra ir tikrovės Dievas, ir valdovas ir teisėjas. Galima spėti, kad transcendencijoje kiekvienas tikrovės daiktas turi savo esmę, prigimtį ir formą, kuri nepriklauso nuo šio vidinio žmogaus virpesių, tačiau pagautas į šį tinklą jis gali tapti bet kuo, bet kokia iliuzija, kuri kaip kaukė uždedama ant tikrovės.

Daiktas nuo žmogaus skiriasi tuo, kad jis yra išorėje ir neturi jokio vidaus, kuris kuo nors skirtųsi nuo to, kas šioje išorėje reiškiasi. Išorinė tikrovė veikdama daiktą, atsimuša į išorinį šarvą, ant paviršiaus palikdama viso labo šios sandūros žymę. Daiktas tikrovės įprastinėse situacijose į vidų neįsileidžia. Jeigu tikrovė į daikto vidų patenka, tai ji daiktą suskaldo į gabalus, tik šitaip nesėkmingai bandydama tapti jo savastimi.

Tokia visa tikrovė, tik tokie jos jėgos santykiai ir maišymasis, priklausomas nuo jos kietumo. Paties žmogaus, ne kaip kūniško daikto, bet kaip virpesių srauto tikrovė yra kitokia, skirtinga nei aprašyta pirmoji tikrovė. Ji tuo pačiu metu yra ir ji pati, ir atiduota kitam, pirminei tikrovei, kad ją atvaizduotų. Kad tai galėtų padaryti, žmogus turi būti kitoks negu kietas daiktas. Žmogus ne materija, bet greičiau virpanti „energija“, kuri prisitaiko prie išorės poveikio formos, iš virpesių sukurdamas tekančio pastovumo oazę, kurioje atsispindi išorinis pasaulis. Ši žmogaus tikrovė yra kitokia, ji „minkšta“, formuojama ir performuojama, galinti tapti bet kuo. Tokia ši antroji tikrovė kaip energijos pluoštų ir virpesių tinklas, kuris skiriasi nuo kieto masyvaus daikto. Kitas šiuose virpesiuose yra viskas, o sau pačiam nelieka beveik nieko. Šioje tikrovėje nuo juslinio daikto laipsniškai pereinama prie sąvokinių virpesių, kurie yra tikrovės įspaudai atmintyje ir prie grynios šviesos, kuri valdo žmogų ir vadinama į ašes formą išprausta dvasia.

Vidinis žmogus-dievas, net jeigu išoriškai kaip toks nesireiškia, savo viduje turi dešimtis tūkstančių tokių virpesių, kurie tikrovę gali kurti ar keisti pagal savo poreikį, vertinti ir teisti, spręsti naudos, vietos, būties ir nebūties klausimą. Tokia sąmonė dažnai nesusimąsto apie tikrąją savo pačios vietą tikrovėje, nebando suprasti savo tikrojo santykio su tikrove. Ir šio paviršutiniško supratimo pagrindinė formulė yra „aš ir pasaulis“, „vienetas ir nulis“. Tai dažnai nesikeičia net tada, kai šie efemeriški virpesiai dūžta atsitrenkę neįveikiamas tikrovės uolas. Akimirkliai šmėkšteli sąmonėje atsakymas „tu ir... Tikrovė“, „nulis ir... Vienetas“ ir virpesiai išnyksta. Tačiau tai žmogaus nepagydoma liga jis kiekvieną kartą išnyra su savo įsitikinimais iš virpesių okeano, pakartoja savo kelią ir išeina, kur – nežino niekas. Kiekvienas virpesių pluoštas įsivaizduoja, kad jame susitelkia visa visatos būtis, kad jame sprendžiasi esminiai tikrovės klausimai, kad jis yra jo tinklą patekusios tikrovės teisėjas, žinantis dėsnius ir principus, vertinantis ir le-

miantis tai, kas „turi būti“, o kas – „neturi būti“. Šitaip kiekvieno žmogaus, nesvarbu kas jis būtų pagal savo funkciją, menkumas ir efemeriskumas, dažnai virsta Dievu. Dievas žmoguje sunkios sandūros su tikrove situacijose dažniausiai užgniaužiamas, bet niekada neišnyksta, ir tik pasitaikius patogiai progai išlenda į paviršių, į dienos šviesą, kai žmogus pasijaučia savo pasaulio valdovu.

Šios žmogaus ligos priežastys yra jo prigimtis, laisvė ir galia. Kuo daugiau laisvės arba galios, kas realiame pasaulyje beveik sutampa, tuo didesnė tikimybė, kad žmogus susirgs. Tokio sergančio žmogaus viduje atsidūrusiai tikrovei iškyla labai didelis pavojus, nes laisvė ir galia žmogų daro labai dideliu, o tikrovę labai maža. Dėl šio santykio tikrovėje, dėka laisvės ir galios, įsivaizduojama, kad turi vykti tai, ką „išvibruoja“ šis vidus. Tikrovė šiame virpesių sraute tampa žaliava, pramoga, pažinimo ir žinojimo objektu, teisiąmąja, galų gale – nuliu, pririštu prie vieneto, kuris jį įprasmina, tarsi atištas nuo šio vieneto nulis pats negalėtų virsti vienetu, savarankiška realybe, pranašesne už žmogų.

Daiktą apgaubiančios šviesos ir energijos virpesiai turi dvi pagrindines būsenas, kurios vadinamos „pažinimu“ ir „vertinimu“. Pažinimo virpesiai turi būti toks tikrovės energetinis veidrodys, kad parodytų ją taip, kad iš karto matytųsi ir tikrovės gelmė, ir paviršius, vienu žodžiu visas daiktas, su visa savo begaline išorine-vidine erdve ir pirmąja priežastimi. Pažinimas yra savotiškas tikrovės ir žmogaus energijos sąskambis, kuriame tikrovė perduoda savo „formas“ žmogaus šviesos srautą. Čia matosi dvilypumas: žmogus pažįsta ir todėl, kad tai būtinybė, nes pasaulyje žmogus turi saugoti savo kūną, tenkinti jo savisaugos poreikius. Bet kita vertus, pažinimas yra perteklius bei sąmokslas prieš tikrovę – žmogus nori būti Dievas, prieš kurį pasaulis kaip jo kūrinys būtų tik skaidrus nulis. Žmonija jau pasiekusi šią stadiją. Vertinimo virpesiai šiek tiek kitaip atvaizduoja daiktą, įeidami su juo į

slepiančią sąskambį, kai žmogaus subjektas, jo jausmo ir požiūrio energetiniai virpesiai, tampa svarbesniais už daikto parodymą taip, kad jame nebūtų žmogaus srauto antspaudo. Vertinimas yra žmogaus-dievo teismas. Iš tikrovės išplėstas daiktas patekęs žmogaus virpesių srautą iš karto atsiduria teisme ir „žmogaus“ energetinio srauto malonėje.

Tokio žmogaus energetinių virpesių bei galios ir laisvės sąjunga sargdina žmogų, leisdamos jam pasijausti Dievu. Pažinimas virsta sąmokslu prieš tikrovę, o vertinimas kosminio mąsto teismu, kurio teisiamųjų suole sėdi visa tikrovė, nekalbant jau apie mažą žmogų. Šita liga yra paveldima „genetinė“ liga, kuri pasireiškia visiems, kas tik atsiduria minėtose sąlygose – išstumiami ar ištraukiami į piramidės viršų. Tokie žmonės pasinerdami į dešimtis tūkstančių virpesių pluoštų siekia nuskaidrinti visą tikrovę. Ir visi žmonės bei tikrovės daiktai „gyvena“ permanentinio pažinimo, vertinimo ir teismo sąlygomis. Galia ir laisvė yra kūno požiūris, kuris leidžia energijos pluoštams ir virpesiams, dešimtims ir šimtams tūkstančių, kaip Dievui savo pasaulyje skaidrinti ir teisti visą tikrovę, jau nekalbant apie atskirą žmogų, kuris yra pirmas taikiny, – šis Dievas pirmiausiai siekia pavergti sau artimą, tada pereina prie tolimo, kol pasiekia tolimiausią, po truputį ruošdamasis lemiama kosminiam mūšiui.

10.

Mokslinė žmogaus samprata. – Žmogaus paslapties klausimus galima kelti ne tik filosofiniame, bet ir moksliniame kontekste. Tada tokios žmogaus sandarą paaikškinančios sąvokos (substancijos ir informacijos srautas, pirminė ir antrinė tikrovė, transcendencija ir introjekcija, holograma) turėtų virsti mokslinėmis sąvokomis ir mokslinėmis teorijomis. Dar geriau būtų, jeigu viską galėtume išreikšti matematine kalba. Aišku,

tokiam trumpam santraukos lygio tekstui, tai būtų per didelės pretenzijos.

Kam tokios pastangos reikalingos? Visų pirma tam, kad ezoterinį elito žinojimą būtų galima padaryti prieinamą visiems žmonėms, nes yra ženklų, tokių kaip psichotroninės technikos sukūrimas, kad žmogaus paslaptis, jeigu ir visa neįminta, didelė dalimi yra aiški ir yra sukurtos technologinės priemonės, leidžiančios valdyti pačią sąmonę. Galbūt tik valdyti, o gali būti, kad siekiama užgrobti ne tik informacinį kanalą, per kurį formuojamas žmogaus introjekcijos turinys, bet ir patį sandaros srautą, šitaip sukuriant dirbtinę sąmonę. Bet tai, aišku, spekuliacijos, nors jos turi ir pakankamą pagrindą.

Šis klausimas gali būti suformuluotas taip. Sąmonė yra lokali ar nelokali? Pirmuoju atveju, jai labiau tiktų kūrimo mechanizmo apibūdinimas. Žinant koks yra šis mechanizmas, būtų galima sukurti dirbtinę sąmonę. Pagal analogiją, mechanizmą būtų galima palyginti su kaitrinės lemputės principu: volframo vielute arba dujose prateka srovė ir ši vielutė arba dujos skleisdžia fotonus, kurie matomi akimis. Tai yra mechanizmas, nors šviesa ir nesukuriama iš nieko. Šviesa egzistuoja kita forma pačioje materijoje, srovė ją tik išlaisvina. Bet mechanizmas reiškia, kad šviesos šaltinis yra lokalus, šviesa yra čia tik todėl, kad mechanizmas yra lokalus.

Kitu atveju, jeigu laikytume, kad sąmonė egzistuoja kaip laisva substancija ir individualiu bei lokaliu atveju surenkama iš aplinkos, tai ją turėtume laikyti nelokalia ir turėtume tikėti, kad ji egzistuoja visur, o žmogus yra tik kosminės sąmonės inkarnacija, įleidžiama į smegenis per sandaros mechanizmą. Bet sąmonė įjungiama ir išjungiama, kai žmogus būdrauja arba miega. Todėl atrodytų, kad labiau tikėtina, kad ji yra tik kažkoks mechanizmas, kaip lemputė, kuri įsijungia pratekant elektros srovei. Bet buvo sakyta, kad žmogaus sandaroje sąmonės substancija dalinasi į dvi dalis: vidinę, kuri yra sąmo-

ninga holograma ir išorinę, kuri iki šiol nepaaiškinta. Tai reikštų, kad junginėjama tik vidinė dalis, o tai, kas yra visa sąmonė su visomis savo dalimis – nei įjungiamo, nei išjungiamo. Ji yra dvasinė substancija, priklausanti didesnei tikrovei, visai transcendencijai. Per šią išorinę sąmonės dalį žmogus galėtų būti susietas su visa savo aplinka, pajungiamas vadina-majai kosminei sąmonei.

Su elektra sąmonė siejama ne šiaip sau, nes ji yra pagrindinis iš išorės matomas smegenų veikimo principas. Juo ir perduo-dama informacija, ir įjungiami neuronai. Kai neuronais neteka srovė, jie yra ramybės būsenoje ir neveikia, o pratekėjus srovei, kažkaip įsijungia ir perduoda informaciją iš aplinkos. Bet elektros srovė yra vidinis platesnio elektromagnetinio lau-ko reiškiny, kuris turi dvi formas: jis gali būti įkalintas mate-rijoje ir gali būti iš jos išlaisvintas kaip laisva substancija, šviesos greičiu perduodanti informaciją kosmine erdve.

Net jeigu elektromagnetinis laukas pats nekuria hologramos ir nėra sąmonės laukas, beveik nekyla abejonių, kad jis daly-vauja bent vienam mechanizme, kuris yra informacijos iš ap-linkos pernešimas į sąmonės-jutimų substancijos srautą.

Elektrinį lauką kuria krūviai ir jie per šį lauką sąveikauja tarpusavyje. Viena iš tokio lauko savybių yra potencialų išsily-ginimas. Tai reiškia, kad jeigu viename taške elektrinis laukas stipresnis negu kitame taške, nes turi daugiau teigiamų arba neigiamų krūvių, potencialai savaime išsilygina ir krūviai per-bėga iš vieno taško kitą. Šis reiškiny vadinamas srove, kuri yra ne kas kita, kaip iš vieno taško kitą tekantis kvantų srautas. Šis srautas tik dalis to, kas iš tikro matoma, jeigu srovė tuo pa-čiu skleidžia ir fotonus, kai pavyzdžiui, nuo vieno elektrodo peršoka prie kito, jeigu tarp elektrodų skiriasi įtampa, bet visas procesas vyksta nematomame elektromagnetiniame lauke.

Kodėl tai svarbu? Pirmiausia todėl, kad tai pagrindinis neuro-
no veikimo principas. Atlikdamas savo darbą, perduodamas
informaciją, jis sukuria elektros srovę. Šis principas nesiskiria
nuo to, kas vyksta tarp elektrodų, kai įtampa pakankama, kad
būtų pramušta dialektrinė varža. Tas pats vyksta žaibuojuojant. Ir,
kaip sakiau, tai yra neurono fiziologijos pagrindinis išorinis
veikimo mechanizmas. Kas vyksta viduje, nežinome, išskyrus
tai, ką mums rodo sąmonė, bet iš išorės smegenyse cirkuliuoja
srovių mikrograndinės. Tačiau, kaip sakėme, srovė – tai ne
viskas, nes ji teka nematomame elektromagnetiniame lauke ir
yra jo kažkokia išorinė išraiška.

Tai, kad smegenyse yra elektromagnetinis laukas rodo, kad
neuronai komunikuoja ne tik elektrocheminėmis priemonėmis,
srovėmis, tekančiomis per neuroną, bet ir lauku. Lauką kuria
krūviai. Jie neuronuose yra visuomet ir laukas nuolatos pa-
laikomas teigiamų ir neigiamų jonų. Tačiau jis gali būti pu-
siausvyris ir ne. Kai laukas nepusiausvyris ir atsidaro kanalai
membranose, teka kvantų srovės, kaip buvo aprašyta. Kad
neuronas veikėtų, turi tekėti srovė, t. y., laukas turi būti poliari-
zuotas ir turi būti potencialų skirtumas, tada atsiranda elek-
trovaros jėga ir šoka kvantų išlydis. Tačiau gali būti naivu
manyti, kad svarbus būtent kvantų srautas, o ne tai, ką jis su-
kelia elektromagnetiniame lauke ir ką tas laukas perduoda į
sąmonės-jutimų srautą.

Tai, kad žmogus yra holograma, verstų manyti, kad svarbiausi
procesai smegenyse vyksta būtent lauko lygyje, o ne kvantų.
Nors, kita vertus, patys kvantai yra sukrešėjusio pirminio
kvantinio lauko mazgai, t. y., patys yra laukas ir turi bangos
savybę. Bet šiame neurono srovių lygyje yra būtent kvantai, o
ne pirminis laukas ir elektrinis laukas yra svarbus informacijos
tekėjimo neuronais mechanizmas. Sunku pasakyti, kuo svarbi
elektromagnetinio lauko poliarizacija ir depoliarizacija ir koks
konkrečiai yra informacijos perdavimo principas, bet šio prin-
cipo svarba akivaizdi.

Neuronai smegenyse veikia kaip visuma, kaip vienas neuronų kolektyvas. Naivu būtų manyti, kad ryšys tarp jų yra tik horizontalus, elektrocheminis. Jau sakėme, kad ryšys yra ir per lauką, ir per sroves. Atskiras neuronas veikia ne bet kaip, ne sporadiškai ir chaotiškai, bet sroves skleidžia tam tikru būdingu dažniu (matuojamu hercais, Hz), kuris, matyt, priklauso nuo stimulo pobūdžio ir vidinio mechanizmo. Bet neuronai yra kolektyvas ir jie veikia bendrai, sukurdami tam tikrą bendrą ritmą, kitaip vadinamą sinchronizacija. Tai reiškia, kad kažkoks dažnis būdingas bendram plotui smegenų žievėje.

Sensorinės žievės pagrindinis principas yra topologinis, atspindintis receptorių ir, atitinkamai, jų stimuliavimo žemėlapi. Žievėje šis žemėlapis yra tam tikroje plokštumoje ir neuronų bei receptorių plokštumos yra paralelinės ir, galima sakyti, kad jų taškai atitinka vienas prie vieno. Bet sąmonėje visi taškai yra sujungti, kiekviena suvokimo dalis pajungta didesnei visumai. Tai reiškia, kad minėtoje neuronų plokštumoje reikalinga ir horizontali integracija, kuri negali vykti vien per anatominius ryšius perduodant sroves. Matėme, kad neuronai kuria ne tik sroves, bet šios srovės yra ir didesnio reiškinio, vadinamo lauku, dalis. Tad integracija turi būti pasiekama ir lauko lygmenyje ir šios integracijos vienas iš požymių gali būti didelio neuronų plokštumos ploto impulsų generavimo dažnių sinchronizacija.

Šis mechanizmas turėtų būti kažkokia tarpinė grandis tarp išorinio stimuliavimo ir reprezentacijos sukūrimo sąmonės holograme.

Galima iškelti tokią hipotezę, kad šiuo metu turima psichotroninė technika veikia ne vien stimuliuojant smegenis srovėmis per elektrodus, bet veikiant patį neuronų plokštumas sinchronizacijoje susiejantį holograminį lauką. Tai galima padaryti žinant, kaip elektromagnetiniame lauke koduojama informacija, kuri po to perduodama į hologramos formavimo

mechanizmą. Tai būtų ne kas kita kaip ant smegenų uždedama psichotroninė matrica, kuria pakeičiamas natūralus smegenų aktyvumas ir formuojamas reikalingas žmogaus charakteris, gabumai, suvokimas ir t.t.

11.

Tiesos likimas. – Absoliuti tiesa yra tikrovės tikrovė, kurią išreikšti galima tapatybės principu, o visose kitose vietose mes turime tik nuo tikrovės nutolusį atvaizdą arba reprezentaciją ir kuo toliau nuo tikrovės, tuo tokiuose atvaizduose daugiau iliuzijos. Pats atvaizdas įvertinti koku laipsniu jis atitinka tikrovę negali, o žmogui kaip tikrovės atvaizdui tai parodo tik rezultatas arba pragmatinis kriterijus, kai turime reikalą su objektyvia reprezentacija. Tai reiškia, kad pirmiausiai vertinama pagal tai, kaip žmogus sugeba tikrovėje orientuotis ir išlikti. Defektyvus suvokimas pražūtingas, o išlieka tik adekvatus. Tačiau šis išlikimas nereiškia, kad tikrovei ir atvaizdui galioja tapatybės principas. Tikrovė nelygi atvaizdui, nors atvaizdas atitinka minimalius žmogaus išlikimo tikrovėje reikalavimus. Todėl objektyvus atvaizdas yra atrama, kuria žmogus gali remtis orientuodamasis pasaulyje ir gali tuo atvaizdu dalintis su kitais kalboje.

Tačiau introjekcijoje atvaizdas ir n-tojo laipsnio atvaizdai at-eina ne tik iš tikrovės, bet visų pirma iš žmogaus. Vien tik grynas reprezentavimas yra labai maža dalis to, kas vyksta introjekcijoje. Išorinė introjekcijos dalis yra objektyviausia, bet ši išorė yra ribota ir, paleidžiant ją apyvartą, ji visada yra apdorojama žmogaus, kuriant antrinius ir tretinius nutolusius nuo tikrovės atvaizdus. Tie atvaizdai gali tiek nutolti nuo tikrovės, kad jos lieka tik nedidelė dalis arba jos iš viso neliaka. Ir šitaip atsiranda ir apyvartą paleidžiama iliuzija. Ta iliuzija visų pirma yra kalba ir jos atvaizdai, kuri sieja vieną su kita

žmonių introjekcijas. Kalba yra laisva nuo tikrovės ir kuo didesnė žmonių grupė, tuo labiau ji yra nuo tikrovės atsipalaidavusi, ypač paversta valdymo instrumentu.

Kuo toliau nuo tikrovės tikrovės prie atvaizdų ir prie n-tojo laipsnio atvaizdų, tuo toliau nuo absoliučios tiesos, nuo visos tiesos, kuri tapati tikrovei. Iš bėdos galima tokius atvaizdus vadinti daline tiesa (nors dalis gali būti tokia maža, kad ji prilygsta iliuzijai), kuri yra tik atvaizdą kuriančios sistemos konstruktas, vertinamas pragmatiniais kriterijais, tai yra, pagal rezultatą, pagal tai, kaip pavyksta realizuoti kokį nors veiksmą ir kaip pavyksta pasitikrinti jį iš kitų žmonių perspektyvos. Bet tai reiškia, kad mes turime reikalą su iliuzija ta prasme, kad atvaizdas mums atrodo kaip tikrovė, nors iš tikro yra sukonstruotas paties žmogaus. Taisyklė tokia: kuo toliau nuo žmogaus, tuo daugiau tiesos ir kuo arčiau žmogaus, tuo jos mažiau, o tai reiškia – daugiau paties žmogaus susikurtos iliuzijos, kurios atvaizdai cirkuliuoja sociume ir kuri iš atskiro individo perspektyvos beveik nesugriaunama.

Akivaizdu, kad nelygūs vienas kitam ne tik tikrovė ir introjekcija (atvaizdas), nes tarp jų yra niekaip iš introjekcijos neįvertinama praraja. Praraja yra ir tarp vienos introjekcijos ir kitos. Pirmiausiai todėl, kad jos tiesiogiai niekaip nesusijungia ir antra, jos yra savo pačių susikurtų n-tojo laipsnio atvaizdų-iliuzijų nelaisvėje. Introjekcijas sujungti galima tik kalba, bet kalba taip pat filtruoja introjekcijos atvaizdą ir yra neadekvati. Be to, kalba yra laisvai generuojama, tai reiškia, kad ji gali iš viso neatitikti jokio atvaizdo. Kalbos atvaizdas nelygus introjekcijos atvaizdui, nors šį atvaizdą, pateiktą kalboje, galima vertinti atsiremiant į savo turimą tikrovės reprezentaciją. Tai reiškia, kad kalbos tikroviškumo pagrindinis kriterijus yra nekalbinė referencija į pasaulį, duotą žmogui. Referenciją galima tikrinti įvairiai: pavyzdžiui, ieškant patvirtinimo iš kitų žmonių arba fiksuojant pačią tikrovę.

Yra galimybė savo atvaizdą kalboje patikrinti iš kitų žmonių požiūrio taško, tačiau šis patikrinimas tikrovės atžvilgiu gali būti ir labai silpnas. Nėra žmogaus, kuris būtų pati tikrovė. Kiekvienas žmogus, viena vertus, yra tik tikrovės atvaizdą kuriančio mechanizmo konstruktas ir, antra vertus, bet kokiam žmogui neadekvatumas gali būti būdingas kaip ir bet kam kitam, kurį sąlygoja, pavyzdžiui, socialinė aplinka. Gali atrodyti, kad stiprioji tokio patikrinimo galimybės pusė yra pragmatinis kriterijus sujungtas su kiekybiniu aspektu. Jeigu būtų taip, tai reikštų kažką panašaus, kad kuo kiekybiškai ekstensyviai daugiau iliuzijos, tuo ji artimesnė tikrovei. Tačiau tai yra sunkiai įtikimas argumentas, nebent būtų galima sutikti, kad kuo daugiau iliuzijos, tuo ji stipresnė, bet ne arčiau tikrovės ir tiesos.

Bet ar tikrai didesnė masė žmonių yra garantija, kad kriterijus patikimas ir neklystamas? Vien iliuzijos jungimas negali būti pranašesnis už tiesą, iliuzija pranašesnė geriausiai kaip jėga. Jėga taip pat yra tikrovė, tačiau ne reprezentacinė, o aktyvi, galinti veikti kitą jėgą. Tačiau tikrovę tiesa laikome ne jos aktyviaja ir jėgos santykiuose besireiškiančia prasme, bet jos būties ir atvaizdavimo prasme.

Tiesa visuomenėje kovoja su iliuzija kaip galimas žmones suvienijantis ir jungiantis pagrindas. Dažniausiai balansuojama ant ribos tarp tiesos ir iliuzijos. Dėl prieš tai paminėtų priežasčių tiesą ir tikrovę pasiekti beveik neįmanoma, tačiau įmanoma valia siekti tiesos, kuri įsitaiso pačioje žmogaus introjekcijos objektyviausioje vietoje, toliausiai nuo žmogaus, kur mažiausiai iliuzijos. Tačiau gyvenant tokia pasaulyje, koks yra sukurtas, šioje vietoje išsilaikyti beveik neįmanoma ir žmogaus sąmonę užvaldo tokie introjekcijos centrai, kurie neturi bendro mato su tikrove. Dėl prigimtinio žmogaus varžymosi ir konkuravimo, dėl valios viešpatauti afekto pasidumdama iliuzijos pagundai ir nenoras matyti tiesą nugali. Tokia pasaulyje kontempliacijoje atsiverianti tiesa nieko ne-

domina ir žmogų valdo *appetitus* ir valia viešpatauti. Galima sakyti, kad visos visuomenės gyvena savo pačių susikurtuose nuo tikrovės nutolusiuose iliuzijų pasauliuose, kuriuose tiesa užgniaužiama, tampa nereikalinga ir neparanki.

Iliuzijos masę galima skirstyti į tokius tipus – tuos, kurie nenori žinoti tiesos ir tuos, kurie neturi galimybių ją sužinoti, nes yra hierarchinės piramidės apačioje. Vieni valdo ir jiems rūpi tik jų valdžios iliuzija, o kiti yra valdomi ir jie nesugeba arba neturi galimybių tiesą sužinoti. Pastarieji pasikliauja jėgos autoritetu. Abiem atvejais, nėra jokio artėjimo prie tikrovės, yra tik iliuzinis atvaizdas a) projektuojamas į pasaulio daiktus savo introjekcijoje, b) cirkuliuojantis sociume kalbos kanalais tarp skirtingų introjekcijų, bet net netikrinamas iš vienos pusės ir niekaip nepatikrinamas iš kitos pusės. TIKROVĖ=TIESA lieka už atvaizdų ir kalbinės informacinės terpės ribų. Kalba nepatikima ir klatinga, o tiesa atsiveria tik toje vietoje, kurios niekaip kitaip neįmanoma perduoti išskyrus kalbą. Todėl iliuzija sunaikina tikrovę ir nugali.

Tai reiškia, kad masė gyvena savo pačios susikurtoje iliuzijoje, atitinkančioje minimalius pragmatinius išlikimo kriterijus, bet, nepaisant to, vis tiek nutolusioje nuo tikrovės ir tiesos tiek, kad pastarųjų beveik nelieka. Klausimas toks: kiek tikrovės reikia iliuzijoje, kad žmogus ir žmonių masė galėtų išlikti šiame pasaulyje? Ir ar be šio minimumo masei iš viso kiek nors rūpi pati tikrovė ir tiesa?

II. Protas

12.

Permainų akivaizdoje. – Vienas iš žmogaus valdymo būdų yra informacijos dozavimas. Čia išsiskiria du sluoksniai – turinčių informaciją ir jos neturinčių. Dozuojant informaciją, tie kas jos neturi tampa priklausomais nuo tų, kas turi. Tai galioja visoms sritims, neišskiriant ir žmogaus. Visuomenė per visą istoriją buvo atribota nuo valdovų ir žynių turimos informacijos ir jokia ezoterika jai nebuvo pasiekama. Šiais laikais situacija panaši. Yra daugybė požymių, kad mokslinis žinojimas pasistūmęs pakankamai toli, tačiau jis slaptinamas ir žmogui neprieinamas. Svarbiausia yra paties žmogaus mįslė. Nekyla abejonių, kad žmogaus mįslę filosofai ir mokslininkai stengėsi įminti nuo amžių glūdumos. Ir daug kas jiems pavyko. Tačiau tai, kas buvo pasiekta ir kas 21 a. yra žinoma – slepiama nuo visuomenės. Visuomenė praranda pranašumą ir tampa priklausoma nuo tų, kas žino.

Aišku, nereikia norėti, kad viskas būtų padėta ant lėkštutės. Naivu būtų laukti, kad kažkas savanoriškai atsisakys savo pranašumo. Bbelieka darbą daryti patiems, apibendrinant tai, kas prieinama ir ką galima sukurti savo protu. Praraja tarp tų, kas informacija disponuoja ir tų, kas jos neturi turi būti visais būdais mažinama, ypač kalbant apie žmogaus paslaptį. Kas jie yra – turi žinoti visi. Vergovė primetama dirbtinai skleidžiant tamsą ir vaizduojant, kad jie vieninteliai žino kelią ir išėjimą, todėl gali būti visos žmonijos vedliai – nepriimtina. Kiekvienas žmogus turi sugebėti pats ieškoti kelio, ieškoti išėjimo ir tam jam buvo duoti visi pagrindiniai sugebėjimai, kuriuos šarlatanai iš jų bando atimti, kad galėtų patys vesti. Kas žino kas šių šarlatanų protuose ir ar jie iš tikro ruošiasi vesti žmogų

teisingu keliu. Jie duoda žmogui savo ranką, bet ar ta ranka nėra „velnio“ ranka.

Ne kartą rašiau, kokia pagrindinė žmogaus sandaros principinė schema. Jis yra dviejų srovių sankryžoje atsirandanti holograma, kurią galima įsivaizduoti ir kaip laisvą substanciją ir kaip mechanizmą. O galbūt ir kaip judviejų mišinį. Pirmas srautas yra sąmonės-jutimų srautas ir antras yra iš transcendencijos ateinanti informacija, kuri kažkuriame taške maišosi su pirmuoju srautu. Tokią sandarą aš vadinu transcendencijos introjekcija, į vidų įsiurbta informacija, iš kurios formuojama holograma. Tad galima sakyti, kad turima tokia principinė schema: a) kažkokia sąmonės-jutimų srauto sandara, skaidoma vidinę ir išorinę dalį (vidinė dalis yra sąmoningas suvokimas, o išorinė dalis yra arba laisva substancija, arba iš kažkokio materialaus pagrindo kylantis mechanizmas); ir b) introjekcijoje formuojama informacija, kuri joje tampa pasauliu ir žmogumi.

Visą transcendenciją vadinu pirmine tikrove, kuri yra viskas, kas yra. Šioje pirminėje tikrovėje atsiranda holograminis burbulas, kurį aš vadinu antrine tikrove, nes jis yra kažkokio pirminės tikrovės fragmento atspindys. Ši antrinė tikrovė neturi beveik nieko savo, galbūt kažkokią subjektyvią sandarą ir mechanizmą ir visa atiduota pirminei tikrovei. Žmogus yra tokia sąmonės akis, per kurią pirminė tikrovė mato kažkokį savo fragmentą ir kažkokią savo dalį. Ši situacija yra savotiška atskirties situacija, nes antrinėje tikrovėje matomas fragmentas atskirtas nuo transcendencijos esmės ir absoliučios tiesos ir žmogus turi ieškoti. Nežinojimas yra tamsa, bet ši tamsa po truputį sklaidosi ir žmogus laipsniškai skverbiasi tolyn, arčiau prie tiesos. Ir ši tiesa turi būti žinoma visiems – kas yra žmogus ir kas yra tikrovė. Šis žinojimas ne valdymui ir šokdinimui, bet atiduotas kiekvienam žmogui, jo laisvam disponavimui.

Norėdami suprasti, kokia yra filosofijos pagrindinė paslaptis, turime žinoti kas yra mintis. Visos filosofijos yra ne kas kita, kaip minčių rinkiniai, pateikiami tekstų, teorijų forma. Moksle šie minčių rinkiniai yra įgavę matematinių tekstų pavidalą, bet tai nekeičia esmės. Mintis, kaip ji reiškiasi žmogui, yra paprastas dalykas. Kiekvienas žmogus žino, kas tai yra, nes visi mąsto. Skirtumas tik tas, kad skiriasi paprasto mąstymo ir filosofinio mąstymo stilius ir svarbiausia turinys. Toliau aprašomas principas turėtų padėti suprasti visą filosofinio mąstymo esmę ir kaip filosofai pasiekia žinojimo būseną, kuri kartais įgauna ezoterinę formą ir leidžia jiems pakilti virš kitų žmonių, saugant savo žinojimo šaltinio paslaptį.

Šioje vidinės žmogaus dalies sandaroje, apie kurią jau kalbėjome (introjekcija turi vidinę ir išorinę dalį) matome, kad žmogus pažįsta sukantis pažinimo ratui. Tas ratas yra objektas-protas-mąstymas-objektas. Pagal mano hipotezę sąmonėje esantis objektas, kažkokiu būdu įtraukiamas į sąmonėje esantį protą ir ten pagal schemas ir matricas išanalizuojamas. Tada informacija iš sąmonės įleidžiama į sąmonę, kur ji turi minčių pavidalą, kurios yra įleistos informacijos pluošteliai. Kadangi objektas ir mąstymas apie jį yra sąmonėje, tai ši juos susieja ir mintys yra priskiriamos objektui. Šios mintys yra kažkoks žinojimas apie objektą. Toks yra filosofinio pažinimo ratas, kuriam besisukant ir didėjant žmogaus patirčiai, kaupiasi žmogaus protas – kuo ilgiau žmogus gyvena, tuo daugiau žino.

Taigi filosofija susideda iš tokių informacijos pluoštelių, kurie iš sąmonės perduodami į sąmonę ir žmogus kažką žino, kažką supranta. Bet kas yra šie pluošteliai pažiūrėjus dar toliau, suvokus ne vien tai, kad jie yra informacija? Jie yra sąvokų arba kategorijų sintezės sąmonėje. Kategorija yra kažkoks ženklas, kuris apima kokią nors grupę objektų. Kategorija „knyga“ apima visas tikrovėje esančias knygas. „Pasaulis“ apima visus egzistuojančius pasaulius. Kategorijos neatsiranda iš nieko. Jos kyla iš patyrimo, mokantis. Sukantis jau minėtam

pažinimo ratui ir patyrimo duomenims pereinant į proto struktūras, kurios vadinamos kognityvinėmis struktūromis. Šios laikomos atmintyje ir jos yra ta vieta, iš kurios žmogaus mąstymas surenka reikalingą informaciją, kuri toliau virsta mintimis ir sąmonės susiejama su pasaulio atvaizdu smegenyse.

Šiuos procesus vadinu pirmu ir antru kognityviniu šuoliu. Pirmas kognityvinis šuolis daromas tada, kai, sukantis pažinimo ratui, patyrimo duomenys pereina protą ir laikui bėgant virsta kategorijomis arba sąvokomis. Antras kognityvinis šuolis įvyksta tada, kai sąmonė susiduria su kažkokiu objektu, prote sužadinamos atitinkamos kognityvinės struktūros ir jos paduoda sąvokų sintezes į sąmonę, kurios susiejamos su objektu ir žmogus žino, supranta. Kognityvinių struktūrų visuma vadinama kažkokia paradigma kaip teorijų sistema ir visuma. Prote gali susikaupti tokios pagrindinės paradigmos, susijusios su pasauliu: religinė, filosofinė, mokslinė ir pragmatinė (kurioje galėtų būti visų kitų paradigmų mišinys). Paradigma lemia tai, kokios kognityvinės struktūros ir sąvokos sužadinamos prote, kai žmogus susiduria su pasauliu. Žmogus mąsto tai, kas yra užkoduota jo prote.

Pagal pateiktą principą matosi, kad sukasi ne tik vidinis pažinimo, bet ir išorinis žmogaus veiklos ratas, kuriam šis vidinis ratas tarnauja. Žmogus iš išorės į introjekciją įtraukia informaciją, ją apdoroja savo vidinėse sistemose ir kuria kažkokius veiklos planus. Kaip žmogus veikia, priklauso nuo paradigmų (religinės, filosofinės, mokslinės, pragmatinės), kurios lemia ne tik žmogaus mąstymą vidinėje introjekcijoje, bet ir veiklą. Ši veikla pagal žinių ir žinojimo lygį kuria planetoje situacijas, kurias galima vadinti kažkokia civilizacija. Vidiename pažinimo rate protas apdoroja transcendencijos atvaizdo medžiagą, ją keičia, analizuoja, pritaiko, jungia, skaido ir t.t. Išoriniame rate žmogus panašiai pritaiko sau išorinį pasaulį, pačią transcendenciją, kurios keitimo laipsnis, pobūdis lemia pasiektą civilizacijos lygį.

Iš visų civilizacijos tipų labiausiai išsiskiria religinė ir mokslinė civilizacija. Religinė civilizacija save paskiria tarnavimui transcendencijai, kuri interpretuojama kaip Dievas, keliantis žmogui kažkokius reikalavimus ir jį baudžiantis už nepaklusnumą. Mokslo kryptis yra priešinga. Mokslininkas siekia ne tarnauti transcendencijai, bet ją pavergti, tuo pačiu pats save paskelbdamas Dievu, kuriam turi paklusti visa transcendencija. Tokios skirtingos paradigmos sukuria įvairias situacijas, kurios naudojamos valdžios primetimui paprastam žmogui, kurio laisvė paminama po kojom. Religinėje civilizacijoje valdžia gaunama iš Dievo ar Dievų, ir jie yra arba vietininkai žemėje, arba pačių Dievų inkarnacijos. Mokslininkas šių žodžių formaliai atsisako, bet aukščiausiam lygyje ezoterinį mokslą valdantis žmogus su transcendencija elgiasi tarsi pats būtų Dievas, nors tai paprastai vadinama aukščiausią valdžia. Iš žmogaus reikalaujama, kad jis šiai valdžiai paklustų.

Pasaulis keičiasi. Ir žmogus, kad jame išgyventų, taip pat turi keistis. Pirmiausiai keičiasi žinojimas apie žmogų ir pasaulį, todėl savo senas žinias reikia papildyti naujomis žiniomis. Filosofijos rėmuose žmogaus klausimas tapęs labai aiškus. Nors pačios substancijų paslaptis filosofijai nežinoma, bet pagrindinės dalys ir kaip jos sąveikauja, kaip žmogus įgyja žinojimą ir jį pritaiko, yra aiškus. Žmogaus skaidymo, ribojimo, dalinio išaiškinimo laikai baigėsi. Atėjo laikas integracijai ir pusiausvyrai. Vidinė introjekcija kaip sąmonė susieja visas dalis. Nei viena dalis nemenkinama ir neišmetama kaip nereikalinga.

Pateiktoje žmogaus introjekcijos schemoje, sakėme sukasi du pagrindiniai ratai, kuriantys civilizaciją, kuriuose integruotos visos žmogaus galimybės. Geriausias pasirinkimas siekti pusiausvyros tarp visų dalių, sujungiant tai, kas žmoguje yra dvasia, protas ir veiksmas. Dvasia būtų aukščiausia sąmonės instancija, toliau ji valdytų protą, kuris duoda tikrovės pažinimą ir sudaro sąlygas rinktis vertinant galimybes, ir veiksmas būtų žemiausia pakopa, kaip santykio su transcendencija

mechanizmas, perkuriantis aplinką ir kuriantis medžiaginę civilizaciją.

Tačiau civilizacija atneša ne tik gerovę ir pažangą, bet ir negandas ir norint atsilaikyti, reikia išsaugoti vidinį tvirtumą, kurį suteikia žinojimas ir siekti solidarumo, kad šis žinojimas nebūtų pavienis.

13.

Apie filosofinį pažinimą. – Filosofija yra tūkstančius metų besitęsianti pastanga suprasti pasaulį ir žmogaus vietą jame. Tai, kad reikalinga tokia pastanga rodo, jog natūrali žmogaus būklė yra tikrovės nesupratimas. Žmogus yra transcendencijoje atsiradusi sąmoninga perspektyva, atskirta nuo jos ir turinti šį ryšį tarp savęs ir transcendencijos susikurti pati. Šio grįžimo atgal į transcendenciją, iš kurios žmogus išsiskiria, jis siekia visą gyvenimą ir net per visą istoriją. Atgal į transcendenciją veda daug kelių, vienas iš kurių yra filosofija, bet be jos yra ir daugiau, pavyzdžiui, mitologija, religija, kurie šiais laikais galbūt šiek tiek pasenę. Mūsų laikais filosofiniam keliui analogiškas yra mokslo kelias. Nors mokslas yra pranašesnis tikrovės pažinimo metodas, bet įdomu tai, kad filosofija vis dar išlieka kaip vienas iš aktualių tikrovės supratimo būdų.

Šią pastangą rodė žmonės vadinami filosofais, turėję tokį pasaulio ir žmogaus supratimą, kuris nors dažnai kirtosi su tradicine masine sąmone, visgi buvo teisingas, skirtingai nei mitologiniai, religiniai ar ideologiniai klaidingi supratimai. Žmogaus natūrali būklė yra ne tik transcendencijos visiškai nesupratimas ir atskirtis nuo jos, bet jam būdingas ir klaidingas supratimas, kuris kažkaip aiškina transcendenciją, bet šis aiškinimas yra nedisciplinuotas, neturintis tikrovės ir tiesos pa-

tikimų kriterijų, pasiduodantis fantazijoms ir sapnams. Tokios iliuzijos dažnai būna ne individualios, atsiradusios ne iš individualių pastangų, bet kolektyvinės ir masinės, tai, kas sukurta anksčiau ir kitų žmonių ir kas buvo nemąstant perimta į savo sąmonę. Toks masinę sąmonę kuriantis supratimas nėra filosofija, kuri nuo pat pradžių buvo pastanga išsivaduoti iš klaidingų vaizdinių ir susikurti tiesos patikimus kriterijus, kuriais remiantis būtų galima parodyti tikrą pasaulį.

Ankstesniais laikais filosofams teko kovoti prieš mitologinius ir religinius įsitikinimus, o šiais laikais iliuzijos terpė yra daugiau ideologinė. Ta kova nebuvo arši visada, nes buvo daug atveju, kai filosofai siekė savotiškos sintezės, tačiau šios sintezės rezultatas buvo tik nefilosofinių elementų įmaišymas į filosofiją, kurie nepadėdavo išplėsti filosofinio žinojimo ribų. Yra galimybė jungti filosofiją, pavyzdžiui, su religija, bet šiais laikais ypač aktualus filosofijos jungimas su ideologija, kuri su filosofija neturi nieko bendro. Filosofija yra susijusi su idėjomis, kuriomis ji aiškina tikrovę, bet ideologijos tikslas yra ne aiškinti, bet pasiekti, kad idėjos valdytų žmogų ir manipuliuojant idėjomis būtų galima manipuluoti žmonėmis, o filosofija ir filosofas nesiekia niekuo manipuluoti, jo tikslas yra tikrovė ir tiesa, kitaip sakant žinojimas. Aišku, žinojimas irgi valdo, nes žmogus juo linkęs remtis, bet filosofinis žinojimas ir ideologinė sąmonė yra skirtingi dalykai.

Tad kas yra filosofija, kuri kaip sakėme gali atverti tiesą? Koks jos pagrindinis elementas, kuris geba filosofinę sąmonę išskirti iš masinės ir ideologinės sąmonės? Šis elementas jau buvo ne kartą įvardintas tai yra transcendencijos, tikrovės supratimas, atveriantis tiesą. Jau sakiau, kad tiesą atskleisti pretendavo taip pat ir mitologija, religija bei ideologija, bet jų rėmuose nebuvo keliamas patikimų tiesos kriterijų klausimas ir tiesa buvo galima pavadinti bet kokią haliucinaciją. Tuo tarpu filosofija išsiskiria didesne disciplina ir savikritiška auto-refleksija. Filosofijos skiriamasis bruožas yra tas, kad ji yra

vienintelis autentiškas būdas siekti tiesos, o kiti būdai, galbūt išskyrus mokslą, yra didesni ar mažesni klystkeliai, nes jie neatitinka griežtų tiesos kriterijų ir reikalavimų tiesai. Transcendenciją ir tikrovę žmogus atveria juos pažindamas ir suprasdamas, bet suprasdamas grynai filosofiniu supratimu, kuris skiriasi nuo kitų supratimo būdų. Kuo filosofinis supratimas skiriasi nuo kitų supratimo būdų bus pabandyta atsakyti toliau.

Filosofijai pažinimas nėra savitikslis, taip pat jis nėra pragmatinis ir neskirtas kažką valdyti ar formuoti. Filosofas siekia, kad pažinimas atvertų pasaulį ir klausimus kelia tik dėl šio tikslo ir šis tikslas yra vadinamas tiesos siekimu. Tiesos klausimas, kadangi jis glaudžiai susijęs su pažinimu, yra vienas iš pagrindinių filosofijos klausimų, nes pažinimas vertas tik tada, kaip jis atveria tiesą, kitaip pasaulį ir tikrovę. Bet tiesos klausimas nėra toks aiškus ir vienareikšmis, net galima kelti klausimą ar tiesa iš vis įmanoma ir ar visas transcendencijos supratimas nėra tik iliuzija. Tada visos pastangos pažinti būtų bergždžios, taip pat ir filosofija. Dėl šios priežasties šis klausimas yra svarbus, ir mes pabandysime jį atsakyti. Bet kokių atveju, dauguma filosofų įsitikinę, kad kelias transcendenciją yra ir jis yra tikras ir kad vienas iš patikimesnių būdų pasiekti transcendenciją yra tikrovę atveriantis filosofinis pažinimas.

Filosofijos pagrindinė užduotis yra išplėsti tikrovę žmogui atveriantį supratimą. Bet kaip filosofija gali tai padaryti? Pagrindinė dalyko, vadinamo filosofija, vieta skleidžiasi tarp proto ir daikto, tarp kurių yra įsitaisęs žmogaus mąstymas. Mąstymą gimdo protas, o supratimas skleidžiasi žmogaus mąstymo procese. Transcendencijos pažinimas sukasi ratu, prasidėjęs nuo daikto sąmonėje, pereidamas į protą sąmonėje, sugrįždamas mąstymu sąmonę ir galiausiai sujungiamas su tuo pačiu objektu. Šis pažinimo ratas ir gimdo pasaulio supratimą. Be jo filosofijos tokios, kokią turime nebūtų – nebūtų tekstų, nebūtų veikalų, nebūtų istorijos ir tradicijos.

Filosofijos neišmanoma įsivaizduoti be mąstymo, iš kurio atsiranda tekstai ir filosofinių sistemų istorija, nors filosofiją galima įsivaizduoti ir aiškinti šiek tiek kitaip, ne kaip iš proto kylantį supratimą, bet kaip sąmonės būseną. Tai būdas artėti prie daikto ir pasaulio iš grynos sąmonės, pasinėrus į savotišką sąmoningo suvokimo estetizmą. Tačiau tai ribota filosofijos samprata, nes vien tik sąmonė, nepraturtinta proto išvalgų yra skurdi ir negali atskleisti transcendencijos įvairovės ir sudėtingumo. Be to, jeigu filosofija būtų tik tokia, tai ji nekurtų tekstų ir mes neturėtume filosofijos istorijos. Tai, kas lieka žmonėms ir istorijai sukurama iš proto kylančio supratimo, kuris skleidžiasi žmogaus mąstyme. Svarbiausia tai, kad filosofija visuomet pereidavo mąstymą, kuris tapo pagrindine filosofijos vieta, nors jos siekinys dažniausiai buvo už mąstymo ribų.

Žinoma, filosofijos erdvė yra platesnė negu vien tik supratimas, atsirandantis mąstymo procese. Ši erdvė yra sąmonės erdvė. Tačiau filosofijoje be sąmonės dalyvauja ir pasąmonė, iš kurios kyla pagrindinės intuicijos ir išvalgos. Sąmonės erdvėje yra duodamas objektas, juslinis daiktas ir į jį žybsniais yra įšvirkščijama informacija, vadinama mąstymu. Bet filosofijos vieta nėra vien sąmonė, nes jeigu filosofijos vieta yra pažįstantis mąstymas, kylantis iš proto, tai filosofija yra susijusi ir su pasąmone, kuri yra už sąmonės erdvės, ir turi kitokį pavidalą, nei sąmonės formos. Tad kilmės požiūriu filosofijos vieta yra protas, kuriam impulsą duoda daiktų pasaulis, nors jis pats tiesiogiai supratimo neformuoja. O sąmonėje esantis mąstymas yra filosofijos reikšimosi vieta. Ir abi šios vietos – protas ir mąstymas – yra svarbios. Protas prisitaiko prie sąmonės ir proto informacija sąmonėje virsta sąvokų sintezėmis, kurios plyksteli sąmonėje ir ji visa nušvinta supratimo ir žinojimo šviesa, susieta su daiktu. Žmogus supranta pasaulį.

Fenomenologiškai supratimas yra informacijos pluoštelis ir perspektyva sąmonėje, susieta su kokiais nors pasaulio objektais. Supratimas yra tokia erdvė ir perspektyva sąmonėje, kuri

pagilina suvokiamą objektą, išplėsdamas jį iš grynios, fenomenologinės ir banalios sąmonės, kuri pati mato, bet nesupranta to, ką mato. Be supratimo daiktas yra visas paviršiuje ir pirmame plane yra tik jo būtis, jo „yra“. Sąmonė be proto ir jo supratimų turi tik vieną sąvoką – „yra“ ir pati sąmonė yra kažkas panašaus į išplėstą šią vieną sąvoką. Pati sąmonė kitų sąvokų, susijusių su pasauliu neturi. Savimonėje analogiška viena sąmonės sąvoka yra „Aš“. Kad perspektyvos ir erdvės būtų pagilintos, sąmonei reikalingas protas, atveriantis suvokimų ir santykių įvairovę. Ši įvairovė formuojama pasąmonėje, už erdvės ribų ir į sąmonę įvedama sąvokų sintezėmis, kurios vadinamos daikto supratimu, ir kurios yra tiesos vieta.

Kad galėtume paaiškinti kas yra pažinimas, turime giliau pažinti žmogaus protą. Kas yra žmogaus protas pasąmonėje žinoti neįmanoma, nes jis nepasiekiamas jokiame fenomenologiniame stebėjime. Tačiau kiek sąmonės ir pasąmonės ryšyje pagrindinė proto forma yra sąvoka, tai yra įmanoma. Sąvoka yra būdas, kuriuo protas susijungia su žmogaus sąmone. Tai, kad į sąmonę ateina turiningos sąvokų sintezės yra įrodymas, kad pasąmonė nėra niekas, kad ji taip pat yra turininga. Sąmonės ir proto sandūroje sąvoka yra tam tikra kognityvinė struktūra, kurią galima vadinti kategorija. Kategorija yra ženklas, apimantis kokios nors rūšies visą grupę objektų. Pavyzdžiui, žodis „knyga“ apima visas įmanomas knygas. Visos sąvokos yra tokios kategorijos, kuriose universalus ženklas pagal požymių rinkinį susiejamas su visa galima daiktų grupe.

Visos sąvokos yra formuojamos patyrimo. Patyrimas nebūtinai yra išorinio pasaulio patyrimas, ši sąvoka apima taip pat ir vidinį patyrimą ir vaizduotę ir viską, kas randama žmogaus introjekcijoje. Čia iškyla vienas iš esminių klausimų – kaip patyrimas pereina į sąvokas? Matoma, kad čia įvyksta pirmas kognityvinis šuolis, tarp sąmonės objekto ir proto medžiagos, kuri pirminiame etape yra formuojama patyrimo, žmogui augant ir vystantis. Protas iš patyrimo susiformuoja sąvokas,

kognityvinių struktūrų pavidalu, kurias po to pritaiko objektų pažinime. Galima spėti, kad pasikartojantis patyrimas, vidiniai ar pasaulio reiškiniai, virsta kognityvinėmis struktūromis – sąvokomis ir loginiais ryšiais. Šis sąvokų formavimas yra spontaniškas ir instinktyvus ir žmogaus protui vystytis beveik nereikia jokių sąmoningų pastangų. Pagrindinis sąvokų formavimo procesas vyksta sąmonėje. Todėl yra tarpas tarp sąmonės objekto ir kognityvinės struktūros prote, kuri susijungusi su sąmone virsta sąvoka.

Protas galbūt nėra *tabula rasa*, nes turi būti tam tikra terpė ir medžiaga, iš kurios formuojamos sąvokos, taip pat gali būti, kad genetiškai yra užkoduoti net tam tikri loginiai ryšiai ir santykiai. Bet šiai proto medžiagai informacija tiekama sąmonės objektų, kuriuos protas instinktyviai išskaido sąvokas ir santykius ir taip, bėgant laikui bei vystantis žmogui, atsiranda tai, ką mes vadiname tikru protu. Svarbiausia mintis yra ta, kad be patyrimo protas formotis negali. Taip pat patyrimas nėra vien tik pasaulis – žmogus patiria visą savo introjekciją ir jos dalių ryšius bei santykius tarpusavyje. Bet svarbiausia ką reikia žinoti yra tai, kad sąvokos yra kristalizuotas žmogaus patyrimas.

Dabar šiek tiek aiškiau kas yra žmogaus protas. Todėl galima tiksliau paaiškinti, kas yra žmogaus pažinimas kaip esminė filosofijos forma. Pažinimo pradžia yra objektas sąmonėje, kuris susiejamas su protu. Šis ryšys sužadina prote esančias kognityvines struktūras, kurios sąmonėje išskyla sąvokų sintezių pavidalu ir šios sąvokos, atverdamos kažkokią vidinę perspektyvą, pagilina objekto suvokimą. Kitaip sakant, pažinimą galima apibrėžti kaip sąmonės objekto sujungimą su ankstesniu žmogaus patyrimu, kuris yra kristalizuotas sąvokomis. Žmogus ankstesnį patyrimą pritaiko vis naujoms situacijoms ir remdamasis juo supranta, arba kitaip, „pažįsta“ pasaulį. Kitoks pažinimas žmogui neįmanomas – suprasti reišk-

kia palyginti su ankstesne patirtimi, kuri yra įgavusi kategorijų pavidalą.

Tapo šiek tiek aiškiau, kas yra žmogaus pažinimas – tai žmogaus ankstesnis patyrimas, sujungtas su objektu. Kitaip sakant naujas situacijas žmogus pažįsta per senas, per savo seną patyrimą, kuris yra kristalizuotas sąvokomis. Sąvokos neatsiranda iš nieko, žmogus pats jas susikuria ir pagrindinė sąvokų kūrimo medžiaga yra patyrimas. Aišku, kad žmogus galėtų formuoti savo protą, jis turi turėti įgimtą sugebėjimą, bet laikantis filosofinio empirizmo principų visas turinys paimamas iš patyrimo. Žinoma, patyrimas yra ne tik išorinis pasaulis, žmogus patiria taip pat savo vidų, sąmonę ir vaizduotę ir šios patirtys taip pat turi įtakos sąvokų ar loginių ryšių formavimui.

Pavyzdžiui, imkime sąvoką „būtis“. Ši sąvoka taip pat kyla iš žmogaus patyrimo ir yra net keli šios sąvokos supratimo būdai. Būtis gali būti aiškinama daikto materialios substancijos prasme, kuri savyje turi pagrindą, kuris sąlygoja tai, kad daiktas „yra“ pasaulyje. Tai „materiali“ būties samprata. Yra ir kitas būdas aiškinti sąvoką „yra“. Šis žodelis gali išreikšti pagrindinį sąmonės atributą, kuris sąmonei introjekcijoje sujungus su daikto atvaizdu, šiam atvaizdui suteikia jo „būties“ jausmą. Žmogus per sąmonės būtį suvokia, kad daiktas yra. Žodis „yra“ yra pagrindinė sąmonės sąvoka, kuri uždedama ant daiktų ir yra svarbiausias jų suvokimo sąmonėje būdas.

Kitaip sakant, net pačios abstrakčiausios ir atrodytų bereikšmiškiausios sąvokos yra kilusios iš kažkokio patyrimo. Norint suprasti tokią abstrakčią ir, atrodytų, atsietą nuo tikrovės sąvoką, reikia ieškoti žmogaus patirties, kuri tą sąvoką yra suformavusi. Sąvokos nesusietos su jokia patirtimi yra retos, dažniausiai jos būna dirbtinės ir priklauso dirbtinėms situacijoms, o filosofijoje net pačios bendriausios ir abstrakčiausios sąvokos kažką reiškia, bent jau tam žmogui, kuris tas są-

vokas vartoja, nes jeigu nėra universalių ir bendrų patirčių, ir jeigu sąvokas formuoja žmogaus patyrimas, tai jos beveik visada yra individualios, pateikiančios individualią pasaulio interpretaciją. Tas pats galioja ir filosofiniam pažinimui, kuris visas įsišaknijęs individualioje žmogaus patirtyje. Todėl nėra identiškų filosofinių sistemų ne vien dėl to, kad jos aprašinėja skirtingą introjekcijos vietą ir iš skirtingos perspektyvos, bet ir todėl, kad kiekvieno žmogaus patyrimas yra individualus ir kiekvienas atskiras žmogus šiek tiek kitaip supranta tikrovę.

Pradžioje sakiau, kad filosofas pirmiausiai siekia tiesos. O šie teiginiai gali atrodyti reiškia, kad tiesa neįmanoma, nes kiekvieno žmogaus patirtis vis kitokia ir neįmanomas sutarimas tarp žmonių. Pirmiausiai, filosofas neturėtų pretenduoti abso-
liučią tiesą, neturėtų stengtis ją primesti kitiems. Jeigu taip atsitiktų tai rodytų arba nesąžiningumą, arba nesupratimą, kas yra tiesa. Filosofai ne primeta tiesą, bet dalinasi savo patirtimi su kitais. Kita vertus, tiesos klausimas iškyla kaip filosofo sąžiningumo klausimas, kai supratime jis iš tikro kalba apie tai, ką patiria, net jeigu toks supratimas tėra senos patirties pritaikymas naujoms situacijoms paaiškinti. Tiesa yra bandymas naujas situacijas prilyginti senos patirties sąvokoms ir kiek yra bendrumo tarp senos ir naujos patirties, tiek tokiame supratime yra tiesos. Tad galima sakyti, kad tiesa yra įsišaknijusi žmogaus patyrimo ir iš jo kyla. Kadangi nėra universalaus ir kolektyvinio patyrimo, filosofų tiesos linkusios skirtis.

Jeigu situacija tokia, kuo skiriasi filosofija nuo religinių ir ideologinių „supratimų“, kuriuos mūsų dienomis įprasta laikyti klaidingais ir iliuziniais? Tiesą laikydami skiriamuoju filosofijos bruožu, turėtume priimti, kad filosofija visgi atskleidžia tiesą ir kad ji vertinga būtent dėl šios priežasties. Filosofija išsiskiria pirmiausiai savo didesniu sąžiningumu, nes ji nepriima bet kokio patyrimo ir bet kokių sąvokų. Pirmiausiai ji išsigrynina tą tikrovės sritį, kuri yra patikima, atsiribodama nuo vaizduotės, fantazijų, sapnų ir haliucinacijų. Toliau ji įsi-

veda sąvokų discipliną, tai yra, išgrynina savo individualias filosofines sąvokas, kylančias iš filosofinio patyrimo ir neišdarinėja su jomis, kas šauna į galvą. Ir pagrindinis siekis yra tikrovės autentiškas pažinimas bei individualus artėjimas prie tiesos, kuriuo galima dalintis su kitais žmonėmis.

Su filosofija artimiau yra susijęs mokslas, kuris taip pat yra pažinimas ir tiesa. Mokslas taip pat išgrynina vietą, kurioje galima rinkti patikimus duomenis ir tirti. Taip pat ir mokslą domina tik tiesa ir jis atsiriboja nuo fantastinių vaizdinių. Bet filosofija nuo mokslo skiriasi tuo, kad ji tiesos siekia tik savo protu, naudodama tik paprastą sąvokų discipliną ir apsiribodama įprasto patyrimo pasauliu. Tuo tarpu mokslas žengia toliau: jis pradeda taikyti metodą, matematiką, modeliavimą, techniką ir kurti tik griežtus reikalavimus atitinkančias teorijas, kurios turi būti įrodytos, kad jas priimtų. Šiuo atžvilgiu filosofija yra daug laisvesnė ir jos objektas yra įprastas pasaulis – gamta, žmogus, visuomenė, valstybė, laisvė ir t.t. Kas yra šie dalykai žmogui paaiškina išgrynintos patyrimo sąvokos, sujungtos su sąmonėje esančiu pasauliu.

Kam reikalingas filosofinis pažinimas mūsų dienomis? Atsakymas paprastas – tiesa visais laikais buvo reikalinga, ji buvo vertybė. Istorijoje vienas iš būdų siekti tiesos buvo filosofija, kuri dėl visuomenės tamsumo dažnai buvo įvairių įtampų šaltinis ir tiesos sakymui reikėjo turėti protą pakylantį virš masės, o taip pat drąsos. Dėl to filosofija yra dažnai asocijuojama su šiomis žmogaus savybėmis – protu ir drąsa. Pagrindinė kliūtis filosofiniam pažinimui yra iliuzija, kuri nemąstoma ir priimama akiai ir fanatiškai, net tampa agresijos priežastimi. Tai ne filosofija. Kadangi valdžiai iliuzijose skendinti masė yra paranki, o tiesa griaua iliuzijas, užkoduotas ir filosofijos konfliktas su valdžia. Jeigu filosofas tarnauja valdžiai, jis savaime yra įtartinas, nes valdžiai parankesnė iliuzija, o filosofas iš principo negali būti iliuzijų skleidėjas. Toks „filosofas“

greičiau yra ideologas, idėjų prižiūrėtojas, neleidžiantis joms nukrypti nepageidaujama linkme.

Filosofai visada buvo proto ir drąsos žmonės, turėję įdomų ir originalų pasaulio supratimą, kylantį iš patirties, kuriuo siekė pasidalinti su kitais žmonėmis ir iš ko atsirado filosofijos tradicija bei jai priklausantys klasikiniai filosofiniai tekstai, iš įvairių perspektyvų parodantys žmogui pasaulį, kuriame jis gyvena.

14.

Individas ir abstrakcijos masė. – Nemąstančiai visuomenės daliai būdingas paviršutiniškas supratimas, apsiribojantis primityvia daiktų ir žmonių kategorizacija, nežengiant gilesniam žinojimui reikalingo žingsnio į esmę. Nesuprantama, kad primityvus skirstymas į kategorijas yra paviršius arba net iliuzija, už kurios iš tikro nieko nėra. Aišku, kategorizavimas reikalingas žmogaus mąstymui, todėl jis turi savo tam tikrą pateisinimą, bet taip pat turi būti žinomos ir tokio mąstymo ribos ir iš tokio mąstymo kylančios iliuzijos, kurios žmogų atitveria nuo pasaulio nepermatoma siena, nors mąstymo paskirtis yra priešinga. Be šios priešingos paskirties mąstymas būtų nereikalingas – mąstymas kaip teorijų gamykla.

Tačiau tai kyla iš pačios mąstymo prigimties, nes visos mąstymo sąvokos yra kategorijos, žyminčios visą grupę daiktų, turinčių kažką bendro. Sąvoka neišskiria individualaus daikto iš grupės, jo neindividualizuoja, neištraukia iš masės, bet priešingai į tokią sąvokos masę įtraukia. Žodį „stalas“ galima pritaikyti bet kuriam stalui ir šiuo įvardijimu jis ne išskiriamas iš grupės, bet į ją įtraukiamas, o tai reiškia, kad jo individualumas suabstraktinamas ir universalizuojamas, jo net nelieka, lieka tik būdingų požymių ir savybių agregatas. Stalas įvardi-

jamas ir jo kaip čia ir dabar duoto individo neliaka, jis išnyksta įtrauktas grupę ir masę.

Nepastebėti paprasto daikto individualumo gal ir nebaisus nuostolis. Ką domina stalias arba namas? Jie yra tik funkcijos, kurios kaip kažkas kita net nepastebimos. Taip pat pačiam daiktui jo individualumas nerūpi ir jis net negali jo apsiginti nuo ištirpdymo masėje, grupėje ir visumoje. Bet žmogus ne daiktas, su juo yra kitaip ir išryškėja visai kitoks kontekstas, kai toks kategorizavimas mąstyme taikomas žmogui. Mąstyti apie daiktus universalizuotomis sąvokomis yra įprasta. Bet kai mąstymas nesuvokia, kokios yra tokių abstrakčių sąvokų ribos ir funkcijos, jis atsiduria iliuzijoje, tarp mąstančio subjekto ir žmogaus iškyla iliuzijų siena. Mąstyti yra būtina, bet nebūtina gyventi mąstymo iliuzijų pasaulyje, nes yra vieta, iš kurios matomas tokio mąstymo ribotumas.

Tačiau subjektas dažnai virsta abstraktaus mąstymo agregatu, kuris blaško kitą individą sąvokų masėse ir neliaka normalaus žmogiško ryšio tarp jų. Lieka tik abstrakčios grupės ir su tomis grupėmis sujungtos procedūros. Individas tampa tik tokių grupių ir aibių susikertančių sričių krešuliu, kuriam laikomos paruoštos mąstymo ir elgesio procedūros. Žmogus paverčiamas sintetiniu daiktu, susintetintu abstraktaus mąstymo. Nepaisant to, jis visada lieka kažkas daugiau negu tai.

Kuri dalis svarbesnė? Ar ta, kuri įtraukia žmogų į masę, ar tai, kas visada lieka už bet kokios masės ribų? Kurią dalį svarbiau žinoti ir su kuria dalimi, norint giliau suprasti, reikia siekti ryšio? Nužmoginantis santykis yra tas, kuris mato tik į paviršių iškeltas abstrakcijas, o gilesnis yra tas, kuris stengiasi pamatyti tai, kas išsprūsta iš abstrakcijų valdžios – patį žmogų.

Ne visos sąvokos yra „blogos“. Aišku, jos naikina individualumą, o tuo pačiu ir tiesos pažinimo galimybę, bet taip pat jos gali įtraukti žmogų ne tik „blogio“, bet ir „gėrio“ masę. Šitaip

įtraukus individą į kurią nors masę, jis tampa labai „geras“ arba labai „blogas“, kartais net per daug geras arba blogas, nes atsiduria išgrynintose kategorijų masėse. Tokio paviršutiniško kategorizavimo sąvokomis blogis yra kitas, nesusijęs su „blogomis“ arba „geromis“ sąvokomis, jis gali tapti nežinojimo ir nesupratimo šaltiniu, nors mąstymas turėtų siekti priešingo tikslo. Mąstymui tai blogiausia – nežinoti ir nesuprasti įsivaizduojant, kad žinai ir supranti.

Kategorizavimas turi remtis objektyviomis savybėmis, todėl gali atrodyti, kad jis yra objektyvus ir apie daiktą pasako nors ir ne viską, bet bent jau kažką tikra, kažkokį krislelį tiesos. Tačiau vis tiek toks mąstymas yra toli nuo individo tikrovės. Galima pasakyti „gražus paveikslas“, bet tokiu pasakymu tik sujungiamos dvi mąstymo masių aibės: „gražių daiktų“ ir „daiktų paveikslų“, kurios nepasako nieko nei apie subjektyvų estetinį jausmą, nei apie paveikslo individualų turinį. Sąvokų išskirtos objektyvios savybės yra tikros, bet apie paties paveikslo ir jo grožio individualumą nepasako nieko, jį reikia patirti.

Šitaip sukategoriizuoti galima bet ką: pavyzdžiui, JAV galima laikyti „klestinčios demokratijos“ šalimi arba kokį arabą pavadinti „teroristu“ ir iliuziškai įsivaizduoti, kad toks kategorizavimas turi ir realų pagrindą. Kiek sąvokos „gražus paveikslas“ pasako apie patį paveikslą, tiek pat ir sąvoka „teroristas“ pasako apie arabą arba „klestinti demokratija“ apie JAV. Pagal šiuos pavyzdžius matyti, kad iš tokio mąstymo kyla dviejų rūšių iliuzijos: pirma yra ta, kad toks mąstymas paslepia patį individą, kurį norint pamatyti reikia gilesnio žvilgsnio; ir antra, kad kategorizavimu gali būti sąmoningai siekiama individo, daikto arba žmogaus, nepamatyti.

Kitaip sakant, kategorizavimas gali būti ne tik „netyčinio“ individualumo naikinimo įrankis, bet kategorizavimas gali reikštis ir kaip tyčinis individo naikinimas, bandant jį, jo indi-

vidualumą ir sudėtingumą pakišti po reikalinga išgryninta sąvoka. Toks primityvus kategorizavimas pasireiškia, pavyzdžiui, ką nors demonizuojant arba angelizuojant, nors grynas „velnias“ arba „angelas“ įmanomas tik kategorizuojančiose sąvokose. Toks kategorizavimas kartais pateisinamas, ypač kai tam yra labai daug objektyvių priežasčių ir galima apibendrinti iki tokio laipsnio, kai kitos „velnio“ arba „angelo“ savybės tampa nesvarbios. Tokį ne visai tikslų žinojimą ir supratimą galima atleisti. Bet tokios situacijos yra išimtinės. Kitais atvejais pageidautinas visas žinojimas, susitikimas su tikru žmogumi arba daiktu.

Daug niekšiškesnis kategorizavimo pritaikymas, kai kategorijos atsiejamos nuo objektyvių kriterijų, kai žmogų visuomenės ir pasaulio akyse bandoma sąmoningai pakišti po kokia nors sąvoka, net žinant, kad toks kategorizavimas yra neteisingas. Naudojamasi įvestu kalbos režimu ir tuo, kad dauguma žmonių neturi galimybių patikrinti. Tai yra propagandos uždavinys. Tokioje propagandoje JAV, pavyzdžiui, yra ne autoritarinė oligarchija, bet „klestinti demokratija“, arabai ne laisvės kovotojai, besipriešinantys imperialistinei agresijai, bet „teroristai“. Kas yra tik subjektyvus abstraktaus mąstymo agregatas, užvaldantis visą sąmonę, ir kas yra pats individas, neįstatomas jokių sąvokų rėmus, – tai reikėtų žinoti, nes toks nesupratimas, nesugebėjimas žengti už kategorijų ir pamatyti tikrą pasaulį, per visą istoriją buvo didžiausio blogio šaltinis.

15.

Proto prigimtis. – Proto prigimtį paaiškina dvi kartinės sąvokos: vertinimas ir pažinimas. Akivaizdu, kad šie proto veiksmai žmogui yra gyvybiškai svarbūs, nes pažinimas žmogui duoda pasaulį, pasaulio supratimą, o vertinimas padeda nuspręsti, kaip su pasauliu elgtis, ką su juo daryti. Pažinimas turi

atspindėti pasaulį, bet atspindėti prote taip, kad jis, skirtingai nei transcendencijos reprezentacija, būtų visiškai suprantamas. Vertinimas yra daugiau „signalinio“ pobūdžio, nes duoda signalus vienaip ar kitaip su objektu elgtis, vengti jo, ar ne, siekti, ar ne, naudotis, ar ne, menkinti, ar ne ir t.t. Su pažinimu situacija yra daug paprastesnė į jo struktūrą neįsiterpia tiek elementų, kiek vertinimą, tad jis yra šiek tiek už vertinimą aiškesnis. Tuo tarpu vertinimas yra sudėtingas, dėl to gali būti sunku pasakyti, kas yra vertinimo tiesa ir ar vertinimas yra subjektyvus, ar objektyvus. Tiksliausiai būtų tarti, kad jis nėra nei vien subjektyvus, nei vien objektyvus, vertinime suaugę viskas ir subjektyvumas, ir objektyvumas.

Proto darbas neapsiriboja pažinimu. Su protu dar yra susijusios tokios svarbios sąvokos kaip vertinimas, vertė ir vertybė. Vertinimas pagrįstas kažkokia sistema, kuria remiantis klasifikuojamas objektas. Konkrečios klasifikavimo sąvokos priklauso nuo pasirinktos vertinimo paradigmos. Šio klasifikavimo svarbus bruožas yra tai, kad kraštutiniai skalės taškai žymi maksimalų pozityvumą ir maksimalų negatyvumą. Pavyzdžiui, moralus-amoralus, naudingas-nenaudingas.

Vertė yra tai, kas paimama iš paradigmos ir priskiriama objektui. Kokia vertė priskiriama priklauso nuo to, kokia paradigma remiamasi. Binarinei vertinimo struktūrai būdingas perėjimas iš kažkokio netobulumo į kažkokį tobulumą. Kas skatina tokį perėjimą, tam priskiriama vertė. Pavyzdžiui, paveikslui galima priskirti estetinę vertę, kokiam nors daiktui utilitarinę vertę ir t.t., nes nustatomas šis perėjimas. Galų gale, objektas, kuriam priskiriama kokia nors vertė, vadinamas vertybe. Tai gali būti moralinė vertybė, estetinė vertybė, utilitarinė vertybė ir t.t.

Toliau galima aptarti vertinimo paradigmas. Visos vertinimo sistemos paremtos būdvardžiais, nes vertinimas yra objekto savybių nustatymas, o savybės išreiškiamos būdvardiniais žo-

džiais, pavyzdžiui, geras-blogas, naudingas-nenaudingas ir t.t. Žinoma, objektas turi daug savybių ir ne visos jos priklauso vertinimo paradigmoms. Vertinimui priskirtinos tos savybės, kurios turi binarinę struktūrą, savo teigiamą ir neigiamą dalį, kurių kiekviena duoda skirtingą signalą, pozityvų ir negatyvų. Vertinimo paradigmos išsaknių būdvardžiai gali būti susiję su a) juslinėmis ir su b) intelektualiai konstruojamomis savybėmis, kurios savo paradigmas turi užfiksuotas prote, bet ne juslinio suvokimo sandaroje.

Vertinimo paskata, pirmiausiai, yra a) objektas, duotas sąmonei. Toliau yra išskiriamos kažkokios b) objektyvios savybės, kažkokie kablukai už kurių užsikabina protas. Po to eina c) vertinimo paradigma, skaidoma į vertinimo principą ir perspektyvą. Paradigmoje yra užkoduotas požiūrio taškas, kurį galima personalizuoti ir depersonalizuoti. Jeigu perspektyva personalizuota, Aš, tai reikia žiūrėti konkrečią individo situaciją, jeigu depersonalizuota – koks abstraktus galios centras laikomas „subjektu“ – rūšis, visuomenė, valstybė, organizacija ir t.t. Vertinimo principas yra vertinimo matas, kurį subjektas naudoja „sverdamas“ objektyvias objekto savybes – moralę, nauda, galia, efektyvumas, estetika ir t.t. Galų gale uždedamas antspaudas (intelektualiai konstruojama objekto savybė, geras-blogas ir t.t.) objektas suklasifikuojamas, subjektas interpretuoja signalą ir „žino“ pagal paradigmą, ką su objektu d) daryti – vengti, naikinti, nukenksminti, keisti, „auklėti“, naudoti naudingas savybes ir t.t.

Vertinimo procese svarbiausia yra vertinimui naudojama, prote esanti paradigma. Paradigma skaidoma dvi dalis: perspektyvą ir vertinimo matą. Perspektyva yra taškas iš kurio žiūrima į tikrovę. Jis svarbus tuo, kad žiūrint į tikrovę iš skirtingos vietos, ji matosi skirtingai, atsiveria vis kitoks aspektas ar momentas. Žinoma, perspektyva ne vien tik vieta, iš kurios žiūrima, perspektyva reiškia pirmiausiai subjekto savybes, kurios lemia matymo pobūdį, bet analogija yra tinkama. Pavyzdžiui,

galima naudoti tokius erdvinius vertinimus, kaip didelis-mažas, ilgas-trumpas ir pan. Šie pavyzdžiai parodo, ką reiškia perspektyva – didelis arba mažas nėra objekto objektyvios savybės, tokio vertinimo matas yra subjektas, kuris objektą vertina pagal savo „dydį“ – man didelis, bet kitam galbūt mažas. Kitai perspektyvai, kitam subjektui, tas pats objektas gali atsisverti visai kitaip, netgi priešingai.

Tas pats principas galioja visiems vertinimo matams, kurie pirmiausiai priklauso nuo perspektyvos, dėl ko perspektyva yra paradigmos sudėtinė dalis, nes kiekvienas vertintojas matą taiko pagal save. Tačiau tai ne viskas. Perspektyva nėra kažkas stabilaus ir nepajudinamo, ypač žmogui su sąmoningu suvokimu ir protu. Perspektyvas galima kaitalioti, bandyti mąstyti ne tik iš savo, bet ir kito subjekto perspektyvos. Bendrai tariant, yra dvi pagrindinės galimybės: perspektyva gali būti personalizuota ir depersonalizuota.

Galima pateikti tokį pavyzdį. Apie vertinimą daug rašęs, sukūręs bene pirmą vertinimo sistemos filosofinę teoriją, Nietzsche taip pat naudojo šią perskyrą nors tiesiogiai ir nevaidijo. Personalizuota perspektyva pirmiausiai buvo antžmogis, kurio savivalei jis norėjo atiduoti visą žmoniją. Pasak jo, vertinimo esmė turėjo būti tokia: kas yra verta, nustato antžmogis, mąstantis iš savo personalinės perspektyvos. Visa tikrovė antspauduojama antžmogio vertinimo ir visi objektai, daiktai ir žmonės, turi tokią vertę, kokią nustato antžmogis pagal savo poreikius ir tikrovės matymą.

Tačiau F. Nietzsche intuityviai suprato, kad šį perspektyvos principą būtina papildyti, kad antžmogio savivalė būtų kažkaip susieta su tikrove. Nuo tikrovės atitrūkęs antžmogis jam buvo nepriimtinas. Todėl antžmogio savivalei jis kūrė alternatyvą – neutralią, iš tikrovės kylančią perspektyvą, kuri yra Gyvenimas. Vertinimo perspektyva, anot jo turėtų būti ne tik antžmogio savivalė, bet ir gyvenimo augimas, kilimas ir kles-

tėjimas. Kita vertus, išskyręs šiuos du vertinimo perspektyvos momentus, Nietzsche siekė juos subalansuoti ir sutaikyti, laikydamas, kad aukščiausia valdžia taip pat yra ir kylančio gyvenimo įsikūnijimas ir koncentratas.

Taisyklė tokia, kad net neutralizavus perspektyvą, atskyrus ją nuo subjektyvios savivalės, visose paradigmos, neutralią perspektyvą turi kažkas atstovauti – kažkas tampa gėrio, galios, gyvenimo įsikūnijimais arba valstybės ir organizacijos neutralios perspektyvos atstovais. Tad matome, kad kaip ir F. Nietzschės filosofijoje, visiška subjektyvi savivalė, pirmiausiai, atsveriamą neutralią perspektyvą, o paskui jas bandoma vienu ar kitu būdu sujungti.

Be perspektyvos svarbus yra vertinimo kriterijus, pagal kurį protas objekte konstruoja vertinančią savybę, kuri atsiremia į kažką objektyvaus ir tas objektyvumas įvardijamas vertinančia būdvardine sąvoka. Kokios sąvokos naudojamos priklauso nuo pasirinkto vertinimo mato. Jau sakėme, kad jie gali būti jusliniai ir intelektiniai.

Sensoriniame prote užkoduotos tokios vertinimo paradigmoje naudojamos savybės:

- a) didelis-mažas
- b) ilgas-trumpas
- c) karštas-šaltas
- d) gražus-bjaurus (estetinio vertinimo paradigma)
- e) malonus-nemalonus (hedonistinio vertinimo paradigma)

Sensorinėse, suvokime įkūnytose paradigmos, vertina smegenys, pagal tai, kas užkoduota jų sandaroje. Išsiskiria dvi pagrindinės labiau išvystytos paradigmos, kurios nors ir įsišakni-

jusios juslume yra pakankamai intelektualizuotos ir yra tarpinė grandis tarp juslinių ir intelektualinių paradigmų.

Bet svarbiausi vertinimai pagrįsti protu, kuris konstruoja protu suvokiamas objekto savybes. Toks vertinimas gali būti paimtas iš tikrovės arba sukonstruotas tik intelektualinėmis pastangomis ir į tikrovę įrašomas arba su ja visiškai nesusijęs. Pagrindinės paradigmos yra tokios:

- a) pavojingas-nepavojingas (gyvūniškas instinktyvus protas),
- b) moralė (moralus-amoralus, geras-blogas) – metafizinė vertinimo paradigma,
- c) nauda (naudingas-nenaudingas) – utilitarinė vertinimo paradigma,
- d) galia (galingas-silpnas),
- e) protas (protingas-kvailas),
- f) efektyvumas (efektyvus-neefektyvus) ir t.t.

Yra kelios sąvokos, kurias aptarti reikia atskirai. Tai yra sąvokos:

- a) vertingas-bevertis

Šiomis vertinančiomis sąvokomis tik priskiriama vertė, kažkokia subjektyvia motyvacija, bet ši vertė nėra savaiminė ir ji neturi išplėtotos paradigmos. Galia – vertinga arba atvirkščiai, moralumas – vertingas arba atvirkščiai, nauda – vertinga arba atvirkščiai, priklauso nuo subjektyvios logikos.

- b) gėris-blogis

Šios sąvokos naudojamos, kaip ir aukščiau minėtos, jomis, vertė priskiriama subjektyviai. Efektyvumas – gėris, amoralumas – blogis ir t.t.

Gėris ir Blogis dar gali būti suprantami kaip realūs esiniai, egzistuojantys transcendentinėje metafizinėje realybėje, pavyzdžiui, Platono idėjų pasaulyje, kuriame Gėris yra aukščiausia idėja, kuriai „paklūsta“ kitos žemesnio rango idėjos. Iš tokių intelektualinių konstruktų išvedama metafizinė-moralinė paradigma. Religinis moralinės paradigmos variantas Gėriu laiko patį Dievą, kuris moralinius priesakus žmonėms siunčia savo Apreiškimu ir Įsakymais, ateinančiais iš anapusinės metafizinės realybės.

Labiausiai išvystyta yra metafizinė moralinė paradigma ir perspektyva. Iš esmės ši perspektyva yra neutrali, depersonalizuota (Gėrio idėja) arba personalizuota, bet atsieta nuo žmogaus (Dievas). Aišku, kaip jau buvo diskutuota, subjektyvumas ir objektyvumas dažniausiai sujungiamas ir kažkas „atstovauja“ tokią neutralią perspektyvą. Kalbant apie patį vertinimo matą, apie jo kilmę, galima manyti, kad jis išskaitytas iš pačios transcendencijos, atskiriant du jos skirtingus aspektus – pozityvumą ir negatyvumą – ir paverčiant jį moraliniais principais, Gėriu ir Blogiu. Iš kitos pusės, šios idėjos įrašomos, įmąstomos į pasaulį ir tampa metafizinėmis konstrukcijomis, kurios konstruojamos, suvokiamos žmogaus pažinimu ir protu.

Sugriovus metafizinį pasaulį, arba siekiant jį sugriauti, lieka kiti vertinimo matai, kurių labiausiai filosofijoje yra žinomas utilitarinis. Šiam matui nereikia jokių išvystytų paradigmų, užtenka keliais argumentais parodyti jo taikymo racionalumą, iš vienos ar kitos perspektyvos, personalizuotos ar neutralios. Personalizuota perspektyva – Aš, mano nauda, neutrali perspektyva – visuomenės, valstybės nauda, kurią parodyti nereikia jokių ypatingų išvedžiojimų. Kita vertus, utilitarinis vertinimas, nors paprastas, bet svarbus dėl to, kad jį galima, kaip

ir kitas paradigmas, naudoti kaip antro laipsnio vertinimą, vertinant kitas vertinimo sistemas. Pavyzdžiui, F. Nietzsches galią arba net moralę. Galia naudinga ar nenaudinga, moralė – naudinga ar nenaudinga. Galia naudinga, nes leidžia primesti savo valdžia ir pasiekti kokių nors savanaudiškų tikslų. Moralė iš neutralios perspektyvos naudinga, nes padeda palaikyti visuomenėje tvarką. Iš personalizuotos perspektyvos gali būti nenaudinga, nes verčia apsiriboti, kai norima arba yra galimybė plėstis.

Nietzsches filosofijos paskirtis – įvykdyti vertinimo matų revoliuciją ir sukurti naują „tikrovišką“ vertinimo paradigmą, sugriauinant visas iliuzines ir netikroviškas ar menkavertes paradigmas. Ir didžiausias konkurentas bei priešas buvo visa socialinė moralinio metafizinio vertinimo sistema, kurią jis laikė naikintina kliūtimi ir siekė įrodyti, kad metafizika yra „pasaka“, o galia, antžmogis, Gyvenimas yra pagrindinės realybės. Su savo antro laipsnio vertinimu, vertinimo vertinimu, jis „nustatė“, kad metafizika, moralė antžmogui ir Gyvenimui turi „neigiamą“ vertę, moralė, nustatė jis, yra dekadentinė vertybė arba kvailumas, geras, moralus žmogus yra idiotas, kuris turi būti naikinamas iš aukščiausios galios perspektyvos.

Paskutinis svarbus momentas yra tas, kad nors F. Nietzsche pasirinko klystkėlį ir jo vertinimo paradigmų revoliucija buvo klaida, jo pasirinktas kriterijus, lyginant su kitais, yra pats efektyviausias transcendencijos aspektas, nes tikrove tampa tik tai, kas turi galią, tiek fiziniame pasaulyje, tiek socialiniame. Tad sukonstravus tokį ideologinį konstruklą ir sukaupus maksimalią galią, galima nuo kelio nušluoti visus kitus vertinimo kriterijus, nekreipiant dėmesio joki protą ir argumentus. Tad jeigu žiūrėsime iš tokios perspektyvos, Nietzsches paradigmai istorijoje gali būti lemta įsiviešpatauti, kas jo revoliuciją padarytų tikrove ir konkuruojančios paradigmos, pirmiausiai metafizika, būtų nepataisomai sutriuškinta. Šiam tikslui, nesun-

kiai galima matyti, naudojamos visos turimos priemonės – protas, mokslas, technika ir naujo tipo organizacija.

Yra galimybė sąmonėje visą vertinimo sistemą arba jos dalį padaryti objektu ir įvertinti patį vertinimą. Tai įmanoma tik pagal jau aprašytą vertinimo struktūrą, kas reikštų, kad 1) renkamasi kažkokia paradigma su vertinimo matu ir perspektyva, kad 2) vykdomas klasifikavimas ir kad 3) sąmonė kažkaip suklasifikavusi reaguoja. Šiam veiksmui galioja viskas, visi argumentai, kurie galioja ir pirmo laipsnio vertinimo analizėje.

Kita vertus, išorinis vertinimo sistemos vertinimas, gali remtis kažkokia nauja paradigma, išskirdamas neįprastą perspektyvą ir pritaikydamas naują vertinimo matą. Pavyzdžiui, F. Nietzsche naudojo tokią taktiką moralinio vertinimo vertės nustatymui iš savo perspektyvų ir surado, kad moralinio vertinimo vertė yra „neigiama“. Galimas ir trečio laipsnio vertinimas, kai objektu padaroma sistema „vertinimo vertinimas“ (moralės vertė), ir kartojamas tas pats vertinimo principas bei vertinimo struktūra, paimant kažkokią perspektyvą iš sistemos arba konstruojant kažką naujo, ko sistemoje prieš tai nebuvo. Kuo aukštesnis vertinimo laipsnis, tuo toks vertinimas mažiau produktyvus ir jis tampa nereikalingu ir pertekliniu.

Pvz., vertinant moralę iš aukštesnės perspektyvos, galima bandyti nustatyti ar ji vertybė, ar ne ir kiek ji yra vertybė, sakykim, koks prioritetas, kai ji priešpastatoma kitiems vertinimo matams – galiai, efektyvumui ir t.t.

Pažinimo struktūra šiek tiek paprastesnė nei vertinimo, nes pažinimui svarbus tik objektas. Subjekto žinojimas svarbus tiek, kiek jis šiame objekte ištirpsta, priešingu atveju tai būtų ne pažinimas, bet iliuziją kūrimas. Supratimas/pažinimas turi tokią struktūrą: objektas-paradigma-sąvokos. Pažinimas kuria naują teoriją, dalyvaujant prote užkoduotiems jau turimiems

supratimams. Supratimas pritaiko sukurta paradigma, jos sąvokas, šitaip pažindamas kiekvieną duotą objektą. Proto paskirtis pažinime yra toks transcendencijos atspindėjimas, veidrodys, padarant, kad nesuprantama transcendencija taptų žmogui suprantama, bent jau filosofijos arba mokslo rėmuose.

Pažinimo ir vertinimo ištakos yra tos pačios, protas ir objektas, kiek jie susiję, tiek persipynę ir pažinimas bei vertinimas. Pažinimas atsiremia objektyvią tikrovę, objektą ir vertinimas taip pat nėra pakibęs visiškoje tuštumoje bei nuo tikrovės atsietas. Vertinantis konstravimas ateina iš subjekto, todėl tai yra subjektyvi tiesa, kai pažinime judėjimas tarp objekto ir subjekto – dinamiškesnis ir jo tikslas yra objektyvi tiesa, kiek ji žmogui yra įmanoma.

Bet svarbiausias momentas ir ryšys tarp vertinimo ir pažinimo yra tas, kad kai vertinimo paradigma sudėtinga ir išvystyta, ji yra sukonstruota žmogaus proto ir pateikiama kaip pažinimu išskaityta iš pačios tikrovės, todėl laikoma būtina ir privaloma, nes tokia yra objektyvi tikrovė ir tiesa. Tarkim moralės metafizinė samprata. Todėl griauinant vertinimo paradigmas iš kai kurių perspektyvų ir „imoralių“ vertinimo paradigmu, be aukštesnio laipsnio vertinimo, t. y., vertinimo vertinimo, galima kita taktika – pažintinis vertinimo paradigmos ir struktūros griovimas (pavyzdžiui, puolant metafiziką, vadinant ją „pasaka“) parodant „tikrą“ tikrovę.

16.

Nefaktinis ir faktų žinojimas. – Kad galėtum pažinti tikrovę, reikalingas nefaktinis ir faktų žinojimas. Idealiu atveju prie tikrovės artėti galima abiem būdais, kurie vienas kitą papildo ir pateikia sąmonei daugiau ar mažiau tikrovei artimą pasaulio vaizdą. Bet dažniausiai tenka rinktis vieną kuri kelią, o apie

kitą spręsti galima tik loginio išprotavimo būdu. Nefaktinis žinojimas yra prigimtis, apimanti struktūrą ir pagrindinius veikimo principus, o faktų žinojimas yra veikimo sukurtos situacijos ir įvykiai. Principas toks, kad prigimtis gali rodyti tikėtinas tendencijas ir leidžia laukti, kol ji virs tam tikrais tikėtinais faktais. Tuo tarpu faktai leidžia spręsti apie prigimtį, kuri nuspėjama pagal tai, kaip ji reiškiasi suvokiamoje tikrovėje.

Materialios tikrovės moksluose einama pirmuoju keliu, siekiant išsiaiškinti prigimtį, o faktai yra prognozuojami. Socialiniuose moksluose taip pat dominuoja principas, o raidos tendencijos ir kryptys eina po to. Vien tik faktams skirtas yra bene vienas mokslas, kuris prie tikrovės eina iš faktų ir įvykių pusės, ir pagal juos bando nustatyti reiškinių priežastis, kurios įsišaknijusios socialinėse struktūrose. Tai yra istorijos mokslas. Akivaizdu, kad pažinti galima tiek vienu, tiek kitu būdu, nors skirtingose situacijose, vienas ar kitas būdas gali būti patogesnis. Kai faktai sunkiai pasiekiami, galima eiti per principų ir prigimties supratimą, kai nėra kaip tirti galima ieškoti faktų ir per juos eiti prie tikrovės.

Kaip bebūtų, bet pirmas principas dažnai būna produktyvesnis. Jeigu yra prielaidos nefaktinėje prigimtyje, tai faktai beveik garantuoti ir jie anksčiau ar vėliau tampa tikrove.

Izoliuoti faktai, aišku, leidžia daryti prielaidas apie prigimtį ir iki tam tikro laipsnio leidžia horizontaliai iš vieno fakto, su didesne ar mažesne tikimybe, išvesti kitą spėjamą faktą. Bet tai daug lengviau padaryti, kai žinoma prigimtis, kuri visada reiškiasi vienodai. Tad galima sakyti, kad prigimtį žinoti svarbiau nei faktus, o faktai yra tik nuoroda prigimčiai.

Gėrio ir blogio sąvokų kilmė. – Šis tekstas yra bandymas parašyti glaustą gėrio ir blogio sąvokų genealogiją ir pažiūrėti, kaip jos naudojamos šių dienų pasaulyje – ar jos išreiškia kažkokią tikrovę, ar turi tik instrumentinę reikšmę ideologiniame sąmonės valdyme. Genealogija gali būti istorinė, kai bandoma nustatyti šių sąvokų istorinę sklaidą tekstuose, bet gali būti ir principinė, kai žiūrimas tik šių sąvokų atsiradimo mechanizmas, veikęs istoriniame procese. Tokia principinė genealogija primena F. Nietzschės moralės genealogiją. Tačiau pastarasis neturėjo patikimo metodologinio pagrindo, nesirėmė aiškiai apibrėžta žmogaus samprata ir per daug susiaurino savo problemą nuo žmogaus kaip visumos iki grynai moralės problemos, kuri skleidžiasi net nežinia kokiame kontekste. Aš pabandysiu šiuos trūkumus ištaisyti ir pateikti gėrio ir blogio sąvokų kilmės ir vystymosi hipotezę, pateikiamą normaliaame kontekste.

Naujo genealogijos bandymo pagrindinis principas yra pažinimo ratas, kuris sukasi kiekviename žmoguje visą gyvenimą ir kaupia jam tai, kas vadinama protu. Kokioje tikrovėje šis pažinimo ratas sukasi, toks ir yra žmogaus protas (kaip avilys, kuriame jis kaupia savo „medų“), formuojamas taip vadinamos egzistencinės patirties.

Pažinimo ratas turi šitokias dalis: objektas sąmonėje, patyrimas, protas pasąmonėje, sąvokinis mąstymas ir grįžtama prie to paties išeities taško – objekto sąmonėje. Pagrindiniai susidvejimo poliai yra objektas sąmonėje ir protas pasąmonėje, kaip pirmo ir antro kognityvinio šuolio vieta. Objektas dažkokiu sąmonės nekontroliuojamu būdu tampa sąvokomis pasąmonėje ir mąstyme ir tos sąvokos aktyvuojamos kiekvieną kartą, kai žmogus susiduria su tuo pačiu objektu.

Šis principas galioja visoms sąvokoms, neišskiriant ir gėrio bei blogio sąvokų, kurios pagal šį mechanizmą reiškia du dalykus: kažkokią proto užgriebiamą tikrovę sąmonėje ir kažkokią teoriją ar paradigmą, esančią prote. Kad suprastume kas tikrovėje ir prote formuoja šias dvi sąvokas turime suprasti pagrindinį proto veiksmo, vadinamo vertinimu, principą. Pagrindinė bet kokio vertinimo savybė yra tikrovės dalinimas dvi dalis, kurių viena yra teigiama, o kita yra neigiama. Kiek žmogus savo protu vertina tikrovę, tiek jis savo sąmonėje mato ją tokią susidvejinusią priešingus poliūs. Pasaulį galima žiūrėti ir nevertinant, pasaulį protu pažinti galima neskaidant jo jokiais priešybes. F. Nietzsche savo tekstuose nekartą yra teigęs, kad jokios priešybės tikrovėje neegzistuoja ir kad jos yra tik žmogaus proto ant tikrovės uždedamas antspaudas. Bet žmogus turi vertinti, nes tikrovė yra įvairi ir joje daugybė pavojų arba naudingų ir reikalingų dalykų, kuriuos protas turi sugebėti nustatyti, kad kažko galėtų siekti ir kažko galėtų vengti. Vertinimu pagrįstas visas žmogaus elgesys.

Bet vertinimas yra subjektyvus, o ne objektyvus ir išoriniai šio subjektyvumo bruožai yra perspektyva bei kriterijus, kaip aiškina F. Nietzsche savo tekstuose. Egzistuoja daugybė perspektyvų ir daugybė kriterijų ir vertinant tenka rinktis, o šitaip rinkdamasi sąmoninga perspektyva įgauną išorinį subjektyvumo bruožą, jau nekalbant apie vidinį subjektyvumą, kuris subjektą dar labiau nutolina nuo objekto realaus pamatymo galimybės. Dėl šitokios bet kurios sąmonės prigimties F. Nietzsche ir teigė, kad tiesa yra iliuzija, reikalinga žmogaus išlikimui. Žinoma, jis perlenkė lazda, nes įmanomi principai, kurie parodo pasaulį tokį, koks jis iš tikro atsiveria žmogui, bet kalbant apie vertinimą ir jo sąvokas, iš dalies galima su juo sutikti. Nors tiesos sąvokos vertinime aš irgi nebūčiau linkęs pašalinti ir laikau, kad yra toks dalykas kaip iš subjekto kylanti subjektyvi tiesa (priešpastatant pažinimo objektyviai tiesai, kuri kyla iš objekto).

Be negatyvo ir pozityvo vertinančiame prote, šis momentas atrandamas ir pačioje tikrovėje, transcendencijoje, kuris vadinamas naikinimu ir kūrimu, nebūtimi ir būtimi. Tai kitoks pasaulio dalinimas negu vertinant, kurio atskaitos taškas yra subjektas su savo perspektyva. Aišku, subjektas būtų ir nebūtų taip pat gali įvertinti iš savo perspektyvos, bet savaime šie tikrovės momentai ir aspektai nėra nei geri, nei blogi. Neaišku, kiek tikrovėje šis skirstymas yra realus, ne tik perspektyvinis – gal iš tikro niekas nenyksta ir nėra jokios nebūties. Tačiau žmogui tikrovė atsiveria būtent šitaip ir pagrindinis jos bruožas yra stabilių formų nyksmas ir naujų formų atsiradimas. Žmogus, kaip tam tikra forma, iš savo perspektyvos į šį atsiradimą ir nyksmą, įvertinęs, žiūri kaip į „blogį“ – būtis yra gėris, o nebūtis yra blogis. Šis fundamentalus metafizinis vertinimas yra svarbus tuo, kad gėris sulydomas su būtimi, o blogis su nebūtimi, arba naikinimu. Gaunamas metafizinio rango Gėrio ir Blogio supratimas. Pirmasis yra pozityvumo, o antrasis negatyvumo įsikūnijimas.

Tikrovėje viskas yra susimaišę – pozityvumas ir negatyvumas, būtis ir nebūtis, gėris ir blogis. Joje nėra tokių grynų sričių ar teritorijų, kad būtų grynai viena ar kita duotis, kaip koks tikrovę persmelkiantis kontinuumas. Tačiau kai ši susimaišiusi tikrovė per pažinimo ratą yra įtraukiama į protą, šie tikrovės aspektai išsiskiria. Sąmonėje jie tampa sąvokinių vizualizacijų tikrovėmis. Šios sąvokinės išplėstos vizualizacijos sugrįžta į tikrovę, apsisukus pažinimo ratui ir žmogus gali vaizduotis, kad mato gryną pozityvumą arba negatyvumą, gėrį arba blogį. Transcendencija susidvejina ir daiktas tampa šios susidvejinusios transcendencijos oponuojančių jėgų kovų lauku ir svyra tai gėrį, tai į blogį. Šiaip moralinės kategorijos taikomos tik žmogui. Kalbant apie daiktą, jis laikomas tik būties ir nebūties kovos ir pusiausvyros lauku. Kadangi žmogus turi laisvą sąmonę ir galimybę rinktis, jam taikomos moralinės kategorijos ir savo darbais jis gali įkūnyti labiau vieną ar kitą principą.

Svarbi dar viena pažinimo rato savybė. Vietoj tikrovės objekto sąmonėje gali būti pakištas tekstas, kūrinys. Pavyzdžiui, mitologinis, religinis kanoninis tekstas arba filosofinis traktatas. Pažinimas gali būti atsietas nuo pačios tikrovės ir protas kauptis pertvarkant būtent rašto medžiagą, mokantis, analizuojant ir taikant tikrovės aiškinimui ir supratimui. Ir proto reakcijos gali apsiriboti žodinėmis reakcijomis į žodžius. Šis mechanizmas gali išsitemti ir tapti istoriniu procesu, rodančiu tam tikrą gėrio ir blogio sąvokų raidą. Nors, pažiūrėjus į istoriją, ši raida būna labai nežymi, nesikeičianti ir nepasakanti nieko naujo, tik apvelkama kiekvienoje epochoje vis naujais rūbais. Kai žmogus pasitiki tokiais antraeiliais šaltiniais, jo suvokimas nutolsta nuo tikrovės, jis pradeda nematyti, kad transcendencija yra viena ir kad atskiri jos aspektai tėra abstrakcijos, egzistuojančios žmogaus prote. Kita vertus, jau matėme, kad vizualizuoti metafiziniai kontinuumai turi savo šaknis ir prielaidas tiek pačioje tikrovėje (būtis kaip gėris, nebūtis kaip blogis), tiek žmogaus prote, visų pirma kaip binarinė vertinimo struktūra, ir kaip reguliatyvinių gėrio ir blogio idėjų vidinė egzistencija, paimta iš kanoninių tekstų.

Pozityvumas, gėris yra tam tikras etalonas, kaip pats abstrakčiausias vertinimo kriterijus. Tačiau istoriniame procese šis pozityvumas gali įgyti įvairias formas ir jį uždengti. Tada į pirmą planą iškeliami apreiškimai ir įsakymai, nurodantys kaip žmogus turi būti pozityvus. Šitoks pažinimo ratas sukasi per jau minėtą knygą ir tekstą, kurių atvertos ir vizualizuotos realybės pačioje tikrovėje nerandamos – nei apreiškimai, nei įsakymai. Gal dėl to sąmonėje prasideda kova prieš tikrovę, prieš transcendenciją, kurioje, kaip sakėme, yra susimaišęs ir pozityvumas, ir negatyvumas. Gal dėl to kai kurie žmonės pradeda svajoti apie sąvokinės vizualizacijos gryną metafizinį kontinuumą, kuriame tokio susimaišymo nebūtų ir būtų galima pasinerti į gryną metafizinį Gėrį.

Ateina toks momentas, kai šios reguliatyvinės sąvokos, kaip apibrėžti žodžiai, tampa vertinimo paradigmos dalimi. Tada šioms sąvokoms tampa būdinga viskas, kas būdinga vertinimui ir apie ką jau trumpai kalbėjome. Išorinis subjektyvumas reiškia, pirmiausiai, kad išsirenkama perspektyva, kartais tai būna individualus Ego, kitais atvejais bendruomenė arba organizacija. Taip pat pasirenkamas kažkoks kriterijus, kaip vertinimo matas. Kai šios duotys veikia tik kaip sąvokinių proto paradigmos dalys, neišvengiamas konfliktas tarp subjektyvaus vertinimo atskaitos taško ir etalono, kuriuo gali būti pozityvumas ir būtis, kaip metafiziniai moralės principai, arba apreiškiantis etalonas, pateiktas kanoniniame tekste. Tokioje situacijoje supainiojama, kas yra universalus principas, atsietas nuo subjektyvios naudos ir kas yra pozityvumas arba negatyvumas man arba mano grupei. Šitaip šios sąvokos uzurpuojamos ir pasisavinamos asmeniniam naudojimui, jas pritaikant savo poreikiams.

Situacija dar sudėtingesne tampa, kai gėrio idėja sujungiama su kokia nors apibrėžta forma arba dar labiau – su socialine struktūra. To priežastis yra ta, kad etaloną pakeičia forma ir struktūra, kuriai priskiriamas gėrio predikatas. Tai yra, gėris – tai ne kažkokia metafizinė duotis, egzistuojant savarankiškai, bet tik kažkoks predikatas, kaip savybė priskiriama subjektui. Forma – krikščionybė ir organizacija – Bažnyčia tampa gėriu. Forma ir organizacija tampa pirminėmis duotimis, o gėris antirine, tuo, kas kažkam priskiriama. Tolesnis loginis žingsnis – jeigu tokia forma yra gėris, tai kitokios formos, įsivaizduojama, gėriu negali būti. Bet tai klaida, ir ji atsiranda būtent tada, kai gėrio sąvoka yra atsiejama nuo universalaus etalono ir susiejama su individualia forma kaip tik predikatas. Jeigu forma neprieštarauja universaliam etalonui, tai ji taip pat gali būti gėris. Kitaip sakant, galimos įvairios individualios gėrio formos.

Maža to, kai įvyksta tokia mutacija, kai forma tampa svarbesnė už gėrį, įsisuka dar vienas mechanizmas, kurį yra atskleidęs F. Nietzsche ir kuris vadinamas galios paradigma, kurios pagrindinis principas yra valia viešpatauti. Gėris kaip metafizinis etalonas pradeda nykti ir tampa tuščia sąvoka, pakeičiama forma ir organizacija, kurioje sąvokoms gėris ir blogis turinį suteikia galios arba naudos utilitarinė paradigma. Gėris yra tai, kas organizacijai naudinga, o blogis tai, kas organizacijai žalinga. Toks yra gėrio sąvokos likimas, kai ji tampa tik proto paradigma, išreiškiama kažkokiais žodžiais, bet metafizinis ryšys su pačia transcendencija dingsta. Šitaip procesas priartėja prie tik instrumentinės ir ideologinės gėrio ir blogio sąvokų reikšmės.

Toje stadijoje, kai gėrį pakeičia forma ir organizacija, manoma, kad prieš blogį, t. y., prieš kitas formas ir organizacijas reikia kovoti, nes pagrindinis bet kokios organizacijos principas šiame pasaulyje yra valia viešpatauti. Netrunka ateiti toks momentas, kai šios sąvokos tokių kovų sukūryje įgyja tik instrumentinę ideologinę reikšmę, kurių tikslas – valdyti formos užgrobtų žmonių sąmonę. Tokiose kovose naudojama maždaug tokia principinė schema: mes – gėris, priešas – blogis. Gėris suduoda blogiui smūgius, blogį sutriuškina ir gėris triumfuoja. Iš kitos perspektyvos – „priešų“ perspektyvos – ta pati pasaka, tik apsukta. Tokiuose informaciniuose ir ideologiniuose karuose, gėris atsiskiria nuo savo universalaus etalono ir įgyja tik instrumentinį statusą. Bet juk pagal apibrėžimą naikinimas, nebūties dauginimas, negatyvumas yra blogis. Antra, gėris gali turėti įvairias formas, jeigu jis atitinka pagrindinį pozityvumo etaloną. Vadinasi, tokiose ideologinėse pasakose, skirtose smegenų plovimui, tikrovė yra pakišama po sąvoka, blogiu vadinama tai, kas iš tikro nėra joks blogis, bet yra paprasta tikrovė, egzistuojanti sau ir dėl savęs.

Moralinių kategorijų taikymas pagrįstas laisva sąmone. Tai reiškia, kad jas galima taikyti tik toms sąmonėms, kurios gali

laisvai rinktis. Rinkimasis užkrauna ant žmogaus pečių atsakomybę už jo veiksmus. Kita vertus, tokios paradigmos nėra tai, kas egzistuoja savaime, be bendrų žmonijos pastangų. Moralines kategorijas galima laikyti bendru visos civilizacijos pasiekimu, iškeliant gėrio ir blogio sąvokas ir paverčiant jas kiekvieno žmogaus reguliatyvinėmis sąmonės idėjomis. Aišku, civilizaciją galima atmesti arba kurti naują civilizaciją. Bet vargu ar esant šiuolaikiniam žinojimo lygiui pavyktu sukurti ką nors geresnio. F. Nietzsches argumentas, kad tokia metafizika yra pasaka formaliai gal ir teisingas, tačiau ir tai ką kūrė jis pats arba kad ir ką bandytų kurti bet koks žmogus šioje srityje, visada išeina tik pasaka. Tačiau reikia neužmiršti, kokią svarbą vaidmenį ji vaidina reguliuojant žmonių santykius. Be tokių pasakų neįmanoma jokia aukštesnė civilizacija, nes ji suteikia egzistencinę vertę ir perspektyvos teisę skirtingoms formoms ir apsaugo ją nuo barbariškos savivalės ir siautėjimo, apie kurį svajojo F. Nietzsche savo naujoje eroje.

18.

Individas prieš mąstymo abstrakciją. – Pažinimo procesas sąmonę ir pasąmonę, šviesą ir tamsą, sulydo vieną dvinarę ir dviaukštę realybę jų nesunaikindamas ir palikdamas skirtingomis tikrovėmis. Sąmonė ir pasąmonė veikia kartu, bet tuo pačiu jos išlieka savarankiškoms realybėms. Tai, kad filosofiniam pažinimui svarbi sąmonė yra akivaizdu, nes atrodytų daugiau nėra tokios vietos, kur ji galėtų reikštis, bet teiginys, kad pažinimas ateina ir iš pasąmonės, gali atrodyti keistas. Bet tiesa tokia, kad pažinimas nėra vien tik akivaizdus ryšys sąmonė-sąmonė tarp objekto ir mąstymo. Objektas išnyra iš neišmatuojamos nesąmoningumo gelmės, bet dar svarbiau, kad iš tokios gelmės išnyra žmogaus mąstymas.

Šis pažinimo dvinariškumas gerai matosi kognityviniame procese, kuris turi akivaizdžią ir neakivaizdžią dalį – mąstymas yra akivaizdus, o protas yra paslėptas, apie jį mums duoda žinią tik mąstymas, bet tiesiogiai sąmonei jis neprieinamas. Tačiau mąstymas, mintis yra tik dalis viso iš tikro vykstančio proceso, kuris išsiplėtęs per du, sąmonės ir pasąmonės, aukštus. Protas paslėptas, o jo darbo, objekto analizavimo, rezultatas pasirodo sąmonėje minčių pavidalu. Tai, kad mintis – tik rezultatas, kuris pats savyje nieko nedaro, bet tik „informuoja“ sąmonę, rodo, kad darbas padaromas kitur, t. y., pasąmonėje, kurią mes vadiname neakivaizdžiu protu.

Žmogus yra sąmonė, o tai, kas yra už jos, žmogui atrodo svetimta. Tačiau be šios tamsios ir šaltos svetimybės nebūtų nei objekto, nei mąstymo, todėl į šią tamsią ir šviesią dalį reikia žiūrėti kaip į vienį. Sąmonėje pateikiami rezultatai, fenomenai, tokie kaip juslinis daiktas arba mintis, bet neparodoma kaip jie gaunami ir kaip konstruojami, nes sąmonei tai gal net nesvarbu. Tačiau tai kaip tik ir parodo, kad sąmonė nepakankama, – jeigu remtumės vien tik sąmone, teigdami, kad pasąmonės nėra, tai turėtume tikėti, kad visą realybę yra sąmonėje ir ji turėtų būti pakankama paaiškinti visiems joje esantiems fenomenams. Bet taip nėra, todėl turime priimti ir kitą, nesąmoningą ir paslėptą dalį, vadinamą pasąmone.

Mąstymo apie objektą, jo pažinimo arba vertinimo, kelias prasideda nuo objekto esančio sąmonėje, tačiau ši sąmoninga visuma, visas pasaulis yra įtraukiama pasąmonę, kuri vadinama protu arba atmintimi ir tik po to gali būti gražinta mąstymui. Todėl paviršutinišką ryšį sąmonė-sąmonė turėtume atmesti, kelias tarp objekto ir žmogaus yra sudėtingesnis, jis eina per pasąmonę, kurioje atliekamas visas žmogaus mąstymo ir supratimo formavimo darbas. Tai, kaip žmogus pažįsta ir kaip vertina, priklauso nuo pasąmonėje esančio proto, kuriame yra užkoduota pažinimo ir vertinimo paradigma (sistema), sutei-

kianti pavidalą žmogaus mąstymo bet kokiam judėjimui link objekto.

Sąmonė negali kontroliuoti viso sąsąmonės darbo ir kiek mąstymas priklauso nuo sąsąmonės, tiek jis yra sąsąmonei nepavaldi realybė, valdanti net pačią sąmonę. Mąstymo žmogus pakeisti negali arba tai labai sunkus dalykas ir per tokį mąstymo nepavaldumą sąsąmonei, priklausymą nuo nesąsmoningų paradigimų pažinime ir vertinime, sąmonė atsiduria nežinomybės ir nesuprantamybės valdžioje. Dėl šios priežasties, filosofiniame pažinime sąsąmonė vaidina labai svarbų vaidmenį.

Nustatėme iš kur ateina mąstymas ir kaip jis susietas su objektu: mąstymas ateina iš sąsąmonėje esančio proto, o ryšys su objektu galimas todėl, kad įmanoma sąsąmonės objekto ir sąsąmonės proto dviaukštė sąsaja, kurios dėka protas apie objektą gauna visą reikalingą analizei informaciją, kurią lygina su sąsąmonėje esančiomis paradigmomis. Ši informacija susilydoma su proto paradigmomis ir gaunamas sąsąmoningas mąstymo turinys, susietas su suvokiamu objektu. Tokia yra bendra mąstymo apie objektą sąsąmonėje schema. Bet tai ne viskas, ką galima pasakyti apie mąstymą, apie tai, kaip jis iš principo įmanomas, nekalbant apie sąsąmonės ir sąsąmonės ryšius.

Pagrindinis mąstymo bruožas yra jo abstraktumas ir polinkis kategorizuoti, apibendrinant ir universalizuojant tai, kas konkrečiu ir individualu. Kitaip sakant, visos sąvokos yra abstrakčios kategorijos, primetamos daiktams ir išplėšiančios iš jų tik kažkokią dalį „objektyvių savybių“, kurios nėra pats daiktas, pats individas. Mąstant objektai kategorizuojami, įtraukiant juos į abstrakčią grupę arba, dar tiksliau, abstrakčią masę, kurioje sunaikinamas daikto individualumas ir unikalumas, nes kiekvienas individas yra kitoks, nepakartojamas. Mąstymas daikte tai sunaikina.

Mąstymu kategorizuojant objektyvios objekto savybės ne tik stebimos, pažįstamos, bet ir primetamos objektui, jį įtraukiant į tokią abstrakčią grupę, nes objekto savybių rinkiniai nėra identiški. Pagal kažkokį ribotą kiekį „būtinų savybių“ objektą įtraukus į grupę, mąstymas jam primeta visa tai, kas paradigmoje užkoduota kaip kategorijos abstrakčių savybių rinkinys, pagal kurias objektai kategorizuojami. Pavyzdžiui, imkime kategoriją „priešas“. Kai kurios savybės gali būti „žiaurus“, „niekšas“, „nenaudėlis“, „nevertas gyventi“ ir t.t. Tokios abstrakcijos gali būti priskiriamos, individą kategorizuojant abstrakčia sąvoka. Tačiau tokio kategorizavimo iliuziškumas pasireiškia tuo, kad tuo pat metu, šis individas tikrovėje gali turėti ir savybę „geras žmogus“, kuri su „priešo“ kategorija niekaip nesuderinama. Tai visai realu, jis gali būti „geras“ savo šeimai, savo grupei ir t.t.

Šis pavyzdys rodo, kad kategorizavimas, kuris yra bet kokio mąstymo pagrindinė savybė, net kalbant apie pačias konkrečiausias empirines sąvokas, naikina individą, jo individualumą ir ant jo uždeda savo iliuzines sąvokų abstrakcijas ir nesugeba pamatyti, kas už šių abstrakcijų yra. Gyvendamas sąvokų ir kategorijų abstrakcijose, žmogus nemato tikro pasaulio aplink save ir jo sąmonė yra pakibusi mąstymo iliuzijose. Žmogus pasaulį pažįsta visų pirma kategorizuodamas, o vertinimas yra dar aukštesnio laipsnio kategorizavimas, nes jo paradigma yra apribota tik labai nedideliu vertinančių sąvokų skaičiumi.

Objektas, pervarytas per sąmonės protą, mąstyme nėra paprasčiausiai atkartojamas, pasakant, kas jis yra kaip individas ir objektyviai. Prote objektas sulydomas su pažinimo ir vertinimo paradigmomis ir mąstymas visada gražina daugiau negu yra pačiame objekte. Šis „daugiau“ yra subjektas, kaip jis „supranta“, kaip jis „vertina“, kokią „nuomonę“ ar „požiūrį“ formuoja ir taip toliau. Visos šios iliuzijos yra užkoduotos žmogaus sąmonėje ir dėl jų, taip pat dėl minėto universalizavimo ir kategorizavimo mąstyme, paties daikto, paties

individo nelieka, vietoj jo gaunamas iliuzijų pasaulis, kuris išplatintas kalbos kanalais visuomenėje dar labiau apauga subjekto apnašomis, nesvarbu ar tai mokslinės, ar buitinės apnašos.

Todėl pamatyti patį daiktą, patį individą, dažnai gali būti labai sunku. Žmogus negali nemąstyti, o mąstymo aprašytos prigimtys pakeisti neįmanoma. Kaip neįmanoma automato „išteisinti“, nes jo prigimtis neištaisoma, nes nėra jokio „teigiamo“ jo panaudojimo būdo, taip neįmanoma mąstymo padaryti „geru“, mąstymas, kaip automatas, yra skirtas naikinti. Jis negali būti kitoks ir nebus kitoks niekada, kad ir kokios „metodikos“ būtų išradinėjamos.

Tačiau žmogus nėra vien mąstymas, neigiantis individą dėl savo prigimtys, dėl kurios jis mato tik kategorijas, bet ne pačius daiktus. Tačiau sąmonė pajėgi net tik aižyti objektą į abstrakčių savybių pluoštus, sulydytus su iliuziniu subjektyvumu, sąmonė jusliniame suvokime formuoja ir patį individą, besiremddama savo „intelektualine intuicija“. Sąmonėje individas pasirodo, ar gali pasirodyti, kaip daiktas savyje ir sau. Toks daiktas yra arčiau pačios tikrovės, į kurią susitelkusi visa sąmonė. Sąmonė apeina pasąmonėje esančio proto paradigmu iliuzijas, atsisako savęs, atsisako savo mąstymo, atsisako naikinti.

„Kalašnikovo“ įstatyto sąmonę sunaikinti neįmanoma, toks yra žmogus, tokia jo yra prigimtis, bet galima jo destruktvyvų poveikį apriboti, suvokus jo prigimtinį negatyvumą ir galimo pažinimo ribas. Galimas nuolankus mąstymas, tarnaujantis individui ir jo beveik nenaikinantis arba ši naikinimą, būtinybę kasdienybės pasaulyje atsveriantis pozityvumu ir teigimu, kaip pagrindine sąmonės nuostata jo atžvilgiu. Kategorizuojantis pažinimas ir vertinimas suspenduojamas ir pamatomas pats daiktas kaip tikrovė ir transcendencija skirta tik sau. Kaip tiesos vieta.

Pasąmonė neleidžia susitikti su pačia tikrove, to neleidžia net mąstymas, bet tai galima padaryti sąmonėje, kuri formuoja daiktą kaip transcendentinės tikrovės objektą. Tikrovė ir tiesa yra individas, prote ir mąstyme surandamos tik subjektyvios iliuzijos, kurios sujungtos su jėga ir agresija, naikina individo individualumą ar net egzistenciją.

Ypač ryškiai kategorizavimas pasireiškia vertinančiame mąstyme, nes vertinime mažiau vertinančių sąvokų ir vien jomis neįmanomas išsamus daikto pažinimas, vertinant galima tik abstrakčiai sukatégorizuoti, įtraukti į kokią nors „teigiamą“ arba „neigiamą“ kategoriją ir pagal tai orientuoti savo reakcijas. Kategorizavimas nėra nei vien subjektyvus, nes jame yra objektyvių savybių pažinimo elementas, nei vien objektyvus pažinimas, nes iš subjekto ateina „požiūris“. Vertinimas ir yra toks požiūris, kurio neįmanoma atsieti nuo subjekto. Atsietas nuo subjekto, vertinimas neturi prasmės, nes kito subjekto „požiūris“ gali būti kitoks. Tai rodo, kad požiūris ateina ne iš objekto, bet iš subjekto. Tai nesikeičia net jeigu subjektas depersonalizuotas, – tokią perspektyvą vis tiek galima laikyti depersonalizuotu subjektu.

Subjekto „požiūris“ išreiškiamas renkantis vieną iš priešingų kategorijų: geras-blogas, nežalingas-žalingas, naudingas-ne-naudingas, remiantis jų universalių savybių rinkiniu pagal pasirinktą vertinimo paradigmą. Savybės nustatomos objektyviai pažįstant, tos savybės sujungiamos su vertinimo paradigma ir objektas kategorizuojamas vertinančiomis sąvokomis. Vertinančiam mąstymui galioja visi tie bruožai, kurie buvo aprašyti kalbant apie mąstymo sąvokas kaip abstrakčias kategorijas, nurodančias į grupę ir deindividualizuotą masę, kuri nutolsta nuo paties individo tikrovės ir, vertinandama žmogų, pakabina jį abstrakcijų iliuzijose.

Galimos dvi vertinimo paradigmos – utilitarinis vertinimas ir moralinis (arba metafizinis) vertinimas. Tiek vienu, tiek kitu

atveju galioja aukščiau aprašytos vertinančio mąstymo savybės, objekto ir subjekto sulydymas, kuriame subjektas įgauna pranašumą prieš objektą, nes vertinime prasimuša būtent ne objekto, bet vertinančio subjekto „požiūris“, subjekto perspektyva. Utilitarinis vertinimas skaičiuoja naudą, ir yra pagrįstas racionalių objekto savybių išskaičiavimu, kad jas būtų galima kategorizuoti ir atitinkamai su objektu elgtis. Stipriausiu utilitarinis vertinimas tampa, kai jis sujungiamas su galia, kuri laikoma naudingesnė nei silpnumas ir todėl kaupiama bet kokia kaina. Moralinis vertinimas skaičiuoja žmogaus moralines savybes ir visas šis vertinimas išsiskiria ne natūraliame, bet metafiziniam pasaulyje, kuriame galioja Dievo įsakymai arba racionalūs „metafiziniai“ išprotavimai. Pavyzdžiui, kad į žmogų turi būti žiūrima ne tik iš naudos perspektyvos, bet turi būti matoma ir jo „metafizinė“ vertė. Toks požiūris yra bet kokio metafizinio ar racionalistinio moralumo pagrindinis principas.

Abiem atvejais būdinga tai, kad vertinančios sąvokos yra teigiamos ir neigiamos, pagal objektyvias kategorijas savybes, verčiančios objektą atstumti arba traukti link savęs. Utilitarinėje paradigmoje tai, kas nenaudinga – suniekinama kaip nereikalinga arba jeigu naudingas naikinimas – jo nesulaiko jokie apribojimai. Moralinėje paradigmoje teigiama tai, kas atitinka moralinę kategoriją ir atstumiama viskas, kas priklauso priešingai kategorijai. Moralinis vertinimas reikalauja teigti gėrį, o blogis turi būti naikinamas. Tai galima padaryti dviem būdais, renkantis moralų elgesį arba naikinant blogio priežastį. Kad ir kaip būtų paradoksalu, tokio naikinimo objektu gali tapti net individas, kas prieštarauja pačiam moralės principui, draudžiančiam individą neigti arba į blogį atsakyti blogiu, kas reikštų tik blogio padauginimą, o ne gėrio sustiprinimą.

Šitokiuose rėmuose, tarp sąmonės ir pasąmonės, tarp pažinimo ir objekto, arba teigiant savo vertinantį „požiūrį“, trumpai tariant, mąstant apie Kitą, apie daiktą arba žmogų, galimi du principai, kuriuos apibendrintai išreikšti galima kaip maksima-

laus neefektyvumo ir maksimalaus efektyvumo principus. Jei-
gu pasiliekama su neefektyvumo principu, individas teigiamas
maksimaliai, iki minimumo sumažinant mąstymo abstrakciją,
kuri naikina individą. Kategorizavimas tiek vertinant, tiek pa-
žįstant, beveik nenaudojamas, ar bent jau jis nevaldo sąmonės
tiek, kad individas būtų ištirpdytas abstrakcijoje ir būtų su-
naikintas kaip duotas pats sau. Toks neefektyvumas gali at-
rodyti kvailas, net neįmanomas, tačiau bet kokių atveju tai yra
Kito atžvilgiu maksimalus pozityvumas, pagal krikščionių
doktriną – meilė. Maksimalus neefektyvumo principas yra
Kristaus principas, kuris ragina neteisti ir prieš blogiui ne-
atsakyti blogiu, nes tai tik padaugina pasaulyje blogį, kuris
prasidėjęs gali išsitęsti iki begalybės.

Maksimalus efektyvumas – priešingai individo kaip Kito, kaip
duoto sau pačiam nemato, nes yra pakibęs maksimalioje pa-
žinimo ir vertinimo abstrakcijoje. Paties individo tokioje są-
monėje nelieka, jis yra paprasčiausiai neigiamas ir šio neigimo
efektyviausia forma yra abstraktus mąstymas ir vertinimas,
naudojant savybių kategorizavimą, po kurio nelieka individo
tikrovės, paliekamas tik sunaikinimui arba suvartojimui reika-
lingą savybių agregatas. Pažinimas tam yra pirma sąlyga, antra
sąlyga yra vertinimas. Pastarasis išsiskiria į dvi rūšis, apie ku-
rias jau kalbėjome, tai yra utilitarinis ir metafizinis vertinimas.
Abu vertinimai pakibę abstrakcijoje, todėl jie formaliai neigia
individą. Tačiau yra skirtingos abstrakcijos rūšys. Negatyvi
abstrakcija, kaip Antikristo principas, yra pažinimas, nauda,
sujungta su valios siekti galios principu, kuriame Kitas kaip
duotas sau neegzistuoja.

Tačiau yra ir pozityvi abstrakcija, kuri individą teigia ne kaip
tikrovę, bet kaip mąstymo objektą mąstyme. Pats individas
tokiame mąstyme pakeičiamas abstrakcija ir jos gal net ne-
atitinka. Tačiau gerai bent tai, kad individui šiek tiek per-
siduoda abstrakcijos pozityvumo ir jis nėra sumalamas į miltus
kaip negatyviojoje Antikristo abstrakcijoje. Tokia pozityvi ab-

strakcija yra Bažnyčios kelias, kuriame metafizinis vertinimas buvo sujungtas su organizacijos galia ir buvo užsimota pasaulį pertvarkyti pagal metafizinę mąstymo abstrakciją, neigiant paties individo kaip tikrovės dalies natūralumą. Tokiame mąstyme, kadangi pirmenybė teikiama abstrakcijai, individo neigimas susimaišo su teigimu, nes teigiamas ne natūralus tikrovės objektas, bet mąstymo abstrakcija. Tačiau kadangi šios abstrakcijos atžvilgiu nusiteikimas pozityvus, šiek tiek pozityvumo gauna ir individas, bet ne tiek, kiek absoliučios besąlygiškos Kristaus meilės atveju.

Kristaus neefektyvumas nebuvo parankus krikščionių bendruomenių išlikimui. Tad tikrovėje, kovodami dėl savo būvio, jie savo principus turėjo efektyvinti, didindami abstrakciją, nutoldami nuo individo meilės ir išduodami pagrindinį Kristaus principą. Tačiau perėjus mąstymo ir vertinimo abstrakciją, buvo išsaugota bent dalis pozityvumo individo atžvilgiu, nors tas pozityvumas nėra toks besąlygiškas, kaip propaguotas Kristaus. Žinoma, kuo labiau vystėsi organizacija, tuo labiau buvo tolstama nuo individo, kuris buvo pakeičiamas abstrakčia kategorija ir net, išduodant pagrindinį krikščioniškos moralės principą, jis buvo pradėtas naikinti, sekant organizacijos augimo ir stiprėjimo poreikius, priartėjant prie Antikristo mąstymo, dėl didesnės galios ir valdžios siekiant padidinto efektyvumo šiame pasaulyje, arba valdžios.

Šiame pasaulyje kitaip gyventi neįmanoma, daugumai tenka rinktis vidurį tarp „neįmanomo“ neefektyvumo ir būtino efektyvumo, kad galėtum sėkmingai kovoti už būvį. Siaubą galbūt kelia tik kraštutinis variantas, kai renkamas negatyvi abstrakcija, kai žmogus tampa negatyviosios mąstymo abstrakcijos monstru ir kai šis pasirinkimas sujungiamas su galia. Maksimalus neefektyvumas prieš maksimalų efektyvumą, Kristus prieš Antikristą – ką mato ir renkasi pasaulis ir ar įmanoma neefektyvume surasti kokią nors galią ir pamatyti visišką efektyvumo bejėgiškumą, dėl kurio galėtume rinktis ne

patrauklią iliuziją, bet sunkią tiesą ir išgyvenimą absoliučioje tikrovėje?

19.

Pažinimas ir vertinimas. – Šiame skyrelyje pažinimo ir vertinimo klausimas mus domina dviem aspektais, kurie yra individo laisvė ir valstybės organizacija, kaip pagrindinis galios centras, naikinantis individo esmę ir paverčiantis jį tik savo įrankiu. Šioje sandūroje kyla konfliktas tarp žmogaus prigimtinės esmės, kam jis skirtas jo paties požiūriu ir ką į jį bando įsprausti aplink esantys galios centrai. Tai, ką į individą bando įsprausti išorė turi būti laikoma iliuziniu žinojimu apie žmogų; o kas žmogus yra iš tikro, kas yra jo savastis, parodo pažinimas, kuris individą traktuoja visų pirma kaip duotą sau, bet ne organizacijai. Individas ir organizacija nėra radikaliai skirtingi dariniai, nes organizaciją galima laikyti savotišku „mega-individu“, kuris sudarytas iš kitų žemesnio rango individų. Ir čia klausimas tik toks: kaip normaliaame pasaulyje turi būti tvarkomi santykiai tarp žmonių. Tam, pirmiausiai, turi būti žinoma kas yra kas, žmogaus esmė, o tada vertinimui galima rinktis kokią nors universalią vertinimo paradigmą. Manau, kad šie dalykai yra svarbūs, nes visas šis tekstas skleidžiasi pažinimo ir vertinimo kontekste, kai, iš vienos pusės, bandoma pažinti supančią realybę, pirmiausiai valstybės organizaciją ir kartais nepasieinama be vertinančių pasakymų, kurie subjektyviai apibendrina pažinimo procese nustatytas kai kurias valstybės organizacijos savybes. Trumpai tariant, šiame skyrelyje apibendrinamas kelias, kuriuo siekiama aukštesnio žinojimo valstybės organizacijos ir laisvo individo santykiuose.

Šios įžangos kontekste, panagrinėsime tai, kaip mes suprantame pažinimą ir vertinimą ir tai, kaip jie leidžia pamatyti pasaulį naujos tiesos šviesoje, kuri atsiveria sugriovus visas iliuzijas.

zijų uždangas ir parodo tai, kas šiame pasaulyje yra tikra. Tiek kalbant apie pažinimą, tiek apie vertinimą, turimas galvoje tam tikras ryšys tarp subjekto ir objekto sąmonėje, nors šiuose skirtinguose kognityviniuose procesuose šis ryšys yra šiek tiek skirtingas. Pirmuoju atveju dominuoja objektas ir subjekto turi būti kiek įmanoma mažiau, o antruoju dominuoja subjektas, esantis svorio centru. Klasikinė pažinimo sandara pateikta I. Kanto „Grynojo proto kritikoje“ ir jo sistemą mes pamėgin-
sime pritaikyti pažinimo ir vertinimo struktūros nustatymui ir jų palyginimui. Pagrindinis skirtumas, aišku, yra žmogaus mąstymo būde (empirinės ir vertinančios sąvokos) ir pažinimo bei vertinimo rezultate (pažinimo rezultatas yra tiesa, o vertinimo rezultatas yra apibrėžta vertė).

Pagal I. Kantą pažinimo struktūra yra tokia:

- a) transcendencija tampa objektu sąmonėje,
- b) objektas įtraukiamas mąstymą ir virsta susietomis sąvokomis, [pažinimas]
- c) tada objektas grįžta sąmonę kaip tiesos žinojimas,
- d) kuris sąmonėje sujungiamas su objektu.

Pažinimas priklauso nuo sąvokų, nuo to, kaip jos jungiamos ir ką jos padaro su objektu, todėl pažinimą galime laikyti su-
pratimo ir proto sąvokų pritaikymu objektui, kurių teisingu-
mas nustatomas lyginant jas su sąmonėje duotu objektu. Ta-
čiau svarbus momentas, į kurį reikia atkreipti dėmesį, ypač ly-
ginant pažinimą su vertinimu, yra tas, kad pažinime objektas
juda link subjekto ir kuo daugiau lieka objekto, tuo pažinimas
arčiau tiesos. Filosofinė esmė turėtų atsiskleisti kaip minėtų
transcendencijos įtraukimo sąmonę veiksmų rezultatas, apibrė-
žiantis objektą jo esmės ir tiesos požiūriu. Esmė yra atsakymas
klausimą Kas yra koks nors objektas? Šis atsakymas gau-
namas jau minėtu būdu objektą paverčiant sąvokomis, kurios

turi išskirti jo esmines savybes ir sujungti jas visumą, kuri sąmonėje virsta žinojimu ir joje sujungiama su objektu.

Tą pačią struktūrą galima naudoti ir kalbant apie vertinimą, nes ji iš principo identiška, tik skiriasi punkte b) ir c) apie kuri pakalbėsime toliau. Vertinimas kaip subjekto ir objekto sujungimas sąmonėje turi tokias pakopas:

- a) transcendencija tampa objektu sąmonėje,
- b) objektas įtraukiamas į mąstymą ir virsta susietomis sąvokomis, [vertinimas]
- c) tada objektas grįžta sąmonę kaip vertės Žinojimas,
- d) kuris sąmonėje sujungiamas su objektu.

Pažinimo atveju, jau sakėme, objektas juda link subjekto ir jo išlaikoma kiek galima daugiau, aišku, tik sąmonei būdinga forma: t. y., iš sintetinių sąvokų perkeltant į Žinojimą. Vertinime yra atvirkščiai – subjektas juda link objekto ir sąmoningai uždeda ant jo savo subjektyvų antspaudą. Abi šios sistemos yra panašios ir iš esmės skiriasi tik antrame ir, atitinkamai, trečiame punkte. Pažinimo atveju objektas mąstomas empirinėmis pažintinėmis sąvokomis, o vertinime sąvokos yra vertinančios, bet ne objektyvios. Pavyzdžiui, empirinė sąvoka yra „didelis“, o vertinanti – „geras“. Taigi, pažįstant ir vertinant, mąstoma skirtingomis sąvokomis ir naudojant skirtingus matus arba „šablonus“ (metodus), tad tokių skirtingų mąstymo tipų rezultatas yra skirtingas. Pažįstant tai yra tiesos žinojimas, o vertinant vertės žinojimas, kurie sąmonėje subjekto jungiami su objektu.

Vertinimas turi objektyvų pažintinį elementą, kuris apibendrinamas vertinančia sąvoka, kuri veikia kaip subjekto traukos ar atostūmio signalas. Nepaisant šios objektyvumo inkrustacijos, visa iniciatyva ir atsakymas priklauso subjektui – iš jo

kyla ir į jį sugrįžta, sukeldama minėtas galimas reakcijas. Šis įsišaknijimas subjekte rodo vieną iš pagrindinių vertinančio mąstymo principų, kuris yra perspektyvizmas. Vertinimas yra dėl subjekto, o ne dėl objekto ir vertinimo procese subjektas objektą pasisavina, ypač utilitarinio vertinimo rėmuose. Kitas svarbus vertinimo momentas yra vertinimo principas, kuris yra pasirinktas vertinimo matas ir visa paradigma, kurios tas matas yra kuriamas. Matome, kas ateina iš subjekto pusės tai yra a) perspektyva, ir b) vertinimo principas, arba matas. Iš objekto vertinimas išplėšia kokią nors objektyvų momentą ir pagal savo mąstymo paradigmą tą objektyvų momentą bando interpretuoti mąstyme vertinančia sąvoka.

Remiantis minėtais pažinimo etapais, nesunku matyti, kaip žinojimas gali virsti neadekvačiu, tiesą pakeisdamas iliuzija, atitrūkusia nuo tikrovės. Žmonės susitarę, kad objektyvaus pasaulio objektas nėra iliuzija ir kad tiek pragmatiniais, tiek kitais kriterijais juo galima pakankamai užtikrintai remtis. Tad iliuzija atsiranda aukštesniuose etapuose ir aukštesnėse pažinimo pakopose, pradedant nuo mąstymo ir jungimo sąvokose. Mąstymas gali neteisingai parinkti sąvokas ir klaidingai jas sujungti, kurios perėjusios į visą sąmonę ir virtusios žmogaus klaidingu žinojimu, sujungiamos su išoriniu objektu. Taip atsiranda „klaidinga“ sąmonės būseną, kurioje objektas sąmonėje jungiamas su iliuzija su klaidingu žmogaus žinojimu. Nėgama to, šis klaidingas žinojimas kalboje gali būti perduodamas kitiems žmonėms. Tad žinojimo klausime visada iškyla tiesos ir iliuzijos dichotomija, kai svyruojama tarp teisingo ir klaidingo žinojimo. Tiesos-iliuzijos dichotomija svarbi ta prasme, kad turi būti siekiama tiesos ir turi būti griauinama iliuzija.

Įprastai tiriant empirinį objektą klaidingas žinojimas nėra dažnas, nes supratimo lygmenyje objekto pažinimas yra pakankamai gerai išvystytas ir žmogus savo aplinką geba pakankamai gerai pažinti. Tokios klaidos gali atsirasti aukštesnio lygio pa-

žinime tokiaime kaip filosofija ir mokslas, kai turima ir naudojama klaidinga teorija apie pasaulį. Iš visos istorijos, net jos gerai neišmanydami, mes žinome, kokius klaidingus pasaulio supratimus žmonės yra turėję, pradedant mitologijomis ir baigiant bandymais „moksliškai“ aiškinti pasaulį. Pavyzdžiui, visur matydavo dievus ir demonus, tikėjo, kad žemė yra visatos centras, apie kurią sukasi sferos ir t.t. Tokiuose iliuziniuose tikėjimuose taipogi „pažinimas“ vyko nurodytais etapais – pirmausia buvo įtraukiamas objektas, tas objektas pereidavo mąstymą ir sąvokas ir t.t. Svarbiausia, kas su objektu atsitinka mąstyme jam pritaikius sąvokas, jeigu sąvokinis aparatas mitologinis, religinis, pseudomokslinis – gauname atitinkamą suvokimą ir klaidingą žinojimą, kuris primetamas objektui. Tai paradigmos nulemtas klaidingas žinojimas, kuris iki mūsų dienų atėjęs ideologinėmis „mokslinėmis“ teorijomis, kurios pavyzdžiui, klaidingai bando aiškinti kas yra valstybės organizacija, kas yra individas ir kas yra individo laisvė.

Taigi vienas galimas klaidos ir iliuzijos šaltinis yra naudojamas sąvokinis žmogaus aparatas – kokiomis sąvokomis ir „teorijomis“ žmogus sugeba mąstyti. Tačiau iliuzija priklauso ne vien nuo šių dalykų. Iliuzijos priežastis gali būti ir gaunama neteisinga informacija apie objektą, kuri imama ne iš paties objekto empiriniame patyrimo, bet iš paruoštos naudojamos mąstymo paradigmos – mitologija, religija, pseudomokslas, ideologija ir t.t.

Žmogus buitiniame lymenyje pažįsta ne tik pats rinkdamas informaciją, bet ir gaudamas ją iš kitų žmonių. Jeigu ši informacija apie koki nors objektą yra klaidinga, pasiekiamas klaidingas ir iliuzinis žinojimas, tiek pažinimo procese, tiek vertinant. Mūsų pasaulyje, kalbant apie žmogų ir valstybę tai visų pirma klaidinanti valdančios klasės propaganda, kuri neva „išaiškina“ kas yra šie dalykai – valstybės organizacija yra aukščiausia valdžia, kuriai atskiras individas turi besalygiškai paklusti, o individas yra tik valstybės organizacijos „turtas“. Ma-

tome, kad minėtas individo esmės ir vertės naikinimas gali reikštis laisvo individo esmę apibrėžiant kaip „mano turtas“ ir įsivaizduojant, kad individas negali savo savastimi būti niekas daugiau. Ir tokių pseudoesmių primetamų individui yra begalė. Bet kaip jau buvo sakyta, visos jos yra ne tiesa, bet iliuzinis žinojimas, jėga įdedamas laisvą individą. Tam, kad sugriautų tokias iliuzijas, žmogus turi bandyti pats pažinti tikrovę, remdamasis jau minėtais pažinimo ir vertinimo modeliais, siekdamas pažinti tiek pasaulį, tiek save patį.

Pažinimas bei vertinimas turi panašumų ir skirtumų. Juos jungia tai, kad šie procesai reiškiasi tame pačiame mąstyme, nors ir skirtingai, – nes naudoja skirtingas sąvokas ir skirtingas mąstymo paradigmas. Pažinimui rūpi tik tiesa, o tiesa yra pats objektas; kuo daugiau pažinimo teorijoje, kuri aiškina objektą, objektyvumo, tuo daugiau tiesos. Ir vien pažinimo rėmuose daugiau niekas nedomina – tik tai, kas yra koks nors objektas tiesos ir esmės rėmuose. Žinoma, pažinimas, ypač mokslinis, reiškiasi platesniame kontekste ir jis yra pajungiamas kitiems tikslams – vartojimui ir naikinimui. Ypač tai tinka kalbant apie šiuolaikinį mokslą. Mokslas reikalingas kiek jis teikia pragmatinę naudą ir vien teoriniu tiesos žinojimu neapsiriboja. Šiek tiek kitaip yra su filosofiniu pažinimu, bet ir šis dažniausiai atsiduria panašiam naudos klystkelyje.

Ir būtent čia pažinimas priartėja prie vertinimo, kuris, kaip jau minėjome, taip pat yra ryšys tarp objekto ir subjekto. Bet kokiame vertinime yra ir krislelis pažinimo, nes jis visada susijęs su objektyviomis objekto savybėmis, kurias subjektas turi bent elementariai pažinti, nors pažinimu vertinant neapsiribojama ir einama prie pagrindinio jo momento. Pavyzdžiui, galima tarti „gera kėdė“ arba „geras žmogus“. Tai yra vertinimai, bet jie niekada nebūna grynai ir apriboti viena vertinančia sąvoka. Visada pasakoma, kodėl daromas toks ir toks vertinimas, tai yra vertinimo pagrindas būna ir kažkokia objektyvi savybė, dėl ko vertinime tam tikru laipsniu dalyvauja ir pa-

žinimas. „Gera kėdė, nes ant jos man patogų sėdėti“. Kad patogų – turi būti objektyviai patirta ir nustatyta. „Geras žmogus, nes visada padeda bėdoje“. Kad man padeda – taip pat objektyviai nustatomas dalykas. Taigi, vertinant visada pradedama nuo kažkokio objektyvaus elemento. Ir šis vertinant apibendrinamas vertinančia sąvoka – „gera kėdė“, „geras žmogus“. Bet ar tai reiškia, kad „geras“ yra objektyvi savybė: kitam kėdė gal netinka arba koks nors žmogus kitam nepadeda. Tada jis „geras“ tik subjektyviai ar ir objektyviai?

Tačiau svarbiausia kuo pažinimas skiriasi nuo vertinimo yra štai kas. Tiek pažinimas, tiek vertinimas yra subjektui, bet pažinimui pirmiausiai rūpi pats objektas, o vertinimui svarbiausia subjektas. Perėjus minėtas vertinimo pakopas, vertinimo veiksmas neužsibaigia ir jis daugiau susijęs su subjekto aktyvumu ir jo reakcija į vertinamą objektą. Prie kognityvinės dalies vertinant prisijungia papildomas subjekto judėjimas, kurio nėra pažinime – tai yra objekto traukimas link savęs, jeigu jis „geras“ ir stūmimas nuo savęs, jeigu jis „blogas“. Tad vertinimas veikia kaip šios traukos arba atostūmio signalas. Ir tai galioja bet kokiai perspektyvai ir bet kokiam vertinimo principui. Tokio vertinimo užuomazgų galima rasti primityviame patyrimo, kuris nepakyla iki intelektualinio lygmens ir yra instinkto pavidalu – kas naudinga, tas instinktyviai traukiama į save, o kas kenksminga – to instinktyviai vengiama. Šis instinktyvus gyvūno lygio vertinimas žmoguje intelektualizuojamas ir perkeliamas į proto konstruojamus vertinimo matus. Pavyzdžiui, metafiziniame vertinime tai, kas yra gėris traukiama į save ar prie savęs, o tai, kas yra blogis, tai nuo savęs šalinama. Tas pats tiek gyvūniško instinkto, tiek žmogiško intelekto atveju. Todėl subjektui reikalingas ne tik pažinimas, tai yra žinojimas, bet ir vertinimas, kuriame subjektas atlieka dėl savęs jau minėtus papildomus judesius. Tas pat principas galioja net jeigu iš tikro subjekto perspektyva perkeliama į neutralią vietą už kokio nors konkretaus objekto ir šitaip šiek tiek suobjektyvinamas.

Vertinimo sistema gali būti personalizuota arba depersonalizuota. Personalizuota vertinimo perspektyva yra koks nors subjektas, kuris vertinimo matą pritaiko pagal savo kriterijus. Depersonalizuota perspektyva renkasi neutralią vietą, kuri nesusijusi su jokių konkrečių individų ir atsieta nuo jo savivalės ir poreikių. Kad ir koks būtų vertinimas, subjektyvus ar neutralus, todėl objektyvesnis rezultatas priklauso nuo vertinimo principo arba nuo vertinimo mato, kuriuos galima suskirstyti tokias dvi pagrindines grupes: utilitarinis vertinimas ir metafizinis vertinimas. Savo kilme, greičiausiai, vertinimas priklauso naudos perspektyvai, o metafizika yra vėlesnis, filosofų metafizikų sukurtas išradimas.

Ankstesniuose skyreliuose matėme, kad vertinimas yra subjektyvus, tai yra, vertinamas objektas gali turėti subjektyvią vertę arba jos neturėti priklausomai nuo vertinimo perspektyvos. Tai reiškia, kad vertė nėra objektyvi savybė, vertė yra tai, ką objektui priskiria subjektas; nors tai nereiškia, kad subjektui, tiek individualiam, tiek platesnės perspektyvos, vertinimas yra kažkas nerealų ir nereikšminga. Vertinimas yra reikalingas išgyvenimui, nes jis yra signalas kaip su vertinamu objektu turi elgtis subjektas: „blogis“ yra atstumiamas, o „gėris“ traukiamas į save. Minėtas subjektyvumas realizuojamas pagal kokį nors kriterijų ir pagal savo kilmę, matyt, fundamentalus naudotas kriterijus buvo nauda. Nauda yra apibrėžtas utilitarinis vertinimo matas, kurio esmė yra kokio nors subjekto poreikio patenkinimas. Kas patenkina poreikį, tai yra naudinga, todėl vertinga. Matome, kad tokio vertinimo subjektyvumas pasireiškia pirmiausiai tuo, kad vertindamas subjektas objektą pasiima sau, jį pasisavina ir suvartoja. Todėl toks vertinimas skiriasi nuo pažinimo, kuris į objektą žiūri kaip esantį sau, atskleisdamas jo esmę, bet, bent pažinimo rėmuose, jo nepasisavindamas ir nevartodamas.

Utilitarinis vertinimas nėra vien tik personalizuotas, nes gali rinktis ir neutralią perspektyvą – depersonalizuotą subjektą, ta-

čiau visi kiti bruožai išlieka tie patys. Tokia neutrali perspektyva gali būti visuomenė, valstybė, tauta ir t.t. Kad ir koks būtų subjektas, pagrindinis principas išlieka toks pats – nauda. Gėris ir Blogis interpretuojamas kaip naudingumas ir atitinkamai iš tokios perspektyvos tai, kas yra gėris – priimama, o tai, kas yra blogis – atmetama.

Metafizinis vertinimas ir metafizinė vertė yra šiek tiek kitokia ir ji konstruojama intelektualinėmis priemonėmis kuriant metafizinę realybę, iš kurios imamas metafizinio vertinimo kriterijus. Tokia metafizika ryškiausiai pasireiškia religinėje metafizikoje ir iš jos kylančiame moraliniame imperatyve. Tokia perspektyva galioja tik žmonėms ir jos esminis bruožas yra tas, kad toks vertinimas yra „objektyvus“, nes atsietais nuo individualios savivalės ir depersonalizuotas. Bet subjektyvioji struktūra išlieka ta pati, nes objektui, dalyvaujančiam metafiziniame pasaulyje, subjektas, metafizinė neutrali realybė, priskiria vertę (žmogui). Taip pat šis aukštesnis pasaulis nuo savęs atstumia tai, kas yra blogis ir priima tai, kas yra gėris. Tad tas bruožas, kuris reiškiasi utilitariniame vertinime, galioja ir metafiziniam vertinimui.

Gyvename pasaulyje, kuriame žmonės ar įvairios grupės kariauja tarpusavyje ne tik dėl išorinių dalykų, bet ir pats individas paverčiamas intelektualinių ir metafizinių kovų lauku. Kiekvienas laisvas individas, atsidūręs iš įvairių pusių ateinančios agresijos sankirtoje, yra naikinamas ir šiuo naikinimu atskiriamas nuo savęs, nuo savos savasties, kurią galima išreikšti žmogaus esme ir jo metafizine verte. Galios laukai, esantys aplink individą, kovoja dėl sau naudingo esmės apibrėžimo ir priskiria jam savo nustatytas savavališkas ir subjektyvias vertes. Kiekviename individe vyksta kova tarp to, ką jis turi realizuoti kaip savo esmę ar vertę ir to, ką į jį bando įsprausti kiti.

Tad, galima sakyti, kad tiek pažinimui, tiek vertinimui galioja tam tikras perspektyvizmas. Esmės apibrėžimas galimas kaip esmės dėl savęs ir sau ir dėl kito apibrėžimas; taip pat vertės nustatymas ir įtvirtinamas galimas kaip vertės iš savo perspektyvos ir iš kito perspektyvos. Abiem atvejais vyksta konkurencija ir kova tarp dviejų perspektyvų: tarp individo savasties ir išorinių galios laukų, kurie siekia atskirti individą nuo savo vidinės esmės ir vertės ir pakeisti ją primesta savąja interpretacija. Akivaizdu viena, kiekvienas siekia atsakyti naikinimui ir savyje išsaugoti tą esmę, kurią jį įdeda pati transcendencija, nepriklausoma nuo žmogaus ir visuomenės, kitaip sakant, nuo jokių išorinių galios centrų.

Ar turi žmogus ką vertingo savyje saugoti ir ko siekti, ar iš išorės ateinantis naikinimas, pavyzdžiui, bandant žmogų paversti koku nors vergu ar darbinio gyvuliu, nesunaikina nieko tokio, kas žmoguje būtų aukščiau už šias išorinės galios, pavyzdžiui, valstybės organizacijos primetamas funkcijas. Ar be „fakto“, kurį į individą projektuoja aplinka yra esmė ir vertė, kuri virš jo pakiltų, virš to, kas žmoguje yra tik išorinis *factum*? Ir kas galėtų mums atsakyti šį klausimą? Be mokslo pažinimas, esmė ir tiesa buvo visų pirma filosofijos klausimai ir šie dalykai nuo seno yra nagrinėjami filosofijos kontekste. Tad į klausimą ar individas turi faktą peržengiančią aukštesnę esmę ir kokia jo vertė savaime, nepriklausomai nuo siaurų perspektyvų savivalės, gali padėti atsakyti filosofija.

Akivaizdu, kad žmogaus esmės klausimas turi susitelkti prie jo sąmonės klausimo, prie klausimo, kas yra sąmonė ir kokia jos paskirtis, kurią būtų galima nustatyti iš pačios sąmonės vidinės perspektyvos, kuri apsiriboja tuo, kas yra jos viduje ir nežengia žingsnio transcendenciją, nes tam neturi pakankamai tvirtos atramos nei savo viduje, nei išorėje. Vertė taip pat turėtų savo orientyru laikyti žmogaus sąmonę, nes ji turėtų būti žmogaus vertingumo pagrindinis kriterijus. Šie klausimai gali būti mąstomi tiek iš vidaus, pačiam individui suvokiant savo

esmę ir ją siekiant įtvirtinti, arba dalyvaujant metafizinėje realybėje, iš šio natūralistinio pasaulio pakilti aukštesnę, protu suvokiama realybę, suteikiant savo veiksams metafizinę vertę. Taip pat galima pažinti bei vertinti iš išorės, tačiau neprarandant iš akių to svarbaus momento, kad kiekvienas individas visų pirma yra sau ir dėl savęs ir kad tiesa slypi šioje perspektyvoje, o ne subjektyvioje iš išorės primetamoje iliuzijoje. Gyvi padarai, natūraliai atsiradę gamtoje, formuojami ir vystosi būtent pagal tokį principą, o išorinis principas galioja tik tam, kas yra dirbtina, padirbta kažkieno ir kažkokiam tikslui.

Kalbant apie aukštesnę už faktą sąmonės esmę, ją galima apibrėžti kaip tiesos ir žinojimo siekimą. Tas žinojimas apima tiek save, tiek pasaulį ir artėdamas prie jo, žmogus artėja prie absoliučios tikrovės, kurioje žmogui yra nustatyta kažkokia vieta, tačiau parodyti kurią jam gali tik tiesos žinojimas. Kalbant apie metafizinę vertę, sąmonė taip pat turi siekti įkūnyti savyje aukštesnio metafizinio pasaulio principus, kuris pakeistų prigimtinių natūralizmą, iš kurio žmogus pagal savo prigimtį išaugęs, nes turi sąmonę ir protą, ir kuris neatitinka žmogaus poreikių. Abiem atvejais, kaip tikroji esmė ir idealo siekimas, žmogaus paskirtis ir tikslas yra siekti aukštesnės sąmonės, nes kaip gyvūnas žmogus pasiekęs ribą, už kurios vystytis nėra kur, belieka siekti aukštesnės sąmonės, kurios pastangos tobulinti save, pirmiausiai pasiektu žinojimu, galėtų padėti sukurti ir tobulesnį šį pasaulį. Tačiau tokiame pasaulyje koks jis yra individas susiduria su agresyviu tamsumu, kuris atskiria žmogų nuo tokios jo esmės, ją sunaikina ir paverčia išorinės galios funkcija, nesugebančios žmoguje pamatyti nieko, ko nerodo siaura iliuzinė vertinimo perspektyva ir subjektyvi savivalė pažinime.

Moralė ir objektyvumas. – Žmogaus protas paprastai siejamas su pažinimo sugebėjimu, tačiau kita jo dalis yra vertinimas, kuri ne mažiau svarbi už pirmąją. Tai, kad žmogus vertina ir pažįsta pasaulį protu akivaizdu, nes bet kokie vertinimai ir su juo susiję dalykai vyksta mąstyme, o mąstymas kyla iš proto. Vertinimas yra racionalus, pagrįstas tam tikromis racionaliomis paradigmomis, kaip ir pažinimo kuriamos teorijos. Šis proto ryšys ne tik su pažinimu, kuriam rūpi tik tiesa, bet ir vertinimu, parodo proto prigimtį ir jo galimybių ribas.

Pažinimas kuria paradigmą ir ją uždeda ant tikrovės. Vertinimas naudoja tą patį principą – ant tikrovės uždėdamas savo subjektyvų antspaudą. Pažinimas yra subjektyvus, nes matuoja visą begalinę tikrovę „šiuo pasauliu“, bet dar subjektyvesnis vertinimas, nes jis visą perspektyvų įvairovę matuoja iš vieno taško, pagal vieną kriterijų. Todėl toks racionalumas yra subjektyvus, o tiesa nepasiekiamas idealas, kurio neretai net nesiekama, vietoj jo bandant pakišti tik tiesos iškamšą.

Dirbtinis mokslinis santykis su tikrove pasižymi objektyvumu, kuris suvokiamas kaip vienas iš pagrindinių mokslininko reikalavimų. Mokslininką turėtų dominti tai, kaip yra iš tikro, o ne kaip kam patinka ar nepatinka ir ne kaip kas subjektyviai vertina ar interpretuoja. Pastarasis principas labiau būdingas nemoksliniam santykiui su tikrove. Žinoma, šių dviejų tikrovės matymo būdų griežtai atskirti vieno nuo kito neįmanoma, bet mokslininkui svario centras turėtų būti objektyvumas, o kasdienybėje žmogui tokių griežtų reikalavimų niekas nekelia. Savo nemoksliniame gyvenime žmonės mąsto kaip kas nori ir subjektyvumas nėra joks priekaištas, o už iliuziją žmogaus niekas nesmerkia. Tik suvokia, kad jeigu iliuzijos mąstyme atsiranda per daug, elgesys tampa neadekvatus ir net pavojingas.

Moksle subjektyvumo turėtų būti kuo mažiau, taip pat ir universalizuoto subjektyvumo, kuris sutartinai paverčiamas standartu ir atskaitos tašku. Tokį objektyvumą žmogui pasiekti, žinoma, sunku, nepaisant to, tai turėtų būti siektinas orientyras. Kadangi vertinime yra labai ryškus subjektyvumo momentas, ypač toks, kurį pavadinau universalizuotu standartu, jo mokslinis protas turėtų vengti, atsiribodamas nuo realaus gyvenimo ir realių situacijų diktuojamos būtinybės.

Čia galima paanalizuoti pavyzdį. Imkime kokio nors daikto apibūdinimą žodžiais „didelis“ arba „mažas“. Žmonėms toks pasakymas turi prasmę ir net yra teisingas, nepaisant ko, didelis arba mažas nėra objekto objektyvios savybės, šios sąvokos teisingos tik subjekto atžvilgiu, pagal jo „dydį“, todėl yra subjektyvios, nors šis subjektyvumas universalizuotas ir paverstas standartu. Kokia nors knyga žmogui maža, o skruzdėlės akimis žiūrint – didelė.

Šis pavyzdys rodo tai, kas yra perspektyva, kurios sąvoka labai svarbi vertinimo paradigmoje. Perspektyva yra subjektyvi, tad bet koks perspektyvinis santykis su tikrove yra subjektyvus, net jeigu kažkokios rūšies viduje tai yra universalus standartas. Paradigma ir yra tokia perspektyva, nesvarbu ar tai būtų mokslinė paradigma ar vertinimo paradigma. Jeigu perspektyvos iš mokslo pašalinti iki galo neįmanoma, tai bent turėtų būti siekiama, kad joje nebūtų vertinimo paradigmos, nes jos griauja mokslinio santykio su tikrove moksliškumą.

Jeigu tokio pobūdžio subjektyvumas mokslinį tekstą įpinamas (nebūtinai tiesiogiai), tai teorijai didelis minusas, nes ji ideologizuojama, išaukštinant kažkokią vieną perspektyvą, nors tikrovėje perspektyvos išskirtinumas priklauso nuo pasirinkimo. Kas dažniausiai subjektyviai renkamasi nuspėti manau nesudėtinga – visi renkasi save, savo grupę, savo organizaciją, galti gale – biologinę rūšį. Bet tai – subjektyvumas. Ir nesvarbu koks – individualus ar kolektyvinis.

Žinoma, visada mokslininku būti neįmanoma. Žmogus gyvena realų gyvenimą, todėl dažnai turi vertinti ir rinktis. Net jeigu šis momentas laikomas objektyviu, kai renkamas pagal kažkokius objektyvius kriterijus, dažniausiai šis „objektyvumas“ yra viso labo universalizuotas subjektyvumas ir standartas, įtvirtinantis kažkokią vieną perspektyvą. Ribotose situacijose ir riboto gyvenimo rėmuose to gali pakakti, tačiau labiau išplėtus akiratį, akivaizdžiai pasirodo tokio pasirinkimo reliatyvumas. Ir, aišku, blogiausia situacija būna tada, kai nusitrina riba tarp minėtų skirtingų objektyvumo ir subjektyvumo sričių, tiesa sumaišoma su perspektyvine iliuzija, o mokslinė teorija virsta ideologiniu kažkokio subjekto viešpatavimo įtvirtinimu.

Vertinimo iš žmogaus niekas neatims; daug svarbiau žinoti, kas tai yra ir kokią vietą vertinimas užima proto sistemoje. Šitoks žinojimas ir bus natūrali riba bet kokiam subjektyviam siautėjimui ir savivalei, kuri neretai net pretenduoja į universalų teisingumą ir tiesą.

Pirmiausiai pamėginkime atsakyti ar vertinantis protas yra subjektyvus ar objektyvus. Vertinimo procesas susijęs su dviem veiksmis – vertės priskyrimu ir klasifikavimu. Abu šie veiksmai turi dvilypę struktūrą, pagrįstą kažkokio tobulumo ir netobulumo priešprieša. Vertė priskiriama tam, kas skatina perėjimą iš netobulo į tobulą, pavyzdžiui, moralumą, naudą, galią, efektyvumą ir t.t. O vertinant paprasčiausiai klasifikuojama, konstatuojant kokias kategorijas reiškinyje priklauso: moralus-nemoralus, naudingas-nenaudingas ir t.t. Šie abu momentai gali būti kildinami iš kokios nors išplėtos sistemos (paradigmos), ypač klasifikuojant, bet vertės priskyrimas gali būti ir visiškai subjektyvus, kam nors vertę priskiriant vien todėl, kad kam nors taip atrodo.

Vertybė yra tai, kam vertė priskirta – koks nors objektas, sujungtas su vertinimo paradigmos perspektyva. Estetinė ver-

tybė, moralinė vertybė, utilitarinė vertybė ir t.t. Jeigu vertinimo paradigma, net ir jeigu intelektualizuota, paimama iš sensorikos – estetinė paradigma, hedonistinė paradigma – tai vertina smegenys savo subjektyviu jausmu, kurį po to protas intelektualizuoja, paaiškina. Racionalios paradigmos remiasi intelektualiniais išprotavimais, nustatydamos kokį nors tobulumą ar netobulumą iš savo žiūros taško. Tokios yra moralinė paradigma, utilitarinė paradigma, galios paradigma ir t.t. Čia vertina ne jausmas, bet protas.

Dabar galima grįžti prie pradžioje iškeltos klausimo apie vertinimo objektyvumą arba subjektyvumą. Objektyvu yra tai, kas yra pati tikrovė. Jeigu žmogaus sąmonėje esantis atspindys atspindi ką nors taip, kaip tai yra pačioje tikrovėje – tai yra objektyvu. Bet jeigu prie šios tikrovės bent kiek yra prijungiamas ir subjektas, objektyvumo mažėja, jis sumaišomas su subjektyvumu. Čia iškyla tokios kraštutinės būsenos: visiškas subjektyvumas, kai objektyvumo beveik nelieka; visiškas objektyvumas, kai beveik nematomas subjektas; ir, žinoma, tarpinis svyravimas, labiau pasiduodantis į vieną ar kitą pusę. Todėl atsakant į iškeltą klausimą, turime nustatyti, kiek vertinime yra subjekto, ką subjektas vertindamas prideda nuo savęs ir kas, pašalinus subjektą, būtų išimta iš tikrovės, paliekant tik ją pačią.

Pirma, subjektas yra perspektyva, o perspektyva objektui nepriklauso, ji objektui yra išorinė. Kaip perspektyva priskiria subjektyvias sąvokas objektui jau paaiškinau („didelis“ arba „mažas“ nėra objektyvios objekto savybės). Taip pat galima parodyti koks skirtumas vertinant iš individualios perspektyvos ir universalizuotos perspektyvos. Žmogus kokį nors nusikalstamą veiksma savo atžvilgiu vertina vienaip, o valstybės organizacijos požiūriu, tas veiksmas atrodo visai kitaip ir visiškai kitokia turi būti reakcija. Antra, yra subjektyvus kriterijaus pasirinkimas, kuris išreiškia tik labai siaurą požiūrį, kuris begalinę visumą susiaurina iki mažičio taško. Šis su-

siaurinimas taip pat yra subjektyvus, nes visos tikrovės yra visumos, kurias pakeitus vieninteliu kriterijumi, uždedamas subjektyvus antspaudas.

Kita vertus, aišku ir tai, kad vertinimas nėra absoliutus subjektyvumas, nes jame yra kažkas ir iš objektyvios tikrovės. Juk vertinimas arba vertės priskyrimas turi būti kažkuo pagrįstas, kažkokiomis objektyviomis vertinamo objekto savybėmis. Šiuo požiūriu mąstant gali iš tikro atrodyti, kad vertinimas objektyvus, nes juk „objektas iš tikro toks ir yra, objektyviai“. Bet klausimas, iš tikro, ne tas ar toks yra objektas, ar ne, bet skirstymas kas yra tobulumas arba netobulumas, pozityvumas arba negatyvumas, blogis arba gėris. Būtent šis momentas, kylantis iš perspektyvos ir kriterijaus, yra subjektyvus. Todėl išvada būtų tokia, kad vertinime subjektyvumas turi didelę svarą prieš objektyvumą.

Ar mokslas turi teisę į savo teorijas įpinti ir subjektyvius vertinimus, padarydamas, kad kas nors galiotų tik iš vienos perspektyvos, nuskriaudžiant visas kitas perspektyvas? Mano manymu tai – didelis minusas. Toks momentas dažniausiai pasireiškia tada, kai mokslu siekiama ne žinojimo ir tiesos, bet primesti savo perspektyvos valdžią ir sunaikinti visas kitas valdžias. Tai, aišku, ne „žinojimas“ ir „tiesa“.

Dabar galima panagrinėti, kaip vertinimo paradigmos susijusios viena su kita. Paradigmų hierarchijos jokios nėra, jeigu hierarchija įvedama – ji yra dirbtinė, neatspindinti jokios natūralios tvarkos. Bet yra tam tikras ryšys tarp paradigmų, pagrįstas jų turiniu, kuriuo remiantis galima išvelgti tam tikrą priešpriešą ir pusiausvyrą. Jau sakėme, kad paradigmos nustato kažkokį tobulumą ir netobulumą ir siekiama perėjimo iš netobulo į tobulą. Dar daugiau, visose paradigmosose siekiama tobulumą plėsti iki begalybės, siekiant absoliutaus tobulumo. Pavyzdžiui, šitaip galima plėsti naudą, galią, grožį, malonumą ir t.t. Čia išskirtinę vietą užima moralinė paradigma, lyginant

ją su kitomis „begalinėmis“ paradigmomis, kurios nepripažįsta „tobulinimui“ pagal savo kriterijų jokių ribų. Tuo tarpu moralinis tobulumas yra būtent apsiribojimas, nustatant, kad kažkuriose vietose plėtimasis turi būti stabdomas. Tai yra suvokimas, kad egzistuoja svetimos teritorijos, į kurias įžengti nevalia.

Pagal moralinę paradigmą reikalaujama, kad būtų siekiama apriboti galios, naudos besaikį plėtimą ir t.t., kai gali nukentėti Kitas, kuris yra svetima teritorija. Kitaip sakant, moralinė paradigma yra tam tikra atsvara kitoms paradigmoms, kurios nepripažįsta jokių ribų. Ši pusiausvyra yra būtina. F. Nietzsche, savo filosofijoje bandydamas sugriauti ribojančią paradigmą ir išlaisvinti kitų paradigmų begalinį plėtimąsi, kuriam nepripažįstamos jokios ribos – nesuprato ką darė. Bet kokiai civilizacijai tokia atsvara yra būtina, nes be jos nebūtų civilizuoto gyvenimo. Nors logiškai jis, aišku, buvo teisingas, kad paradigmos visos yra „steigiamos“, įrašomos į tikrovę. Tačiau tas pats galioja ne tik moralinei paradigmai, bet visoms paradigmoms. Aišku viena, griauti moralinę metafizinę paradigmą yra kvaila, nes ribojimas yra kiekvienos normalios civilizacijos būtinybė.

Šios priešpriešos tarp moralinės paradigmos ir kitų paradigmų vienas iš bruožų yra tas, kad jos susijusios inversijos santykiu. Tai reiškia, kad moralei Gėris, tobulumas yra elgesio, siekių ribojimo plėtimas. O kitoms paradigmoms – tobulumas yra begalinio plėtimosi siekiamybė. Bet riboti kitų paradigmų tobulumą iš jų perspektyvos turėtų būti „blogis“. Būtent dėl to F. Nietzsche kritikavo moralę ir norėjo ją pašalinti. Ir atvirkščiai, iš moralinės paradigmos perspektyvos, begalinių paradigmų begalinis tobulumo plėtimas yra „blogis“, nes moralei tobulumas yra apsiribojimas, o ne plėtimasis.

Kad ir kaip būtų, aišku viena: bandymas pašalinti moralę iš vertinimo paradigmų sistemos nieko gero nežada.

Mokslo pagrindinis bruožas, jau sakėme, yra objektyvumas, tad jo misija turėtų būti subjektyvumo siautėjimo apribojimas. Subjektyvus mokslas būtų ideologizuotas mokslas, kurio paskirtis ne tiesa ir žinojimas, bet valdžios primetimas. Tad turi būti siekiama pusiausvyros tarp objektyvumo ir subjektyvumo. Nors aišku ir tai, kad visiškai subjektyvumo pašalinti neįmanoma, nes reiktų žmogų sunaikinti kaip asmenį ir paversti jį tik kalkuliuojančiu kompiuteriu. Moralinių vertinimų moksle taip pat negali būti, nes tai būtų subjektyvumas, kadangi jau sakėme, kad visos vertinimo paradigmos savo pagrindiniais bruožais vienodos.

Tačiau, kita vertus, kaip moralinė paradigma, įvesdama ribos sąvoką kitų vertinimo paradigms atžvilgiu, jas apriboja, taip ji turėtų riboti ne tik vertinimo paradigmas, bet ir mokslą, tai darydama ne iš vidaus, nes negali griauti jo objektyvumo reikalavimo, nes tai moksliškumo esmė, bet iš išorės ribodama mokslinį veikimą pasaulyje. Pašalinti moralės įvestą ribos sąvoką – tiek iš kitų vertinimų, tiek iš mokslo – būtų labai neprotinga. Tokia tendencija šiuolaikiniame pasaulyje civilizacijai nieko gero nežada.

III. Laisvė

21.

Nietzsches „slaptas planas“. – Kuo F. Nietzsches filosofija aktuali šiandien, praėjus daugiau nei šimtui dvidešimt metų nuo jos sukūrimo? Kodėl negalime laikyti jos pasenusia, netinkama šios dienos realijoms paaiškinti? Pirmiausiai todėl, kad F. Nietzsches filosofija nurodo kažkokią tikrovę, antra, pateikia filosofinį tos tikrovės paaiškinimą ir, galų gale, ji yra kažkokia ideologija, kaip idėjos apie tai, ką su šia tikrove ir jos supratimu reikia daryti socialiniame ir politiniame kontekste.

Tikrovė nesensta. Bendrai tariant, dabar ji yra tokia, kokia buvo prie šimtą metų. Supratimas yra labiau nutolęs nuo tikrovės ir labiau paveikus laiko tėkmei, bet jeigu jis yra pakankamai aukšto rango, tai šimtas metų jam yra beveik niekas. Ideologija yra mažiausiai reikšminga, nes ji yra subjektyvi ir pririšta prie žmogaus ar žmonių grupės interesų ir psichologijos ir kaip tikrovės galimas išaiškinimas ir tam tikra programa yra neaktuali. Nepaisant to, tvari gali būti ir ideologija, net jeigu kai kam ji nepriimtina ir mūsų dienomis yra pakankamai argumentų ideologiją atmesti.

Praėjus daugiau nei šimtui dvidešimt metų, išlieka ir F. Nietzsches atskleista žmogaus pasaulio tikrovė, jo supratimas išsaugo savo įtaką kaip svarbi šios tikrovės interpretacija. Sudėtingiau yra su F. Nietzsches ideologija, su jo įsitikinimais ką su šia tikrove žmonija turėtų daryti. Turima daug argumentų, kad F. Nietzsches ideologija nesuderinama su pažangiu žmonių mąstymu, net jeigu „pažanga“ buvo F. Nietzsches filosofijos viena iš kertinių sąvokų.

Po daugiau nei šimto dvidešimt metų žmogus ir žmonija išliko beveik nepasikeitę. Valdžios troškimas yra toks pats svarbus

motyvas, valdantis visą likusią psichologiją, kaip ir visada. Visuomenės organizavimo principai išliko tokie patys, kaip ir per visą istoriją, net jeigu daug kur iki tam tikro mąsto jie buvo humanizuoti. Žmogaus pasaulis pagrįstas ta pačia valia viešpatauti, kuri yra įrašyta pačioje tikrovės prigimtyje ir gali būti tik silpninama arba stiprinama, bet iki galo nepašalinama.

Pagrindinė F. Nietzsches filosofijos mintis yra ta, kad Vakarų civilizacija buvo pasirinkusi natūralių troškimų ir impulsų slopinimo kelią, pakeičiant jį racionalistiniais principais, protą ir dvasią iškeliant aukščiau už „instinktą“. Tuo tarpu F. Nietzsche siekė pakeisti ar net sugriauti šią varžančią ir ribojančią civilizaciją ir išlaisvinti žmoguje „žvėrį“, paleisti jį nuo grandinės. Ši kova, aišku, vyksta kiekviename žmoguje savaime, civilizacijai susiduriant su „gamta“, bet F. Nietzsches „originalumas“ pasireiškė tuo, kad jis šią kovą perkėlė į filosofinius tekstus ir atsistojo būtent į Vakartų civilizacijos griovėjo kelią. Jo argumentai buvo istoriniai, naudojant kaip pavyzdį Senovės Graikijos aristokratijas, taip pat „pažangius“ viduramžių elito siautėjimo ekscesus. Taip pat jis naudojo filosofinius argumentus, aiškinusius, kas yra tikrovė, kokia ji turėtų būti. Jo įsitikinimu priešinimasis tokiai tikrovei, kokią jis pamatė, griau-na pačią jos esmę ir yra „kosminio masto“ naikinimas kylantis iš „vergų rezentimento“.

F. Nietzsches filosofinio tikrovės paaiškinimo originalumas susitelkia ties dviem kartinėmis koncepcijomis: vertinimo sistemų perspektyvizmo teorijos ir valios viešpatauti teorijos, kuriai pajungiami visi kiti procesai. Jo įsitikinimu, šie du aspektai persmelkia visą Vakartų civilizaciją, kuri yra pastatyta ant tam tikros a) perspektyvos, b) vertinimo sistemos ir c) kyla iš tam tikros valios viešpatauti. Tačiau F. Nietzsches manymu krikščioniškos Vakarų civilizacijos perspektyva, vertinimų sistema ir valia viešpatauti yra dekadentinė, rodanti gyvenimo smukimą ir sąmoningai jį smukdanti. Todėl jis kelia sau „visų vertybių perkainojimo“ uždavinį, sukurdamas savo tekstais

Vakarų civilizacijoje ašini momentą, kai savęs nesuprantantis smukimas valios pastangomis pakeičiamas augimu, kuriam pirmiausiai kuriamos sąlygos, ir kuris vyksta žmoguje bei visuomenėje, paskleidžiant antžmogio idėją ir sujungiant ją su Galios paradigma, kaip efektyviausia paradigma tikrovėje. Visose vietose isterizuojama pažanga, augimas, tobulinimas, gerinimas, kova, atsijojant geriausius ir iškeliant juos į aukščiausios valdžios planetoje rangą. Ašiniam laikui būdinga tai, ką galima pavadinti pereinamuoju laikotarpiu, nes vienu šiuo naujo tipo civilizaciją pereiti neįmanoma. Pereinamasis laikotarpis turi savo psichologiją ir socialines formas ir apskritai jam būdingas nihilizmas.

Ant tokių kertinių filosofijos sąvokų tam tikra grupė žmonių gali pastatyti savo supaprastintą supratimą ir variantą, vadina- mą ideologija. Ideologijos esmė ir pagrindinis skirtumas, atskiriantis ją nuo filosofijos yra tas, kad ji skirta valdžios siekimui ir praktiniam tos valdžios realizavimui, kuriam idėjų semiamasi iš tokios filosofinės sistemos. Ideologija visų pirma yra praktinė ir ji turi kažkokias socialines ir politines sklaidos formas. 20 a. tokios ideologijos pavyzdys, kuri sėmėsi idėjų ir iš F. Nietzsches filosofijos, buvo nacizmas. Aišku, galima ginčytis, kad ryšys nėra toks tiesmukas ir kad F. Nietzsche neatsakingas už nacizmą, bet skirtumas yra toks, koks yra skirtumas tarp filosofijos, kurioje siekiama tiesos ir žinojimo ir tiesų pritaikymo praktikoje, jas supaprastinant ir panaudojant žmonių valdymui. Todėl ideologijos klausimas yra daug aiškesnis negu filosofijos, už ideologiją yra kitokia atsakomybė, negu už pasaulio pažinimą ir kitoks yra jos vertinimas. Kaip pasaulio pažinėjas F. Nietzsche buvo tikras filosofas, tačiau jis, siekdamas praktinių Vakarų civilizacijos sugriovimo tikslų, peraugo šį vaidmenį ir tapo tam tikru momentu įtakingos 20 a. ideologijos dvasiniu įkvėpėju, siekusi konkretaus ir praktinio tikslo, kuris kirtosi su paprastu pažinimu, tiesos ir žinojimo siekimu.

F. Nietzsche tikėjo, kad savo mąstymu į pasaulį jis atnešė kažką naujo ir kad tai buvo taip svarbu ir reikšminga, kad dėl to buvo galima sugriauti visą ankstesnę Vakarų civilizaciją ir kurti naują ant jo pastatytų pamatų. F. Nietzsches svarbiausia mintis tokia: jis pamatė konfliktą tarp tikrovės pagrindinio principo ir Vakarų civilizacijos sukurtos sistemos, pagrįstos tam tikra filosofija (metafizika), religija (krikščionybė), morale (krikščioniška). Šis konfliktas egzistavo visada ir turėjo tam tikras raiškos formas tiek konkrečiame individe, tiek pačioje visuomenėje ir šios tvarkos griovimas individualiais atvejais buvo vos ne kasdienybė. Tačiau F. Nietzsche problemą perkėlė filosofiją ir bandė pateikti, kad civilizacijos humanizavimo pastangos yra klaida ir kad gamta ir žvėris žmoguje ir visuomenėje turi būti ne tramdomas, bet paleistas nuo grandinės ir tam jis visą gyvenimą ruošė naują požiūrį pasauli, naują kontekstą, kuriame šis naujasis F. Nietzsches žmogus būtų norma, o ne išimtis ir ekscesas. Ši mintis jam atrodė tokia svarbi, kad savo tekstuose jis pradėjo svajoti apie naują erą ir, negana to, ruošti šiai naujai erai pamatus.

F. Nietzsches filosofiją galima skirstyti kritinę, kurioje jis griauja ankstesnės civilizacijos pamatus (filosofiją, religiją, moralę, kultūrą ir t.t.) ir pozityviąją, kurioje pateikiami naujos civilizacijos pamatai. Nenuostabu, kad kritinis darbas buvo labai sunkus, nes reikėjo aprėpti visas kultūros formas ir ši kritika niekada nebuvo nuodugni ir turėjo santraukos ar aforizmo formą. Naujo pasaulio F. Nietzsche niekur neaprašinėjo, bet sukūrė kažką panašaus į formules, kurios turėjo būti naujos civilizacijos pagrindas. Tai yra valia viešpatauti, amžinasis to paties sugrįžimas, antžmogis. Tai žinoma labai skurdus alternatyvos aprašymas, bet galima manyti, kad F. Nietzsche ir nesitikėjo vienas pats padaryti visą darbą ir save galbūt laikė pirmtaku, kurio darbus turės pratęsti kiti – teoriškai ir praktiškai (kaip naujo tipo filosofai, aprašinėjantys svarbiausią tikrovės aspektą, valią viešpatauti, ir kaip pagal šią filosofiją sukurto ideologijos įgyvendintojai praktikai – Hitleris).

Kaip realiai turėtų atrodyti valia viešpatauti, *der Wille zur Macht* pagrįstas pasaulis, F. Nietzsche nuodugniai nėra aprašęs, tačiau daug ką galima suvokti patiems, panagrinėjus pačią formulę ir jos apibrėžimus. Formulė pati yra skurdi ir toks glaustas minties suformulavimas sukuria palankias sąlygas skirtingoms interpretacijoms. Interpretacijų diapazonas galėtų būti toks: ši formulė nurodo į vidinę (*der Wille*, valia) ir išorinę (*die Macht*, galia, valdžia) dalį. Vidinė valia priklauso psichologijai ir iš šio taško žiūrint F. Nietzsches formulę galima interpretuoti psichologiškai, kaip kažkokį psichologinį fenomeną (valia, kuri gali būti daug kas, ir kuri nėra paprasta) ir kaip su tuo psichologiniu fenomenu susijusį vaizdinį, *die Macht*, kuri yra žmogaus psichologinio siekio vidinė reprezentacija. Bet šita formulė nurodo pirmiausiai ir į kažką išoriško, kas yra pasaulyje kaip realybė. Kadangi žodis yra vienas ir nuodugniai nepaaiškintas, galimas interpretacijų diapazonas, bandant paaiškinti, kas yra šis išorinis *die Macht*, kaip reiktų šią sąvoką interpretuoti. *Die Macht* gali būti valdžia, galia, ar šiaip koks pranašesnis gebėjimas ar tobulumas, nes „viešpatauti“ siekia visi, nuo menininkų, filosofų, iki valdovų ir imperatorių. Žinoma, menininkas to siekia vienaip, o imperatorius kitaip. Bet F. Nietzsches įsitikinimu *der Wille zur Macht* reiškiasi visur.

Žinoma, interpretacijos gali būti vienokios, o tikrovė – kitokia, veikianti pagal savo vidinius principus. Kad ir kaip būtų bandoma interpretuoti šią F. Nietzsches formulę ir ją teisinti kaip pažangos nešėją, bet tikrovėje ši formulė reiškiasi tuo variantu, kuris yra pats efektyviausias. Galima sakyti, kad *die Macht* yra galia, valdžia, sugebėjimai, bet tikrovėje pastačius menininko sugebėjimus šalia kažkokios fizinės arba socialinės galios, nugalės ne menininkas, bet galia, net jeigu menininkas būtų genijus. Todėl tokia menininko stiliaus „galia“ visada yra apribojama realios galios ir pažanga aukojama pastarajai. Imperatorius valdantis zombių kariuomenę visada laimi prieš menininkus ir kūrėjus ir šie neišvengiamai tarnauja im-

peratoriui. Todėl vargu ar galima tikėti, kad F. Nietzsche svajojo apie meninio tipo pažangą, nors jo pirmieji raštai ir susiję su menu ir juose yra svajonių apie genijų menininką, kuriantį aukštesnę kultūrą. Primityvi galia nugali, ji diktuoja sąlygas ir tikrovėje ši formulė, *der Wille zur Macht*, smunka iki primityvaus jėgos principo, kaip Hitlerio ir jo pasekėjų sukurtoje nacizmo ideologijoje. Kad ir kokie būtų žmogaus pažangūs sugebėjimai, jeigu jie neapsaugoti jėgos, jie pralaimi kovą ir pažanga yra stabdoma. O laimi tie, kas turi daugiau primityvios jėgos, arba galios.

Kitaip sakant, pagal F. Nietzsches formulę sutvarkytame pasaulyje pažanga yra ne tiek vidinė žmogaus galių pažanga, kiek galios, kaip kažkokio išorinio objekto pažanga, kuri realiai reiškiasi tik linijiniu augimu, be jokių papildomų kokybių. Žmogaus galimų vystymosi krypčių skaičius ir įvairovė neišsemiamą, o F. Nietzsches *die Macht*, išorinė galia (visų pirma kaip socialinė galia) sustiprinta karine technika vystosi tik plėsdamasi tol, kol susiduria su natūraliomis ribomis, pirmiausiai visos planetos rutulio riba, kuri yra dabartinio pasaulio nyčiškos socialinės tikrovės pagrindinis tikslas (centralizuoti visą planetą). Kitaip sakant, F. Nietzsches pažangos teorijoje matome konfliktą tarp kokybinių vidinių žmogaus pažangų įvairovės ir galios linijinės augimo pažangos monotonijos, kurioje niekas netobulėja ir kurioje galimas tik tos pačios monotoniškos terpės matematinis prieaugis.

Nepaisant to, po daugiau nei šimto dvidešimt metų, F. Nietzsches parodyta tikrovė lieka svarbiu tyrinėjimų objektu, jo pateiktas filosofinis išaiškinimas gali būti laikomas teoriniu pirmtaku ir visų kitų sistemų pamatu. Koks svarbus protingas priėjimas prie šio klausimo rodo 20 a. ideologijos, tokios kaip fašizmas ir nacizmas, kad būtų užkirstas kelias primityviai interpretacijai ir neapgalvotai praktikai, griauinant tai kas yra tikrai verta ir pažangu, pakeičiant civilizacijos pasiekimus apgailėtinomis iliuzijomis, galinčiomis sunaikinti patį žmogų. Svar-

biausiu F. Nietzsches pasiekimu galime laikyti tai, kad per jo matymo prizmę galime geriau pažinti bet kokią valdžią, valdžios žmonių mąstymo principus ir, parodant jų iliuziškumą ir ribotumą, apriboti nežabotą siautėjimą ir savivalę. Per F. Nietzsches filosofiją ir jos pagrindu sukurtas ideologijas valdžia parodoma kaip tai, kas ji yra ir kas nėra iš tikro, griauinant visas iliuzijas ir mistifikacijas, parodant tikrą jos veidą ir realias galimybes bei ribas.

Galima spėti, kad pagrindinė F. Nietzsches slapto plano dalis buvo ta, kad jis bandė savo pasekėjus „užkabinti“ ir „prikabinti“ prie jo aprašytos tikrovės, kad jie veiktų ne tik nesąmoningai, tokiai psichologinei ir socialinei prigimčiai reiškiantis savaime, bet ir kaip ideologijos įgyvendintojai, daug kartų sustiprinant savaiminę tikrovę, ypač kai ideologija sujungiama su galia ir įgyja pranašumą kitų socialinių formų atžvilgiu. Pagal jo įsivaizdavimą, tai turėjo vykti kaip ašinis momentas Vakarų civilizacijoje, kai sugriauamos ankstesnės „iliuzijos“, kurios turi būti pakeistos tikra F. Nietzsches aprašyta tikrove, kuri, kaip ankstesnėje civilizacijoje, turi būti ne tramdoma, kuriant aukštesnę kultūrą, bet išlaisvinta nuo bet kokių apribojimų. Galima spėti, kad net po šimto dvidešimt metų ši kova vis dar vyksta ir kad mes vis dar gyvename ašiniame laikotarpyje, kurio tendencijas formuoja slapti F. Nietzsches pasekėjai ir jo slapto plano vykdytojai.

22.

Metafizika vs natūralizmas. – Gyvename pasaulyje, kuriame demokratija ir moralė vis dar nėra tušti žodžiai, nors tiesa ir tai, kad demokratijos ir moralės principų nėra laikomasi absoliučiai. Tarp moralės bei demokratijos ir antimoralės bei antidemokratijos yra nusistovėjusi tam tikra pusiausvyra, todėl net tie, kam šie principai tėra priedanga ir širma, turi vaidinti

spektaklį, bet kada reikia griebiasi visų reikalingų priemonių, taip pat ir jėgos. Tendencija kelia nerimą, nes matome, kad pasaulinėje arenoje vis dažniau griebiamasi jėgos ir karo ir nematoma kitų nesutarimų sprendimo galimybių. Su tokiu jėgos požiūriu susiduria visų pirma laisvai visuomenei priklausantys individai, bet iš žinomų pavyzdžių (JAV agresijos Afganistane ir Irake) jėgos sprendimas gali būti nukreiptas net prieš visą valstybės organizaciją karine agresija. Jėgos principą aš laikau natūralistiniu principu ir jam priešpastatau metafizinį principą, kuris grindžiamas visų pirma žmogaus sąmone ir protu, iš kurio išplaukia moralinė intelektualinė pastanga.

Natūralistinis principas gyvavo per visą žmonijos istoriją, bet aiškiai suformuluotas ir apibendrintas buvo tik 19 a. antroje pusėje F. Nietzsches (1844 – 1900) filosofijoje, kuri buvo atvirai antidemokratinė ir antimoralinė, ir kurioje buvo mestas iššūkis pagrindiniam priešui, krikščionybei, kaip metafizinio principo atstovei beveik du tūkstančius metų ir bandžiusiai įveikti natūralistinį mąstymo būdą bei palenkti jį metafizikai. Visą F. Nietzsches gyvenimą trukusi intelektualinė kova prieš krikščionybę buvo glaustai suformuluota po mirties išleistoje knygoje „Antikristas“ (parašyta 1888 m.). Šios knygos pradžioje jis formuluoja savo „naują“ natūralistini vertinimo matą, kuriam turi būti pajungtas visas žmonijos gyvenimas, kurios likimą jis atiduoda į rankas antžmogiams. Vertinimo matas lakoniškai formuluotas taip: „Kas yra gera? – Viskas, kas žmoguje didina galios jausmą, valią siekti galios, pačią galią. Kas yra prasta? Viskas, kas kyla iš silpnumo. Kas yra laimė? Jausmas, kad auga galia, kad įveikiamas pasipriešinimas.“ (F. Nietzsche, „Antikristas“, 1888 m.). Tai yra glausta natūralistinio vertinimo mato santrauka, kuriuo F. Nietzsche norėjo pakeisti metafizinį vertinimo matą, kuris yra išreikštas Evangelijose raginiu savo lobius krauti danguje, o ne žemėje, siekiant dvasinio tobulumo.

Šiuolaikiškai ir klasikine forma metafizini matą savo veikaluose yra išreiškęs I. Kantas (1724 – 1804) ir F. Hegelis (1770 – 1831), o F. Nietzsche, gyvenęs vėliau už šiuos filosofus, bandė nubraukti jų pasiekimus filosofijoje, mesdamas iššūkį kelis tūkstančius metų trukusiai metafizinei pastangai. I. Kantas klasikine forma suformulavo iš sąmonės ir proto kylanti moralinį imperatyvą, ragindamas siekti moralinio tobulumo, pagrįsto racionalių mąstymu. O F. Hegelis aprašė Dvasios, kaip aukščiausios sąmonės formos sklaidą, per visą žmonijos istoriją. Tuo tarpu F. Nietzsche žmoguje intelektualiai bandė nubraukti visą prigimtinių žmoguje esančių metafiziką ir žmogaus centrą perkelti į vietą, kurios nėra jokiam realiame pasaulyje, ir kurią įsivaizduoti ir konstruoti galima tik intelektualinėje vaizduotėje, įsivaizduojamame voliuntaristiniame žmogaus ir žmonijos tapse. Žmogus F. Nietzschei yra tik valios siekti galios gniužulas, kuris aukščiausią savo formą pasiekia antžmogyje, kurio malonėje ar nemalonėje turi, pagal F. Nietzsches išpranašavimą, atsidurti visa žmonija.

Mūsų dienomis demokratinė tvarka semiasi gyvybines jėgas būtent iš metafizinio mato, o natūralizmas reiškiasi visų pirma autoritarinėmis, antimoralinėmis tendencijomis ir pirmenybės teikimui jėgai, o ne protui. Jėgos kultas yra atviras arba slaptas nyčėizmas, kaip literatūrinis sekimas arba kaip realizuotas F. Nietzsches aprašytos žmogaus tikrovės principas. Natūralizme jėga laikoma faktiniu patyrimu konstatuojama realybe, prieš kurią dvasia ir dvasinės pastangos laikomos tik tikroviškumo neturinčia iliuzija. Tačiau matosi ir pusiausvyra, nes gyvenant tokioje visuomenėje, kuri pagrįsta demokratiniu teisingumu, kylančiu iš metafizinio mąstymo, jėgos, kurios renkasi natūralistinį matą, turi naudoti širmą ir vaidina metafizinio vertinimo spektaklį, iš tikro pamynę visus moralės ir dvasios principus, kraudami savo lobius tikrai ne dvasinius ir ne metafiziniame danguje.

F. Nietzsches filosofijoje konstruojamas žmogaus tipas yra antimetafizikas, antikrikščionis ir imoralistas, kuris antžmogio pavidalu pašauktas vesti visą žmoniją į savo valios nustatytą tikslą. Kad įtvirtintų tokį tipą, F. Nietzsche pirmiausiai konstruoja savo filosofijoje kontekstą, tai yra, savaip apibrėžia transcendenciją, kurioje tarpsta biologinis „žmogaus“ fenomenas. Ši transcendencijos esmė formuluojama kaip valia siekti galios, kuri bando visą transcendencijos sudėtingumą paaiškinti dviem santykiais: valios/siekio santykiu, kaip judėjimu link tikslo ir galios/valdžios principu, kuris išreiškia santykį su silpnesne galia/valdžia. Visa transcendencija, visas pasaulis jam yra šių dviejų sujungtų santykių rezultatas. Kadangi žmonija ir žmogus yra transcendencijos dalis, jie taip pat palenkti šiems dviem santykiams. Žmonijos biologiniame tapse šio valios siekti galios aukščiausias taškas yra antžmogis, kaip tapse išsikristalizavęs aukščiausios galios šaltinis.

Visa tai literatūrinė filosofija, kuri kuriama gerai nesuvokiant, kaip tokia „literatūra“ turėtų atrodyti tikrovėje, bet kadangi pats F. Nietzsche savo antžmogį apibrėžia kaip imoralistą, kuriam rūpi vien tik jo asmeninė valdžia, ir kuriam daugiau niekas neegzistuoja, tai realistiškai mąstant, akivaizdu kam F. Nietzsche norėjo atiduoti visos žmonijos likimą rankas – tokiame tipui apibūdinti aš naudoju pavadinimą *monstrum in animo*. F. Nietzsches filosofija yra apmastydas apie tai, kaip sukurti sąlygas tokio žmogaus tipo iškilimui – tam, visų pirma, turi būti sugriauta krikščionybė kaip organizacija ir „ideologija“ ir net ta metafizinė vieta žmoguje, kuri yra krikščionybės pagrindas. Ir, svarbiausia, turi būti sunaikinta moralė ir „gero žmogaus“ tipas, kuris suvokiamas ne kaip dvasios apraiška, bet kaip fiziologinis silpnumas. Jeigu žmogus yra tik valia siekti galios, tai ši valia gali būti tik arba stipri, arba silpna ir šis stiprumas arba silpnumas neva sąlygojamas tik fiziologijos, nes tiek sąmonė, tiek protas yra iliuzijų pasaulis, o visa tikrovė yra valios jėga, kuri gali veikti kitą valios jėgą dėl galios išplėtimo, panašiai kaip santykiuose tarp Newtono

jėgų, klasikinėje mechanikoje. Visas pasaulis F. Nietzschei yra tokių jėgų santykių padarinys.

Pažiūrėkime, kaip F. Nietzsche savo filosofijoje konstruoja šį *monstrum in animo*. Šiam F. Nietzsches filosofiniam konstruktui suprasti svarbiausia sąvoka yra galia, arba *potentia*. (Pastaba: kalbant apie atskirą žmogų, galios sąvoka tėra metafora, nes ji daugiau nurodo empirinę realybę, negu žmogaus psichinį pasaulį. Nors, kalbant apie kūną, galima vartoti fizinės jėgos sąvoką.) Pradinėje stadijoje, kol dar nėra ryšio su išorine galia pasaulyje, turi būti kažkoks psichologinis pagrindas, dėka kurio *monstrum in animo* Ego pradeda į save patį pompuoti arba įsivaizduojamą, arba realią vertę, kuri kuria vertinant save pranašumo, *excellentia*, suvokimą. Ego vidiniame pasaulyje *excellentia* suvokimas gali būti susijęs su dviem gebėjimais: *cognitio*, pranašesniu pasaulio pažinimu bei *voluntas*, valia, kuri yra „charakteris“, reikalingas ekstravertiniam aktyvumui. Šiame vidiniame pasaulyje svarbus dar vienas elementas – tai yra *affectus*, emocija, kuri gali būti susijusi su savimi, kaip *estimatio*, savęs vertinimo kaip *excellentia*, dalis arba susijusi su išoriniu veikimu, kaip minėta F. Nietzsches „laimė“, jaučiant augančią galią arba įveikiant priešą.

Tačiau atskirame individe galios mažai ir šis Ego savo pranašumo suvokimas siekia būti realizuotas išoriniame pasaulyje. Vertinimas nukreiptas į išorę, pagal F. Nietzsche, visada pagrįstas galios kalkuliacija, tai yra palenktas utilitariniam galios naudos vertinimui, *utilitas potentiae*. *Monstrum in animo* pažinimo ir vertinimo perspektyvos yra maksimaliai susiaurinamos ir apibendrinamos keliomis sąvokomis: naudinga galios išplėtimui, priešo įveikimui arba nenaudinga. *Cognitio* tokiam F. Nietzsches konstruojamame žmoguje, pretenduojančiame į antžmogius, nevaicina lemiamo vaidmens, nors gali būti pradinio *excellentia* jausmo pagrindas, realizuojamas sujungus su vidine valia. F. Nietzsches aukštesnio tipo žmogus, galiausiai antžmogis, visų pirma yra ekstravertas, savo pra-

našumą realizuojantis išoriniame pasaulyje, kaupdamas galią ir savo valios stiprybe realizuojantis ją pasaulyje. Tai yra antžmogio *valuntas-potentia-actio* (valia-galia-veiksmas) grandinė, kuri dėl galios pranašumo galų gale pradeda reikštis kaip *excellencia potentiae*, galios pranašumas.

Tačiau kas realiame pasaulyje yra galia? Ta galia per visą istoriją buvo socialinė galia, kurios „tobulčiausia“ forma yra organizacija. Organizacija yra tokia antžmogio sukonstruota hierarchinė socialinė mašina, kurios provaizdžiu gali būti kariuomenė, tokia kaip tarkime Romos imperijos laikais. Cezaris valdantis tokią organizaciją-kariuomenę, pagal F. Nietzsche, gali vadintis antžmogiū. Aišku, organizacijos principas naudojamas ne tik kariuomenėje ir šiuolaikinis dar vienas pavyzdys galėtų būti valstybės organizacija, kurios viena dalis yra karui skirta kariuomenė, o kita dalis yra „civilinė“ biurokratų armija.

Toks F. Nietzsches antžmogio tipas yra *monstrum in animo*, nes visą pasaulį ir kiekvieną žmogų vertina tik savo galios ir naudos požiūriu, kuriam negalioja jokie išoriniai principai išskyrus tuos, kuriuos nusistato pats arba nustato kita išorinė galia. Apie kokią nors moralę arba apie žmogaus savaiminę vertę nėra net ką kalbėti. Skiriamasis tokio *monstrum* bruožas yra maksimalus išorinis negatyvizmas, kurio ambicijos didėja tuo labiau, kuo labiau auga organizacijos galia.

Mokslo triumfas pasireiškia visų pirma išorinės empirijos su-reikšminimu ir jos pažinimo efektyvumu. Ikitechnologiniais laikais, tokio efektyvaus empirijos pažinimo pavyzdys buvo I. Newtono (1643 – 1727) klasikinė mechanika, kuri matematiškai analizavo empirinių jėgų veikimą ir santykius. Mokslo pradžioje toks empirinio patyrimo sujungimas su matematika buvo revoliucinis ir jis atskleidė visus šio lygmens klasikinės mechanikos empirinius dėsnius, tačiau, nepaisant to, liko neatsakyti pagrindiniai klausimai, pavyzdžiui, kas yra

žmogus, o tai reiškia, kad toks pasaulėvaizdis nėra pakankamas. Tačiau praktinis efektyvumas buvo toks įtaigus, kad jis tapo redukcionistinio mąstymo būdo, būdingo vėlesniam mokslui, paskata. Tikra tik tai, kas efektyviai paaiškinama empiriniu matematiniu mąstymu, o visa kita, kas iš tokio mąstymo rėmų išsprūsta, yra nerealu ir netikra. Todėl tokiam mokslui, aukščiausio žmogiškumo apraiškos, tokios kaip sąmonė, dvasia, net neegzistuoja, jos laikomos iliuzija, arba tuo, kas turi būti pažinta moksliškai, pagal iš anksto nustatytą paradigmą ir primetant šiai empirijai paradigmos nustatytus bruožus.

Tokiam empirinio mokslo redukcionizmui, kuris buvo perduotas kaip esminis bruožas tolesnei mokslo raidai, atsvara buvo duota „idealistinėje“ filosofijoje, pradedant I. Kantu, toliau tęsiant tradiciją F. Hegeliui, kurie tikrovės sąrangai suteikė tokią perspektyvą, kokia ji reiškiasi realiam žmogui. Juk suvokimo perspektyva yra sąmonė-tikrovė, bet ne atvirkščiai, tai yra mokslininkai empiristai, matematiškai tirdami empirinę tikrovę, išleidžia iš akių tai, kad ši „tikrovė“ yra sąmonėje, kad einama nuo sąmonės prie tikrovės, kad pastaroji yra svarbesnė už empirinį pasaulį, nes yra pats žmogus, tokio pažinimo akto subjektas. Redukcionistai būtent tai ir pražiūri, už empirinės „tikrovės“ jie nemato svarbiausios tikrovės, kuri yra sąmonė ir kuri iš principo negali būti iliuzija, nes yra bet kokio empirinio patyrimo pagrindas. I. Kantui, pavyzdžiui, sąmonė yra empirinio objekto sujungimo su mąstymu pagrindas, kuris iškyla tiek virš empirinio objekto, tiek virš mąstymo. F. Hegelis kaip ir I. Kantas matė tikrovę taip, kaip ji iš tikro atsiveria žmogui: nuo žemiausios empirinės sąmonės, iki aukščiausios sąmonės būsenos, kurią, jis vadino dvasia. Empirinis pasaulis yra šioje dvasioje, todėl redukcionistinis empirinis mokslas, nesuvokdamas tokios realybės sąrangos, praleidžia tai, kas yra to paties pažinimo pagrindas ir net nesuvokia, kas yra pažinimas, kad be tokios sąrangos jis net būtų neįmanomas. Moksle ši tikrovės sąranga apverčiama, visų pirma dėl to, kad jis neturi efek-

tyvių dvasios pažinimo priemonių ir nėra moksliškai pagrįstos išsamios ir visus klausimus atsakančios dvasios, aukščiausios sąmonės formos, teorijos.

Šiais laikais, klasikinė mechanika buvo papildyta kvantine mechanika, kuri analizuoja tikrovės vidinę sandarą, tačiau net patys naujausi matematiniai tokios tikrovės modeliai neatsako į jau minėtus klausimus, o tai reiškia, kad net ir padarius milžinišką žingsnį į priekį ir sukūrus dar efektyvesnį praktiškai tikrovės pažinimo būdą, esminis žmogaus klausimas lieka neišspręstas. Tad žmoguje šis „meta“ antstatas išlieka nepažintas ir jis yra svarbesnis už bet kokias jėgas ir jų santykių kalkuliavimą. Nežinome, ar sąmonė yra tik kokių nors „jėgų“ žaismo padarinys, aišku tik viena, kad nei klasikinės, nei kvantinės mechanikos jėgos šio klausimo neatsako. Nepaisant to, mokslas iki šių dienų užsiima empirinės tikrovės jėgų ir santykių kalkuliavimu ir nekreipia dėmesio į tai, kad yra dalykų, kurie yra tikri net jeigu neapskaičiuojami ir nesumodeliuojami ir yra nemokslinio patyrimo objektai.

Tačiau, jeigu, sekdami „idealistinę“ filosofiją, sąmonės klausimą laikysime realiu ir svarbiu ir suvoksime, kad tai yra kitokia realybė negu vien jėgos santykių kalkuliavimas, kaip, pavyzdžiui, empiriniame moksle arba F. Nietzsches filosofijoje, tai reikš, kad šiai kitai realybei reikia ir kitokio vertinimo mato. Pranokstančiai šį pasaulį realybei reikia pranokstančio šį pasaulį vertinimo. Pranokstančios realybės laikymas tik iliuzija pats yra iliuzija, todėl vertinimas vien tik iš F. Nietzsches „šio pasaulio“ be jokių „pasakų“, išleidžia iš akių tai, kas yra svarbiausia kiekvieno žmogaus tikrovės dalis.

Nepaisant to, šiuolaikinių natūralistų yra pasitelkiamos ne tik F. Nietzsches idėjos, bet jos dar yra sujungiamos su šiuolaikinio mokslo kuriama technika, kuri potencialiai gali antžmogio techninę *potentia*, galią, išplėsti iki begalybės, biologinę *excellentia*, pranašumą, paversdamas visišku nieknie-

kiu, nes galia yra ne vidinė, bet maksimaliai išorinė, realizuota išorinėje technikoje, kuri potencialiai gali nušluoti bet kokius natūraliai nusistovėjusius socialinius jėgos santykius. Kitaip sakant, mokslo ir technikos galimybės tokią sistemą, pagrįstą vien jėgos atranka dėl pranašesnių išrinkimo, tampa absurdu ir susinaikina. Ir kuo toliau vystosi mokslas, tuo ši sistema tampa pavojingesnė ir nepapildžius jos protingais principais, ji gali tapti rūšies katastrofos priežastimi.

Tačiau F. Nietzsches tipo mąstymas nesugeba išsiveržti iš šios perspektyvos ir ryšio nusistovėjusio tarp Ego ir *potentia*, nes galios praradimas tolygus *excellencia* sunaikinimui, o realiai gali net reikšti Ego pražūtį konkuruojant su kitom jėgomis. Todėl net žinant visus mokslo ir technikos pavojus ir tai, kurios pasekmės laukia tokias priemones panaudojus, jos kuriamos ir vis labiau tobulinamos. Ir vien tik tokio *monstrum in animo* mąstymo rėmuose realiai pakeisti nieko neįmanoma.

Matėme kaip žmogų konstruoja F. Nietzsche: jo žmogaus samprata sutelkta ties galios sąvoka ir pagrįsta galios kalkuliavimu. F. Nietzsches žmoguje nusistovi abipusis santykis tarp Ego ir galios, kai, viena vertus, išorinė galia išplaukia iš Ego pranašumo, bet ir galios pranašumas suteikia savęs vertinime pranašumą pačiam Ego. Iš šių dviejų pranašumo rūšių svarbiausia yra *excellencia potentiae*, todėl visas tokio F. Nietzsches antžmogio Ego pajungtas galios naudos kalkuliavimui, kuris nepripažįsta jokių kitokių principų, todėl iš esmės yra nemoralus, dėl ko tokiam tipui tinka *monstrum* apibūdinimas. Kita vertus, I. Kantas anksčiau už F. Nietzsche sukonstravo visai kitokį žmogaus tipą, kuris visų pirma yra moralinis subjektas, neužsiimantis jokiais galios kalkuliacijomis, kaip savo pagrindiniu tikslu. Svarbiausia, F. Nietzsches filosofijoje teigiama, kad antžmogis yra vienetas, o visi kiti žmonės yra antžmogiui tarnaujantys nuliai. Tuo tarpu I. Kantui visi žmonės yra autonomiški moralės subjektai, kuriuos kategorinis imperatyvas draudžia traktuoti vien tik kaip savo prie-

monę. I. Kanto žmogus, kaip autonomiškas transcendentalinis moralės subjektas, sugeba pats protu suvokti pagrindinį moralės principą ir dėka šio sugebėjimo tampa tokių autonominių moralinių subjektų bendruomenės nariu.

Kadangi I. Kantas suvokia žmogų visų pirma kaip racionalią būtybę, jo moralės principas konstruojamas racionaliai, žmogaus elgesio maksimas, arba principus, tikrinant racionalią formulę, iš kurios išplaukia pareiga kaip nors elgtis arba nesielti. I. Kantas savo kategorinį imperatyvą formuluoja taip: „Elkis taip, kad tavo valios maksima visada galėtų būti ir visuotinio įstatymų leidimo principas“. Kitaip sakant, elgesio principai, pagal I. Kantą turi būti tikrinami pagal jų universalizavimo formulę. Ši pagrindinė formulė dar patikslinama ir papildoma kitomis formulėmis, kurios elgesio maksimas reikalauja tikrinti pagal visuotinio gamtos dėsno principą – žmogaus kaip savaiminio tikslo principą ir autonominio tikslų leidimo viešpatijos principą. Tokiai formaliai moralės sampratai būdinga štai kas: ji mąstoma iš bendros perspektyvos, pagal visos bendrijos funkcionavimo principą. Tai reiškia, kad jis skatina Ego suvokti ne tik kaip esantį vienintelį ir sau pačiam, bet ir gyvenantį šalia kitų. Ir kitas momentas yra žmogaus kaip autonomiško transcendentalinio subjekto samprata, kuri apima visus be išimties žmonės. Iš to kyla reikalavimas elgesį tikrinti dviem principais: bendro pritaikomumo ir bet kokio žmogaus, kaip autonomiško moralinio subjekto, gerbiimo principą.

I. Kanto filosofija atspindi metafizinį vertinimo principą, nes pagrįsta metafizinio transcendentalinio subjekto samprata. Nors F. Nietzsches filosofija taip pat yra tam tikra literatūrinė „metafizika“, nes kai kurios jo iškeltos sąvokos turi potencialią tapti nuorodomis į pseudometafizinę realybę, pavyzdžiui, Gyvenimas, kurio augimas arba smukimas yra vertinimo matas. Aišku, realiai Gyvenimas yra sąvoka, kuri tikrovėje nurodo tik jėgos santykių konstruojamą empirinę realybę, kuri savo „au-

gimo“ tikslui pajungia žmogaus biologinę „medžiagą“. I. Kantui žmonija yra ne biologinė medžiaga, bet žmonės jis visų pirma laikė transcendentaliniais subjektais, peržengiančiais empirinę realybę ir siekė, kad šie subjektai būtų sujungti metafizinėje moralinėje tikrovėje, kurioje svarbiausias kriterijus yra dvasinis tobulumas, apie kurį buvo kalbama Evangelijose, raginant dvasinius turtus kaupti metafiziniame danguje.

Šiuolaikiniame pasaulyje mes matome, kad natūralistinis principas persipynęs su metafiziniu, nes, tarkime, bet kokia demokratinė tvarka yra pagrįsta būtent metafiziniais principais, nes įtvirtina metafizinę žmogaus sampratą ir gina žmogaus orumą bei laisvę įstatymais, kurie kyla tikrai ne iš nyčiškos natūralistinės filosofijos. Taip pat įtvirtintas visuotinumų ir lygybės principas, pavyzdžiui, teigiant, kad prieš įstatymus visi lygūs, tuo tarpu pagal F. Nietzschės filosofiją yra „lygesnių už lygius“. Vien empirinės naudos skaičiavimu šių principų pagrįsti neįmanoma, jie būtų tik savavališko pasirinkimo dalykas ir greičiausiai būtų nepasirenkami, nes priešingi principai valdžiai yra naudingesni. Kita vertus, matome ir skaudžius metafizinio principo pralaimėjimus, kai valstybės organizacija renkasi karą, kai puolama krikščionybė ir ją bandoma sunaikinti net filosofiniais traktatais, kai žmogaus metafizikos filosofija pakeičiama redukcionistiniu mokslu, kai įvedamas autoritarinis režimas ir pažeidinėjami net priimti ir galiojantys įstatymai ir t.t. Svarbiausia, kai mokslininkai net suprastdami ką daro, kuria žmogaus sąmonės pavergimo techniką ir ruošia kelią natūralistinės vergovinės santvarkos sugrąžinimui. Natūralistai, pasislėpę po moralės metafizikos širma, suduoda skaudžius smūgius metafizinei pasaulio tvarkai ir ruošiasi pasirodyti globalinėje arenoje su savo Nauja Pasaulio Tvarka, kuri nėra tokia jau nauja.

Globalinis procesas. – Šiuo metu planetoje laisvės/nelaisvės situacijos yra „valstybės“ būsenose, kurios pradžia yra dirbtinių struktūrų (ideologija, valdžios organizacija, technika), pavergiančių individą ir sugriaunančių natūralią pusiausvyrą, atsiradimas, o pabaiga yra „centralizmas“ valstybės organizacijos ir visuomenės santykiuose, kai sureikšminama viena perspektyva, vienos perspektyvos laisvė kitų perspektyvų sąskaita, atsirandantis, kai opozicinėj sistemoj viena pusė integruojama pranašesnę pusę ir yra suvirškinama.

Mąstant ne apie faktus, bet apie iš žmogaus, visuomenės, laisvės prigimties kylančias tendencijas, galima daryti prielaidą, kad formuojama dar aukštesnė struktūra – visos planetos „suvalstybėjimas“ globalinėje perspektyvoje, kai kuriasi centrinė valdžia su savo dirbtine organizacija, o visa žmonija šios centrinės valdžios atžvilgiu tampa „visuomene“. Tam reikia dirbtinės struktūros, kuri sugriautų natūralią pusiausvyrą, paremtą prigimtimi ir leistų valdyti laisvės/nelaisvės ribą, kurios galutinis tikslas – centralizmas, išplėstas iki visos planetos masto, sunaikinant visas opozicines struktūras laisvės/nelaisvės santykiuose. Galima spėti, kad planetos mastu bus tas pat, kas vyko „valstybėse“, kuriose centrinė valdžia pamažu buvo stiprinama, o „visuomenė“ laipsniškai silpninama, kol atsidūrė visiškoje valdžios valioje, baudžiavos situacijoje.

Kad planetos mastu susiformuotų centrinė valdžia, reikalingos dirbtinės struktūros visuose lygiuose: ideologiniame, organizaciniame ir techniniame. Manau, kad lemiamą svarbą turės mokslas ir technika, o organizacinė struktūra ir juo labiau ideologija atliks tik papildomą vaidmenį realizuojant šį tikslą. Aišku, galima spėti, kad ideologine prasme motyvacija yra F. Nietzsches sukurta Galios paradigma, kuriai pavaldus pažinimas, bet dar labiau vertinimų sistema, paremta F. Nietzsches filosofija. Kitaip sakant, valdžios siekimas susimaišęs su utili-

tariniu mąstymu, asmeninės galios siekio perspektyva, kuriant tokią planetos centrinę valdžią, bus pagrindiniai veiksniai. Žinoma, galima tikėtis įvairių variantų, kai naudojama ne tik atvira ir brutali jėga, bet gudrybės bei vilionės, propaganda, smegenų plovimas ir kitos priemonės.

24.

Laisvės prigimtis. – Remiantis nefaktiniu žinojimu apie pasaulį galima teigti, kad tikrovė, kurią nurodo laisvės sąvoka, yra dvilypė, paremta, opozicija. Šis dvilypumas atsispindi ir laisvės sąvokoje, net jei dažnai perspektyvos iliuzijos apakinto mąstymo yra užtušuojamas. Matydami tokią situaciją, vartosime laisvės/nelaisvės sąvoką, norėdami pasakyti, kad ta pati realybė matoma iš skirtingų taškų, suvokiama skirtingai – vienos opozicijoje esančios autonominės tikrovės dalies plėtimas reiškia kitos siaurinimą, kitaip – nelaisvę arba laisvę vienoj vietoj reiškia nelaisvę kitoj vietoj. Ši laisvė/nelaisvė persmelkia visas sritis ir kovos laukų tampa ne tik nuosavybė, teritorija, bet ir žmogaus sąmonė su protu, pavergiama ideologijos.

Susidvejinimas gali būti pusiausvyra, kai laisvės/nelaisvės ribos kyla iš natūralios prigimties, oponuojančių pusių prigimtims esant vienodoms. Tarkime pusiausvyra tarp žmogaus ir žmogaus. Gali būti pusiausvyra kai prigimtys nevienodos, bet jos nėra tiek egzistenciškai nesutaikomos, kad viena kitą naikintų iš esmės. Tarkime pusiausvyra tarp žmogaus ir transcendencijos. Tačiau pusiausvyra gali būti ardoma. Pusiausvyrą griaua arba nesutaikomos egzistencinės prigimtys arba dirbtinės prigimtį peržengiančios struktūros, tokios kaip organizacija, technika ir t.t, kylančios iš proto ir, remiantis galia, leidžiančios išplėsti savo laisvę. Griaunant pusiausvyrą, keičiasi laisvės/nelaisvės ribos, kurios yra nustatytos prigimties, jos

perstumiamos, naudojant jau minėtas dirbtines struktūras, kai pati prigimtis vienoda arba nėra tiek nesuderinama, kad verstų naikinti kitą.

Laisvės/nelaisvės ribos yra labai paslankios. Istorija rodo, kad minėta pusiausvyra žmogus niekada nesitenkino ir ši pusiausvyra buvo griauinama. Tačiau norint sugriauti prigimtį peržengiančią pusiausvyrą, reikia dirbtinių priemonių, nes pati prigimtis to neleidžia. Ir tos dirbtinės priemonės yra ideologija, organizacija ir technika. Pirmas žingsnis pusiausvyros griovimo kryptimi buvo socialinė organizacija, dėka kurios grupė žmonių įgyja pranašumą ir persvarą individo ir visuomenės atžvilgiu, o antras žingsnis, kylantis iš mokslinio proto, yra technika, kurios pati baisiausia atmaina leidžia užvaldyti žmogų ne ideologine propaganda arba naikinimo baime, kaip organizacijos atveju, bet sąmonės pavergimu su psichotrone technika.

Jeigu gėriu laikysime pozityvumą ir teigimą, o blogiu negatyvumą ir neigimą, bus aišku, kad laisvė/nelaisvė vienu metu yra ir gėris, ir blogis – to nematyti gali tik žmogus, užsidaręs savo perspektyvos iliuzijoje ir nesuvokiantis, kad susidvejinime ir opozicijoje tikrovė yra abi pusės, ne tik Aš plus netikroviškas objektas arba pusobjektis. Galima įsivaizduoti, kad siekiant laisvės siekiama absoliutaus gėrio, bet tokio pat absoliutaus gėrio siekia ir kita pusė. Negana to, kuo didesnis gėris iš vienos pusės, tuo didesnis blogis žiūrint iš kitos pusės ir didelė laisvė reiškia ne tik didelį gėrį, bet ir didelį blogį. Tuo tarpu maža laisvė reiškia mažą blogį, nes joje mažai į išorę nukreipto negatyvumo.

Tad net jei galimas pusiausvyros suardymas prigimtį papildant dirbtinėmis struktūromis, pirmiausiai organizacija, sukurta dėl galios ir laisvės išplėtimo, tampa aišku, kad absoliutus kito teigimas nepriimtinas, nes tai reikštų absoliutų manęs neigimą, o absoliutus manęs teigimas taip pat nepriimtinas, nes tai

reikštų absoliutų kito tikrovės neigimą. Bet priimtina pusiausvyra tarp manęs ir kito, kai neperžengiamos prigimtinės teritorijos, pradedant vidiniu pasauliu ir baigiant tikrove, į kurią yra įsišaknijęs ir autonomiją įsteigęs žmogus.

25.

Protas ir laisvė. – Elgesys, žmogaus veikimas pasaulyje, gali būti suskirstytas dvi kraštutines grupes – a) siekiantį elgesį ir b) vengiantį elgesį. Siekiama to, kam vertinime priskiriama vertė ir vengiamo to, kas vertės neturi ar net yra žalinga. Kitaip sakant, vertinimas svarbus tuo, kad juo pagrįstas visas žmogaus elgesys ir šis proto veiksmas jam tarnauja. Šitoks žmogaus veikimo bruožas yra įmanomas tik dėl žmogaus proto sugebėjimo vertinti; nemokėdamas vertinti žmogus negalėtų orientuotis aplinkoje ir sėkmingai joje veikti. Tas pats galioja ir individualiai, ir kolektyvinei perspektyvai, pavyzdžiui, kokiai nors organizacijai, tokiai kaip valstybė.

Kadangi visas elgesys patenka į vieną ar kitą grupę, tas pats tinka ir laisvei, kurios siekiama, nes subjektyviai arba pagal kokią nors paradigmą jai priskiriama vertė ir ji yra laikoma gėriu. Nelaisvė, priešingai, yra blogis, todėl jos vengiama, prieš ją kovojama. Bet koks tikslų siekimas, individualus ar grupinis, pajungtas vertinančiam mąstymui ir šis veikimo bruožas sudaro visų vertinimo paradigmų prasmę ir esmę. Laisvė yra vertinga pagal daugelį individualių perspektyvų, tad ji individui yra siektinas gėris. Pirmiausiai, laisvė yra morali, nes ji yra asmens teigimas, o pozityvumas žmogaus atžvilgiu yra būdingas etikos kriterijus. Laisvė yra naudinga, nes leidžia lengvai siekti savo tikslų, pasirūpinti savimi. Laisvė yra galia, nes leidžia nevaržomai veikti. Laisvė yra efektyvi, nes ji parodo, kad kliūtyš nerimtos arba jų visai nėra ir t.t.

Yra galimybė vertinti iš kito perspektyvos arba neutralios perspektyvos. Kitas, jeigu peržengiamos natūralios ribos, suvokia viską priešingai, nes kito laisvė mažėja ir jo vertinimai yra atvirkštiniai. Neutrali perspektyva teigia, kad laisvė yra tam tikrose ribose pozityvi, bet kadangi visuomenei visi individai vienodai vertingi, tai pusiausvyra tarp jų yra vertybė. Saikinga ir ribota laisvė yra gėris, o besaikė ir neribota laisvė yra blogis, bet tai irgi tam tikroje sistemos vietoje, tarkime apatiniuose sluoksniuose. Centralizmu pagrįstose „valstybės“ situacijose, valdžios laisvė turi apimti visą sistemą ir būti beribe ir siekiama, kad jai neriba būtų ne tik atskiras individas, bet ir pati visuomenė, su kuria ji įsivaizduoja galinti daryti ką nori, net esant reikalui, kai nepaklūstama, naudoti jėgą. Dėl šių priežasčių žmogus ir organizacija kaip visuma siekia laisvės ir vengia nelaisvės. Šis išsišakojimas elgesyje, išsiskiriantis vertinančiame prote.

Kad toks vertinimas būtų įmanomas, būtinas žmogaus pažinimo sugebėjimas, kuris pats taip pat patenka ant teigiamos išsišakojančio elgesio šakos, jis yra gėrybė, todėl siektinas. Tačiau tikrovė yra tokia, kad jeigu vertinimas platesnis už pažinimą ir tam tikra prasme jį apima ir pažinimas tarnauja elgesiui, bet ne atvirkščiai, tai pažinimas gali būti įvertintas ir kitaip, kaip iš tam tikrų perspektyvų nenaudingas, ar net žalingas ir vertingesnė iliuzija, o ne tiesa. Kitaip sakant, įmanomos įvairios kombinacijos ir įvairios perspektyvos.

Svarbūs keli dalykai – nėra išskirtinių perspektyvų ir visos vertinimo paradigmos – lygiavertės ir jos turi savo logiką. Taip pat savo logiką turi ir vertinimais grįstas elgesys. Skirtumai ir konfliktai atsiranda tada, kai naudojamos skirtingos perspektyvos, ar kai kurioms paradigmoms teikiama pirmenybė. Tada suderinimas ir susitaikymas, jei žmogus negeba atsisiriboti nuo savo paradigmos, yra neįmanomas. Svarbu suvokti, kad kiekvienas turi teisę į save ir siekiant išsaugoti pu-

siausvyrą turi būti atsispirta pagundai nuslysti į kraštutinumus, apie kuriuos buvo kalbėta analizuojant laisvės esmę.

Mano asmenine nuomone, neutralios paradigmos yra priimtinausios, nes leidžia išsaugoti ir realizuoti didesnę įvairovę, suteikiant visoms sąmonėms egzistencinę vertę ir perspektyvos teisę. Kad kažkas pranoktų savo vidinę vertę visus kitus individus yra neįmanoma, o tie dirbtiniai konstruktai, suteikiantys galios pranašumą (ideologija, valdžios organizacija, psichotroninė technika) yra išorinis dalykas, nieko nepasakantis apie vidinę individo, organizacijos vertę. Be to, vertė iš viso neegzistuoja be įvardintos vertinimo struktūros. O vertinimas priklausomas nuo vieno požiūrio taško ir kažkokio vienintelio transcendencijos kriterijaus, kurie yra tik vieni iš daugelio ir praktiškai išnyksta visumoje ir juos paimtus atskirai net galima laikyti iliuzija. Tad joks žmogus negali taikstyti su tokiu perdėtu išorinės dirbtinės galios struktūros sureikšminimu ir asmeninės perspektyvos sudievinimu, koks atsiranda valstybinuose centralizmuose.

26.

Rezistencijos paradigma. – Į libertarizmo teoriją galima žiūrėti kaip į vieną iš alternatyvų NWO (New World Order) fašistinei ideologijai. Libertarizmas siekia laisvės visiems, kuomet didesniai įmanomam žmonių skaičiui, o NWO yra centrinės planetos valdžios primetama vergovė. Todėl siekdami libertarinės laisvės, griaujame NWO, metame iššūkį centralizuotai, iš vieno galios centro primetamai vergovinei sistemai.

Libertarinė laisvė yra pusiausvyra laisvė, į kurios sistemą įtraukiami visi žmonės. NWO taip pat siekia laisvės, tačiau įsivaizduoja, kad laisvė skirta tik jiems patiems, o visi kiti yra vergai. Libertarinė teorija tikrai ne tokios laisvės propaguo-

toja. Pusiausvyra laisvė pagrįsta natūralia harmonija, kuri draudžia peržengti ribą skiriančią skirtingas teritorijas. NWO jokių ribų savo laisvei nepripažįsta ir net tai, kas iš principo gali priklausyti tik pačiam žmogui, tai yra sąmonė, yra niekšišškai užgrobiamą.

Libertarizmas neleidžia nei sumenkinti žmogaus tiek, kad kažkam jis būtų tik nulis, priklausantis nuo kažkieno valios ir malonės, nei išaukštinti tiek, kad jam negaliotų jokie apribojimai. Fundamentalus principas toks, kad joks žmogus nėra Dievas ir joks žmogus nėra iš nieko gavęs jokių išskirtinių įgaliojimų. Galia tikrovėje žmogaus Dievu nepadaro, nebent savo paties haliucinacijų pasaulyje.

Libertarinės laisvės nėra be libertarinės etikos. Be libertarinės etikos laisvė tampa tokia, kokią propaguoja ir NWO – tik sau. Tai yra, kiek kas sugeba prisigrobtį, tiek ir turi, jeigu gali pasigrobtį visą laisvę, grobia visą, kitiems nepalikdami nieko. Todėl būtina kalbėti apie tam tikrą etiką, kuri laisvę padarytų pusiausvyra, ne bet kokia, o humanizuota laisve, kuri atsisako į save priimti blogį.

Tokia etika, matant jos racionalumą, prisiimama laisvai, paliekant nežinojimo tamsą valdžios išsigimėliams. Tokios etikos kartinis momentas yra du klausimai: kam man mano laisvė ir kam man kito laisvė. NWO akcentuoja pirmą klausimą, manydami, kad laisvės klausimas yra tik mano laisvės klausimas. Kitas figūruoja tik kaip valdomas objektas. Todėl net jeigu toks klausimas keliamas, kam man kito laisvė jį atsakoma negatyviai. Tuo NWO skiriasi nuo libertarizmo, kuris šį klausimą atsako pozityviai, libertarinės laisvės rėmuose.

Į klausimą kam man kito laisvė atsako dvi kartinės libertarinės etikos sąvokos – egzistencinė vertė ir perspektyvos teisė. Esmė tokia: jeigu pripažįstama egzistencinė vertė, suteikiama

teisė į perspektyvą, t. y., laisvė būti tokiam, koki sukūrė pati tikrovė.

Pabandykime apsibrėžti šias sąvokas, kad būtų aiškiau, kas yra egzistencinė vertė ir kad suprastume libertarinės etikos laisvės judesio filosofinę prasmę (taip pat be jokių iliuzijų).

Pirmiausiai turime suvokti, kad šie proto sugebėjimai reikalingi žmogaus veiklos orientavimui pasaulyje. Žmogus pasaulyje kažko siekia ir kažko nesiekia. Siekia to, kas vertinime yra pozityvu, kas turi vertę, kas yra vertybė. Nesiekia to, kas negatyvu, vertės neturi arba nėra vertybė. Jeigu nebūtų vertinimo, vertės suvokimo, žmogus negalėtų adekvačiai orientotis tikrovėje, pagal tai, kaip jam subjektyviai reikia.

Vertinimas yra klasifikavimas pagal paradigmą į kelias vertinančias sąvokas, kurios užkoduotos vertinimo sistemoje. Toks klasifikavimas nebūtinai binarinis, bet paradigmoje užfiksuota labai nedaug vertinančių sąvokų, kurios nustato kraštutinumus, tarpines ir neutralias būsenas. „Geras žmogus“, „blogas žmogus“, „nei geras, nei blogas“.

Vertė yra tai, kas paimama iš paradigmos ir kokiam nors objektui priskiriama. Paradigmos ir vertės gali būti tokios: estetinė vertė, hedonistinė vertė, moralinė vertė, utilitarinė vertė, galios vertė ir t.t. Tarkime sakome, kad toks ir toks elgesys turi moralinę vertę, tai reiškia, kad palaiko moralinės paradigmos veikimą, todėl jam priskiriama vertė, pavyzdžiui, kokiam nors elgesiui arba dorybei iš dorybių etikos.

Vertybė yra objektas, kuriam priskiriama kokia nors vertė estetinė, hedonistinė, utilitarinė moralinė ir t.t. Tarkime, koks nors paveikslas gali būti estetinė vertybė, koks nors daiktas utilitarinė vertybė ir t.t.

Ką reiškia libertarinėje etikoje turėti egzistencinę vertę? Vertės priskyrimas ir vertinimas yra susiję, bet nėra tapatūs. Ver-

tinant klasifikuojamas tam tikras perėjimas iš netobulo, beverčio į tobulą ir vertingą (iš nenaudingo į naudingą, iš amoralaus į moralų ir t.t.). Vertę turi tai, kas skatina šį perėjimą. Kam nors priskiriama moralinė vertė todėl, kad skatina moralumą, propaguoja tobulą būseną moralės požiūriu.

Egzistencijos klausimas tokios paradigmos kaip moralinė-metafizinė arba utilitarinė neturi, bet tokia vertė irgi egzistuoja ir objektui galima ją priskirti sukuriant egzistencinę vertę. Bendrai tariant egzistencinė vertė yra tam tikras tobulumas, nes skatina būti ir pozityvumą egzistencine prasme ir yra geriau už nebūtį, kuri yra blogis.

Kas turi vertę, nesvarbu kokia ji būtų, yra gerbtina ir skatintina, taip pat ir egzistencinė vertė, kuri vertintino tobulumo kartelę nuleidžia žemiausią pakopą, t. y., „praleidžia beveik visus“, nes lemiamas šuolis vertingą tobulumą padaromas atėinant į šį pasaulį ir šiuo fundamentaliu požiūriu papildomų pastangų nereikalauja, nors galima siekti kitokių tobulumo variantų.

Fašizmo esmė tokia, kad jie nepripažįsta prigimtinių egzistencinės vertės kiekvienam ir šią vertę masto iš kitų kriterijų perspektyvos, siekdami kažkokio specifinio „rasės“ tobulinimo ir gerinimo. Fašistinės ideologijos sistemoje kartelė iškeliamą taip aukštai, kad ją peršokti gali tik mažuma. Iš visų kitų egzistencinė vertė atimama ir jie arba sunaikinami, arba paverčiami eksploatuojamais vergais, neturinčiais jokios vertės ir teisių.

NWO vergovinė santvarka ruošiama visai planetai kaip tik ir yra tokio fašistinio mąstymo rezultatas. Tuo tarpu jo atsvara ir rezistencijos paradigma, egzistencinę vertę suteikia be jokių išankstinių sąlygų ir šios fundamentalios paradigmos nepajungia jokiai prievartinei aukštesnei paradigmai (su sąlyga, kad negriaunama libertarinė sistema, nepažeidžiama kito laisvė).

Kitaip sakant, libertarizmas nuleidžia kartelę žemiausią lygį ir „priima dangų“ beveik visus, nes vadovaujasi fundamentaliu įsitikinimu, kad egzistencinę vertę turi visi žmonės ir ne tik žmonės. Aišku, realioje sistemoje visada iškyla natūralių apribojimų, bet teorinis principas ir aksioma yra būtent tokia.

O žmogaus šokdinimas, iškeliant kartelę aukštesnius lygius, yra valdančiųjų prasimanymas ir ne kas kita kaip žmogaus paslėptas kontroliavimas, kai ne paprasčiausiai primityviai komanduojama, kaip dresiruojant gyvūnus, bet vaizduojamas kažkoks tobulinimas ir gerinimas. Tobulinimo griauti negalima, nes tai blogis ir tuo pačiu negalima griauti valdžios, kuri užsiima „tobulinimu“.

Pagal libertarizmo filosofiją tobulinimas, gerinimas, reikalavimų sau kėlimas galimas tik laisvanoriškais pagrindais. Tai ne „šokdinimo“ nuo gimimo iki mirties priemonė, kaip valdžios naudojamas valdymo būdas.

Tikrovės paslapties nežino niekas, tad negali paaiškinti, kodėl atsiranda vienas ar kitas daiktas. Gali būti kažkokia žmogui nežinoma visos būties prasmė ir pateisinimas. Dievas yra tikrovė, o ne žmogus ir teisti gali tik pati tikrovė. Tad visa būtis ir visa egzistencija turi ne tik horizontalius santykius tarp skirtingų perspektyvų, bet ir vertikalų ryšį su pačia tikrove. Suvokdami tokią situaciją, libertarai ir nustato savo aksiomą, kuri yra jau minėtos egzistencinės vertės priskyrimas (remiantis būtent šiuo vertikaliu ryšiu). Horizontalios sistemos tikrovėje, aišku, įneša savo modifikacijas, dažnai net labai dideles, nes kažką kuriant reikia rinktis, kuriant libertarinę santvarką, reikia atsisakyti visų kitų santvarkų ir t.t.

Horizontaliame lygyje tikrovė demonstruoja labai didelę įvairovę. Ir iš tos minties, kad suteikiama egzistencinė vertė beveik visiems (išskyrus atvejus, kai yra egzistencinis nesuderinamumas), kyla libertarinis reikalavimas pripažinti perspek-

tyvos teisę visoms skirtingoms formoms. Esmė tokia, kad egzistuoja daug skirtingų gėrio formų ir naikinimas paremtas vien formos skirtumu libertarizme draudžiamas. Libertarizme siekiama sugyvenimo humanizuotos laisvės pagrindu.

27.

Savęs įveikimas ir libertarizmas. – Laisvė pirmiausiai yra tai, kas randama tikrovėje, tik po to ji gali būti atspindėta prote. Laiko atžvilgiu tikrovė yra pirminis žinojimo šaltinis, tačiau mes nesuprastume laisvės, jeigu apie ją, nieko neturėtume taip pat ir prote. Protas tuo pat metu tarnauja ir kaip tikrovės veidrodis, ir kaip terpė, kurioje vyksta pasaulio supratimas. Grynas suvokimas nekuria supratimo. Žinojimas ateina tik su laiku, gavus patikimą gyvenimo ir pasaulio patirtį. Proto tikrovė-veidrodis saugoma smegenyse ir ji yra patikimas laisvės tyrimo šaltinis. Su šia patirtimi prote lengva susikurti laisvės paveikslą ir jį tyrinėti, tikrove naudojantis tik kaip antriniu šaltiniu (nors laiko atžvilgiu jis pirminis), nes visa tikrovė yra prote – sutvarkyta, klasifikuota ir paruošta naudojimui. Tai apibrėžia principus, kuriais remiantis galima studijuoti laisvę.

Tikrovė yra pradžia, tačiau protas yra ta vieta, kurioje vyksta mąstymas. Mintys yra medžiaga tekstui, kuriame atspindi tai, ką mąstymas turi pasakyti apie objektą, nes jis yra terpė, kurioje vyksta objekto supratimas, po to, kai jis paimamas iš tikrovės. Tad protas yra tikrovės veidrodis, o tekstas yra autorius mąstymo veidrodis ir protas yra vidurys tarp objekto ir teksto.

Pradžioje kyla keli klausimai susiję su laisve. Ji reali ar tik įsivaizduojama? Antra, jos atspindys prote tikras ar iliuzinis? Laisvės nerealumas vadinamas determinizmu, kuris įsitikinęs, kad viskas ateina iš išorės ir nieko nekeya iš vidaus. Laisvės

realumu tiki libertarizmas, kuris mano, kad viskas ateina iš vidaus ir nieko nekyla iš išorės. Akivaizdu, kad šie kraštutiniai netikroviškai ir kad juos paneigia patirtis. Determinizmui žmogus yra akmuo, kuris guli ten, kur jį paspiria ir kuris neturi nieko savo. Absoliutus libertarizmas mato žmogų kaip Dievą, kuris visą būtį spinduliuoja iš savęs į išorę ir neįtakojamas jokios išorinės realybės, kuri net neegzistuoja kaip išorė (nes viskas yra Dievas).

Sveikas protas ir patirtis rodo, kad žmogus nei akmuo, nei Dievas. O tai reikštų, kad jis yra kažkas tarp šių kraštutinumų – iš dalies „akmuo“ iš dalies „dievas“. Kitaip sakant, jis turi dvi šias savybes. Kraštutinės pozicijas turėtume atmesti ir turėtume siekti vidurio, kažkokio realizmo tiriant laisvės reiškinį, kuri yra laikoma žmogaus prigimties dalimi kaip vidinė savybė („laisvas“) ir santvarkos dalimi, kuri yra šios vidinės savybės išorinė realizacija („laisvų žmonių visuomenė“). Jeigu šią laisvės teoriją laikysime libertarizmu, nes esame laisvės šalininkai, tai akivaizdu, kad tai nebus nei absoliutus libertarizmas, nei absoliutus determinizmas. Mūsų kelias yra realistinio libertarizmo kelias, kuriame sujungiamos abi minėtos savybės.

Tad mes manome, kad laisvė reali (kaip ir nelaisvė). Bet šis realumas nėra grynas realumas, be priešybių ir prieštaravimų priemaišų. Laisvė yra priešybių mišinys ir vienovė ir tai nesugriauna jos realumo. Ji yra iš dalies tikra ir iš dalies netikra. Tai iš dalies patvirtinama tuo, kad ši sąvoka yra prote, kuris, kaip sakėme, yra tikrovės atspindys. Kažkas atspindima prote ir šis kažkas vadinamas laisve, kaip yra kažkas, ką vadiname nelaisve. Vienas kraštutinumas norėtų mus įtikinti, kad nėra jokios laisvės ir kad nei vienas žmogus nėra laisvas – visi vergai, net ir tie, kas valdo. Tačiau tai prieštarauja patyrimui, kuris sako, kad yra bent kažkokia laisvė ir kad bent kai kurie žmonės yra laisvi (nors ne visi). Realistinio libertarizmo tikslas būtų išplėsti šią dalinę laisvę nuo kai kurių žmonių ir tam

tikros laisvės, iki didžiausio įmanomo žmonių skaičiaus ir laisvės rūšių.

Priešinga tendencija būtų susiaurinti laisvę iki maksimaliai irboto žmonių rato ir išplėsti ją iki begalybės visų kitų žmonių sąskaita. Tai būtų absoliuti vergovė, ne kaip natūralaus determinizmo pasekmė, bet kaip žmogaus užgaida.

Suvoke, kad tikrovėje turi būti bent kažkas, ką galima vadinti laisve, matome, kad klausimas ar jos atspindys prote teisingas, ar klaidingas yra antraeilis. Klaidingas matymas gali būti asmeninis arba kolektyvinis, bet daugiau tai būtų susiję su supratimo tikslumu. Turėtų būti kažkoks universalus etalonas ir individualios jo išraiškos. Tokia schema būtų trikampis: tikrovė – universalus laisvės etalonas – individuali realizacija. Individualūs skirtumai nesvarbūs, kiek galvoje turima tikrovė ir jos kaip universalijos atspindys. Buvo paminėti du klaidingi įsivaizdavimai. Tai yra kraštutiniai, kuriuos paneigia patirtis – tiek absoliutų determinizmą, tiek absoliutų libertarizmą. Dauguma šalininkų seka vidurio keliu, kuris yra protingiausias ir tikroviškiausias.

Libertarizmo teoriją galima kurti neišeinant iš įprastinio pasaulio, kurio pagrindinis faktorius yra žmogus. Tokį libertarizmą galėtume vadinti empiriniu libertarizmu ir jo pagrindiniai veiksniai turėtų būti empirinės mechanikos (Niutono jėga) arba empirinės ideologijos. Tačiau tuo filosofija niekada neapsiribojo ir buvo bandoma išeiti už šio pasaulio ribų kuriant metafizines teorijas. Metafizinis libertarizmas labiau ieško laisvės pagrindų ne žmonių santykiuose, bet pačioje tikrovėje, stengiantis suprasti, kas joje yra žmogus ir koks santykis tarp tikrovės ir žmogaus (ar žmogus turi ką nors tikrai savo, ar viskas ateina iš išorės, kuri būtų absoliutus žmogų determinuojantis veiksnys).

Pagrindinis veiksnys vis dėlto yra pats žmogus – kokį pasaulį susikuria, tokį ir turi. Riba, kurią peržengus tampama libertaru yra klausimas – kam man kito žmogaus laisvė? Kam man pačiam laisvė žino kiekvienas be jokių argumentų. Bet kam kito žmogaus laisvė, jeigu naudingesnė visada yra nelaisvė ir turima galia tą nelaisvę skleisti, pvz. kalbant apie valstybės organizaciją? Į šį klausimą neatsakysiu. Peržengti arba neperžengti šią ribą palieku kiekvienam iš jūsų.

28.

Vergovės mechanika. – Pirmas perspektyvinę tikrovės prigimti atskleidė F. Nietzsche (1844 – 1900). Jo perspektyvizmo teoriją galima pritaikyti įvairiose analizėse, atskleidžiant situacijų įvairovę, daugialypiškumą bei sudėtingumą. Paprastų sprendimų ir paprastų išvadų dažniausiai nebūna – yra visas spektras galimybių, požiūrių, kurie taip pat yra tikrovė, lygiai kaip ir dominuojantis (bet ribotas) žiūros taškas, klaidingai laikomas vieninteliu galimu. Libertarizme keliamą laisvės klausimą taip pat galima nagrinėti perspektyviškai (tai yra apimant visų galimų perspektyvų visumą), pakylant virš kokio nors siauro rakurso ir apimant didesnę teritoriją, bet matant kas ji yra kiekviename ribotame taške. Tokiu kampu žiūrint laisvė pasirodo neįprastai, ne kaip kažkokia vienalytė duotis, bet kaip priešybių mišinys ir vienovė.

Perspektyvinė laisvė yra mano, tavo, jų laisvė. Kai žiūrima šiais siaurais požiūriais, laisvė arba yra, arba jos nėra, ji yra arba mažesnė, arba didesnė. Bet ji visuomet suvokiama kaip vienalytė ir nesudėtinga (laisvės negatyvioji pusė instinktyviai suvokiama, bet ji atskiriama nuo laisvės ir paverčiama tik kažkokia intelektualiai matoma išorine grėsme – mano laisvės naikinimu, paverčiant ją priešingu dalyku, nelaisve). Šitaip

laisvė susiaurinama iki ribotos perspektyvos, iki to, kas yra ir reiškiasi tik vienoje vietoje, viename taške.

Nors tai gali būti ir labai sunku, bet galima pamėginti laisvę atsieti nuo mano, tavo, jų ir pamėginti suvokti kas tai yra pasirinkus neutralią perspektyvą, apimančią visas „žemesnio rango“ perspektyvas. Žinoma, tai taip pat yra tik perspektyva, viena iš daugelio, bet ji gali parodyti tai, kas įprastai mąstant nematoma. Šitaip atvertas principas yra labai paprastas – laisvė ir nelaisvė susijusios kaip dvi skirtingos medalio pusės, nes laisvė viename taške reiškia atitinkamą nelaisvę kitame taške. Arba: individas pasiimdamas sau kokia nors „laisvės“, jas atima iš visų likusių. Ir atvirkščiai: visuma pasiimdama kokias nors laisves sau, jas atima iš individo. Tai reiškia, kad tikrovėje niekada nebūna taip, kad būtų tik laisvė ir be jos nieko daugiau. Negana to, galima pasakyti dar griežčiau – laisvė yra pagrindinis ir pirminis nelaisvės šaltinis ir nelaisvės priežastis. Ši mintis ir yra ta neįprasta laisvės „savybė“.

Principas yra elementarus: jis susijęs su sprendimu – jeigu ką nors sprendžiu aš (tai yra mano laisvė), tai reiškia, kad kitas spręsti negali (tai bus jo nelaisvė). Tarkime, jeigu sprendžiu kokioje šalyje gyvensiu aš, tai to negali padaryti niekas kitas. Tai, aišku, nereiškia, kad negalimas bendras sutarimas, bet tai įmanoma tik tada, kai žiūrime iš individų pranokstančios perspektyvos, kažkokios grupės požiūriu. Bet tada nelaisvas yra individas arba kitos grupės, kurios spręsti negali. Tai ir yra laisvės dvilypumo esmė – ji yra pagrindinė nelaisvės priežastis. Maža to, kuo daugiau kažkokios laisvės, tuo ji sukuria daugiau nelaisvės ir jeigu nelaisvę laikysime blogiu, tai laisvė (ypač labai didelė) yra pagrindinė blogio priežastis. Su tuo padaryti nieko neįmanoma. Tačiau tai nereiškia, kad pačią laisvę reikia pasmerkti - jos pakeisti nėra kuo. Niekas juk nesiūlys laisvę pakeisti vergove, vergovės nepropaguoja joks protingas žmogus. Visada kaip siektina gėrybė iškeliamą būtent laisvė. Tik reikia mokėti su ja išmintingai tvarkytis. Tik

tada, kai žmonės nesugeba suprasti ir susitvarkyti, laisvė tampa blogio priežastimi.

Laisvės pašalinti neįmanoma, ji visada egzistuoja. Bet jos pagrindinis ženklas ir išvirkščioji pusė yra ne kas kita, kaip nelaisvė (vergovė). Tai, kad kažkas gyvena nelaisvės ir vergovės situacijoje yra ženklas, kad kažkur sukaupta labai didelė (net galima sakyti – per daug didelė) laisvė. Kovoiant prieš savo perspektyvos pavergimą kaip tik ir siekiama pažaboti (arba bent apriboti) šią besaikę laisvę, kuri peržengus įprastas ribas, tampa blogiu kitam.

Laisvė susijusi ne vien su sprendimu, nes reikia ne vien spręsti, bet ir turėti galimybę. Kitaip sakant, laisvės pagrindas yra tikrovė, kuri reikalinga realizuoti laisvei. Be tikrovės laisvės nėra. Minimali laisvė galima vidinėje tikrovėje, kur žmogus yra (bent jau buvo iki psichotroninės technikos sukūrimo) pats savo šeimininkas. Bet tai tik minimumas, laisvės realybės pagrindas yra tikrovė. Bet tikrovę reikia valdyti, o valdymas susijęs su galia. Laisvė yra neatsiejama nuo tikrovės ir galios, kurios yra būtina žmogaus veikimo sąlyga. Be tikrovės ir galios žmogus negali veikti, tai reiškia – negali būti laisvas. Tikrovė kaip turtas tampa vertybe ir siektina gėrybe, nes jis yra laisvės pagrindas. Tai buvo suvokiama visada ir dėl tikrovės buvo kariaujami teritoriniai karai. Teritoriją laikant pagrindiniu turtu.

Jeigu tikrovė mano, tai kitas joje negali būti laisvas. Jeigu kitas laisvas, tai reikštų: arba ji – ne mano, arba ją bandoma užgrobti, t. y., iš manęs atimti. Teritorija, aišku, gali būti ir bendro arba kolektyvinio naudojimo, bet kapitalizmo tendencija visoje planetoje yra turto nusavinimas, nes tai leidžia beturte masę „statyti ant blakstienų“ ir laikyti savo valdžioje, išnaudojant kaip žaliavą. Tokia situacija yra šioje planetoje, kurios tikrovė (teritorija) yra ribota. Visose socialinėse struktūrose ir visoje žmonijoje, tai pagrindinis mąstymo būdas. Ma-

ža to, tendencija tokia: laisvės apimtis koncentruojasi ir siaurėja (priklauso vis mažesniui skaičiui žmonių), o valdomos tikrovės dalis plečiasi. Tai reiškia, kad masei žmonių (šiuo atveju visai žmonijai), gresia tokia situacija, kad iš jos bus atimti visi laisvę grindžiantys veiksniai jie nevaldys jokios tikrovės ir, atitinkamai, neturės teisės nieko spręsti (už juos bus viskas nusprendžiama). Tokia planetoje kuriasi blogio sistema. Kaip jau sakiau šio blogio priežastis yra kažkur sukaupta per daug didelė laisvė.

Turtas kaip teritorija ir tikrovė nėra vienintelė turto rūšis. Virtualioje ekonominėje tikrovėje turtas visų pirma yra kapitalas. Teritorija užgrobiamą yra būtent šiuo principu ir šiuo principu valdomi žmonės, kurie, norėdami turėti savo vietą svetimoje teritorijoje, turi save parduoti. Dabar žmogus ne paverčiamas, ne valdomas baime ir grasinimais, bet turi save parduoti už pinigus, kurie yra mainomasis tikrovės ženklas. Ideologija tokia: kiek sugebi iš savęs išspausti, tiek tikrovės ir vertas. Bet tikrovė dar žiauresnė, nes laisvė niekas dalintis nenori: esi išspaudžiamas maksimaliai, bet nieko už tai negauni. Tai jau yra gryna vergovė, paverčianti žmogų eksploatuojama žaliava ir daiktu.

Taip užgrobiant tikrovę kaip savo turtą, sukongcentruojant kapitalą savo rankose, sukuriamas begalinės laisvės pagrindas elito rankose. Masė žmonių praranda visus laisvės pagrindus. Apie laisvę kalbama daug, bet tokioje tikrovėje realia laisvė vis labiau gali mėgautis tik mažuma. Tai yra, tai jau ne mano, tavo, bet jų laisvė. Tačiau tai necharakterizuoja mano situacijos, nes mano laisvė yra paminta nežabotos galios savivalės, kuri sprendžia už mane.

Visą šią situaciją schematiškai galima pavaizduoti šitaip. Jeigu situacija yra „laisvės“, tai yra du išoriniai galios centrai, gaubiami aprėpiančio tikrovės apskritimo. Tokios laisvės santykiai yra išoriniai ir pagrindinis veiksnys yra tikrovės teritorija,

kaip pagrindinis turtas. Tačiau šie santykiai yra komplikuoti ir įvairūs – nuo ilgalaikės pusiausvyros ir darnos, iki pusiausvyros iškreipimo, tarp galios centrų formuojantis vasaliniams santykiams, kurie yra pirmas žingsnis galios centrų išorinės egzistencijos sunaikinimui. Kai sprendžia kažkas vienas, tai kita struktūra po truputį absorbuojama ir įtraukiama į vidų. Kuo daugiau į vidų įtrauktų galios centrų, tuo dominuojantis galios centras tampa didesnis. Šitas principas galioja pradedant nuo individo, iki aukštesnio lygio socialinių organizacijų struktūrų.

Toks aprėpiantis darinys yra valstybės organizacija, kurios viduje yra įvairios mažiau ar daugiau laisvos formos, kiek turi kažkokį pagrindą (jau minėti faktoriai) savo laisvei realizuoti (kuris gali dominuojančios centrinės klikos būti ir atimtas). Aprėpiančio apskritimo (valstybės) panaikinimo siekia anarchistinės organizacijos. Tai reiškia, kad vienu ypu visos vidinės struktūros taptų išoriniais galios centrais vienas kito atžvilgiu, nepaklūstančiais jokiai valdžiai ir savo išorinius santykius formuojantys kaip sugeba pagal jau minėtus principus. Visos struktūros ir grupės, siekdamos išplėsti arba išsaugoti savo laisvę, turėtų remtis aukščiau išdėstytais dalykais, kovodamos dėl sprendimo teisės ir tikrovės, kad tuos sprendimus turėtų laisvę realizuoti. Kai daug išorinių galios centrų, situacijos dažnai būna sudėtingos, nors tai nereiškia, kad jėga palaikoma kažkokia vienovė ir uniformiškumas yra kuo nors vertingėnis (nes tai yra vergovė).

Normalius santykius būtų galima kurti tik mažinant blogį, kuris gerai matomas iš neutralios perspektyvos, kai suvokiama ne tik mano, tavo, jų laisvė, bet kas ji yra iš esmės. O kad blogis būtų sumažintas, turi būti ribojamos bent tam tikros laisvės, nes jos yra blogio ir nelaisvės (jei ne vergovės) priežastis. Jeigu libertarizmo humanizuota ir pusiausvyra laisvė galėtų virsti vienijančiu pasakojimu, tai galėtų būti vienas iš išėjimų iš labirinto, kuriame žmonija klaidžioja per visą savo istoriją.

Laisvė ir libertarizmas. – Nors laisvė yra libertarizmo keratinis akmuo, jų prilyginti vieno kitam negalima: libertarizmas yra laisvės teorija, bet ne bet kokia laisvė yra libertarizmas. Tai reiškia, kad laisvė yra platesnė už libertarizmą ir libertarizmas susiaurina laisvės sąvoka, nes ši teorija atsisako save priimti blogi, o laisvė taip pat reiškia ir laisvę blogiui. Libertarizmas, kad būtų priimtinas normaliems žmonėms, turi būti humanizuotas, laisvę apribojant tik pozityvia ir teigiama laisve ir atsisakant iš jos kylančio blogio. Libertarizmas nėra blogi pateisinti teorija ir kadangi laisvės sąvoka tokia plati, kad apima viską, ne tik teigiamus dalykus kylančius iš žmogaus prigimties, bet ir neigiamus, tai kuriant tokią pozityvią teoriją, neišvengiamai laisvę tenka riboti, nes jos visos priimti negalima.

Todėl žmonės, manantys, kad libertarizmas sutampa su absoliučia laisve bet kam – klysta. Libertarizmas apriboja laisvę ir šį apribojimą galima laikyti etiniu veiksmu, kuris pagrindžia laisvės humanizavimą ir ją supozityvina. Be tokio etinio proto judesio normalus libertarizmas neįmanomas ir jis neišvengiamai virsta visų kova prieš visus ir galiausiai santyčiai nusistovi pagal jėgos principą: stipresnė jėga įgyja persvarą ir laisvę silpnesnės jėgos atžvilgiu, o patiems silpnesniesiems tai reiškia nelaisvę. Tačiau tokia laisvė nėra libertarizmas, tai nėra santvarka pagrįsta laisvės idėja. Laisve pagrįstą santvarką galima sukurti tik libertarinės etikos dėka, kuri apriboja laisvę, atsisakydama grobuoniškos žmogaus prigimties ir iš jos kylančio blogio.

Kodėl reikia riboti laisvę jau buvo sakyta: visa laisvė apima ir laisvę blogiui, o tokia laisvė nepriimtina, nes įveda disharmoniją į visuomenę ir griaua ją iš pačių pagrindų. Tačiau tokį teiginį dar reikia patikslinti, nes blogio sąvoka per daug abstrakti ir net iš skirtingų perspektyvų gali būti skirtingai su-

prantama. Paprastai tariant tai, kad laisvė yra ir laisvė blogiui, kitaip galima suformuluoti, kad laisvė neatskiriama nuo nelaisvės, kuri yra išvirkščia laisvės pusė. Tai yra prigimtinis pačios laisvės, kaip realaus reiškinio, ydingumas – laisvė viename reiškia kažkokią nelaisvę kitam. Todėl plečiant laisvę viename taške, ji siaurėja kitame taške ir jeigu šis laisvės plėtimas neribojamas, laisvė tampa blogio šaltiniu, nes ji iš prigimties yra negatyvi išorės atžvilgiu.

Tokios laisvės prigimtį pakeisti neįmanoma, bet galima ją apriboti. Absoliutus kito teigimas neįmanomas, nes tai reikštų absoliutų manęs neigimą. Absoliutus manęs teigimas reikštų absoliutų kito neigimą. Tai yra du kraštutiniai variantai, kurie nėra priimtini ir tarp kurių, tarp savitaigos ir savineigos, teigimo ir neigimo, reikia ieškoti tarpinių variantų. Tokios pusiausvyros suradimas ir yra ne kas kita, kaip laisvės humanizavimas ją apribojant ir sujungiant su tam tikra etika, kuri nepriima iš išorės ar iš vidaus ateinančio subjekto neigimo, bet taip pat apriboja subjekto suabsoliutintą vidinę savitaigą ar iš išorės ateinanti iškėlimą iki nenatūralaus lygio. Kita vertus, tokios pusiausvyros suradimas nėra lengvas ir kai ji surandama, susiformuoja tobula harmonija pagrįsta sistema. Tuo tarpu išbalansuota sistema yra nelaimių, vargų, neteisybų ir kančių šaltinis.

Tokios pusiausvyros ieškojimas yra pagrindinė libertarizmo teorijos, kuri siekia paimti iš laisvės visa tai, kas yra pozityvu, uždavinys. Pagrindinis principas turi būti suformuluotas libertarinėje etikoje, kuri pirmiausiai apeliuoja į žmogaus racionalumą, jo protą, kuris turėtų siekti protingos santvarkos. Toks racionalumas pagrįstas daugumos žmonių prigimtiniu polinkiu įsistatyti į tam tikras ribas, kurios neleidžia nei per daug susimenkinti, nei per daug save išaukštinti. Natūralus žmogus turi tam tikras natūralias ribas ir rėmus, kurių jis instinktyviai stengiasi laikytis. Bet to neužtenka, nes yra begalė galimybių tokią natūralią pusiausvyrą suardyti. Pavyzdžiui, didybės ma-

nijos apimtas žmogus, matydamas, kad vienas per daug silpnas, kad pradėti griauti pusiausvyrą, gali pradėti organizuoti savo kliką, kurios tikslas išplėsti savo laisvės ribas. Kad kiti žmonės atsilaikytų, jie neišvengiamai turi daryti tą patį. Tai reiškia, kad be žmogaus prigimties ir jo proto yra dar vienas svarbus faktorius, nuo kurio priklauso ar yra pusiausvyra ar jos nėra, kuris viename taške laisvę gali be galo išplėsti, o kitame iki minimumo susiaurinti. Tai yra galia.

Galia plečia laisvės ribas, bet taip pat gali išplėsti ir laisvę blogiui. Negana to, galia yra tas faktorius, kuris gali įsteigti blogio sistemą kaip pranašumą ir įtvirtinti negatyvios laisvės savivalę ir siautėjimą, kai maksimaliai išplečiama viena perspektyva visų kitų perspektyvų laisvės sąskaita. Įsitvirtina įvairios autoritarinės diktato sistemos. Visose šiolaikinėse santvarkose esamas *status quo* yra tokios kovos rezultatas vieno ar kitokio centralizmas, kuriame viena perspektyva dominuoja visų kitų perspektyvų atžvilgiu. Tokia nenatūraliai išplėsta laisvė visada sutvirtinama įvairiais galios bastionais, kurie iš individualių perspektyvų tampa neįveikiami. Tai taip pat „laisvės“ variantas, bet tai nėra libertarizmas, kurio tikslas paskirstyti laisvę teisingai.

Tokiose iškreiptose sistemose, kuriose vienuose centruose laisvė yra be saiko išplečiama, o kituose nežmogiškai sumažinama, laisvės idėja tampa siektina vertybe ir idealu. Ji net paverčiama stabu, nesusimąstant, kad laisvė nėra vien gėris ir antra, kad kovojant dėl savo laisvės labai lengva atsidurti kitame kraštutiniame, suabsoliutinant save, savo laisvę ir nepaliekant erdvės ir šviesos kitam. Nuo šio klystkelio gali apsaugoti libertarinė laisvės idėja, kuri supranta visą laisvės klausimo sudėtingumą ir jos esmėje glūdintį blogį, kuris tampa tuo didesnis, kuo labiau plečiamos laisvės ribos. Mažoje laisvėje blogio mažai, nes kitas neigiamas minimaliai, tik tiek, kiek reikia apsaugoti savo egzistencijos būtinas sąlygas. Bet laisvei plečiantis ir paramstant ją įvairiais galios sutvirtini-

mais, laisvė vis labiau artėja ne prie gėrio idėjos, bet prie blogio.

Laisvės idėja turi dvi atramas. Laikant ją vertybe ir siektinu idealu, ji sujungiama pirmiausiai su žmogaus prigimtimi, su žmogaus samprata, teigiant, kad laisvė yra iš žmogaus prigimties kylantis dalykas. Antra, libertarizmas yra požiūris, kad visuomenės santvarka, turi būti pritaikyta prie žmogaus prigimties ir tarnauti žmogui. Šitaip kuriama santvarka, sujungta su laisvės idėja. Kaip sakėme, libertarizmas laisvę humanizuoja, susieja ją su tam tikra etika, kuri siekia pusiausvyros tarp kraštutinumų, siekdama jos natūralioje žmogaus prigimtyje, kuri turėtų natūraliai pirmenybę teikti formai ir saikui, kuriame kitas nėra laikomas nieku, tuščia vieta ar teigiamas tik kaip eksploatuojama žaliava, kuri sunaudojama ir išmetama kaip daugiau niekam nereikalingas dalykas.

Žmogaus prigimties klausimas yra sudėtingas. Ją galima aiškinti remiantis metafizinėmis kategorijomis ir teigti metafizinį libertarizmą. Santvarką galima taip pat išvedinėti iš teorijų, kurios peržengia įprastą žmogaus pasaulį. Bet libertarizmas gali būti ir labai paprastas, nesivieliant į jokias fundamentalias diskusijas ir apsiribojant paprastu žmogaus pasauliu, kuriame labai aišku, kuo skiriasi laisvas žmogus nuo nelaisvo. Laisvas yra tas, kuris pats už save sprendžia, o nelaisvas yra tas, už kurį sprendžia kitas ir kai šis sprendimas yra primetamas jėga, laikomas privalomu, o nepaklusimo atveju grasinama sudorojimu. Kai nelaisvė primetama jėga, kuri kišasi net į tas sritis, kurios iš prigimties gali priklausyti tik žmogui, neišvengiama yra kova, be kurios neįmanoma apginti savo laisvės. Tačiau visuomet turi būti neužmirštama, kad libertarizmas yra pagrįstas racionalia libertarine etika, kuri verčia žmogų apsiriboti, kai pasiekiamas tikslas – apginama į prigimtines ribas įsistačiusi laisvė.

Turėti būti matomas skirtumas tarp a) natūralistine valia viešpatauti pagrįstos laisvės, suabsoliutinant savo perspektyvą ir kitam nepaliekant jokios erdvės ir b) libertarinės laisvės, kuri yra apribota, humanizuota ir pagrįsta racionalia libertarine etika, aišku, niekada neužmirštant, kad susidūrus su natūralistine valia viešpatauti, kuri neturi saiko ir nepripažįsta jokių ribų, savo laisvei apginti neišvengiama kova su visomis iš jos išplaukiančiomis pasekmėmis. Bet svarbiausia libertarizmo atrama yra žmogaus prigimties toks formavimas, kad jis suprastų laisvės klausimo sudėtingumą ir kad laisvės supratimas leistų formuoti tokią pusiausvyros sistemą, kurioje nebūtų vietos nei įžūliam susidievinimui, nei nepagrįstam kito sumenkinimui. Libertarinė laisvė yra mažoji laisvė, kuri priešinasi bet kokios formos didybės ar menkybės manijoms, kurios normaliam žmogui visuomet atrodo perdėtos ir groteskiškos, net tuo atveju, kai jos sutvirtinamos išorine galia, organizacija arba technika.

30.

Individuacija ir metafizika. – Laisvės teorijos branduolį šiame tekste sudaro ne visuotiniai moksliniai ir ne metafiziniai vaizdiniai, kurių patikrinti niekaip neįmanoma ir kuriuos formuoti kiekvienas gali pagal savo poreikius, taip pat dažnai ir priešingus laisvei. Žmogus ir žmogaus pasaulis yra svarbiausia ir apie laisvę mes kalbėsime kaip apie žmogaus sugebėjimą, kuris nors ir kyla iš metafizinės srities, bet reiškiasi žmogaus pasaulyje, o dar tiksliau visuomenėje. Kad ir kokia būtų metafizinė ar mokslinė situacija, šio žmogaus pasaulio ribose mes žinome kuo skiriasi laisvas žmogus nuo nelaisvo ir kas jį daro laisvu arba nelaisvu. Daugiau negu aišku, kad šie dalykai priklauso nuo pačių žmonių ir nuo to, kaip jie elgiasi vieni su kitais. Šioje knygoje kovojama visų pirma prieš nelaisvę, kurią žmonės atneša vieni kitiems. Tai nėra nei mokslinė nelaisvė,

nei metafizinė nelaisvė ir tokio pasaulio ribose nei mokslas, nei metafizika nėra tikroji nelaisvės priežastis, ši priežastis yra žmogus. Aišku, žmogus naudoja metafiziką, naudoja mokslą. Todėl bus aktualu parodyti, kaip šie dalykai yra pasitelkiami kai kurių žmonių nelaisvės įtvirtinimui. Nors aišku ir tai, kad nei metafizinius, nei mokslinius klausimus galutinai atsakyti yra neįmanoma. Neįmanoma įrodyti pavyzdžiui, nei kad dievas yra, nei kad dievo nėra, tad galutinis atsakymas neturimas ir jo, galbūt, žmonija neturės niekada. O tai reiškia, kad liks neišspręstas metafizinio determinizmo klausimas. Jeigu viskas yra dievo valioje, tai šia visuotine metafizine prasme žmogus nėra laisvas. Mus domina tik tas atvejis, kai dievo prerogatyvas bando prisiimti koks nors žmogus arba žmonių grupė ir su kitais pradeda elgtis tarsi dievai, nors yra tik paprasti mirtinieji. Todėl pagrindinis klausimas yra toks: kaip turi būti konstruojamas žmogaus gyvenimas ir žmogaus pasaulis, kad visi žmonės jame būtų laisvi jo ribose.

Laisvės klausimas yra daugialypis, daugiaplanis ir sudėtingas, todėl paprasto ir vienareikšmio atsakymo į jį nėra, jei nenorima pasiduoti naivioms aiškumo ir savaime suprantamumo iliuzijoms. Apie laisvę moderniais laikais kalbama daug ir egzaltuotai, bet dažniausiai rimtai nemažtoma apie problemos sudėtingumą ir laisvės savotišką situaciją realiame pasaulyje: laisvės nėra, nors ji galima, tačiau apie ją kalbama be perstojo ir taip tarsi laisvė būtų pati realiausia tikrovė. Galima per daug nenutolstant nuo tikrovės pasakyti, kad laisvė, apie kurią tiek daug kalbama, yra tik laisvės iliuzija, kurios funkcija yra uždengti realią žmogaus nelaisvę. Bet ar tokia situacija reiškia, kad nėra jokios laisvės ir kad ji iš principo negalima? Kaip jau minėta, tai atsakyti nėra paprasta: yra tokių laisvės vaizdinių, kurie neįmanomi, bet taip pat yra tokių žmogaus nelaisvės įsivaizdavimų, kurie taip pat su tikrove neturi nieko bendra. Pirmuoju atveju turime naivų optimizmą laisvės atžvilgiu, kuris neigia realų laisvės problemos sudėtingumą, o antruoju atveju turime pesimizmą, kuris gali atrodyti kaip rimtas situacijos su-

pratimas, tačiau, nepaisant to, mes pamėginsime jį taip pat parodyti kaip naivų pesimizmą, kuris neįžiūri žmogaus prigimties potencialių galimybių ir viso sudėtingumo. Nei naivus optimizmas, nei naivus pesimizmas neduoda užtikrinto atsakymo į laisvės klausimą, tad šiame skyrelyje bandysime ieškoti trečio kelio, kuris sugebėtų išvengti minėtų kraštutinumų ir jų naivumo bei nepagrįsto radikalizmo.

Naivus laisvės optimizmas reiškiasi dviem būdais. Ideologinis laisvės propagavimas, kuris yra tik manipuliavimas laisvės idėja ir sofistiniais argumentais siekiant kokių nors tikslų, pavyzdžiui, valdyti minią, nes iliuzijose skendinčios minios vertybinėse orientacijose šis žodis įkaltas kaip geidžiama gėrybė. Šiuo atveju reali laisvė kaip tikrovė nedomina ir ši idėja naudojama kaip propagandinė priemonė skirta patraukti ir valdyti. Svarbu suprasti tai, kad vergams į sąmonę kalant tokią idėją, net negalvojama ir nesiruošiama jų realiai išlaisvinti, bet priešingai siekiama sujaukti protą ir sustiprinti žmogaus pasaulį. Tad ši idėja naivame optimizme yra tik iliuzijos kūrimas ir palaikymas, o kadangi laisvė tokiame diskurse yra tik iliuzija, nesirūpinama jokių idėjos realumu ir nesibodima manipuliuoti fantastiniais laisvės vaizdiniais, kurie yra naivūs, per daug optimistiški ir neturintys su tikrove jokių sąlyčio taškų. Ideologija siūlo miniai viską, kas yra „einama prekė“; galbūt, iš tokių ideologinių pritaikymų ir kyla visa laisvės fantastika, būdinga šiuolaikiniam pasauliui. Kitas būdas, kuriuo reiškiasi naivus optimizmas yra virtuali laisvė, kurios iliuziją formuoja šiuolaikinės masinio poveikio ir kontrolės priemonės, o taip pat visos komunikacijos šiuolaikinės technologijos. Ši laisvė yra iliuzinė dėl kelių priežasčių, dėl to, kad ši virtuali tikrovė yra ne tikra, bet dirbtinė, todėl nesusijusi su realia laisve. Ir antra, net šioje virtualioje tikrovėje egzistuoja reali priklausomybė ir paslėpta kontrolė. Nelaisvė pavojingiausiu būdu pasireiškia masiniu poveikiu ir masiniu formavimu, kuris iliuzijose skendinčio žmogaus net nesuvokiamas kaip nelaisvė.

Reakcija į naivų optimizmą yra naivus pesimizmas. Pamačius ideologinės ir virtualios laisvės iliuziškumą ir atitrūkimą nuo tikrovės metamasi kitą kraštutinumą – naivų pesimizmą ir paskelbiama: „jokios laisvės nėra, laisvė yra tik iliuzija“. Laisvės kaip tik iliuzijos vaizdinys yra taip pat naivus, nes jis teigia, kad šioje žemėje nėra absoliučiai jokios laisvės ir kad net šis žodis neturi jokio realaus referento ir nurodo tik į fantastinį vaizdinį. Pasiduoti iliuzijoms yra pavojinga, laisvės iliuzija yra vienas iš tokių pavojų, vien todėl, kad iliuzijų apakintą žmogų lengviau valdyti ir jis nesugeba išvelgti realių išsilaisvinimo galimybių. O tokios galimybės turi būti, tik reikia jas mokėti surasti. Pesimistų įsivaizdavimu „laisvė tik iliuzija“ reikštų, kad nėra jokios laisvės ir kad nėra nė vieno laisvo žmogaus. Abu teiginiai yra abejotini ir šiame skyrelyje parodysime kodėl. Nėra jokios laisvės reikštų, kad žmogus gyvena tik zombio ir roboto gyvenimą. O nei vienas nėra laisvas reikštų, kad net vergvaldžiai yra zombiai ir robotai ir kad vergus valdo vergai ir kad ponas yra lygus vergui. Tai yra naivu ir toks pesimizmas yra naivus, nes jis nemato realaus situacijos sudėtingumo ir to, kad žodžio laisvė referentas nėra tik fantastinis vaizdinys, bet yra ir kažkas realaus, ne idėjoje ir ideologijoje, ne virtualioje iliuzijoje, bet realiame pasaulyje. Blogiausiu atveju, laisvė yra reali, kaip intelekto konstruojama projekcija ir galimybė, kurią įmanoma realizuoti realiame pasaulyje. Tad pasistengsime nebūti nei per daug dideliais optimistais, nei pesimistais – mūsų kelias bus realizmo kelias.

Aptarus buitinį optimizmą ir pesimizmą laisvės klausimu, galima žengti dar vieną žingsnį ir parodyti mokslinį ir filosofinį optimizmo bei pesimizmo variantą. Optimistai vadinami libertarais, o pesimistai yra deterministai. Nei vieni, nei kiti nėra tokie naivūs, kaip buitiniai tikėtojai ar netikėtojai, nes naudojami išradingais moksliniais ir filosofiniais argumentais. Dažnai bėda su jais yra ta, kad jie turi išankstinį nusistatymą ar įsitikinimą ir argumentus bando pritempti prie šio įsitikinimo, vietoj to, kad realiai tirtų žmogaus prigimtį ir žmogaus

laisvės potenciją. Tad norint turėti tikrovišką laisvės supratimą, reikia tirti, o ne abstrakčiai samprotauti.

Metafiziniams libertarams laisvė yra metafizinė duotis, kitaip sakant, ji peržengia „fizinę“ sritį ir iš jos nepaaiškinama. Kitaip sakant, laisvės klausimas nepasiekiamas jokiame šiuolaikiniame mokslui, kurie pasilieka fiziniame srityje. Libertarų pasaulėvaizdis yra metafizinis, tai yra, padalintas dvi dalis. Pirmą dalį tyrinėja fiziniai mokslai, o antroji yra metafizikos sritis. Tad laisvei, kuri priklauso metafizinei sričiai, galioja visai kiti dėsniai negu galioja fiziniame srityje, todėl jokie fiziniai vaizdiniai ir modeliai negali nei paaiškinti, nei paneigti laisvės. Žmogaus sąmonė yra visiškai kitokios realybės dalis ir šioje kitoje realybėje pagal libertarus nėra jokio determinizmo, jokio išorinio heteronominio poveikio žmogaus sąmonei, jokio žmogaus sąmonės išorinio valdymo. Libertarai yra optimistai. Klausimas – ar juos galima vadinti naiviais taip, kaip buitinius optimistus.

Pagrindinė antpuolio prieš libertarus kryptis galėtų būti metafizinio pasaulio, metafizinės dimensijos neigimas. Galima sakyti, kad nėra jokio metafizinio pasaulio, todėl nėra ir metafizinės laisvės ir galioja tik mokslinis pasaulėvaizdis, kuriame nėra vietos žmogaus laisvei. Toks antpuolis prieš metafiziką vyksta jau keli šimtmečiai ir įdomesnis tokio antpuolio prieš metafiziką variantas, nekalbant apie mokslą ir pozityvizmą, yra Nietzsches filosofija, kurioje jis bandė metafizinį pasaulį paversti „pasaka“ ir suduoti smūgį taip pat ir metafiziniam libertarizmui. Per daug neišsiplečiant su kontrargumentais, galima paklausti kokia šiuolaikinės fizikos šaka gali patenkinamai paaiškinti sąmonę. Sąmonė yra žmogaus branduolys ir jokie fizikos dėsniai sąmonės patenkinamai paaiškinti negali, todėl bent mokslų atžvilgiu sąmonė yra „meta“ srityje ir ši sritis išlieka pakankamai stipriu metafizinio libertarizmo bastionu.

Aišku, metafizika nebūtinai yra libertarinė, galima kurti kokius tik nori metafizinius vaizdinius, taip pat ir tokius, kuriuose vyrauja determinizmas. Taigi determinizmas nėra tik mokslo instrumentas, su kuriuo naikinama laisvė. Tokia galėtų būti teistinė metafizika, kuri teigia, kad visą tikrovę valdo dievas ir visa tikrovė paklūsta dievo valiai, taip pat ir žmogus. Tokiu atveju laisvė būtų tik iliuzija. Šį determinizmą galima vadinti metafiziniu determinizmu. Į tokius visaapimančius vaizdinius atsakyti yra gana keblu, nes jų neįmanoma jokiais šiuolaikinėmis priemonėmis nei patvirtinti, nei paneigti. Žmogus vienokius ar kitokius visuotinius vaizdinius gali bandyti savaip pagrįsti ar apibrėžti, bet nepriklausomai nuo to, jis yra arba laisvas, arba nelaisvas. Visuotinybės požiūriu, tokie apibrėžimai arba pagrindimai galėtų būti tik kolektyvinės arba individualios idiosinkrazijos, kurios neturi jokio poveikio tokioms visuotinybėms. Kita vertus, tokios idiosinkrazijos turi ideologinę svarbą, nes gali būti naudojamos žmonių tam, kad iš kitų galėtų atimti laisvę. Jeigu yra metafizinis determinizmas, tai galima daryti ką nori, nes viskas vis tiek yra valdoma metafizinės sferos ir viskas yra nulemta, – jeigu nori laisvės, tai jokios laisvės nėra. Dėl šios priežasties reikia akylai sekti visas ideologines manipuliacijas, kad nebūtų bandoma žmogiškiems niekingiems darbams pridengti metafizinės sankcijos.

Tačiau sugriovus metafiziką lieka mokslas, o šiuolaikinis mokslas visas yra deterministinis, visus įvykius įspraudžiantis tarp priežasties ir padarinio. Visi padariniai yra priežasčių grandinės besitęsiančios iki begalybės padarinyš ir rezultatas, todėl visi padariniai yra nulemti ir būtini, o tai reiškia, kad jokios laisvės nėra. Žmogus taip pat įspraustas tarp priežasties ir padarinio, tik negali savo priežasčių žinoti, todėl įsivaizduoja, kad yra laisvas. Tokiam mąstymui ir vaizdiniui, galima priešpastatyti tokį argumentą: jeigu žmogaus visas elgesys būtų tik fizinių priežasčių deterministinis padarinyš, tai pagrindas, iš kurio kyla visos priežastys, begalybė ir niekis, tu-

rėtų būti labai protingas, nes žmogaus elgesys ne bet koks, ne veiksmų chaosas, bet jame galima įžvelgti didelį numatymą, tikslingumą ir protą. Kaip tai paaiškintų determinizmas. Toks samprotavimo būdas veda prie metafizinio determinizmo ir teistinės, arba visuotinio kosminio proto, idėjos.

Tikėjimu tokiuose klausimuose remtis yra bergždžia. Galima tikėti moksliniu determinizmu, galima remtis metafiziniu determinizmu, tačiau tikrai žinoti galima tik neišėjus už žmogaus pasaulio ribų. Tokie visuotiniai determinizmai remiasi į pagrindą, apie kurį neįmanoma žinoti nieko. Pavyzdžiui, kokia yra mokslinio determinizmo pirmoji priežastis? Arba kodėl atsitiktinė ir chaotiška priežasčių grandinė baigiasi tokiu protingu rezultatu? Šis protas yra žmoguje ir autonomiškas ar jis yra už žmogaus? Jeigu už žmogaus, kas tai galėtų būti, kas galėtų skaičiuoti visą pasaulį? Dėsnio mechanikos tam neužtenka. Dievo taip pat įrodyti neįmanoma, nors yra nepaaiškinamų užuominų apie aukštesnę už vien tik materialią būties formą. Tai yra ne kas kita kaip žmogaus sąmonė. Determinizmas yra pavojingas tuo, kad jis iš žmogaus nori atimti ideologinėmis priemonėmis net tai, ką jis turi savo pasaulyje ir savo gyvenime. Dėl šios priežasties tokią metafiziką taip pat verta aptarti, nes ji naudojama kaip aukštesnė sankcija, leidžianti pavergti žmogų. Sujungus determinizmą su vergovine santvarka gaunamas labai pavojingas mišinys, nes verčia manyti, kad vergovinėje santvarkoje viskas yra taip, kaip ir turėtų būti ir kad bandyti ką nors pakeisti yra bergždžia, tai būtų pasipriešinimas nežinomai pirmajai priežastčiai arba dievui, o toks iššūkis vertas griežčiausios bausmės.

Laisvė yra pakilimo aukštesnį lygį galimybė. Tai yra pakilimas iš fizinio pasaulio į sąmonės metafizinį pasaulį. Tai nėra lengvas pakilimas ir kiekvienas individas susiduria su milžinišku, galima sakyti visos visatos spaudimu ir per visą savo gyvenimą išsikovoja visatos mastu tik kelias pėdas laisvės erdvės. Atrodo ne daug, bet palyginus žmogaus sąmonę su

visa visata, pastačius jas viena šalia kitos ir palyginus galima pamatyti milžinišką sąmonės jėgą. Ir šitą jėgą nori sunaikinti patys žmonės, vieni kitiems konstruodami ideologinius antrankius ir grandines. Laisvė per visą istoriją buvo naudojama kaip pakilimo aukščiau kitų žmonių galimybė ir privilegija. Gaila, kad žmogus visą savo gyvenimą turi atiduoti kovai su kitais dėl savo laisvės, kai gyvenime galima nuveikti daug kitų įdomių ir naudingų dalykų. Bet atiduoti laisvę – tolygu negyventi.

Todėl yra verta bent kelis žodžius tarti apie tikrąją metafiziką, kuri visais laikais buvo svarbi laisvės teorijose, nes yra empirinės laisvės pamatas, net jeigu tiesiogiai empirinėse teorijose buvo noliečiama. Be visų „empirinių“ libertarizmų, tokių kaip politinis arba ekonominis, kuriuos įmanoma konstruoti ir be metafizinės dimensijos, yra metafizinis libertarizmas, kaip pagrindinė atsvara determinizmui, moksliniam arba filosofiniam. Suprasti kas tai yra galėsime tik supratę, kas yra metafizika. Norėdami nustatyti kas yra metafizikos pagrindas, turime skirti transcendentinę sritį, pasaulį, ir imanentinę sritį, introjekciją. Introjekcija yra sąmonėje formuojamas pasaulio vaizdas. Metafizikos šaltinis yra introjekcijos dvilypumas, jos padalinimas dvi dalis – sąmonės, visko ką sąmonė valdo dalį ir pasaulio kurios sąmonė nevaldo. Tai ir yra du pirmąsčiai pasauliai, fizinis empirinis pasaulis ir „metafizinis“, pasaulis, kuris išeina už fizinio ribų. Fizinis pasaulis gyvena pagal savo dėsnius ir gali būti žmogaus proto tiriamas, o metafizinis sąmonės pasaulis savo ruožtu turi savo laisvę, kuri nepavaldi fiziniams dėsniams, paprastai fizikos mechanikai.

Visa tai, kas pasakyta, visas šis metafizinis skirstymas yra žmogaus imanencija, iš kurios žmogus mato pasaulį, todėl ši imanencija gali būti projektuojama ir transcendenciją, nes ją žmogus supranta tik iš imanencijos perspektyvos. Aišku, žmogus yra transcendencijos dalis, taip pat ir ši imanentinė „meta“ sritis. Todėl ši metafizinė sritis ateina iš pačios transcendencijos. Empirinė transcendencija kol kas nerodo, kaip iš jos ky-

la ši metafizinė sritis žmoguje, nes sąmonės paslaptis kol kas neįimta, bet šis ryšys yra loginė būtinybė. Tad imanencijos projekcija nėra visiškai laužta iš piršto. Imanentinė metafizinė laisvė kažkokiu būdu yra išsaknijusi transcendencijoje. Kita vertus, filosofijos tradicijoje ši natūrali metafizika buvo neautentiškai reflektuota ir perkelta filosofinę kalbą, kuri buvo atsietą nuo savo tiek imanentinio, tiek transcendentinio pagrindo ir kalboje konstravo du pasaulius – fizinį „ši“ pasaulį ir metafizinį „kitą“ pasaulį – kurie egzistuoja tik kalboje ir ši filologinė metafizika buvo susieta su fantastiniais „šio“ ir „kito“ vaizdiniais. Libertarai, aišku, turėtų laisvę grįsti ne tokia filologine, bet natūralia metafizika. Žmogaus laisvė kyla būtent iš šios imanentinės metafizinės srities, kuri pasižymi laisvu formavimu ir iš kurios kyla žmogaus empirinė laisvė. Kitaip sakant, „meta“ sritis yra sąmonės, proto ir vaizduotės sritys, iš kurių formuojamas metafizinis pasaulis, nepavaldus „fizikos“ dėsniams, jis yra laisvas. Tiek galima pasakyti apsiribojus žmogumi ir žmogaus pasauliu, neliečiant visuotinių metafizinių vaizdinių ir pasakojimų, kuriems galima bandyti pajungti šį žmogaus pasaulį.

Filosofijoje šie vidiniai dalykai perkeliama į įsivaizduojamą transcendenciją ir žmogus su savo metafizine sritimi, su metafiziniu sugebėjimu konstruoja kalbinį transcendentinį metafizinį pasaulį, kurį Nietzsche ir kiti antimetafizikai bandė savo raštais paversti „pasaka“. Bet vienokia ar kitokia metafizika yra neišvengiama, nes fizika ir natūra sąmonės netenkina, nes ši pakyla virš jų ir jai reikia kito pasaulio, kurį ji paima iš savęs. Bėda ta, kad metafizika gali būti konstruojama nemokamai ir stichiškai ir rezultatas gaunamas niekam tikusi pasaka, kuri, kaip žinom iš istorijos, gali virsti net siaubo pasaka. Galima sukilti prieš tokias pasakas, galima iš jų juoktis, galima jas neigti, bet iš žmogaus fizikos ir metafizikos niekas nepašalins, nes tai yra žmogaus prigimtis – *metaphysica naturalis*. Žinoma, galima galvoti, kad jeigu šis „meta“ yra vidinis, tai yra žmogaus iliuzija, vadinasi ir metafizika yra iliuzija, ta-

čiau to net šiuolaikinis mokslas nėra galutinai įrodęs, nes negali paaiškinti sąmonės. Net jeigu tokia metafizika yra tik vidinė, sąmonė yra gija, kuri veda į transcendenciją, kurios dalis ji yra ir, galbūt, net į tikrą transcendentinę metafizinę sritį, kuri kažkaip yra susijusi su šia vidine metafizine sritimi žmoguje. Todėl metafizikai dar ne viskas prarasta, nors per pastaruosius šimtmečius ji buvo labai intensyviai puolama ir griunama, ypač filologinis pasakinis jos variantas, nesuprantant kas yra tikra natūralioji metafizika, kad ji yra pats žmogus.

Žmogų transcendentinio pasaulio visumoje galima laikyti tokia matančia ir suvokiančia akimi, virstančia stebėtoju ir subjektu; tuomet transcendencija tampa šio stebėtojo stebėjimo objektu. Iš tokios perspektyvos stebėtojo atsiradimas transcendencijoje yra stulbinantis įvykis ir didelių galimybių šaltinis. Viena iš tokių galimybių yra laisvė, nes tokiame stebėtojuje „meta“ sritis laisvai formuoja save pačią ir į transcendenciją įneša natūralios laisvės dimensiją, kuria apdovanoti visi žmonės; ir nesuvokiama, kad puolant metafiziką, puolant metafizinę laisvę yra agresyviai puolamas pats žmogus, siekiant atimti iš jo egzistencinį pagrindą, kurio neturėdamas jis negali būti tuo, kas jis yra pagal savo prigimtį.

31.

Laisvė ir masė. – Laisvė neatsiejama nuo individuacijos ir individo, o jų priešybė yra ištirpimas masėje ir masės žmogus. Kokios yra šios prieštaros ir dviejų kelių galimybės ištakos, kodėl išsiskiria individas ir masės žmogus? Mano manymu, savarankiškumas arba nesavarankiškumas priklauso nuo prigimties stiprumo arba silpnumo: kuo stipresnis žmogus, tuo didesnė individuacijos tikimybė ir, atitinkamai, kuo žmogus silpnėsnis, tuo labiau tikėtina, kad jo kelias bus ištirpimas ma-

sėje, kuriai pasipriešinti jis savyje neturi jėgų. Kiekvienas žmogus gimsta masėje ir kad iš jos išsiskirtų, tam reikalingos pastangos, kurių matas yra vidinis žmogaus tvirtumas, tai, kas vadinama „stuburu“. Gyvenimas žmogų laužo ir kad tam galėtų atsilaikyti, jis turi parodyti savyje pakankamai tvirtumo. Šį tvirtumą įprasta vadinti valia ir charakteriu.

Tačiau vien valia ir charakteris negarantuoja išsiskyrimo galimybės. Tvirtumo nepakanka, nes jis tik padeda atsilaikyti prieš aplinkos agresiją, bet neparodo kelio ir tiesos. Tvirtumas yra tik tvirtovės sienos, kurios apjuosia žmogaus branduolį ir gina jį nuo išorės agresijos, bet individuacijos turinį formuoja tik sąmonė ir mąstymas, atveriantis žmogui tiesą, kurią, būdamas atskirtas nuo masės, jis turi surasti pats. Masės žmogui „tiesą“ duoda masė, jis priima ją nekritiškai, tokią, kokia ji yra duota ir ja akiai seka visą savo gyvenimą. Tuo tarpu būti individu, pirmiausiai, reiškia pačiam atsiverti pasauliui ir pačiam mąstyti, kad būtų atverta tiesa, kaip gyvenimo pagrindas.

Bendrai tariant, žmogaus tvirtumą lemia jo valia ir protas. Valia kitais žodžiais yra drąsa, kurios reikia norint atsilaikyti prieš masės agresiją. Masė yra agresyvi laisvės atžvilgiu, ji saugo save ir savo iliuziją ir naikina viską, kas išsiskiria iš masės. Todėl individuacijai yra būtina drąsa, gebėjimas atsisipirti aplinkai ir nepasidavimas lengvumui būti masėje ir mase. Tvirtumas ir drąsa, kaip stipraus žmogaus požymiai, yra individuacijos pagrindas. Individuacijai esant sėkmingai, jeigu aplinkybės palankios ir žmogaus nesulaužo masė ir minia, atsiranda individas, turintis savarankišką tapatybę, kuris savo ruožtu yra žmogaus laisvės pagrindas. Toliau yra protas, kuris reikalingas tam, kad žmogus galėtų pats susikurti sau pagrindą po kojomis, nes atsisako pagrindo, kurį siūlo masė. Kuo didesnis protas, tuo didesnė individuacijos ir laisvės tikimybė.

Toliau pakalbėkime, ką duoda individuacijai protas. Kokį pagrindinį individuacijos bruožą jis išskiria ir kuo jis remiasi?

Individuacija remiasi natūraliu išsiskyrimu iš masės ir skirtumu. Šis skirtumas yra suvokimas, kad esu AŠ ir yra NE-AŠ. Šis skirtumas tarp AŠ ir NE-AŠ, MANO ir NE-MANO yra lemiamas individuacijai. Tai yra pagrindas savo viduje formuoti ir konsoliduoti atskirą tapatybę, kurios esmė yra skirtumas tarp minėtų dalykų. Ir, galiausiai, išsiskiriama iš masės, sau pasakant, kad masė tai NE-AŠ ir kad masės poreikiai nesutampa su mano poreikiais, nes tapatybė, kurią man nori įdėti masė, nėra mano tapatybė, nes ji neatitinka mano interesų. Aš turiu savo poreikius, aš noriu turėti savo tikslus, aš turiu gyventi savo gyvenimą. Tai yra savarankiška tapatybė, kurianti pagrindą laisvam nuo masės gyvenimui; o tos laisvės dažnai reikia dėl to, kad masė neturi proto ir išminties.

Tad matome, kokios yra sąlygos atsirasti laisvei ir kokios pakopos turi būti praeitos, kad laisvė taptų realybe. Tam pirmiausiai reikia stipraus žmogaus, turinčio tvirtą stuburą, leidžiantį atlaikyti aplinkos smūgius. Esant tokiai sąlygai, galima tikėtis sėkmingos individuacijos, kurią sąlygoja sąmonė ir mąstymas, arba kitaip – protas. Individuacija formuoja individą su savarankiška tapatybe, kuris geba remtis savimi ir yra visiškai išsivadavęs iš masės. Visa tai yra prielaidos, kurios yra laisvės pamatas. Bet čia yra dar kelios galimybės, nes toks savarankiškas ir tvirtas žmogus nebūtinai vadovaujasi laisvės idėja. Toks žmogus pats yra laisvas, nes jis pakankamai stiprus, kad ją išsikovotų, bet laisvės idėjos, kaip gyvenimo orientyro, gali ir nebūti. Todėl galima išskirti tokius išsilaisvinusių žmonių tipus: realiai ir faktiškai laisvas, bet neskiriantis savo gyvenimo laisvės metafizikai ir laisvės metafizikas, atiduodantis savo gyvenimą laisvės idėjai.

Jeigu prigimtis nėra labai stipri, individuacija ne itin viliojanti perspektyva, nes jai reikia pastangų, kartais netgi titaniškų pastangų. Todėl lengviau yra būti ištirpus masėje. Apskritai, žmonės visą savo gyvenimą svyruoja tarp susilieimo su mase ir išsiskyrimo ir daugelis yra įtraukiamas į masės pelkę, nes

ištrūkti iš jos nepakanka jėgų. Tada atsiranda masės žmogus, kuris yra individo priešybė. Masės žmogus yra iš esmės silpnas žmogus, o kadangi stiprumas nėra taisyklė, bet veikiau išimtis, tai individuacija ir iš jos kylanti laisvė taip pat dažnai tėra išimtis, o ne taisyklė. Toks žmogus taip pat turi savo tapatybę, bet tai nuo masės priklausoma tapatybė, kuriai turinį duoda masė, bet ne pats žmogus. Galiausiai rezultatas toks, kad atsiranda priklausomo žmogaus tipas, kuris susilieja su aukštesne už jį stichija, kurią pavadinau mase ir kuria, pavyzdžiui, gali būti nereflektuota ideologija, priimama pasyviai. Toks žmogus tiki tuo, kuo jam liepia tikėti ir jis neturi nieko savo.

Laisvė ir priklausymas – tokios yra dvi galimybės, tokie yra du gyvenimo keliai. Pirmas kelias yra sunkus ir pavojingas kelias, daug pavojingesnis už priklausomybės kelią, nes laisvė iš karto atkreipia save dėmesį ir yra masės agresijos pagrindinis taikinyš. Priklausymas taip pat nėra lengvas kelias, nes priklausomas nuo masės žmogus masės požiūriu yra niekas, kitaip sakant, sunaikintas individas ir sunaikinta tapatybė, o tai taip pat gali būti sunkumas ir kančia, jeigu tai suvokiama. Bet vargu ar tai prilygsta pirmai galimybei, laisvei, kuriai būtinos tiek vidinės pastangos ir įtampa, įveikti masę savo viduje, tiek išorinės pastangos ir įtampa, kuri reikalinga įveikti masę išorėje.

Ir šioje prieštaroje einant laisvės keliu, svarbus yra toks dalykas, kad žmogaus laisvė ar nelaisvė net nematuojama išorine nepriklausomybe arba priklausymu. Laisvą žmogų taip pat galima pavergti, tačiau laisvo žmogaus tapatybės nesunaikins jokia išorinė vergovė. Tapatybė yra individuacijos suformuotas karkasas, kurio stipriam žmogui sulaužyti neįmanoma, net naudojant prievartą.

Masę galima pamėginti suprasti kaip žmogų formuojančią terpę. Tai yra psichofizinių simbolių ir reikšmių visuma, įdedama

į žmogų ir tampanti jo fanatinio prieraišumo objektu. Prieraišumas veikia dviem būdais: pirmas, žmogus nesugeba mąstymu išsiskirti iš masės, nes masė yra jo mąstymo forma, ir antras, žmogus šią formą pasiruošęs fanatiškai ginti, nes įsivaizduoja, kad masė – tai jis. Masė yra didelė psichofizinė paruoštų reikšmių terpė, į kurią ateina kiekvienas žmogus, savo apimtimi pranokstanti pavienį asmenį ir jo įsivaizduojama kaip neaprėpiama visuma arba visuotinybė. Masė yra autoritetas ir jėga: psichofizinė terpė pirmiausiai remiasi autoritetu, kuris yra psichinis aspektas arba fanatiška reikšmė ir simbolizmas ir šis semantinis simbolinis aspektas valdo fizinį aspektą, įreikšmintą ir įsimbolintą kūną.

Individuacijos metu susiduria dvi jėgos. Pirma, į terpę traukianti jėga, verčianti tapatintis su mase. Tai yra lengvas kelias, susitapatinimo ir susiliejojimo kelias. Masė suteikia žmogui formą ir jam nereikia jokių ieškojimo pastangų, nors ši forma nėra žinojimo ir tiesos forma. Kitas kelias yra individo traukos jėga, nes kiekvienas žmogus savo viduje instinktyviai priešinasi sunaikinimui ir masės įsigalėjimui. Individuacijos procese, jeigu jis perspektyvus, vyksta vidinė ir išorinė kova. Vidinė kova yra sunki bet dažniausiai pakankamai rezultatyvi, nes žmogus turi didelę individuacijos potencialą ir visos problemos kyla išorinėje kovoje, sandūroje su agresyvia mase, akylai saugančia savo terpę kiekviename žmoguje. Pralaimėjus išorinę kovą su mase, esant grėsmei išlikimui, žmogus susidvejina, tampa aktyviuoju ir viešuoju aspektu, masės žmogumi, o pasyviuoju ir privačiuoju individu.

Tad matome, kokios loginės galimybės yra į individuaciją žiūrint šiuo aspektu. Kraštutiniai atvejai jau aptarti, tai yra gryniesiems tipams – individas ir masės žmogus, bet matome, kad atsiveria galimybė ir mišriems tipams, kurie atsiranda laisvei ir masei žmoguje judant vienai į kitą. Turime masės pavergtą individą su masės kauke ir laisvės kaukę dėvintį masės žmogų. Su pirmu atveju beveik nekyla jokių klausimų, nes tai dauge-

lio laisvų individų likimas, kovoje su mase, jie yra priverčiami užsidėti masės kaukę, kad patenkintų masę, nes ją dažnai domina tik rutinizuotas, anonimiškas ir neautentiškas spektaklis. Tikima, kad pasiekta pergalė į tokį spektaklį įtraukus ir laisvą žmogų. Bet, paklauskime, ar įmanoma laisvės kaukė, kaip ji įmanoma?

Akivaizdu, kad masės terpė ir laisvė yra nesuderinami dalykai ir jie vienas kitą naikina, kai susiduria tikros ir autentiškos formos. Masės žmogus, paveiktas laisvės idėjos, jeigu tai autentiškas procesas, turėtų masę savyje naikinti, jeigu jis pajėgus panešti laisvės našta, kuri yra sunki. Tokį atvejį galima įsivaizduoti tik tokioje situacijoje, kai laisvės galimybė išplėšia žmogų iš masės nepasiruošusį laisvei ir jis nepajėgus užsikrauti sau tokią našta ir nesugeba pašalinti masės terpės savyje. Laisvė kaip kaukė neįsivaizduojama, todėl šis žmogaus tipas yra išimtinis tipas.

Nors galima įsivaizduoti netikrą ir neautentišką laisvę, laisvę tik kaip žodį ir ideologiją, kuri su tikrove neturi nieko bendra. Tai nėra tikra laisvė, tai tik laisvės ideologija, kaip pastanga užvaldyti nišą ideologijų sistemoje. Tokia „laisvė“ taip pat yra masė ir ji neturi nieko bendra su individuacija ir individu, išsiskyrimu ir autentišku mąstymo ir gyvenimo būdu. Tokia ideologija yra pralaimėjimo masei forma, susijusi ne tiek su tikrove, kiek su terpe, kaip visuotinės vietos, kur palaikomi simboliai ir reikšmės, kaip autoriteto ir jėgos šaltinis, kurio tikslas individo laisvos tapatybės sunaikinimas. Tad laisvė yra dvejopa: ji turi autentišką ir neautentišką formą ir prie jų veda du keliai – pirmas kelias yra individuacija ir antras kelias yra susitapatinimas su ideologija. Rezultatas yra laisvės idėja, bet ši idėja žymi dvi skirtingas situacijas.

Kita vertus, laisvės terpė ir kitos terpės nėra tapatūs dalykai. Jeigu laisvė ir gali egzistuoti kaip masės terpė, tai jos paskirtis yra išskirtinė, nes šios terpės paskirtis ne kurti masės žmogų,

bet palengvinti žmogaus individuaciją ir parodyti kelią prie laisvės ne kaip valios viešpatauti ideologijos ir idėjos, skirtos pavergimui, bet prie tikros autentiškos laisvės kaip absoliuto, kuris įtvirtinamas dėl atskiro žmogaus, kaip individo.

Dabar galime nesunkiai matyti, kur yra laisvės vieta ir kur yra masės terpės vieta – laisvė pirmiausiai susijusi su atskiro žmogaus individuacija, o kitos egzistencinės formos kyla iš šios individuacijos; – masės terpės vieta yra homogeniška grupė, su simbolių ir reiškinių antstatu, susilydžiusiu su fiziniu lygmeniu kaip identifikacijos, fanatiško prieraišumo ir gynimo objektas. Masės terpė kitais žodžiais tariant yra ideologinis antstatas, ideologijos sąvoką suprantant labai plačiai; ir tos homogeniškos masės grupės tikrovėje gali egzistuoti kaip bendruomenės masė ir organizacijos masė.

Jau kalbėdami apie laisvę matėme, kad prie laisvės idėjos veda du keliai – individuacija bei savo individualumo įsisąmoninimas ir susitapatinimas su masės terpe. Tai yra autentiška laisvė ir neautentiška laisvė ir pastaroji gali būti pateisinta nebent kaip individuacijos katalizatorius. Jeigu laisvės idėja neveikia kaip katalizatorius individuacijai ir savęs suradimui, tokia „laisvė“ taip pat yra tik masės terpė, kuriai būdinga viskas, kas būdinga bet kokiai masės ideologijai. Taip pat yra ir su bendruomene bei organizacija. Yra masės bendruomenė ir organizacija ir laisvės bendruomenė ir organizacija. Pirmuoju atveju grupė reikalinga masės apsaugai, o antruoju atveju grupė yra reikalinga laisvės apsaugai ir individuacijos katalizavimui. Laisvė neneigia tikrovės, o grupė yra tikrovės, kurios niekas nepakeis, dalis.

Individuacijos pagrindas yra žmogaus protas, tai toks gebėjimas, kuris kuria žmogui individualų pagrindą, kurį jis pats paima iš pasaulio. Masė žmogui pagrindą duoda jau paruoštą ir protas vaidina tik pagalbinį vaidmenį, masės individualaus įtvirtinimo vaidmenį. Todėl galima sakyti, kad individuacijai

svarbesnis protas, o susitapatinimui su mase – fanatizmas. Tad išoriškai nesunku atskirti kur yra laisvės bendruomenė, kuri jungiasi dėl laisvės ir proto ir masės bendruomenė, kurios skiriamasis bruožas yra fanatiškas terpės, kaip bendruomenės pagrindo, gynimas.

32.

Formavimo laisvė. – Realus žmogaus gyvenimas yra laisvės ir nelaisvės mišinys; nėra taip, kad jame vyrautų tik laisvė arba būtų tik nelaisvė. Mąstant apie gyvenimą realistiškai – akivaizdu, kad jis nėra vien tik nelaisvė arba vien tik laisvė. Šią laisvės ir nelaisvės dialektiką galima išreikšti lyginant ją su materijos ir formos santykiu. Materija žmogaus gyvenime susijusi su nelaisve, o forma su laisve. Ši riba tarp materijos ir formos nėra statiška ir ji slankioja tai į vieną, tai į kitą pusę laisvės naudai arba nenaudai.

Materiją ir formą apibrėžti nėra lengva, bet galima bandyti tą padaryti tariant, kad materija arba nelaisvė gyvenime yra tai, ko negalima pakeisti, o forma, arba laisvė yra tai, ką žmogus gali keisti ir įtakoti. Kad žmogaus laisvė yra realus dalykas rodo toks pastebėjimas, kad netiesa tvirtinti, jog žmogus savo gyvenime nieko negali pakeisti, kad niekas nuo jo nepriklauso, kaip akivaizdi netiesa būtų sakyti, kad žmogus gali pakeisti viską. Iš tiesų situacija nėra tokia bloga, kaip kai kas galėtų manyti, nes prigimtinės laisvės žmogus turi pakankamai daug, ir libertarizmo pagrindinis tikslas yra būtent išlaisvinti šią žmogaus gyvenimo pusę, laisvės potencialą, neneigiant, kad egzistuoja ir kita pusė. Juk jau buvo sakyta, kad libertarizmas siekia ne to, ko nėra ar kas neįmanoma, bet to kas realu ir tikra.

Laisvė, kaip ir nelaisvė, yra žmogaus gyvenimo dalis. Gyvenimo turinį sudaro žmogaus prasmingas judėjimas ant planetos paviršiaus, kurio pagrindas yra laisvi žmogaus sprendimai. Žmogaus laisvė susikoncentruoja tokių sprendimų pradžioje; sprendimas, galima sakyti, yra laisvės pliūpsnis. Sprendimų vedamas žmogus „juda“ arba veikia pasaulyje. Tokia veikla yra ne kas kita kaip gyvenimo formavimas, kuriam būdinga žmogaus laisvė. Tad mes matome, kad iš prigimtųjų žmogus visų pirma laisvas formuoti savo gyvenimą. Veikdamas žmogus suteikia savo gyvenimui formą ir tą jis gali daryti kaip laisvas subjektas. Tai, aišku, nereiškia, kad tavo gyvenimo negali formuoti kiti, bet tai pretenzijos, į kurias kiekvienas žmogus atsako pats. Pagal libertarizmą galima teigti, kad žmonės tokias pretenzijas, kylančias iš išorės yra linkę atmesti, nors neretai nusilenkia didesnei galiai. Tad matome, kad gyvenimo formą pirmiausiai sudaro prasmingas judėjimas arba veikimas ir kad veiksmų pagrindas ateina iš žmogaus vidaus, iš laisvo subjekto. Matome tokią seką, apibūdinančią tai, kas yra žmogaus gyvenimas laisvės požiūriu: judėjimas, veikimas ir forma.

Toks žvilgsnis parodo žmogaus gyvenimą išoriniame erdvėlaikyje, kuriame jis juda, kol kas šio judėjimo neįprasminant. Tas judėjimas visai įprastas ir konkretus, net būtų galima nubrėžti kiekvieno žmogaus realaus judėjimo ant planetos paviršiaus schemą. Šis judėjimas vyksta visą gyvenimą ir net galima sakyti, kad jis yra gyvenimas. Judėjimas yra tam tikras veiksmas, kitaip sakant tai judėjimas su prasme, pavyzdžiui, ėjimas į paskaitą. Toks judėjimas su prasme sukuria tam tikrą situaciją. Tad yra du sluoksniai: empirinis judėjimas išoriniame erdvėlaikyje, kuris įprasmintas virsta tam tikru veiksmu, o veiksmas formuoja situacijas. Visi žmonės veikia ir dėl šio veikimo erdvėlaikyje vis iš naujo susidaro skirtingos situacijos. Todėl, galima sakyti, kad žmogaus gyvenimas yra žmonių veikimo ant planetos paviršiaus sukurtų situacijų kaita. Žmogaus gyvenimą lyginame su žaidimu šachmatais. Šis žai-

dimas panašus į žmogaus gyvenimą tuo, kad jis taip pat pagrįstas figūrų judėjimu ant lentos. Figūros šiuo atveju yra žmonės, kurie veikia ir kuria situacijas. Kita vertus yra ne tik judėjimas, bet ir žaidimas, sudarytas iš veiksmų ir situacijų, suteikiantis figūrų judėjimui prasmę. Taip pat yra ir žmogaus gyvenime.

Gyvenimo forma yra žmogaus veikimas. Dabar galime paklausti, kas yra materija. Tai nėra „materija“ tradiciniame šio žodžio reikšme ar nebūtinai mes ją turime suprasti tradiciškai. Materiją apibrėžėme kaip tai, ko žmogus gyvenime negali pakeisti ir tai gali būti daug kas. Pavyzdžiui, materijai priklauso visa žmogaus gyvenimo praeitis. Taip pat, tai yra pats žmogus kaip fizinė ir psichinė būtybė su savo charakteriu ir gabumais. Šios ribos, aišku, yra pakankamai paslankios ir kartais pasiduoda minimaliam formavimui. Bet svarbiausia, pagal libertarizmo filosofiją materija yra visi kiti žmonės. Aišku, kaip ir bet kokia kita materija, žmonės, pasiduoda minimaliam formavimui, tai yra mano laisvei, bet tokiam formavimui libertarinė atsvara yra pagrindinis libertarizmo teiginys, kad kiekvienas žmogus yra savo (bet tik savo) gyvenimo šeimininkas. Kištis į kito žmogaus gyvenimą niekas neturi teisės (suprantant šį teiginį ne kaip absoliutą, bet kaip rekomendacinio pobūdžio vertybinę nuostatą). Žmonės veikdami kartu gali tartis, bet pagal libertarizmą, tą jie daro kaip lygiaverčiai partneriai, nes libertarizmas nereiškia, kad žmonės negali veikti kartu.

Judėjimas susijęs su sąmonės kūno valdymu, o prasmė su sąmonės protu ir kalba. Taip žmogaus gyvenimas padalinamas į dvi skirtingas dalis: realią dalį ir virtualią dalį. Galima sakyti, kad sąmonė daugiau juda šioje virtualioje dalyje, kuri gali atsisukti nuo realios ir taip atsiranda judėjimo laisvės iliuzija. Realioji laisvė yra realus judėjimas ant planetos paviršiaus ir realiųjų situacijų formavimas. Taigi galima padaryti išvadą, kad žmogaus laisvė susijusi ne tiek su materija, bet su materijos forma, kurią žmogus gali laisvai formuoti.

Materija, sakėme, yra tai ko žmogus pakeisti negali. Materijos požiūriu žmogus nėra laisvas, žmogus nėra joks Protėjas ir savo, ar kitų žmonių, pavidalų vien panorėjęs keisti negali arba negali vien panorėjęs keisti daiktus tarsi koks magas. Taip pat jis nėra dievas ir negali kurti materijos iš nieko. Bet tai nereikia, kad nėra jokios laisvės. Dabar kalbame apie žmogaus gyvenimą, o gyvenimo materija yra pats žmogus, subjektas ir kiti žmonės. Tačiau šis gyvenimas turi ne tik materiją, bet ir formą. Apie ją mes ir kalbėjome aiškindamiesi, iš ko sudarytas žmogaus gyvenimas. Tai judėjimas, veiksmas ir situacijos, kurias formuoja žmonių sąmonės veikimas ant planetos paviršiaus. Kiek žmogus susiduria su materija, tiek jis nelaisvas arba bent labai apribotas, tačiau kalbant apie formą, viskas priklauso nuo žmogaus, nes jis turi formavimo laisvę. Kalbėjome apie gyvenimo materijos formavimą, bet taip pat žmogus turi laisvę formuoti net tik gyvenimo, bet ir pasaulio materiją. Čia taip pat reiškiasi tam tikra žmogaus laisvė pasaulyje.

Be žmogaus gyvenimo dar yra pasaulis, kuriame jis gyvena. Pirmiausiai tai yra planetos paviršius, ant kurio juda žmonės. Platesnis požiūris mums nėra aktualus. Reali pasaulio materija neatitinka materijos kaip nelaisvės išraiškos, nes mokslas leidžia iki tam tikro laipsnio materiją formuoti, todėl materija pasiduodanti formavimui priklauso formos arba laisvės sričiai. Ši riba realiame pasaulyje taip pat nėra statiška – ji gana paslanki ir mokslui žengiant į priekį, ji vis labiau pasislenka laisvės naudai. Kitas klausimas – kiek tai gerai ir ar nėra tam pavojų, nes laisvė dovanoja ne tik gėrį, ji taip pat gali būti blogio šaltinis. Nesusaistyta libertarinės etikos laisvė nėra vien tik gėris, nes ji gali tapti ir nelaisvės ar pavojaus kitiems žmonėms šaltiniu, ką mes matome psichotroninio valdymo pavergimui naudojime.

Laisvei paaiškinti naudojome palyginimą su šachmatų partija, ir sakėme, kad esinio (p) žaidimas prieš oponentą ar varžovą (a) įrodo laisvės realumą. Iš pirmo žvilgsnio toks tvirtinimas

gali atrodyti neteisingas, tad pažvelkime giliau tai, kaip yra iš tikrųjų. Ar aš žaisdamas šachmatų partiją su varžovu iš tikro esu laisvas? Ką šiuo atveju reiškia laisvė? Gali atrodyti, kad šis teiginys prieštarauja pateiktam apibrėžimui. Juk aš esu priklausomas nuo daug ko, pavyzdžiui, nuo lentos, nuo mano turimų figūrų skaičiaus ir išsidėstymo, nuo žaidimo taisyklių, nuo oponento figūrų išsidėstymo, nuo jo ėjimų ir taip toliau. Tad ar galiu sakyti, kad esu laisvas, kai yra tiek daug varžančių ir ribojančių dalykų? Pagal apibrėžimą išeitų, kad mano veiksmai priklauso nuo (a) ir todėl aš esu nelaisvas, paklūstu situaciniam ir aplinkybiniam determinizmui. Tačiau viskas ne taip paprasta. Priklausymas nuo situacijos nesunaikina žaidimo laisvės, laisvė, tik kitame lygmenyje, vis tiek išlieka. Yra laisvės ribos, nes tai nėra absoliuti laisvė, tačiau, kita vertus, nėra ir absoliutaus determinizmo. Laisvės ir aplinkos santykis yra toks kaip tarp medžiagos ir formos. Medžiaga „būtina“, ji priklauso nelaisvės arba determinizmo sferai, tačiau medžiagai galima suteikti laisvą formą. Galima sakyti, kad laisvė yra ne kas kita kaip medžiagos forma. Aš, žaisdamas šachmatų partiją, esu priklausomas nuo išsidėstymo, konfigūracijos, oponento ėjimų, bet šią medžiagą galiu laisvai formuoti. Laisvė yra ne kas kita, kaip formavimo laisvė.

Taigi medžiaginiame lygyje esinys (p) tikrai nėra laisvas nuo aplinkos (a). Bet yra kitas lygmuo, į kurį žmogus pakilęs gali tapti laisvu nuo aplinkos. Tai yra kūrybinė, arba formavimo, laisvė. Kraštutinumai yra iliuzija. Nėra nei absoliučios laisvės, nei absoliučios nelaisvės. Pasaulyje susiduria medžiaga ir forma. Kiek mes esame medžiaginiame lygmenyje, tiek mes nelaisvi, tačiau formuodamas medžiagą žmogus tampa laisvu, nes to neįtakoja joks aukštesnis už medžiagą faktorius. Laisvė išlieka ir šis determinizmo argumentas neatsižvelgia į aukštesnį formuojantį situacijas ir aplinkybes lygmenį.

Mes matome, kad laisvė yra sąmonės judėjimas, suteikiantis gyvenimui ir pasauliui tam tikrą formą. Sąmonė nėra visagalė,

todėl jos laisvę apriboja gyvenimo ir pasaulio materija, bet tai nereiškia, kad viskas yra materija, nepasiduodanti jokiame poveikiui. Laisvė reali ir, visų pirma, laisvė savo gyvenimui suteikti norimą formą. Libertarizmo filosofija kaip tik labiausiai orientuota į žmogaus gyvenimą ir pagrindinė libertarizmo filosofijos tezė yra ta, kad kiekvienas žmogus yra savo gyvenimo šeimininkas, tai yra, jis gali formuoti savo gyvenimą, ir tai neišvengiamai jis turi teisę tą daryti pats, be pašalinio kišimosi. Tai nereiškia, kad aplinka neturi jokios įtakos žmogaus gyvenimui, nes nemaža gyvenimo dalis yra materija, kurios pakeisti neįmanoma, tačiau taisyklė yra tokia, kad bet kokią materiją galima formuoti ir būtent šis formavimas yra žmogaus laisvės sritis.

Žmogus veikdamas susiduria su materija, tuo ko negalima pakeisti. Sąmonė priima sprendimą, kaip į tokią materiją reaguoti ir šis sprendimas yra veikimo pagrindas. Veiksmų visuma kuria žmogaus gyvenimo formą. Materija šitaip susijungia su forma ir gaunama tai, kas vadinama žmogaus gyvenimu. Gyvenimas yra suformuota materija. Koks jis yra konkrečiai priklauso, visų pirma, nuo žmogaus, nuo to, ko jis gyvenime siekia. Žmogus nebūtinai savo gyvenime pasiekia visus iškeltus tikslus ir uždavinius, tačiau ir tai galima laikyti gyvenimo forma, nes nesėkmė taip pat sudaryta iš tam tikrų žmogaus sprendimų ir veiksmų. Matome, kad tarp sąmonės ir formos yra du pagrindiniai elementai – sprendimai ir veikimai. Libertarizmo uždavinys yra užtikrinti, kad į šiuos gyvenimą formuojančius veiksmus būtų kuo mažiau išorinio kišimosi, nesvarbu kaip šis kišimasis vadintųsi.

Determinizmas. – Dabar panagrinėkime laisvės nepripažįstančią ideologiją, kuri yra vadinama determinizmu. Determi-

nizmas yra suvokiamas kaip žmogaus laisvės priešybė. Pagal determinizmo teoriją, žmogaus veiksmai yra tik kažkokios nesąmoningos arba išorinės jėgos funkcija. Laisvės neigimo implikacijos yra tokios, kad sumenkinama žmogaus sąmonė ir ji yra laikoma tik iliuzija, nevaidinančia jokio esminio vaidmens. Visa žmogaus veikla prilyginama mechaniniam veikimui, determinuojamam ne paties žmogaus, bet kažko kito negu žmogus. Kai tikima aukštesne už žmogų jėga, tai žmogaus savęs vertinimas tiek nenukenčia, tačiau kai manoma, jog jo veiklą, visą aktyvumą, determinuoja žemesnė jėga, tai jau virsta atviru žmogaus menkinimu. Deterministinis žmogaus interpretavimas yra pagrįstas nepasitikėjimu ir netikėjimu žmogumi.

Yra galimi keli determinizmo variantai: vidinis determinizmas ir išorinis determinizmas. Pirmu atveju teigiama, kad žmogaus viduje svarbesnė yra ne protinga sąmonė, valdanti visą žmogų, bet nesąmoninga žmogaus dalis. Imant žmogų kaip visumą, įprasta skirti psichiką nuo kūno. Tad galima tikėti, kad iš tikrųjų visą sąmonės veiklą determinuoja kūnas, o ji pati yra tik kūno, tiksliau smegenų iliuzija. Taigi pagal tokį vidinį determinizmą, žmogus būtų aplinkoje automatiškai veikiantis kūnas, kuris „galvoja“, jog jis yra sąmonė, arba siela, pagal senesnę terminologiją.

Toliau kitas vidinio determinizmo variantas būtų psichikos dalinimas dvi dalis, pasąmonę ir sąmonę, pirmajai suteikiant didesnę svarbą nei pastarajai. Kaip ir kalbant apie kūno ir sąmonės perskyrą, šiuo atveju laikoma, kad tai, kas žmogaus patyrimo yra žemesnė žmogaus dalis, sureikšminama ir iškeliamą pirmą vietą. Tikima, kad sprendimus priima pasąmonė, o žmogaus sąmonė yra tik pasąmonės veikimo atspindys, nevaidinantis jokio esminio vaidmens. Tiesą sakant, ir šiuo atveju sąmonei, o tuo pačiu ir žmogui, priskiriamas tik iliuzijos, epifenomeno, vaidmuo. Šiuo atveju taip pat nepripažįstama jokia žmogaus laisvė ir viskas atiduodama pasąmonės veikimo mechanikai.

Kitas determinizmo variantas yra išorinis determinizmas. Pagal jį, nors žmogui ir pripažįstamas sąmonės vaidmuo, jis sumenkinamas kitu būdu, padarant jį tik išorinių jėgų funkcija. Šios išorinės jėgos laikomos stipresnėmis ir aukštesnėmis ir jos, tariama, paneigia pagrindinį žmogaus sugebėjimą – laisvę. Vėlgi, galima įsivaizduoti, kad ši išorinė jėga yra aukštesnė už žmogų, kažkokia bent kiek į jį panaši dvasia, arba aukštesnė „sąmonė“. Arba tai yra žemesnė materija, kurios forma, tariama, yra žmogus, sąlygojanti kiekvieną žmogaus krustelėjimą nuo A iki Z.

Galima pastebėti, kad visais determinizmo atvejais yra atvirai ar slapta siekiama sumenkinti arba nuvainikuoti žmogų, padaryti jį nereikšmingu ir nesavarankišku. Čia susiduria du įsitikinimai, kad žmogus iš prigimties yra laisvas ir šis savarankiškumas jam suteikia šiokių tokių taurumą, o kitas įsitikinimas ištirpdo žmogų aplinkoje, neigia jo savarankiškumą, autonomiją ir tada žmogaus vertinimas priklauso nuo to, kaip interpretuojama ši aplinka – ar kaip inercinė mechanika pagrįsta sistema, tokiu atveju šiai mechanikai pajungiamas ir pats žmogus, ar tai kažkokia aukštesnė, laisva būtybė, kurios atžvilgiu žmogus yra tik vergas.

Vidinio determinizmo atveju žmogus yra dalinamas dvi dalis: žmogiškąją žmogaus dalį ir nežmogiškąją, kuri yra prilyginama savo prigimtimi aplinkai ir traktuojama kaip vidinė išorė žmogiškumo atžvilgiu. Mes matėme, kad žmogaus branduolys yra vidinė introjekcija, o jo centras – sąmonė. Vidinio determinizmo teorija tvirtina, kad sąmonė ir introjekcija yra tik nereprezentuotos žmogaus dalies funkcija, neturinti savarankiškos reikšmės, kitaip sakant, kiekvienas jos krustelėjimas yra determinuojamas šios vidinės išorės, kuria gali būti „kūnas“ arba pasąmonė. Kadangi kūno materija prilyginama aplinkai, tai faktiškai turimas galvoje išorinės aplinkos determinizmas sąmonei. Atitinkamai, pasąmonė yra sutapatinama su

neuronų tinklų veikimu smegenyse, o šie tinklai yra tokia pat materija, kaip kūnas ir aplinka.

Toks interpretavimas yra pagrįstas dviejų galimų perspektyvų perskyros pagrindu. Viena perspektyva, būdinga kiekvienam save suvokiančiam žmogui, yra vidinė savimonė, kurios metu sąmonė suvokia save pačią ir „vidinę“ introjekcijos dalį. Tai yra suvokimo perspektyva iš sąmonės vidaus, arba sąmonės savęs suvokimas, nuo kurio pereinama prie kito suvokimo pagal analogiją. Kita perspektyva yra iš išorės, pradedant nuo materijos ir einant prie sąmonės. Vidinio determinizmo teorija remiasi kaip tik šia išorine perspektyva ir pradėdama nuo kito, nuo materijos, nuo išorės ir sąmonę laikydama tik pastarosios funkcija. Tokį požiūrį galima laikyti redukcionistiniu požiūriu, kuris sąmonę ištirpdo moksliskai konstruojamoje materijos sandaroje, ir jeigu nebūtų taip pat vidinio supratimo, labai tikėtina, kad sąmonės egzistavimas būtų neigiamas net iliuzijos pavidalu, nes tokioje perspektyvoje jokia sąmonė nerandama, nekalbant jau apie jos savybes, viena iš kurių yra žmogaus laisvė.

Tačiau tokį požiūrį paneigia vidinė kiekvieno žmogaus patirtis, kurioje introjekcija ir sąmonė yra visas žmogui duotas pasaulis. Apie išorę, apie materiją, apie kūną, sąmonė sužino tik per introjekciją, vadinasi tai yra pirmesnė ir tvirtesnė realybė, negu visi moksliniai pasaulio konstruktai, kurie yra dirbtiniai ir išvesti iš šios patirties. Vadinasi patikimesnis išeities taškas vis dėl to yra vidinė, o ne išorinė perspektyva. Ir padarius tokią prielaidą, galima suabejoti visų mokslinių konstrukto teisingumu arba pakankamumu. Juk introjekcijoje mes nerandame nei atomų, nei molekulių, nei neuronų, nei elektrinių impulsų ir t.t. O mokslas juk bando žmogų redukuoti kaip į tik tokias duotis.

Taigi dabar paklauskime, kur yra determinuojamas žmogaus veikimas, jo žmogiškoje dalyje, tai yra, introjekcijoje, ar ne-

žmogiškoje, tai yra, sąmonėje arba kūne? Laisvos sąmonės aktyvumas reiškiasi sprendimų priėmimu, kurie determinuoja žmogaus išorinį aktyvumą. Prieš atliekant kokį nors veiksmą, sąmonė turi priimti sprendimą, kuris jeigu nedeterminuotas iš išorės sąmonės atžvilgiu, turėtų būti laikomas laisvu sprendimu. Taigi performuluokime klausimą taip: kur iš tikro priimamas sprendimas, sąmonėje ar sąmonėje, pastarąją laikant tik smegenų veiklos ženklu?

Bendrai tariant, laisvą žmogaus veikimą aplinkoje dar galima būtų pavadinti protingu ir aktyviu orientavimusi pasaulyje. Tačiau jau sakėme, kad būtina sąlyga tokiam orientavimuisi yra aplinkos vaizdo – tiek išorinės, tiek kūno – turėjimas. Todėl turime klausti ar pats kūnas arba pati sąmonė turi tokį vaizdą, o jeigu neturi tai kaip ji galėtų pati, apeidama introjekciją priimti protingus sprendimus, kuriuos po to dar reiktų atspindėti introjekcijoje. Ar ranka, arba širdis, arba liauka gali priimti sprendimą? Vidinė patirtis tokią prielaidą neigia. Subordinacija yra kaip tik priešinga, kurioje būtent sąmonė yra išeities taškas. Toliau ar smegenys gali būti tokio sprendimo pagrindas? Atsakymas priklauso nuo to, ar mes pripažįstame, jog patys neuronų tinklai gali turėti kažkokį vaizdą ir jame orientotis. Tačiau tokią prielaidą neuro anatomija neigia – nei smegenų sandara, nei neuronų funkcionavimas, kai susižadavimo būsenoje jie generuoja impulsą, nėra pakankamas pagrindas paaiškinti sąmonės vaizdai, kuriame, kaip sakyta, nėra jokių neuronų ir impulsų.

Kas tokiu atveju lieka? Tik tai, ką pateikia vidinis sąmonės patyrimas, kuris rodo, kad sąmonė pati orientuojasi introjekcijoje ir pati priima sprendimus, nebūdamas nei tik smegenų veiklos atspindys ar smegenų jausmas, kuris tik reprezentuoja kažką kita, o ne save pačią. Iš to išplaukia tikėjimas fundamentaliu dualizmu žmogaus sandaroje, kai materijos substancialumui priešpastatomas realus sąmonės, turinčios savarankišką būtį, substancialumas, kuris neredukuojamas joki materialumą. Jei-

gu sąmonė yra reali, tai ir jos savybės, viena iš kurių yra laisvė, taip pat turėtų būti realios.

Aišku, yra daug kūno funkcijų, kurių sąmonė neįsisąmonina ir nereguliuoja, tačiau jos susijusios tik su kūno funkcionavimu ir nesusijusios su protinga išorine žmogaus veikla. Spręsdami laisvės klausimą, mes nekalbame apie tokį primityvų vidinį kūno veikimą. Sprendimo ar išskirti į kraują adrenaliną pati sąmonė nepriima, bet šiuo atveju kūnas veikia kūną, o sąmonės savarankiškumas yra nepaneigiamas, nes jos sprendimų, susijusių esmine sąmoninga ir protinga žmogaus veikla, nelemia jokia fiziologija ir žmogaus sąmonės laisvė, bent kaip galimybė priimti esminius sprendimus, išlieka nepaneigta.

Buvo sakytą, kad žmogaus laisvė reiškiasi išorine protinga veikla, kurios pagrindas yra protingas sąmonės sprendimas. Tokiais sąmonės sprendimais, kuriuos priima pati sąmonė valdydama savo protą, reiškiasi žmogaus laisvė. Tuo tarpu determinizmo teorija remiasi prielaida, kad šie sprendimai, iš tikrųjų, nėra pačios sąmonės sprendimai, bet juos, jeigu ir neįdeda žmogaus galvą, tai bent jau įtakoja išorinės jėgos.

Nepaneigiamas faktas yra tas, kad žmogus gali veikti protingai, tą parodo, pavyzdžiui, dabartinė civilizacija, kultūros ir mokslo pavidalu. Ar galima būtų tvirtinti, kad žmogus nėra viso to autorius, kad jis visada yra vedamas kažkokios išorinės jėgos arba jėgų. Juk norint determinuoti protingą veiklą, išorinė determinuojanti jėga taip pat turėtų būti protinga. Yra du išorinio pasaulio supratimo būdai, mokslinis ir religinis. Pirmuoju atveju, pasaulis suprantamas kaip inercinė mechaninių jėgų sistema, o antruoju atveju – kaip dievas, kaip absoliuti, protinga, sąmoninga dvasia.

Pirmojo modelio akivaizdžiai nepakanka, nes žmogaus veikla nėra mechaninė inercija, o inercinė, tai yra neprotinga, sistema negalėtų sukurti nieko protinga, o tai, kad žmogaus veikla yra

protinga, nepaneigiamas faktas. Antra vertus, jeigu imsime religinį modelį, tai juo galima tikėti, tačiau toks žmogaus sąmoningos protingos veiklos pagrindas yra nepatvirtinta hipotezė, juo labiau, kad žmogus savo vidiniame patyrimo nefiksuoja jokio išorinio determinizmo – nei mechaninio, nei kylančio iš aukštesnės sąmonės.

Kaip ir vidinio determinizmo atveju, išorinis determinizmas remiasi prielaida, kad sąmonė yra tik išorės funkcija arba iliuzija, kaip veidrodis tik atspindinti viduje išorinių jėgų, kūno ar aplinkos veikimą. Sąmonė, o tuo pačiu ir žmogus, laikomas tik iliuzija. Tačiau aplinka, kurioje žmogus gyvena ir veikia yra reali. Kadangi žmogus yra atskirtas nuo aplinkos ir turi joje kažkaip išlikti ir orientuotis, jis turi joje susivokti ir tas pradus žmoguje, kuris padeda tą padaryti, turi būti toks pat realus, kaip ir pati aplinka. Juk negalėtume tikėti, kad išlikti pasaulyje žmogui padeda iliuzija. Tad jeigu sąmonė yra reali, tai ir visa tai, kas kyla iš sąmonės taip pat turi būti realu.

O tai, kad sąmonė yra determinuojama aplinkos savo protinjoje veikloje yra niekuo nepagrindžiama prielaida.

Kalbant apie vidinį determinizma, buvo sakyta, kad žmogus yra skaidomas dvi dalis. Taip įprasta buvo daryti beveik per visą filosofijos istoriją. Viena dalis yra introjekcija, per kurią pasirodo žmogui jo aplinka, o kita dalis yra kūnas, kuris sąmonei duotas tik kaip atvaizdas. Akivaizdu, kad šios dvi dalys yra susijusios abipusės subordinacijos būdu, nes kūnas valdo introjekciją, ją kuria, o sąmonė valdo kūną, jei ir ne visą, tai bent jau svarbiausią dalį, kuri yra elgesys. Kalbant apie kūną, reikia pasakyti, kad jis duotas tik kaip juslinių duočių kompleksas introjekcijoje, pats kūnas sąmonei nėra pasiekiamas, kaip ir pati aplinka. Todėl įprasta, nesusimastant, kūnu laikyti tai, kas jo į vaizdą yra projektuojama sąmonės.

Taip pat labai daug nesusimąstant linkstama tapatinti save ne su sąmone, bet su kūno vaizdu. Tam gal ir yra tam tikras pagrindas, nes kūno jausmas introjekcijoje yra ryškesnis už kitų objektų jausmą. Be to, sąmonės aktyvumas visų pirma gyvenime reiškiasi kaip kūno aktyvumas, nes sąmonė valdo savo kūną kaip įrankį, su kuriuo ji gali pasiekti savo tikslus. Todėl kūno jausmas sąmonėje yra labai stiprus ir kartais net užgožia pačią sąmonę ir atrodo, kad kūnas veikia pats, o sąmonė yra tik priedėlis prie kūno. Beje, tokią idėją labai aktyviai propaguoja ir mokslas, sąmonę laikydamas tik kūno iliuziją. Jų manymu kūnas yra realus, tikroji žmogaus realybė, o sąmonė tik jausmas pasigamintas kūno. Tačiau gilesnė situacijos analizė rodo visai ką kita.

Matėme, kad realia turime laikyti būtent sąmonę, kuri yra reali substancija dėl to, kad jeigu ji būtų iliuzija, tai ji negalėtų valdyti, nes vargu ar galėtume tikėti tokia nesąmone, kad realybė yra valdoma iliuzijos. Toliau mes matėme, kad sąmonė egzistuoja vaizde, sudarytame iš jausmo, kuris yra vienintelė jos realybė. Sąmonė persmelkia šį vaizdą, su juo susilieja, bet jame neištirpsta ir gali pastatyti save į stebėtojos pozicijas, kuomet bet kokia vaizdo dalis tampa sąmonės stebėjimo objektu, nuo kurio ji atsiskiria. Taip galima stebėti savo „kūną“, savo „mintį“, savo „jausmą“ ir t.t. Taigi vis dėl to perspektyvos centras ir išeities taškas yra ne kūnas, bet sąmonė.

Kaip tokioje situacijoje atsiranda perskyra tarp sielos ir kūno. Matėme, kad yra skirtumas tarp vaizdo jausmo ir sąmonės. Kūnas taip pat pasirodo kaip toks vaizdinis jausmas ir atitinkamai jį galima atskirti nuo sąmonės, kaip ir kitas introjekcijos dalis. Tai perspektyvos padarinys. Situacija rodo, kad žmogus nėra vien tik ištisinė sąmonė. Taip pat introjekcijos ekranas rodo, jog pačio kūno prigimtis yra kitokia negu sąmonės prigimtis. Todėl įprasta sąmonę nuo kūno skirti ir kūną laikyti tam tikra sąmonės buveine.

Tačiau kita vertus, kūnas yra sąmonės nuosavybė; tai materijos dalis, kuri yra tiesiogiai valdoma sąmonės ir pastarosios negalima nuo jo atskirti. Todėl atsakymas į klausimą, ką turėtume laikyti subjektu, yra akivaizdus. Tai yra kartu ir kūnas, ir sąmonė kaip visuma. Sprendimą priima sąmonė, bet jį vykdo kūnas. Tad jeigu subjektas yra kūnas ir sąmonė kaip visuma, tai kalbėdami apie sugebėjimą laisvai veikti, nepriklausomai nuo išorinio determinizmo, mes į žmogų žiūrime kaip į visumą ir sakydami, kad jis pats priima sprendimą, kad jis kyla iš žmogaus vidaus, o ne iš išorės, turime galvoje taip pat ir tai, kas kyla iš kūno. Ir tai yra dar vienas argumentas prieš vadinamąjį vidinį determinizmą.

34.

Metafizinis libertarizmas. – Metafizinis libertarizmas teigia žmogaus laisvę, kuri peržengia gamtinės būtinybės sritį ir pakelia žmogų aukščiau visų kitų esinių šioje planetoje.

Metafizinis libertarizmas atmetą deterministinį požiūrį į žmogų ir tvirtina, kad jis pasaulyje gali veikti kaip laisvas esinys, nepriklausomai nuo išorinio priežastingumo. Pasaulis, kuriame žmogus gali laisvai veikti, yra planetos paviršius, ant kurio jis gyvena, o laisvė, visų pirma, yra galimybė laisvai priimti sprendimus, kurie yra jo veikimo pagrindas. Argumentai, kurie atmeta deterministinį žmogaus aiškinimą buvo išdėstyti ankstesniame skyrelyje.

Aišku, metafizinis libertarizmas nereiškia, kad žmogus gali veikti tarsi tuštumoje, kurioje nėra jokio aplinkos pasipriešinimo ar atoveiksmio. Iš tikro, kiekvieno žmogaus net ir laisvas veikimas vyksta situacijoje, kurioje susiduria dvi pagrindinės jėgos: pats individas ir aplinka, kuri reiškiasi kaip įvairių poveikių daugis. Tačiau sandūra tarp priešiškų jėgų nepaneigia

žmogaus veikimo laisvės, kuri suprantama kaip laisvas sąmonės sprendimų priėmimas. Netgi kovoje ar sandūroje žmogus gali priimti laisvus sprendimus, nes jau pradžioje laisvę apibrėžėme kaip sąmonės savideterminaciją. Tad net jeigu ir yra situacija, kurioje veikia taip pat ir priešpriešinės jėgos, sąmonės savideterminacija išlieka, o tai reiškia, kad išlieka žmogaus laisvė.

Absoliuti laisvė, būtų laisvė visiškoje tuštumoje, kur nėra jokio atoveiksmio žmogaus laisvei. Metafizinis libertarizmas nekalba apie tokią laisvę, nes ją paneigia elementarus kiekvieno žmogaus patyrimas. Laisvė realiame pasaulyje yra tik dalinė laisvė, bet ir jos pakanka, kad žmogų pakeltų aukščiau visų kitų esinių. Laisvė yra prigimtinė žmogaus savybė, susijusi su pačiu jo branduoliu, su sąmone, kurią turime laikyti realiai egzistuojančia substancija ir netgi vienintele betarpiška realybe žmogui, juk visas pasaulis pažįstamas tik per sąmonės tarpininkavimą. O iliuzija pažinti realybės tikrai negalėtų.

Sąmonė nėra visiškai pavaldi nei savo nežmogiškajai daliai, nei aplinkai. Ryšys egzistuoja, tačiau tiek savo kūno atžvilgiu, tiek aplinkos atžvilgiu sąmonė turi aukštesnį rangą. Kūnas be sąmonės gali egzistuoti tik elementariame gyvybinių funkcijų palaikymo režime, o aplinką sąmonė gali pažinti ir pritaikyti savo reikmėms ir šitoks sąmonės aktyvumas paneigia visas deterministines teorijas. Sąmonė nėra tik nematomų išorinių jėgų marionetė, o tai reiškia, kad ji yra ar gali būti laisva.

35.

Nelaisvės ištakos. – Matėme, kad žmogus savo prigimtimi yra laisvas esinys, nes savo sprendimais ir veikla gali būti pats savo pagrindas. Kitaip sakant, jis turi protingos savideterminacijos sugebėjimą, kuris jam padeda pakilti virš bet kokių išo-

rinių aplinkybių ir išorinio priežastingumo. Tai akivaizdus dalykas kalbant apie žmogaus santykį su pasauliu. Tačiau kalbant apie santykius su kitais žmonėmis, situacija yra šiek tiek kitokia, nes kitas žmogus ar kiti žmonės – tai ne inercinė, pagal mechanikos principus veikianti gamta, jie taip pat turi protą ir todėl veikia kitaip negu nežmogiška aplinka.

Imperialistinė ideologija apsiginklavę žmonės nepripažįsta kito laisvės ir siekia padaryti jį savo vergu. Aišku, realiai tai žmogaus prigimties nesunaikina ir visada lieka kovos galimybė. Tačiau faktas tas, kad nors žmogus iš esmės yra laisvas, istorijos eigoje beveik visuomet, iki mūsų dienų, buvo žmonių grupės, iš kurių laisvė buvo atimta. Viso to priežastis buvo valdančiųjų imperialistinės ambicijos, kurios skatino savo viešpatavimą plėsti iki begalybės, paneigiant individų autonomiją ir paverčiant juos tik savo valios viešpatauti sraigteliais.

Imperialistinės ideologijos esmė yra laisvės kitam nepripažinimas ir kito traktavimas tik kaip savo funkcijos. Kiekviena sąmonė valdo savo kūną ir protą. Imperialistinės ideologijos atveju, žmogus nori valdyti visą aplinką kaip savo dalis ir taip peržengia visas ribas. Sąmonės laisvė tuomet siekia plėstis iki begalybės ir paversti aplinką savotišku savo kūno pratęsimu. Tai yra pats didžiausias pavojus laisvei, nes valdo visada mažuma, o visi kiti praranda tokioje visuomenėje tai, kad jiems yra brangiausia – savo laisvę. Reikia pabrėžti, kad tokios socialinės struktūros, kurios pažeidžia daugumos žmonių laisvę ir paneigia jų prigimtį yra dirbtinės, todėl jas visada galima pakeisti, gamtoje nesukuriant nieko naujo.

Ankstesniuose skyreliuose kalbėjome apie metafizinį determinizmą ir sakėme, kad aplinka nėra tokia protinga, kad galėtų determinuoti protingą žmogaus elgesį. Tačiau kalbant apie visuomenę, ši aplinka yra protinga, todėl individui susidūrus su ja, tenka išeikvoti daug daugiau jėgų, negu sandūroje su nežmogiška aplinka.

Imperialistinė sąmonė, siekdama absoliučios valdžios, negali suvokti kito individo kaip sau lygaus. Tai yra perspektyvos iliuzijos padarinys, kai suvokiama, kad aš esu, aš esu laisvas, tačiau tokiame suvokime kitas kaip lygus tau – neduotas. Ką reiškia lygus? Visų pirma tai, kad kitas turi tokią pačią introjekciją, tokią pačią sąmonę ir kito kūnas yra šios sąmonės nuosavybė. Kitas yra „svetima teritorija“, į kurią niekas neturi teisės kėsintis jokių pretekstu. Taigi tokią perspektyvos iliuziją galima vadinti visų pirma empatijos stoka. Dažnai tai kyla dar ir iš to, kad imperialistinės iliuzijos užvaldytas žmogus nesuvokia pats savęs. Jo veikla reiškiasi kaip akla valia, kuri aplink mato tik save pačią.

Todėl, nors savo prigimtimi kiekvienas žmogus yra laisvas, realiame gyvenime yra labai daug nelaisvės, kuri ateina iš kito individo. Aišku, tai nepaneigia žmogaus prigimties, tačiau laisvam žmogui sandūrą su aplinka padaro daug sudėtingesne. Visa tai kyla iš vidinio susidvejinimo, kuriame sau priskiriamas visai kitoks statusas, negu kitam. Laisvė iš principo nėra neigiama, tačiau ji priskiriama tik sau pačiam, o iš kito stengiamasi ją atimti, nesuvokiant, kad laisvė yra visuotinė vertybė, kuri kaip tokia kyla iš žmogaus, jo prigimties teigimo ir ja remiantis gali būti kuriama visuomenė, kuri žmogų teigia, o ne neigia.

Valdydamas kitą, žmogus paneigia jo prigimtį, virtualiai sunaikindamas patį jo branduolį, autonomišką sąmonės aktyvumą. Valdantysis siekia pakeisti kito žmogaus valią savo asmenine valia ir padaryti jį savo valios priedėliu, taip valdomo žmogaus sąmonė tampa neveiksni, nes praranda savo autentiško aktyvumo galimybę ir taip atrofuojasi. Laisvė kaip galimybė išlieka, tačiau jei socialinė aplinka labai nepalanki, ji gali niekada nerealizuotis. Taip atsiranda vergovinė santvarka, laisvos visuomenės priešybė, kuri neigia žmogaus prigimtį ir atima iš jo galimybę būti laisvam ir būti savimi.

Tai ir yra didelis paradoksas, kai žmogus tuo pačiu metu yra laisvės šaltinis ir pats didžiausias pavojus jai. Taigi, iš to, kas pasakyta, galima daryti tokią išvadą, kad nelaisvės šaltinis visuomet yra visuomenė. Tai taip pat reiškia, kad nelaisvė visuomet ateina iš išorės, ji yra primesta, todėl nenatūrali. Ir šią nelaisvę primeta kiti individai.

Iš to aišku, kad determinizmas ir nelaisvė nėra tapatūs dalykai. Mes atmetėme determinizmą kaip nepagrįstą įsitikinimą, tvirtindami, kad sąmonės veikla yra reali, o ne koks nors veidrodinis tik atspindintis kažką kita. Tačiau taip pat yra akivaizdus faktas, kad ilgus šimtmečius daugeliui žmonių teko gyventi nelaisvoje visuomenėje, kurioje jie negalėjo realizuoti savo prigimties.

Determinizmas tvirtina, kad žmogus yra nelaisvas iš vidaus, savo prigimtimi, žmogų laikant tik iliuzija. Socialinė nelaisvė, žmogaus prigimties nepakeičia ir yra tik iš išorės kitų individų primestos aplinkybės, kurioms sunku pasipriešinti, nes socialinė aplinka sudaryta iš žmonių, todėl ji yra „protinga“ aplinka. Tokioje situacijoje vienų žmonių laisvė susiduria su kitų žmonių laisve ir rezultatas yra visuomenė, kurioje tam tikros grupės individų gyvenimas tampa vergove.

Tokios santvarkos pagrindas yra imperialistinė ideologija. Bet kokio imperializmo tikslas yra imperija kaip absoliutaus globalinio vieno centro viešpatavimo visiems kitiems įsikūnijimas. O ideologija yra žodžio perspektyvos iliuzija, kuri sąmonėje įtvirtina tokio globalinio viešpatavimo siekį. Patekę į tokią perspektyvą individai iškreipia paties žmogaus sampratą taip, kad pagrįstų, patvirtintų, pateisintų ir įtvirtintų savo viešpatavimą. Iš to kyla ir žmogaus laisvės neigimas po pačiomis įvairiausiomis priedangomis. Taip atsitinka tada, kai žmogus pakyla virš to, kas yra natūralu, kas yra žmogaus prigimtis ir sukuria tokią dirbtinę perspektyvą, kuri yra nenatūrali ir neigia žmogų bei žmogiškumą.

Kaip toks pakilimas vieno žmogaus sąmonės virš kito žmogaus sąmonės yra įmanomas? Tai atsitinka dėl palankiai susiklosčiusių aplinkybių, kurios leidžia įvaldyti aplinką, kurią primetus kitiems galima įtakoti elgesį. Tos aplinkybės gali būti, pavyzdžiui, turto užvaldymas ir kaupimas, kurio koncentracija priklauso daugeliu atvejų nuo atsitiktinumo. Žmogaus protas sugeba tas aplinkybes suorganizuoti taip, kad jos tampa stipresnės už kito žmogaus sąmonę ir tada valdantysis gali diktuoti savo sąlygas. Taip atsiranda faktinis tam tikros klasės žmonių pavergimas. Tokioje situacijoje žmogaus laisvė pasirodo kaip blogio kitiems nešėja. Tai yra laisvė skleidžianti nelaisvę ir paneigianti save pačią.

Imperialistinė ideologija paneigia lygiavertiškumo principą, kuris tvirtina, kad savo prigimtimi vienas žmogus, žmogų suprantant kaip protingą sąmonę, yra lygus, arba lygiavertis, kitam žmogui. Vieno žmogaus laisvė yra lygi kito žmogaus laisvei. Ir niekas neturi teisės neigti kito žmogaus egzistenciją, tiesiogiai ar virtualiai. Imperialistinė ideologija yra paremta negatyvumu nukreiptu prieš žmogų. Tačiau kiekvienas žmogus gali ir turi kovoti už save. Tai reiškia, kad imperialistinei ideologijai nėra ką priešpastatyti išskyrus savo laisvę. Laisvė griauja bet kokias imperijas ar imperines ambicijas ir leidžia realizuoti kovoje tai, kas yra esminė žmogaus prigimtis.

36.

Laisvė kaip visuotinė vertybė. – Pradėsime nuo klausimo kas yra vertybė, nes kas yra laisvė – jau žinome. Vertybė yra vertinančios sąmonės požiūris į kažką kaip į gėrybę. Kalbėdami apie laisvę kaip vertybę, mes turime galvoje sąmonės požiūrį į save pačią, nes sąmonė, teigdama savo laisvę, teigia save. Todėl šiuo atveju objektas ir subjektas sutampa. Toks pozityvumas savo atžvilgiu yra bet kokios gyvybės pagrindas, pa-

grindinis „instinktas“, todėl tokį požiūrį galime laikyti normalia vertybine orientacija.

Tačiau tokio instinkto nepakanka. Kad laisvė yra vertybė kiekvienas tyliai suvokia pats sau, bet tai negarantuoja, kad visuomenė bus kuriama šios fundamentalios vertybės pagrindu. Žmogus visuomenėje galvoja ne tik apie save, todėl ir mąstymas apie laisvę tokioje situacijoje turi būti pakeltas į aukštesnį lygį. Ši vertybė, kadangi ji yra absoliuti, turi būti teigiama visais atvejais, tai yra mąstant racionaliai ir protingai, ji neišvengiamai turi būti padaryta visuotine vertybe. Tai, kas yra gėris, ką kiekvienas žmogus laiko gėriu, neturi būti ribojama. Tad imperialistinis laisvės neigimas kitam, ar kokiam nors grupei, yra pagrįstas vidiniu prieštaravimu.

Visos imperialistinės redukcijos yra kokios nors nenatūralios perspektyvos rezultatas, kuomet kaip tikslas iškeliama kokia nors ideologinė chimera, pavyzdžiui, imperija ir žmogaus prigimtis vertinama šios chimeros požiūriu. Tokioje perspektyvoje esantis žmogus tampa tikru monstru, nes naikina viską – ir pasaulį, ir žmogų.

Tokiu požiūriu pagrįsta ideologinė mokslinė propaganda siekia sumenkinti žmogų ir laisvę, kad būtų galima be skrupulų valdyti. Kad galėtum nevaržomas jokių normų valdyti žmogų, reikia įsivaizduoti jį kaip kažką niekingą, neverta jokios pagarbos. Tokia propaganda neišvengiamai neigia žmogų ir laisvę kaip iliuziją, neturinčią jokios vertės. Tokiai imperialistinei ideologijai žmogus yra tik priemonė, kurios vertę išsemia jos instrumentinis naudingumas. Laisvės menkinimas kyla iš tokios nenatūralios perspektyvos ir jis prieštarauja žmogaus prigimčiai.

Kad ir kaip keistai tai skambėtų, tačiau tokia vertybinė perskyra yra socialinė perskyra. Tai yra, tokia žmogų menkinanti ideologija yra tam tikros socialinės klasės ideologija, kuri ne-

logiškai tokio vertybinio požiūrio nepriskiria sau. Iš esmės, tokios ideologijos adeptai pjauna šaką ant kurios sėdi, nes jeigu žmogus ir laisvė yra iliuzija, tai iliuzija yra ir imperialistas, ir valdžia. Jeigu laisvė yra kažkas niekinga, tai dar niekingesnė yra valdžia. Taigi, tokia valstybės ideologija pagrįsta vidiniu prieštaravimu, nes tai, ką ji projektuoja į laisvą žmogų, ji turėtų taikyti ir sau ir taip susinaikinti. Tokia socialinė perskyra tarp „vertingų“ žmonių ir beverčių, valdančių ir turinčių paklusti yra iliuzinė.

Tokiai ideologijai galima priešpastatyti žmogaus ir laisvės kaip visuotinės vertybės teigimą. Laisvės vertingumas reiškia, kad ji kiekvienam žmogui yra siektinas gėris. Iš pradžių šis siektinas gėris suvokiamas kaip žmogaus galimybė, net tuo atveju, jeigu ji yra paneigta. Jeigu laisvė yra galima, tai ji turi būti realizuota, nes jos realizavimas sutampa su žmogaus prigimties realizavimu. Jeigu laisvė yra realizuota, tai kaip gėris ji turi būti visom priemonėm puoselėjama.

Laisvė yra visuotinė vertybė, todėl ji turėtų būti užtikrinta kiekvienam žmogui. Imperialistinė ideologija sau pačiai neigia laisvės, nors atvirai to nedeklaruoja. Imperialistų grupė nepripažįsta laisvės kitiems. Tačiau tokia ideologija pagrįsta vidiniu prieštaravimu, nes kas galioja vienam žmogui, tas galioja visiems. Visi ideologiniai apribojimai yra tik propagandinė gudrybė. Todėl laisvę turėtume laikyti visuotiniu gėriu ta prasme, kad ji turi būti užtikrinta kiekvienam, nes, kaip sakėme, joks gėris neturi būti ribojamas.

Imperialistinė ideologija gali reikštis įvairiu mastu, pavyzdžiui, prasidedama nuo pavienio individo sąmonės, o po to užvaldydama vis didesnę grupę. Buvo sakyta, kad šios ideologijos valdomas žmogus sau priskiria visai kitą statusą negu kitam, tai reiškia, kad pats save toks žmogus laiko laisvu, bet kitam laisvės nepripažįsta. Kitą toks žmogus traktuoja tik kaip savo valios priedėli, kuris neturi jokios savarankiškos egz-

istencijos. Tačiau kiekvieno žmogaus laisvė tokiai išorinei agresijai natūraliai priešinasi. Taigi matome, kad socialinėje situacijoje vieno žmogaus laisvė susiduria su kito žmogaus laisve ir jeigu ši sandūra yra paremta akla neapykanta kitam, kitokiam, tai ji vienam iš jų gali baigtis pralaimėjimu ir laisvės praradimu.

Taigi, tokioje situacijoje nelaisvė ateina iš išorės, iš kito individo, ar jų grupės, ji nėra įgimta ir natūrali. Iš žmogaus vidaus visą laiką kyla laisvės troškimas, kuri yra pagrindas leidžiantis realizuoti save savo gyvenime. Tokia iš vidaus kylanti laisvė nėra tik negatyvi laisvė „nuo“, pavyzdžiui, nuo pasaulio ar nuo savęs. Čia kalbama apie pozityvią laisvę, laisvę „kažkam“, kurią įvairios grupės, apakintos įvairių ideologijų, gali slopinti arba siekti visiškai sunaikinti, besiremamos fundamentalistinio unitarizmo idėja, kuri siekia atimti iš žmogaus bet koki individualumą ir virtualiai sunaikinti jį kaip autonomišką subjektą. Toks unitarinis fundamentalizmas visada paremtas neapykanta išskirtinumui. Iš šios neapykantos kyla išorinė agresija, kuri yra bet kokios imperialistinės ideologijos pagrindas. Tačiau kadangi tokia ideologija ir visuomenė neigia žmogaus prigimtį, ji neverta būti. Ir tam kiekvienas žmogus privalo priešpastatyti savo laisvę.

Kuo skiriasi laisvė nuo suvaržymų nebuvimo? Jau buvo sakyta, kad laisvė yra žmogaus sąmonės atributas, ji kyla iš žmogaus vidaus ir tokios perspektyvos požiūriu suvaržymai ir jų stumdymas į vieną ar į kitą pusę yra išorinis dalykas. Suvaržymai ateina iš kito ir trukdo realizuoti savo laisvę. Aišku, žmonių bendrijoje suvaržymai taip pat kyla iš individų. Tai yra, čia mes turime santykį tarp tų, kurie valdo ir tų, kurie yra valdomi. Šiuolaikiniame pasaulyje valdantys individai yra vadinami „valstybe“. Jie realizuoja tam tikrą savo laisvę ir taip kontroliuoja kitus individus.

Suvaržymų mažinimas valstybėje didina individų laisvės ribas, tačiau taip pat tos laisvės ribos gali būti ir mažinamos. Tokiu atveju susiklosto situacija, kad laisvė įgyja tam tikros išorinės malonės formą, tarsi ji nekiltų iš žmogaus vidaus ir jam reikėtų išorinės licenzijos, kad galėtų realizuoti savo laisvę. Šiuolaikinėje valstybėje tai yra vergovinės santvarkos paveldas, kai valdančiųjų sąmonė šviesėja, bet pačios valdymo formos lieka tos pačios. Tokia laisvė tai ne individų protingas susitarimas ir žmogiškosios esmės vienas kitam pripažinimas, tuo pakeliant laisvę iki aukščiausio principo. Valstybė vis dar suvokiama ne kaip kiekvieno laisvės garantas, neturintis jokių kitų esminių funkcijų žmogaus gyvenime, bet kaip antstatas, kuris turi reguliuoti visą jo gyvenimą, o taip pat ir laisvę, stumdydamas riboženklis į vieną ar kitą pusę. Įsivaizduojama, kad žmogaus gyvenimas turi būti valdomas ir priderinamas prie kažkokių aukštesnių jo gyvenimą transcendentuojančių tikslų. Dažnai tai pasiekia tokį laipsnį, kad žmogus praranda savo egzistencinį laisvės centrą ir taip yra virtualiai sunaikinamas.

Taigi akivaizdu, kad didžiausias pavojus žmogaus laisvei kyla iš valstybės, ypač kai ji yra imperialistinės ideologijos produktas. Kuo stipresnė ir kuo didesnė valstybė, tuo daugiau jėgos ji gali nukreipti prieš laisvą individą. Tokiu atveju pavienio individo laisvė trapiusia būtų pasaulinėje imperijoje, kurioje prieš laisvę galima nukreipti maksimalią imperialistinės ideologijos, o šiuolaikiniame pasaulyje ir technikos, galią. Imperija yra monocentrinės valstybės kvintescencija, tai yra daugiausia ką gali pasiekti imperialistinė sąmonė. Tokia valstybė iš principo paremta laisvės, o tuo pačiu ir žmogiškosios esmės neigimu, nes ji siekia valdyti viską.

Ar galima pasaulinę valstybę įsivaizduoti kitaip, ne tik kaip imperiją, bet ir kaip laisvės viešpatiją? Tai vargu ar įmanoma, nes imperialistinė sąmonė trokšta valdyti viską, o laisvė su tokiu troškimu nesuderinama. Pasaulinės imperijos kūrimas nėra kova dėl laisvės, nes laisvė ir imperinis mąstymas yra

idėjiškai nesuderinami. Juk jeigu tu pripažįsti kito individo, individų grupės, ar valstybės laisvę, tu negali siekti tuo pačiu ir juos valdyti. Tai yra du nesuderinami dalykai. Imperialistinių ambicijų slėpimas po laisvės skleidimu yra tik ideologinė gudrybė ir veidmainystė. Be diktatūros nėra pasaulinės valstybės, tad siekis kurti pasaulinę valstybę taip pat potencialiai nukreiptas ir prieš žmonių laisvę.

Ar yra alternatyva? Ar gali žmonės kitaip tvarkyti savo gyvenimą? Ar galima tikėti, kad žmonių santykiai vienas su kitu visada yra paremti tik akla agresija ir negatyvumu? Ar galima įsivaizduoti tokią visuomenę, kuri būtų paremta ne prievarta, bet laisve? Viskas yra pačių žmonių rankose. Čia nereikia nieko išradinėti ar kurti kažkokį iki šiol nematytą dalyką. Reikia pažvelgti į save, susivokti kas esi, kas iš tikro turi vertę gyvenime, o kas yra tik iliuzija, pavyzdžiui, akla valia viešpatauti. Taip pat reikia pažvelgti ir kitą ir suvokti, kad jus skiria neperžengiama praraja. Kitas yra svetima teritorija, priklausanti kitai sąmonei ir į šią nuosavybę tu neturi teisės kėsintis. Imperialistinė ideologija visada yra paremta familizarumu, kuris peržengia visas ribas, kurios skiria vieną individą nuo kito. O laisvoje visuomenėje visuomet saugoma distancija tarp vieno individo ir kito.

Kadangi laisvoje visuomenėje iš principo negali būti vieno galios centro, tai tokia visuomenė iš esmės būtų policentrinė visuomenė, kurioje kiekvienas individas pats galėtų kurti savo gyvenimą, netarnaudamas jokiai aukštesnei unitarinei ideologijai. Laisvoje, visuomenėje laisvė turėtų būti laikoma fundamentalia vertybe, iš kurios būtų galima išvesti visas kitas vertybes. Laisvės požiūriu visi žmonės turėtų būti lygiaverčiai. Ir jų laisvė būtų gerbiama tol, kol laikosi pagrindinio principo: nepažeisk kito laisvės!

Kiekvieno žmogaus laisvę ginanti valstybė galėtų būti priešprieša totalitarinei valstybei, kurioje laisve džiaugiasi tik vie-

netai, o visi kiti yra tik „valstybės turtas“, arba, kitaip sakant, valstybės vergai, kuriems nepripažįstamos teisės į jokią savarankiškumą ar autonomiją. Tokia santvarka yra ne kas kita kaip mažumos primesta valia visiems kitiems. Kodėl laisva visuomenė yra geriau už autoritarinę visuomenę yra akivaizdu. Juk laisva visuomenė yra pagrįsta asmens teigimu, ji yra pozityviai nusiteikusi žmogaus atžvilgiu, tuo tarpu autoritarinė ar totalitarinė valstybė sunaikina žmogų kaip asmenį ir yra pagrįsta žmogaus neigimu.

37.

Laisvė ir proto paradigmos. – XIX amžiuje Proudhonas rašė: „Vergovė – tai žmogžudystė“. Tai, kad žmogžudystė yra bausis nusikaltimas supranta kiekvienas, bet iš istorijos žinome, kad vergovė buvo grįstos šimtmečius trukusios santvarkos, todėl šio nusikaltimo šlykštumas gali būti ne toks akivaizdus. Tačiau Proudhonas nori pasakyti, kad vergovė yra toks pats šlykštus, nepateisinamas nusikaltimas, kaip ir žmogžudystė. Žmonės, įvedantys ir skleidžiantys vergovę yra tokie pat nusikaltėliai, kaip žmogžudžiai, net jeigu ši nuostata neįtvirtinta oficialioje teisėje. Vergovinė santvarka yra nusikaltėlių santvarka.

Tačiau vergovinės santvarkos yra skirtingos, kai kurios iš jų akivaizdžios, o kitos paslėptos. Galima išskirti tokius kelis variantus, kaip įtvirtinama vergovė: baimė (inkvizicija), iliuzija (ideologija) ir psichotronika (technologija). Šie tipai netgi gali būti išskaidyti kaip istoriniai tarpsniai, pradedant inkvizicija, toliau išskiriant ideologiją ir galiausiai baigiant psichotronika. Silpniausios ir „humaniškesnės“ vergovės tarpsnis akivaizdu yra vergovė įtvirtinta iliuzijos, o inkvizicija ir psichotronika žmogų valdo totaliai, yra brutaliausios ir šlykščiausios vergovės formos.

A. Šliogeris teigia, kad vergą nuo laisvojo skiria drąsa sunaikinimo ir mirties akivaizdoje. Ir tai galbūt taiklus pastebėjimas kalbant apie baime ir iliuzija grįstas vergovines santvarkas. Technologinė vergovė tuo ir baisi, kad joje šis matas netenka prasmės, nes psichotronika iki tokio laipsnio užgrobia ir pavergia žmogų, kad gali valdyti pačią „drąsą“ arba „bailumą“ ir jai pasipriešinti sąmonės pastangomis neįmanoma, todėl psichotroninė vergovė yra totalinė vergovė, įtvirtinsianti stubinamo masto nusikaltimą, kuris, pasak Proudthono, prilygsta žmogžudystei.

Pabandykime šias mintis išplėsti. Sąvokos baisy, šlykštus, nusikaltimas yra vertinančios sąvokos, kurios susiveda į bendrą sąvoką Blogis. Akivaizdu, kad vergovės smerkimas netiesiogiai teigia laisvę, kuri laikoma Gėriu. Kad suprastume tokio mąstymo statusą, turime išsiaiškinti, kas yra vertinimas ir kuo jis skiriasi nuo kitų sąmonės ir proto veiksmų, tokių kaip pažinimas ir tiesa.

Vertinimas yra įaugęs į kiekvieno žmogaus sąmonę ir jis toks pat būtinas, kaip ir pažinimas. Nevertindamas žmogus nebūtų tuo, kas jis yra. Net F. Nietzschės posakis „anapus gėrio ir blogio“ nereiškia „anapus vertinimo“, nes žmogus negali nevertinti, vertinimas yra „gamtinė“ būtinybė. Ir tą aiškiai savo knygoje parodo pats F. Nietzsche – vertinimas jam yra viena iš svarbiausių žmogų apibūdinančių sąvokų, kuri svarbesnė net už tiesą, kurią jis laikė iliuzija. Taigi „anapus gėrio ir blogio“ reiškia ne anapus vertinimo, bet anapus krikščioniško ir metafizinio gėrio ir blogio.

Paklauskime ar nėra minėtas „tradicinis“ vertinimas, vergovę laikantis ne teisiniu, bet metafiziniu nusikaltimu po F. Nietzschės pasenęs ir šiais laikais netaikomas? Ar gyva po F. Nietzschės antpuolio metafizika ir moralinis vertinimas, kaip matą naudojantis Gėrį ir Blogį. Gal vergovė nėra joks Blogis, o lais-

vė nėra joks Gėris? Matyt taip ir atsakytų F. Nietzsche ir slapti šiuolaikiniai jo pasekėjai – visas „elitas“.

Suprasdami, kas yra vertinimas, mes greičiausiai nepašalinsime psichotronikos keliamų grėsmių, tačiau bent geriau matysime ir suprasime fizionomijas tų, kurie savo galios išplėtimui pasitelkia ne savo realų pranašumą, bet technologijas.

Kiekvienas vertinimas naudoja savo matą ir šie matai gali būti skirtingi. Kaip regimas daiktas arba žmogus vertinant priklausoma nuo to, koks pasirinktas kriterijus ir matas. Svarbu suprasti, kad visi matai yra „dirbtiniai“ ir jo pasirinkimas priklauso nuo prioritetų. Tačiau iš istorijos žinome, kad buvo ir yra reikšmingesni ir menkesni vertinimo matai, kitaip sakant akivaizdu, kad patys matai gali būti vertinami. Dažniausiai tokie dalykai yra slapti ir vienas žinomas atviras kovotojas už „visų vertybių perkainojimą“ ir matų pakeitimą buvo jau minėtas F. Nietzsche.

Pasižiūrėkime kaip kuriamas metafizinis moralinis gėrio ir blogio matas, kuriuo remiantis yra įprasta vertinti tiek žmogų, tiek daiktą. „Gėris ir blogis“ yra ne kas kita kaip du išgryninti priešingi transcendencijos aspektai. Transcendencijoje viskas yra susimaišę – tiek gėris, tiek blogis joje yra susipynę į neišpainiojamą kamuolį. Tačiau žmogaus protas geba išgryninti du skirtingus transcendencijos aspektus, viename sutelkdamas visą pozityvumą, o kitame visą negatyvumą ir išskirdamas juos du priešingus branduolius, kurių galbūt tokių nėra pačioje transcendencijoje, bet kurie yra žmogaus prote reguliatyvinių idėjų pavidalu.

Taip atsiranda Gėris ir Blogis. Pirmajame sutelktas visas pozityvumas, o antrajame visas negatyvumas. Šis gėrio ir blogio, pozityvumo ir negatyvumo matas žmogaus prote per visą istoriją buvo pats įtakingiausias vertinimo kriterijus, ypač per visą krikščionišką istoriją. Jau sakiau, kad tai yra ne vienintelis

vertinimo matas, yra daugybė kitų, bet iki F. Nietzsches „revoliucijos“ nei vienas negalėjo prilygti Gėrio ir Blogio metafiziniam matui.

F. Nietzsches antpuolis prieš metafiziką ir prieš moralę, bandymas žmogaus sąmonėje atkabinti „metafizinę saulę“, neišvengiamai bloškia žmogų sutemas, kurių negali išsklaidyti jokie kitokie vertinimo matai. Pašalinus Gėrį, kuriuo per visą istoriją ir skirtingose religijose pasauliui buvo bandoma suteikti daugiau pozityvumo, žmogus ir pasaulis atsiduria nihilistinėje naktyje, kurioje transcendencijos negatyvumas įgauna persvarą prieš pozityvumą ir iškyla grėsmė paties žmogaus išlikimui, ypač technologijų eroje.

Medžiagą savam matui ir savam vertinimo kriterijui F. Nietzsche taip pat sėmėsi iš transcendencijos. Galia yra transcendencijos aspektas šalia daugelio kitų aspektų, kurie gali būti naudojami vertinant. Šiaip vertinimas yra toks įprastas, kad kriterijus gali surasti ne tik protas, bet ir kūnas. Kūnas taip pat fiziologiškai „vertina“ transcendenciją. Pasirenkant galią kaip prioritetinį vertinimo kriterijų, į pirmą planą iškyla stiprumas ir silpnumas. Tada vertinama taip: galingas – vertingas, silpnas – bevertis.

Pozityvumo ir negatyvumo sureliginimas ir sumetafizinimas ir jų pavertimas metafizinėmis instancijomis ir vertinimo matu buvo didelis žmonijos laimėjimas, galbūt visų iki galo nesuprastas ir neišnaudotas arba išnaudotas netinkamai ir nesuprantant jų prigimties ir vietos žmogaus sąmonėje. O F. Nietzsches bandymas įvesti stiprumą ir silpnumą kaip Gėrio ir Blogio pakaitalą yra nesusipratimas, nes jie nepakyla iki metafizinio rango bent jau šiuolaikinio žmogaus prote ir lieka ištirpę transcendencijos natūralizme. F. Nietzsche neigė metafiziką ir laikė ją pasaka ir jo rūpestis buvo „šis pasaulis“, kuriame ir turi skleistis jo „valia siekti galios“, kuriai nereikia jokių metafizinių instancijų.

Taigi matome, kad susiduria metafizinis matas su natūralistiniu matu. Jie yra skirtingi, bet sakydami, kad vienas kuris jų yra pranašesnis ar „geresnis“ už kitą nesuprastume vertinimo mato esmės. Mato kriterijų yra be galo daug, tai viena. O antra, visi vertinimo matai yra dirbtiniai, proto konstruktai, nors ir semia savo medžiagą iš transcendencijos. F. Nietzsche paviešino daug, bet jam taip pat netrūko ir propagandinio naimumo.

Palyginus metafizinį ir natūralistinį vertinimo matus gauname štai ką. Pozityvumas silpnas jėgos prasme, bet paveikus proto lygmenyje; negatyvumas stiprus jėgos prasme, bet neįtaigus proto lygmenyje. Matome, kad metafizika linkusi veikti proto lygmenyje, o valia siekti galios – jėgos santykių lygmenyje. Tad F. Nietzsches „teorijos“ statusas priklauso daug ir nuo to, kaip mes suprantame žmogų. F. Nietzsche nesitenkino vien metafizikos pašalinimu, jis siekė pašalinti visą tą žmogiškumo vietą, kuri „metafiziką“ kuria. Sąmonę jis laikė smegenų iliuzija, todėl iliuzija yra ir viskas, ką sąmonė kuria. Sąmoningas išsiskyrimas iš natūralistinės transcendencijos terpės, kurią valdo valios siekti galios principas ir nenatūralistinės vietos steigimas žmoguje jam buvo tik iliuzija.

Metafizika mato žmogų iš sąmonės perspektyvos ir laiko ją ta gija, kuri gali žmogų nuvesti prie tokios tikros transcendencijos instancijos, kuri nepavaldi jokiai *der Wille zur Macht*, nes ši Žmogaus dalis juk yra ne kas kita kaip transcendencijos fenomenas, tai yra, ji tiesiogiai kyla iš transcendencijos, kuri nepavaldi empirinės juslinės transcendencijos diktatui ir kuria laisvės sferą.

Nepaisant nieko, F. Nietzsches revoliucija ir „visų vertybių perkainojimas“ tęsiasi ir krikščionybei bei metafizikai bandoma suduoti lemiamus smūgius.

Galima spėti, kad Europos istorijoje vergus išlaisvino krikščionybė. Bent jau pora tūkstančių metų buvo įtvirtinta tokia iliuzija – aš laisvas. Kad ir kaip būtų, pagal metafizinę moralę žmogui atiduoti laisvę, jį teigti ir pripažinti yra metafizinis pozityvumas, ilgam išigalėjęs žmonių sąmonėje ir jų gyvenime įsteigęs daug metafizinio pozityvumo salų. Aišku, visi žinome, kad natūralistinis revanšas siekė sugadinti pozityvumo pergalę ir atstatyti buvusią „tvarką“ ir ją beveik atstačiusi; bet be šios pozityvumo įtakos vergovė šiuo metu būtų tokia pat norma kaip Romos Imperijoje.

Tačiau ar nebus taip, kad šis bandymas išlaisvinti taip ir liko tik bandymu, o laisvė, ypač XX amžiuje, savo apogėjuje, tebuvo tik fasadas, slėpęs natūralistinės organizacijos savivalę ir nyčią imoralizmą. Iš tikrųjų, inkvizicija nukreipta prieš erėziją buvo inkvizicija nukreipta prieš laisvę; niekada nebuvo panaikintas pasaulietinės inkvizicijos aparatas; vieną kitą šimtmetį buvo leista pasimėgauti laisvės iliuzija ir „demokratija“; ir dabar „ant slenksčio“ stovi pati baisiausia vergovės forma – psichotroninė vergovė. Tai rodo, kad metafizika veikė, bet ji veikė nepakankamai stipriai ir po kiekvienos metafizikos pergalės įvykdavo natūralistinis revanšas ir laisvę pralaimėdavo. Ir paskutinį smūgį laisvei bandoma suduoti panaudojant mokslą ir technologijas.

Aišku, tai nereiškia, kad nebus nei vieno laisvo žmogaus ir nebus absoliučiai jokios laisvės. Laisvė lieka aukščiausioje klasėje kaip laisvės privilegija. Baisiausia tai, kad ši laisvė yra laisvė blogiui, bent jau žemesnės klasės, vergų, atžvilgiu ir šio blogio vardas yra psichotroninis valdymas.

Tačiau nyčinių natūralistų megalomaniškos pastangos atkabinėti „metafizinę (gėrio) saulę“ yra bevaisės. Kad ir kokios pastangos būtų įdėtos metafizinį matą paversti pasaka, jis savo šviesa vis tiek rodys, kad yra Gėris ir Blogis, kuris mato ne tik savo siaurą perspektyvą, įsivaizduodamas, kad aš esu „gėris“,

o kiti yra „blogis“, mano galia yra „gėris“, o kito galia yra „blogis“, bet ir visą pasaulį, kuris šių idėjų šviesoje gali būti pripildytas pozityvumo spindėjimo, nes protui yra artimesnis teigimas, o ne neigimas, būtis, o ne nebūtis. Ir reikia tikėtis, kad nebus įtvirtinta ir neįsigalės totalinio nihilizmo formulė, skelbianti, kad Gėris yra Blogis ir Blogis yra Gėris, kuri technologinėje eroje gali virsti apokalipsės formule.

38.

Apie laisvės oazę. – Augalas geriausiai tarpsta ten, kur daugiausiai erdvės ir šviesos. Šią erdvę ir šviesą galima vadinti laisve, kurioje galimas augalo vešėjimas. Erdvės siaurinimas ir bandymas užgožti šviesą yra nelaisvės analogija. Kaip be erdvės augalas išauga menkas ir luošas, be šviesos jis vysta ir džiūsta, taip žmogus išaugęs nelaisvėje, suvaržytas ir užgožtas nėra pilnavertis. Tai suvokdamas jis siekia laisvės šviesos, kelia į ją savo lapus ir žiedus, sugeria laisvę kaip jo gyvybinę egzistenciją palaikančius syvus. Nelaisvė yra tamsa, o laisvė yra šviesos sala, vien tik kurioje įmanomas normalus žmogaus gyvenimas. Nelaisvė žmogų luošina, silpnina gyvybines jėgas, laužo valią, užteršia sąmonę, todėl suprantama, kodėl žmogui natūralu siekti laisvės. Laisvė yra ta šviesa ir erdvė vien tik kurioje žmogus gali būti savimi, tuo kas jis yra savo esybe, kuri į jį yra įdėta transcendencijos.

Mąstyme apie laisvę yra du klystkeliai, kurių derėtų vengti: vienas jų yra laisvės mistifikavimas, o kitas – laisvės primitivizmas. Laisvė nėra kažkas nepaaiškinama, nesuprantama ar antgamtiška, net jeigu jos visos suprasti iki galo neįmanoma, nes laisvės subjektas, žmogus, yra mįslė. Bet tai taip pat nereikia, kad laisvė yra kažkas labai paprasta, primitivu ar net vulgaru, pavyzdžiui, tai, kas išreiškiama primitiviai savivale. Laisvė yra sudėtingas dalykas, tačiau ne mistika ir ne primitivizmas.

vus siautėjimas, prieštaraujantis prigimtiniam žmogaus racionalumui. Tad kas tai yra, jeigu laisvę bandoma pažvelgti ne mistiko ir ne primityvo akimis, bet normaliu, protingu žvilgsniu. Vienas būdas tai atsakyti yra filologinis, nors tai nereiškia, kad jis netikras, atitrūkęs nuo realybės ir pakibęs tik kalbos iliuzijose. Kadangi žmogus yra mąstanti ir kalbanti būtybė, pirmas žingsnis laisvės supratimą gali būti filologinis, per kalbą. Kalboje šis dalykas, laisvė, pirmiausiai įvardijami kaip daiktavardis ir būdvardis. Laisvė – ne daiktas, tad ką šis daiktavardis įvardija? Daiktavardis „laisvė“ nurodo į situaciją. Laisvė yra tam tikra situacija. Esinys esantis tokioje situacijoje turi būdvardinę savybę – „laisvas“. Kiek šioje situacijoje, kurią įvardija daiktavardis laisvė, esinys veikia, tiek jo veiksmas yra laisvas veikimas. Tai yra, laisvės situacijoje esantis esinys, visais savo raiškos būdais įgauna savybę „laisvas“ – kaip daiktas arba veikianti esybė. Žmogų laisvu arba nelaisvu padaro situacija, tad ji yra pagrindinis laisvę apibūdinantis žodis. Žodyje „situacija“ nėra jokios mistikos, bet jis netapatintinas ir su jokiomis primityviomis, primityvų kuriamomis situacijomis, kurios atsiranda be jokios pastangos, savaime.

Laisvė yra išorinė ir vidinė. Abiem atvejais tai yra situacija, kurioje žmogaus veiksmas kyla ne iš išorės, bet iš jo paties. Išorinė situacija nurodo į visuomenę, tai, kokia joje įsteigta santvarka. Laisvė priklauso nuo to, ar visuomenėje patys žmonės toleruoja tokias situacijas, kuriose žmonės yra laisvi, ar tokios situacijos persekiojamos ir naikinamos. Vidinė laisvės situacija nurodo į žmogaus sampratą, ar jos iškeliama žmogaus esmė pripažįsta laisvės situacijas pačiame žmoguje, ar ne. Santvarkos ir sampratos pirmiausiai kuriamos idėjiniame lygmenyje, iškeliant laisvės idėją, kaip nuorodą į minėtas situacijas pasaulyje bei žmoguje. Kuriant santvarkų ir sampratų teorijas, ši idėja gali būti priimama arba atmetama, priklausomai nuo interesų, siekiant manipuliuoti. Tačiau tikrovė eina pirmiau už idėją ir net esant nepalankioms žmogaus sampratomis ir visuomenės santvarkoms, atsiranda žmonių, kurie siekia su-

sigražinti tokias situacijas, kad galėtų išskleisti save nepaisydami to, kad aplinkoje susiduria su persekiojimu ir prievarta. Kodėl taip yra suprasti nesunku – laisvė yra situacija, kuri yra palankiausia žmogaus savisklaidai. Dėl šios priežasties žmogus siekia tokių situacijų ir priešinasi agresijai bei naikinimui, bandant uždaryti žmogų nelaisvės kalėjime.

Žmogus pasižymi tuo, kad jo veikimas gali būti spontaniškas ir racionalus. Spontaniškas veikimas kyla iš pasąmonės gelmės ir nesiremia jokia filologija. Tai žmogaus egzistencija, kuri reiškiasi tarp gyvūniško instinktyvumo ir žmogiško racionalumo. Daug labiau žmogui būdingas yra racionalus veikimas, kurį net būtų galima vadinti filologiniu veikimu, nes jo pagrindas yra kažkokia įsisąmoninta ar neįsisąmoninta filologija. Pirmo tipo veikimas yra betarpiškas ir grynai egzistencinis, o antro tipo veikimas yra įtarpintas tam tikros teorijos, turinčios filologinę formą – mitinę, religinę, filosofinę ar mokslinę. Toks žmogaus elgesys yra filologinis, kaip savo priežastį turintis kalbą. Šie du egzistencijos tipai veikia bendrai, bet visgi svarbesnis yra racionalusis tipas. Įtarpintas tipas labiau siejasi su minėtomis laisvės situacijomis, nes jos idėjų forma bando prasibrauti į tas filologines sampratas ir filologines santvarkas, kad taptų proto įtarpinto žmogaus elgesio dalimi. Tad laisvė gali reikšti kelis dalykus. Ji gali būti prigimtinė, natūrali ir spontaniška – gyna egzistencija, bet ji gali būti įvesta samprata arba santvarka ir kurti situacijas, filologiškai įtarpindama žmogaus veikimą šiame pasaulyje. Dera suprasti, kad priimtinos dvi šios laisvės rūšys, bet aukštesnė laisvė, vis dėlto, yra ta, kuri susijusi su žmogaus protu ir yra protingos, egzistenciją valdančios laisvės idėja.

Pastangos laisvės idėją įterpti į žmogaus elgesį valdančias paradigmas rodo, kad dauguma žmonių laisvės situacijas suprantą kaip siektiną vertybę, dažnai nežiūrint net į tai, kokia yra reali situacija. Per visą istoriją vyko kova dėl žmogaus sampratos ir visuomenės santvarkos, kuriose kovojančios grupės

siekė pagal savo poreikį į sampratą arba santvarką įterpti laisvės idėją arba ją pašalinti. Aršiausia kova vyko dėl santvarkos, valdančiai grupei bandžius uzurpuoti laisvę, atimant ją iš kitų žmonių. Ši kova pirmiausiai vyko ideologiniame lygmenyje, siekiant įtvirtinti žmogaus kaip vergo sampratą, kurioje nepripažįstamos laisvės situacijos žmoguje ir dėl santvarkos, kurioje laisvės situacijos sąmoningai buvo naikinamos.

Laisvė yra situacija, kurioje žmogus gali skleistis be išorinio įsikišimo ir trukdymo. Tokioje situacijoje žmogus veikia iš savęs, į išorę spinduliuodamas savo sukauptą gyvybinę energiją. Toks skleidimasis leidžia žmogui įeiti savo esmę ir įsiforminti, tapti tuo kas jis yra visų pirma sau. Laisvė yra situacija, kurioje galima nevaržoma savisklaida. Tokia situacija turi vertę dėl to, kad tai yra pati palankiausia dirva augimui, vystymuisi, savirealizacijai. Dėl šios priežasties tiek turint galvoje žmogaus sampratą, tiek visuomenės santvarką, į jas bandoma įterpti ir laisvės idėją, nes manoma, kad ji paskatins situacijas žmoguje ir visuomenėje, kuriose įmanoma tokia nevaržoma savisklaida ir klestėjimas.

Bet laisvė yra tik sala arba oazė, už kurių driekiasi nelaisvės vandenynas arba dykuma. Vandenynas arba dykuma nėra ta vieta, kurioje galėtų tarpti žmogus – jie žmogų naikina, kaip naikina nelaisvė. Laisvės situaciją suprasdami kaip salą arba oazę, iš karto pastebime vieną joms būdingą savybę – jos yra baigtinės. Nėra begalinių laisvės situacijų, žmogus esantis tam tikroje situacijoje susiliečia tik su baigtine situacijos, nusidriekiančios iki begalybės, dalimi. Šviesa visada pereina į tamsą, kuri yra transcendencijos bedugnė, su kuria žmogus negali niekaip susisiekti ir kuri žmogaus ribotai esmei net nesvarbi. Laisvė yra baigtinė, bet dėl to ji netampa nerealia, ji įmanoma ribotoje situacijoje, kurioje žmogus gali vešėti kaip augalas. Tam visa begalybė tiesiogiai nereikalinga. Žmogus turi teisę tik į tai, kas jam duota ir kas jam reikalinga – į salą apsuptą transcendencijos vandenyno, arba į negyvybės dykumoje įsi-

terpusią oazę. Oazę kuria būtent laisvė, net pačiomis atšiauriausiomis sąlygomis, reikalaujančiomis kovos įtampos ir pastangų.

